

Міністерство освіти та науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРАНД Михайл Романович

УДК 94(477)(092):347.965"19"(045)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОСТЯНТИН КОСТЯНТИНОВИЧ ПАНЬКІВСЬКИЙ (1897–1974):
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БІОГРАФІЯ**

032 «Історія та археологія»
Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктор філософії.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М. Р. Гранд

Науковий керівник
Галів Микола Дмитрович
доктор педагогічних наук, професор

Дрогобич – 2025

АНОТАЦІЯ

Гранд М. Р. Костянтин Костянтинович Паньківський (1897–1974): інтелектуальна біографія. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній темі – реконструкції інтелектуальної біографії українського правника та громадсько-політичного діяча Костянтина Паньківського (1897–1974). Довгий час видатні діячі залишалися забутими через вплив тоталітарної системи. Повернення їхніх імен і спадщини у суспільний дискурс є ключовим для формування національної ідентичності й осмислення історичних викликів. Саме тому біографічні дослідження набувають важливого значення у відновленні історичної пам'яті, особливо в контексті незалежної України.

У **першому** розділі висвітлено історіографію проблеми, проаналізовано джерельну базу й окреслено теоретико-методологічні основи створення інтелектуальної біографії К. Паньківського.

У підрозділі **1.1** визначено сучасний стан дослідженості життя, професійної та громадсько-політичної діяльності зазначеного діяча в історіографії, а також проведено систематизацію джерельної бази дослідження, здійснено ґрунтовний аналіз основних опублікованих і неопублікованих джерел. Відзначено, що історіографія життя та діяльності К. Паньківського перебуває на етапі формування. Здійснено класифікацію праць, присвячених цьому діячеві, які можна поділити на три групи: дослідження еміграційних авторів, радянських учених та сучасних українських науковців. Перша група характеризується обмеженою джерельною базою та політичною поляризованістю. Друга зосереджена на негативних оцінках у межах марксистсько-ленінської доктрини. Третя, найбільш об'єктивна, спирається на

широку джерельну базу та новітні методологічні підходи. З'ясовано, що джерельна база дослідження включає неопубліковані архівні матеріали, опубліковані джерела, періодичні видання, спогади сучасників та мемуари К. Паньківського. Основу становлять документи Центрального державного історичного архіву України у Львові, опубліковані спогади та науково-популярні праці діяча. Використання комплексу цих джерел дало змогу дослідити інтелектуальну біографію К. Паньківського.

У підрозділі **1.2** охарактеризовано теоретико-методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження, у якому застосовано міждисциплінарний підхід, що ґрунтується на інтеграції здобутків наукової біографістики, соціальної історії, історичної психології, літературознавства та джерелознавства. Теоретичну основу роботи становлять концептуальні положення інтелектуальної історії. Методологія дослідження базується на багаторівневому системному поєднанні загальнонаукових, коректно-наукових підходів та прикладних методів (історико-генетичного, історико-системного, проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, історико-типологічного, контекстуально-інтерпретаційного, логіко-семантичного, лексико-семантичного), які забезпечують можливість реконструкції найбільш повної біографії К. Паньківського.

У **другому** розділі описані дитячі та юнацькі роки К. Паньківського, окреслено його близьке оточення, завдяки якому формувалася особистість та закладалися ті орієнтири, які визначали його діяльність у майбутньому.

У підрозділі **2.1** проаналізовано дитячі й юнацькі роки К. Паньківського, що стали визначальним етапом формування його особистості як історичного діяча. З'ясовано, що становлення особистості відбувалося в умовах традиційного українського родинного виховання, яке базувалося на національно-патріотичних, громадянських та релігійно-християнських цінностях. Воно здійснювалося у родині українських галицьких інтелігентів Костянтина та Йосипи Паньківських, які відігравали активну роль у суспільно-політичному житті галицьких українців кінця XIX – початку XX ст. Виявлено, що в дитячі та юнацькі роки

К. Паньківський перебував у середовищі галицької інтелігенції, що суттєво вплинуло на формування його інтересів, цінностей і світоглядних орієнтирів. Часті контакти з інтелектуалами, митцями та громадськими діячами, які відвідували дім Паньківських, сприяли розширенню його культурного й інтелектуального горизонту. Зосереджено увагу на його освіті – початкову здобував у народній школі, а також вдома, після чого навчався у філії Академічної гімназії у Львові. Під час Першої світової війни (1915–1918) служив в австрійській армії, брав участь у бойових діях. Після війни навчався на юридичному факультеті в університеті Франца І у Львові, опісля – у стінах Карлового університету в Празі, де також відвідував лекції в УВУ. У 1922 р. здобув ступінь доктора права на юридичному факультеті Карлового університету. Акцентовано, що під час навчання К. Паньківський активно долучався до українського студентського життя, зберігаючи нейтральну позицію між соціалістичним і націоналістичним таборами.

У підрозділі 2.2 визначено найближче соціальне оточення К. Паньківського, яке формувало його світогляд та впливало на становлення як майбутнього громадсько-політичного діяча. З'ясовано, що «близьке коло спілкування» юного К. Паньківського, відповідно до положень психологічної науки, відіграло ключову роль у формуванні його ідейних переконань. Досліджено, як його батьки та родичі були залучені до українського національного руху. Проаналізовано внесок визначних представників родини Паньківських у розвиток українського національного життя. Зокрема, дядько Федір Паньківський – полковник армії УНР і учасник Першого Зимового походу; Олександр Паньківський – працівник Міністерства військових справ УНР; Северин Паньківський – відомий український актор; Степан Федак – адвокат і член уряду ЗУНР; брат Степан Паньківський – січовий стрілець і герой Листопадового чину. Безумовно, їхній приклад став важливим орієнтиром у житті К. Паньківського й сприяв формуванню його громадянської позиції та національних цінностей.

У **третьому** розділі реконструйовано професійну та громадсько-політичну діяльність К. Паньківського.

У підрозділі **3.1** проаналізовано адвокатську діяльність К. Паньківського упродовж 1924–1939 рр. Встановлено, що спочатку він працював в адвокатському бюро С. Федака, згодом – В. Старосольського, а з 1930 р. відкрив власну адвокатську канцелярію. Досліджено, що у цей період адвокат виступав захисником у політичних процесах, організованих польським окупаційним режимом проти членів УВО, ОУН, КСМЗУ. Юридичні справи, які він вів, за класифікацією дослідників (В. Боєчко, Т. Чехович), можна поділити на три категорії: політичні, корпоративні та приватні. Окреслено діяльність К. Паньківського в громадсько-професійній організації українських правників СУА, до складу якої він входив з 1925 р., а починаючи з 1930-х рр. обіймав у ній відповідальні посади. Описано публікації К. Паньківського в офіційному виданні СУА – журналі «Життя і Право». Встановлено, що паралельно правник був членом Львівської палати адвокатів, а також брав активну участь у діяльності туристично-краєзнавчого товариства «Плай», яке згодом очолив. Адвокатська практика у 1930-х рр. стала важливим етапом у професійному й громадському житті К. Паньківського, сформувавши основу для подальшої діяльності як громадського та політичного діяча в умовах складних обставин Другої світової війни та післявоєнного часу.

У підрозділі **3.2** досліджено соціокомунікативний простір К. Паньківського у світлі епістолярію 1930-х рр. Встановлено, що його епістолярна спадщина, яка збереглася в Україні, охоплює особисте та службове листування. Приватні листи розкривають родинні стосунки, професійні запити й фінансові питання, зокрема прохання про допомогу чи повернення боргів, а також свідчать про співпрацю з культурними діячами (наприклад, К. Чеховичем). Службове листування відображає адвокатську практику, включаючи справи клієнтів із провінційних міст і прохання колег представляти їх у судах. Ці матеріали є важливим джерелом для дослідження історії адвокатури та повсякденного життя української інтелігенції.

У підрозділі **3.3** висвітлено діяльність К. Паньківський у роки радянської та нацистської окупації Галичини (1939–1944). З'ясовано, що у період радянської окупації він був позбавлений можливості займатися адвокатською діяльністю, натомість працював завідувачем планово-економічного відділу в АПТУ, що дало йому змогу уникнути репресій. Встановлено, що під час німецької окупації активно долучився до діяльності Української Національної Ради у Львові, очоливши її Генеральний секретаріат (Краєвий діловий осередок). На вимогу окупаційної влади осередок був перетворений на УКК, який К. Паньківський очолював до його об'єднання з УЦК. Як заступник провідника УЦК В. Кубійовича, він зосередився на організації системи соціально-гуманітарної допомоги українцям і представникам інших національностей. Відзначено, що завдяки його зусиллям були врятовані українські культурні діячі, зокрема В. Барвінський, К. Малицька, В. Пачовський, М. Рудницька та В. Сімович. Простежено, що у межах своєї діяльності він відвідав численні міста дистрикту «Галичина», включаючи Дрогобич, де високо оцінив культурно-просвітницьку та профспілкову діяльність місцевої української громади.

У підрозділі **3.4** розглянуто діяльність К. Паньківського на еміграції (1944–1974). Проаналізовано його діяльність під час перебування у Польщі, Німеччині та США. Встановлено, що на початковому етапі він займався організацією осередків УЦК у Польщі та Німеччині, а також виконував обов'язки голови уряду УНР в екзилі, активно долучаючись до громадської діяльності щодо переміщених осіб у таборах Ді-Пі. Відзначено, що у 1948 р. К. Паньківський частково відійшов від політичної діяльності, а в 1949 р. разом із сім'єю емігрував до США. Від 1950 до 1966 р. очолював СУНД, який ставив за мету об'єднання демократичних елементів української діаспори у США. Він також керував представництвом виконавчого органу УНРади у США та брав участь у діяльності Ліги поневолених Росією народів. Акцентовано, що найвагомішим здобутком цього періоду стала публіцистична діяльність

К. Паньківського, яка включала написання трьох книг спогадів та численних статей меморійного і науково-популярного характеру.

У **четвертому** розділі простудійовано та висвітлено суспільно-політичні та історичні погляди К. Паньківського.

У підрозділі **4.1** розглянуто суспільно-правове становище українців в Австро-Угорській імперії та в міжвоєнний період під владою Польської держави крізь призму оцінок К. Паньківського. Особлива увага відводиться його критичному аналізу національної політики польської влади щодо українського населення. Визначено ключові аспекти дискримінаційної політики, зокрема, усунення української мови з державного управління, обмеження доступу українців до адміністративних посад, освіти та права на працю, а також репресивні заходи щодо громадської і культурної активності.

У підрозділі **4.2** подано характеристику історичним діячем радянського окупаційного режиму. Проаналізовано сприйняття та оцінки К. Паньківським соціально-політичних змін у Західній Україні в 1939–1941 рр. на тлі радянської окупації. Досліджено його описи, які стосуються політично-адміністративних, соціально-психологічних та побутових аспектів радянського повсякдення. Відображено його погляд на ініціативи українських громадських діячів, зокрема, спробу створення Тимчасового українського допомогового комітету у Львові, а також висвітлено оцінку репресивної політики радянської влади, атмосфери страху та переслідувань. Водночас розглянуто його спостереження щодо позитивних аспектів радянської політики, таких як українізація, розвиток охорони здоров'я та ліквідація безробіття серед українців, які раніше зазнавали дискримінації в умовах польського панування.

У підрозділі **4.3** розкрито погляди К. Паньківського щодо нацистської окупаційної політики в Україні у 1941–1944 рр. Досліджено його візії на ідеологічні засади і політичні трансформації німецької влади стосовно українського, польського та єврейського населення. Розглянуто оцінки діяльності окупаційних адміністративних органів – від уряду губернатора до спецслужб, таких як гестапо. Важливим аспектом є висвітлення

К. Паньківським формування дивізії «Галичина» та ролі в цьому процесі як німецької влади, так і українських політичних сил. Окремий акцент зроблено на характеристиках ключових німецьких посадовців, зокрема Г. Франка, К. Ляша та О. Вехтера. Також проаналізовано запропоновану К. Паньківським періодизацію становлення та діяльності німецького окупаційного режиму в Галичині.

У підрозділі **4.4** проведено аналіз поглядів К. Паньківського щодо діяльності українських політичних та громадських організацій в роки Другої світової війни, з якими він був різною мірою пов'язаний, зокрема ОУН, Національної Ради, УКК та УЦК. Відображено його критичне ставлення до внутрішнього розколу в ОУН, боротьби між її фракціями, прагнення оунівців до монополізації громадсько-політичного життя та кадрової політики організації. Наголошено на його позитивній оцінці Національної Ради, вплив якої він убачав переважно в моральній площині. Розглянуто також його підхід до діяльності УДА, УКК та УЦК, що поєднував як визнання досягнень, так і вказівку на їхні недоліки. Підрозділ ґрунтується на мемуарній спадщині К. Паньківського, написаній у 1950–1960-х рр., що дає змогу простежити еволюцію його політичних та національних поглядів у контексті громадсько-політичних процесів першої половини ХХ ст.

У підрозділі **4.5** описано візії К. Паньківського щодо українських еміграційних середовищ: від громадсько-політичних до повсякденних аспектів. Простежено трактування історичним діячем діяльності УЦК на еміграції, функціонування ДЦУНР та спроб створення єдиного політичного представницького органу українства. Проаналізовано оцінки К. Паньківського позицій різних політичних сил, зокрема ОУН-Б, ОУН-М і наддніпрянських організацій, а також формування та ідеологічної платформи УНДС. Констатовано його увагу до побутового, культурно-освітнього та громадського життя українців у таборах переміщених осіб, їхні контакти з представниками західних держав і організацій, підтримки з боку УГКЦ, а також переслідування з боку радянських спецслужб, звинувачення в антисемітизмі та

колабораціонізмi. Акцентовано на взаємодії української еміграції з американськими, канадськими та французькими урядовими структурами, хоча діяльність українських організацій у США К. Паньківський розглянув фрагментарно, за винятком його оцінки УККА.

Ключові слова: Костянтин Паньківський, інтелектуальна біографія, біографістика, Галичина, адвокат, українська інтелігенція, Союз українських адвокатів, Український центральний комітет, нацистська окупація, репресії, Друга світова війна, уряд УНР в екзилі, табори переміщених осіб, українська діаспора, історіографія.

SUMMARY

Grand M. R. Kostyantyn Kostyantynovich Pankivsky (1897–1974): an intellectual biography. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 032 «History and Archeology». Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, 2025.

The dissertation research is dedicated to a relevant topic – the reconstruction of the intellectual biography of the Ukrainian lawyer and socio-political figure Kostyantyn Pankivsky (1897–1974). For a long time, outstanding figures remained forgotten due to the influence of the totalitarian system. Restoring their names and legacy to public discourse is crucial for shaping national identity and understanding historical challenges. That is why biographical research plays a significant role in the restoration of historical memory, especially in the context of independent Ukraine.

The **first** chapter highlights the key stages of historiography, analyzes the source base, and outlines the theoretical and methodological foundations for creating the intellectual biography of the mentioned figure.

This section **1.1** defines the current state of research on the life, professional, and socio-political activities of K. Pankivsky in historiography. It also systematizes the source base of the study and provides a thorough analysis of major published and unpublished sources. It is noted that the historiography of K. Pankivsky's life and work is still in the formative stage. The works dedicated to him are classified into three groups: studies by émigré authors, Soviet scholars, and contemporary Ukrainian researchers. The first group is characterized by a limited source base and political polarization. The second focuses on negative assessments within the framework of the Marxist-Leninist doctrine. The third, the most objective, relies on a broad source base and modern methodological approaches. It has been established that the source base of the study includes unpublished archival materials, published sources, periodicals, contemporaries' recollections, and K. Pankivsky's memoirs. The core materials consist of documents from the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, published memoirs, and the scholarly-popular works of the figure himself. The use of this complex of sources has made it possible to reconstruct the intellectual biography of K. Pankivsky.

This section **1.2** describes the theoretical and methodological foundations of the dissertation research, which employs an interdisciplinary approach based on the integration of achievements in scholarly biography studies, social history, historical psychology, literary studies, and source studies. The theoretical framework of the work is built upon the conceptual principles of intellectual history. The methodology is based on a multi-level systemic combination of general scientific, domain-specific, and applied methods. These include historical-genetic, historical-systemic, problem-chronological, historical-comparative, historical-typological, contextual-interpretative, logical-semantic, and lexical-semantic methods. This methodological approach ensures the most comprehensive reconstruction of K. Pankivsky's biography.

The **second** chapter highlights K. Pankivsky's childhood and youth, outlining his close environment, which played a key role in shaping his personality and setting the guidelines that defined him in the future.

This section **2.1** analyzes K. Pankivsky's childhood and youth, a formative period in his development as a historical figure. It has been established that his upbringing took place within a traditional educational framework based on national-patriotic, civic, and religious-Christian values. His family – Ukrainian Galician intellectuals Kostyantyn and Yosyfa Pankivsky – played an active role in the socio-political life of Galician Ukrainians in the late 19th and early 20th centuries. During his childhood and youth, K. Pankivsky was immersed in an environment of Galician intelligentsia, which significantly influenced his interests, values, and worldview. Frequent interactions with intellectuals, artists, and public figures who visited the Pankivsky household contributed to expanding his cultural and intellectual horizons. Special attention is given to his education. K. Pankivsky began his primary education at a public school in Lviv and received additional home education. He then attended the branch of the Academic Gymnasium in Lviv. During World War I (1915–1918), he served in the Austrian army and participated in military operations. After the war, he studied at the Faculty of Law at Franz I University in Lviv and later at Charles University in Prague, where he also attended lectures at the Ukrainian Free University. In 1922, he earned a Doctor of Law degree from the Faculty of Law at Charles University. It is emphasized that during his studies, K. Pankivsky actively participated in Ukrainian student life while maintaining a neutral stance between socialist and nationalist factions.

This section **2.2** identifies K. Pankivsky's closest social environment, which shaped his worldview and influenced his development as a future socio-political figure. It has been determined that, according to psychological science, the “close circle of communication” during his youth played a crucial role in forming his ideological beliefs. The study explores how K. Pankivsky's parents and relatives were involved in the Ukrainian national movement and examines the contributions of prominent members of the Pankivsky family to the development of Ukrainian national life. Notably, his uncle Fedir Pankivsky was a colonel in the Ukrainian National Republic (UNR) army and a participant in the First Winter Campaign. Another uncle, Oleksandr Pankivsky, worked for the Ministry of Military Affairs of

the UNR. Severyn Pankivsky was a well-known Ukrainian actor. Stepan Fedak was a lawyer and a member of the government of the Western Ukrainian People's Republic (ZUNR). His brother, Stepan Pankivsky, was a Sich Rifleman and a hero of the November Uprising. Undoubtedly, their example became a crucial reference point in K. Pankivsky's life, significantly influencing the formation of his civic position and national values.

The **third** chapter reconstructs K. Pankivsky's professional and socio-political activities.

This section **3.1** analyzes K. Pankivsky's legal career from 1924 to 1939. It has been established that he initially worked at the law office of S. Fedak, later at V. Starosolsky's firm, and in 1930, he opened his own law practice. During this period, he served as a defense attorney in political trials organized by the Polish occupation regime against members of the UVO, OUN, and KSMZU. According to researchers (V. Boyechko, T. Chekhovych), his legal cases can be classified into three categories: political, corporate, and private. His involvement in the professional organization of Ukrainian lawyers, SUA, is also outlined. He joined SUA in 1925 and, starting in the 1930s, held responsible positions within it. His publications in the organization's official journal, *Zhytia i Pravo*, are described. Additionally, he was a member of the Lviv Chamber of Lawyers and actively participated in the Plai tourist and ethnographic society, which he later led. His extensive legal practice in the 1930s played a crucial role in shaping his professional and civic activities, laying the foundation for his future role as a public and political figure during the difficult conditions of World War II and the postwar period.

This section **3.2** examines K. Pankivsky's socio-communicative space based on his epistolary legacy from the 1930s. It has been established that his preserved correspondence in Ukraine includes both personal and professional letters. His private letters reveal details about family relationships, professional requests, and financial matters, including appeals for assistance or debt repayments. They also document his collaboration with cultural figures, such as K. Chekhovych. His professional correspondence reflects his legal practice, covering client cases from

provincial towns and requests from colleagues to represent them in court. These materials serve as valuable sources for studying the history of the legal profession and the everyday life of the Ukrainian intelligentsia.

This section **3.3** explores K. Pankivsky's activities during the Soviet and Nazi occupations of Galicia (1939–1944). During the Soviet occupation, he was deprived of the opportunity to practice law and instead worked as the head of the Planning and Economic Department at APTU, which allowed him to avoid repression. During the Nazi occupation, he actively participated in the Ukrainian National Council in Lviv, leading its General Secretariat (Regional Business Center). Under pressure from the occupying authorities, this center was transformed into the Ukrainian Regional Committee (URC), which he led until its merger with the Ukrainian Central Committee (UCC) in Kraków. As deputy head of the UCC under V. Kubyovych, he focused on organizing a system of social and humanitarian assistance for Ukrainians and other nationalities. It is noted that thanks to his efforts, several Ukrainian cultural figures were saved, including V. Barvinsky, K. Malyska, V. Pachovsky, M. Rudnytska, and V. Simovych. His activities included visits to numerous cities in the Galicia district, including Drohobych, where he highly valued the cultural-educational and trade union activities of the local Ukrainian community.

This section **3.4** examines K. Pankivsky's activities in emigration (1944–1974), analyzing his work in Poland, Germany, and the United States. Initially, he was involved in organizing UCC branches in Poland and Germany and served as the head of the UNR government-in-exile, actively participating in efforts to support displaced persons in DP camps. It is noted that in 1948, he partially withdrew from political activities, and in 1949, he emigrated to the United States with his family. From 1950 to 1966, he headed the Ukrainian National Democratic Union (SUND), which aimed to unite democratic elements of the Ukrainian diaspora in the U.S. He also led the executive representation of the UN Council in the U.S. and participated in the activities of the Anti-Bolshevik Bloc of Nations. His most significant achievement during this period was his journalistic and memoir-writing work, which included

publishing three volumes of memoirs and numerous articles of historical and popular-scientific significance.

The **fourth** chapter explores and highlights K. Pankivsky's socio-political and historical views.

This section **4.1** examines the socio-legal status of Ukrainians in the Austro-Hungarian Empire and during the interwar period under Polish rule through the lens of K. Pankivsky's assessments. Particular attention is given to his critical analysis of Polish national policy toward the Ukrainian population. Key aspects of discriminatory policies are identified, including the removal of the Ukrainian language from state administration, restrictions on Ukrainians' access to administrative positions, education, and employment, as well as repressive measures against public and cultural activities.

This section **4.2** provides a characterization of the Soviet occupation regime, analyzing K. Pankivsky's perception and evaluation of socio-political changes in Western Ukraine from 1939 to 1941 during Soviet rule. His descriptions of political-administrative, socio-psychological, and everyday aspects of Soviet life are thoroughly examined. His perspective on Ukrainian public figures' initiatives, particularly the attempt to establish a Temporary Ukrainian Relief Committee in Lviv, is discussed, along with his assessment of the Soviet government's repressive policies, the atmosphere of fear, and persecution. At the same time, Pankivsky also noted certain positive aspects of Soviet policies, such as Ukrainization, healthcare development, and the elimination of unemployment among Ukrainians who had previously faced discrimination under Polish rule.

This section **4.3** covers K. Pankivsky's views on Nazi occupation policies in Ukraine from 1941 to 1944. The ideological foundations and political transformations of German rule regarding the Ukrainian, Polish, and Jewish populations are analyzed. The structure and activities of the occupation's administrative bodies, from the governor's government to security agencies such as the Gestapo, are examined. A significant aspect is Pankivsky's assessment of the formation of the Galicia Division and the role played by both German authorities and Ukrainian political forces in this

process. Special emphasis is placed on his characterization of key German officials, including H. Frank, K. Lasch, and O. Wächter. Additionally, Pankivsky's proposed periodization of the establishment and functioning of the German occupation regime in Galicia is analyzed.

This section **4.4** analyzes K. Pankivsky's evaluation of Ukrainian political and public organizations during World War II, with which he was associated to varying degrees, including the OUN, the National Council, the Ukrainian Regional Committee (URC), and the Ukrainian Central Committee (UCC). His critical stance on the internal split within the OUN, conflicts between its factions, and efforts by OUN members to monopolize public and political life, as well as the organization's personnel policies, is highlighted. At the same time, he positively assessed the National Council, seeing its influence primarily in the moral sphere. His approach to the activities of the UDA, URC, and UCC combined recognition of their achievements with acknowledgment of their shortcomings. This section is based on Pankivsky's memoirs, written in the 1950s–1960s, allowing for an analysis of the evolution of his political and national views within the broader socio-political processes of the first half of the 20th century.

This section **4.5** describes K. Pankivsky's vision of Ukrainian émigré communities, covering both socio-political and everyday aspects. The stages of UCC activities in exile, the functioning of the State Center of the Ukrainian National Republic (DCUNR), and attempts to create a unified political representative body for Ukrainians are examined. Pankivsky's evaluations of various political factions, including OUN-B, OUN-M, and organizations from central Ukraine, as well as the formation and ideological platform of the Ukrainian National Democratic Union (UNDS), are analyzed. The section also explores the daily, cultural, educational, and public life of Ukrainians in displaced persons (DP) camps, their interactions with representatives of Western governments and organizations, support from the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), and persecution by Soviet intelligence services. Accusations of anti-Semitism and collaborationism are also considered. Special attention is given to the interaction between Ukrainian emigrants and

government structures in the United States, Canada, and France. However, Pankivsky's analysis of Ukrainian organizations in the U.S. is fragmented, with the exception of his assessment of the Ukrainian Congress Committee of America.

Key words: Kostyantyn Pankivsky, intellectual biography, biographical studies, Galicia, advocate, Ukrainian intelligentsia, Union of Ukrainian Lawyers, Ukrainian Central Committee, Nazi occupation, repression, World War II, UNR government in exile, displaced persons camps, Ukrainian diaspora, historiography.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Гранд М. Громадсько-політична діяльність Костя Паньківського наприкінці Другої світової війни та у перші післявоєнні роки (1944–1948). *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія.* 2022. Вип. 49. Т. 1. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-1-1>
2. Гранд М. Оцінка Костем Паньківським діяльності українських політичних і громадських організацій у роки Другої світової війни (1939–1945). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія.* 2023. Вип. 12/54. С. 201–215. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.283745>
3. Гранд М. Діяльність Костя Паньківського в роки нацистської окупації України (1941–1944). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія.* 2024. Вип. 15/57. С. 97–105. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.15/57.10>
4. Гранд М. Листування Костянтина Паньківського у 1920–1940 рр.: джерелознавча дескрипція. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія Історія та археологія.* 2024. Вип. 7 (25). С. 933–944. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-933-944](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-933-944)
5. Гранд М. Матеріали судових справ 1930-х рр. як документальні свідчення адвокатської діяльності Костянтина Паньківського. *Актуальні*

питання у сучасній науці. *Серія Історія та археологія*. 2024. Вип. 12 (30). С. 1199–1220. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-12\(30\)-1199-1220](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-12(30)-1199-1220)

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Гранд М. Діяльність Костя Паньківського в еміграційний період існування УЦК (липень 1944 – березень 1945 рр.). *Інтеграційні процеси в Європі: історія, розвиток та перспективи* : зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Умань, 6 жовтня 2022 р.). / упор. О. Скрипник. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2022. С. 52–56.

7. Гранд М. Громадська діяльність адвоката Костянтина Паньківського у 1920–1930-ті рр. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи* / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон : Посвіт, 2023. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів. С. 18–19.

8. Гранд М. Дитячі та юнацькі роки Костянтина Паньківського. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни* / ред.: В. Ільницький, Р. Корсак, Т. Пантюк, О. Петrenchко, В. Старка. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль : Посвіт, 2024. Том I. С. 45–47.

9. Гранд М. Історіографія життя та діяльності Костянтина Паньківського (1897–1974). *V International Scientific and Practical Conference «Theoretical and practical aspects of modern scientific research»*. Сеул, 2025. С. 451–453. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-24.01.2025.099>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	21
ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	30
1.1 Історіографія та джерельна база	30
1.2 Принципи та методи дослідження	44
Висновки до першого розділу	52
РОЗДІЛ 2. ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ К. ПАНЬКІВСЬКОГО, ЙОГО БЛИЗЬКЕ ОТОЧЕННЯ ЯК ВЕКТОР ДЛЯ САМОВИЗНАЧЕННЯ	55
2.1 Становлення особистості та професійних зацікавлень майбутнього діяча .	55
2.2 Найближче оточення як простір формування та еволюції поглядів	65
Висновки до другого розділу	79
РОЗДІЛ 3. ПРОФЕСІЙНА ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ К. ПАНЬКІВСЬКОГО	81
3.1 К. Паньківський як адвокат та громадський діяч у 1920–1930-х рр.	81
3.2 Соціокомунікативний простір К. Паньківського у світлі епістолярію 1930-х рр.	107
3.3 К. Паньківський у роки радянської та нацистської окупації Галичини (1939– 1944)	117
3.4 Діяльність К. Паньківського на еміграції (1944–1974)	137
Висновки до третього розділу	153
РОЗДІЛ 4. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ПОГЛЯДИ К. ПАНЬКІВСЬКОГО	157
4.1 Оцінка суспільно-правового та національно-культурного становища українців в умовах Австро-Угорщини та Польської республіки	157
4.2 Характеристика радянського окупаційного режиму	168
4.3 Погляди на нацистську окупаційну політику	173

4.4 Аналіз й оцінка діяльності українських політичних та громадських організацій в роки Другої світової війни	182
4.5 Огляд українських еміграційних середовищ: від громадсько-політичних до повсякденних аспектів	193
Висновки до четвертого розділу	203
ВИСНОВКИ	206
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	218
ДОДАТКИ	252

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АПТУ – Аптекоуправління

ГГ – Генеральна губернія

Ді-Пі – Переміщені особи (англ. Displaced Persons)

ДЦ УНР – Державний цент Української Народної Республіки (в екзилі)

ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка

КПЗУ – Комуністична партія Західної України

КСМЗУ – Комуністична спілка молоді Західної України.

КШР – Краєва шкільна рада у Львові

МОДР – Міжнародна організація допомоги борцям революції

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

НТШ – Наукове товариство імені Шевченка

ОУН – Організація українських націоналістів

ПУН – Провід українських націоналістів

РПТ/УПТ – Руське/Українське педагогічне товариство

СД – Служба безпеки (нім. Sicherheitsdienst Reichsführer-SS (SD))

СУА – Союз українських адвокатів

СУНД – Союз українських національних демократів

УВО – Українська військова організація

УВУ – Український вільний університет

УГА – Українська галицька армія

УГК – Український горожанський комітет

УГК(Х) – Український громадський комітет (Харків 1941–1943 і на еміграції)

УДК – Український допомоговий комітет

УККА – Український конгресовий комітет Америки

УКК – Український краєвий комітет

УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання

УНДС – Український національно-державний союз

УНК – Український національний комітет

УОК – Український окружний комітет

УЦК – Український центральний комітет

УНР – Українська Народна Республіка

УНРада – Українська Національна Рада (у Львові)

УНРРА – Адміністрація ООН з питань допомоги та реабілітації (англ. United Nations Relief and Rehabilitation Administration)

УПА – Українська повстанська армія

УСЛБ – Українська служба батьківщині

УТДІ – Українське товариство допомоги інвалідам

ЦПУЕ – Центральне представництво української еміграції (в Німеччині)

ВСТУП

Актуальність дослідження. Здобуття Україною незалежності і розвиток української історичної науки дали можливість звернутися до вивчення життєвого шляху, діяльності та творчої спадщини особистостей, які були організаторами й безпосередніми учасниками боротьби за національну державу, відігравали визначну роль у національно-визвольному русі, культурному розвитку і суспільно-політичному житті. Персоніфікація історії стала одним із ключових напрямів сучасних гуманітарних досліджень, адже через вивчення конкретних біографій можна глибше зрозуміти динаміку історичних процесів, складність вибору діячів, їхній вплив на розвиток суспільства.

Біографічні дослідження сьогодні відіграють надзвичайно важливу роль у відновленні історичної пам'яті, адже багато видатних діячів української історії протягом десятиліть залишалися в тіні через панування тоталітарної системи. Їхні імена фальсифікувалися, творчість вилучалася із суспільного обігу, а діяльність знецінювалася або подавалася у викривленому світлі. У незалежній Україні актуальним завданням стало повернення цих постатей до наукового і суспільного дискурсу, що сприяє формуванню національної ідентичності, вихованню патріотизму та розумінню історичних викликів, з якими стикалася українська нація.

До таких діячів, які перебували на вістрі боротьби за національне визволення та культурний розвиток західноукраїнських земель, належав Костянтин Паньківський (1897–1974), постать якого є багатогранною та надзвичайно значущою для історії західноукраїнських земель у XX ст. Він проявив себе у багатьох сферах: як активний учасник українського студентського руху в Празі, адвокат і захисник членів УВО та ОУН у політично мотивованих судових процесах, чільний діяч Українського центрального комітету, організатор культурно-просвітницького та харитативного руху в роки німецької окупації, а також виконувач обов'язків голови уряду УНР на

еміграції. Його діяльність має велике значення для розуміння процесів, які відбувалися в громадсько-політичному житті українців у першій половині XX ст., проте вона залишається дослідженою недостатньо.

Актуальність дослідження визначається також внеском у розвиток інтелектуальної історії, яка є важливою складовою сучасної історичної науки. Інтелектуальна історія уможливорює не лише реконструювати події минулого, а й осмислити ідеї, які формували суспільні, політичні й культурні процеси. У цьому контексті постать Костянтина Паньківського є знаковою, адже його багатогранна діяльність поєднує адвокатську, громадську та політичну роботу. Його приклад допомагає глибше зрозуміти роль інтелігенції у боротьбі за українську національну ідентичність у надзвичайно складних умовах міжвоєнної Польщі та періоду Другої світової війни.

Дослідження життя та діяльності українських правників, які відігравали ключову роль у захисті прав українців та боротьбі за державність, займають вагомe місце у вітчизняній історіографії. Зокрема, роботи, присвячені Степанові Федаку (Б. Савчук), Костеві Левицькому (І. Василик) або менш відомим адвокатам, які захищали інтереси українських політичних в'язнів, демонструють ключову роль правників у збереженні та розвитку національної ідентичності, дають можливість зрозуміти важливість правничої та громадської діяльності у боротьбі за українські права. Однак постать Костянтина Паньківського, який поєднував юридичну діяльність з активною участю в громадсько-політичному житті, досі не була об'єктом комплексного наукового аналізу, що створює необхідність вивчення його внеску в українську правничу традицію.

Особливої уваги потребує також дослідження українського громадського життя в роки Другої світової війни. Діяльність УЦК, який був осередком консолідації української інтелігенції в умовах нацистської окупації, привертає інтерес дослідників (О. Дедик, В. Косик). Водночас участь Костянтина Паньківського в керівництві УЦК та його зусилля з організації харитативної й культурно-просвітницької роботи на сьогодні висвітлені недостатньо.

Розкриття цієї сторінки його діяльності є важливим для розуміння громадської структури українського суспільства в екстремальних умовах війни.

Окремий аспект актуальності дослідження стосується вивчення української політичної еміграції. Роботи про діяльність уряду УНР у вигнанні, зокрема присвячені Андрієві Ливицькому (О. Оглоблин), демонструють важливість еміграційних структур у збереженні ідеї української державності. Постать Костянтина Паньківського як виконувача обов'язків голови уряду УНР в екзилі розкриває як організаційні, так і ідеологічні аспекти роботи зазначеного діяча. Його мемуари й інші матеріали є цінним джерелом для дослідження життя української громади за кордоном.

Отже, комплексний аналіз громадської, політичної та інтелектуальної діяльності Костянтина Паньківського заповнює важливу лакуну в українській історіографії, сприяючи кращому розумінню суспільних ідей, які формували підґрунтя для боротьби за українську незалежність. Це дослідження матиме значення як для істориків, так і для сучасних політиків та громадських діячів, що прагнуть використати досвід минулого для національно-державної розбудови України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалось у межах науково-дослідницької проблематики кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Суспільно-політичні, економічні, правові, культурно-освітні та релігійні процеси на західних землях України (XVIII–XXI ст.)» (термін виконання: 2021–2025 рр.; державний реєстраційний номер – 0121U107833).

Об'єктом дослідження є інтелектуальна біографія К. Паньківського як представника української правничої, громадської та політичної еліти першої половини XX століття.

Предмет дослідження – особисті, професійні та громадсько-політичні аспекти життя і діяльності К. Паньківського, становлення його світоглядних позицій.

Мета дисертаційної роботи полягає у реконструкції біографії відомого українського громадсько-політичного діяча К. Паньківського та розкритті його історичних поглядів у контексті суспільно-політичного, громадсько-культурного життя українства першої половини ХХ ст.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких наукових завдань:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу, визначити методологічну основу роботи;
- висвітлити дитячі та юнацькі роки К. Паньківського;
- розкрити професійну і громадсько-політичну діяльність К. Паньківського у міжвоєнній Польщі;
- охарактеризувати діяльність К. Паньківського в роки Другої світової війни;
- з'ясувати основні віхи еміграційного періоду життя і діяльності К. Паньківського;
- окреслити суспільно-політичні та історичні погляди К. Паньківського.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від другої половини ХІХ ст. до 1970-х рр., із акцентом на роках життя К. Паньківського (6 грудня 1897 р. – 20 січня 1974 р.). Обрані рамки зумовлені необхідністю контекстуалізації інтелектуального становлення діяча, що формувався під впливом родинного та громадського середовища кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., а також потребою врахування рецепції його поглядів у післявоєнний та еміграційний періоди. Хронологія дисертації вибудована за принципом подвійної перспективи: поєднує особистісну біографічну оптику з ширшою проєкцією на суспільно-політичну добу, у якій ця постать діяла, осмислювала і була осмислена.

Територіальні межі дослідження охоплюють терени Західної та Центральної України, Австро-Угорської імперії, Чехословаччини, Польщі,

Німеччини та США, де вів активну професійну та громадсько-політичну діяльність К. Паньківський.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена сукупністю поставлених завдань та засобами їх розв'язання. Уперше в українській історіографії на рівні дисертаційного дослідження з використанням широкого кола різноманітних джерел реконструйовано інтелектуальну біографію К. Паньківського.

Комплексно проаналізовано формування світогляду й особистості К. Паньківського. Проведено аналіз джерелознавчого та історіографічного матеріалу щодо його професійної діяльності.

Представлено образ К. Паньківського як правника, громадсько-політичного діяча з широкими історичними візіями в контексті суспільно-політичних трансформацій та змін у соціокультурному середовищі.

Складено найбільш повну біографію К. Паньківського, значні відтинки життя та діяльності якого висвітлено вперше.

Розроблено і запропоновано науковій громадськості періодизацію життя і діяльності К. Паньківського: *перший період* (1897–1922) – виховання у родинному домі, здобуття освіти в початковій школі, гімназії, Львівському і Празькому університетах, отримання ступеня доктора права; *другий період* (1922–1939) – професійна та громадська діяльність у міжвоєнні роки; *третій період* (1939–1944) – життя і діяльність в умовах радянської та нацистської окупації Східної Галичини; *четвертий період* (1944–1974) – перебування на еміграції – у Німеччині та США, – активна політична діяльність у рамках уряду УНР в екзилі, створення СУНД, публікаційна активність щодо видання спогадів та науково-популярних праць. У кожному з цих періодів виокремлено менші хронологічні етапи.

Укладено періодизацію творчої спадщини К. Паньківського: *перший період* (1938–1942) – поява перших публікацій правничого та громадського характеру, присвячених діяльності СУА, а згодом – організаційним умовам життя українства в умовах німецького «нового порядку»; *другий період* (1953–

1957) – початок публікаційної діяльності у США, що проявилось у друці статей в «Листах до приятелів», «Правничому віснику» й ознаменувалося виданням першого тому спогадів «Від держави до комітету»; *третій період* (1957–1968) – найбільше піднесення публікаційної активності, яке ознаменувалося ретельною і копіткою працею над наступними двома томами спогадів, друком численних статей у діаспорних часописах; *четвертий період* (1968–1974) – планування підготовки і видання четвертого тому спогадів, згортання творчої праці на тлі занепаду видання «Листи до приятелів», видавництва «Ключі», проблем зі здоров'ям та родинних втрат.

Уведено до наукового обігу широке коло невідомих раніше джерел з архівних зібрань України, зокрема матеріали з особистого фонду К. Паньківського у Центральному державному історичному архіві України у Львові, деякі матеріали з Державного архіву Львівської області та Центрального державного архіву зарубіжної україніки у Києві. Також опрацьовано матеріали з Архіву Карлового університету, що у Празі.

Методологічну основу дисертації складають такі підходи: біографічний, просопографічний, системний, соціокультурний, аксіологічний та літературно-аналітичний. Методологічним базисом дослідження є принципи історизму, наукової об'єктивності, всебічності та наукового плюралізму. Вищеперелічені принципи реалізовувалися за допомогою загальнонаукових методів: аналізу, зокрема, критичного, та синтезу джерельного й історіографічного матеріалу. Крім того, у роботі було використано такі методи, як історичного дослідження, так і міждисциплінарні: історико-генетичний, історико-системний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний, історико-типологічний, контекстуально-інтерпретаційний, логіко-семантичний, лексико-семантичний.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що його зміст, основні положення та висновки можуть бути використані: а) у науково-дослідницькій роботі – для написання фундаментальних праць з історії України; б) під час підготовки курсів з української історії, історіографії, джерелознавства; в) у громадсько-політичній сфері як джерельний інструмент

для розширення інформаційного простору реалізації політики пам'яті щодо українських громадсько-політичних діячів ХХ ст., української адвокатури, діяльності українських політичних партій національно-демократичного спрямування.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, висвітлювалися у доповідях на п'ятих конференціях, з них: три – *міжнародні*: «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон, 3 листопада 2023 р.), «Передові технології реалізації освітніх ініціатив» (Переяслав, 7 лютого 2024 р.), «Theoretical and practical aspects of modern scientific research» (Сеул, Південна Корея, 24 січня 2025 р.); дві – *всеукраїнські*: «Інтеграційні процеси в Європі: історія, розвиток та перспективи» (Умань, 6 жовтня 2022 р.), «Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни» (Дрогобич – Ужгород – Тернопіль, 10 грудня 2024 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у 9 публікаціях, з яких: п'ять статей опубліковано в наукових фахових виданнях України категорії «Б» та чотири – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура роботи побудована за проблемним принципом, відповідно до мети та завдань. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (тринадцяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Обсяг дисертаційного дослідження становить 262 сторінки, з яких 195 є основним текстом. Список використаних джерел і літератури нараховує 372 позиції.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перший розділ висвітлює етапи становлення історіографії питання, джерельну базу та методологію відтворення і конструювання інтелектуальної біографії К. Паньківського. Визначено сучасний стан дослідження, систематизовано джерела та класифіковано праці на три групи: еміграційні, радянські та сучасні. Окреслено джерельну базу, основу якої складають архівні документи, періодика, спогади та мемуари. Визначено методологію дослідження, яка базується на міждисциплінарному підході, що поєднує біографістику, соціальну історію, історичну психологію та комплекс історичних методів для реконструкції біографії зазначеного діяча.

1.1 Історіографія та джерельна база

Костянтин Костянтинович Паньківський – відомий правник, представник української інтелігенції, котрий увійшов до історії як громадський і державний діяч першої половини ХХ ст. Однак сьогодні його постать важко назвати широковідомою. На жаль, життя та інтелектуальна спадщина цього діяча не привернули уваги дослідників, хоч його життєвий шлях і мемуарні праці мають потенціал до наукового вивчення, ідеї й події, описані в них, багато в чому збігаються із сьогоденням а отже, не втрачають актуальності.

В українській та зарубіжній історіографії постать К. Паньківського майже не досліджена. На сьогодні немає жодної спеціальної фундаментальної праці, присвяченої життєвому шляху К. Паньківського, в якій би розкривалися аспекти його професійної та громадсько-політичної діяльності, ілюструвалися історичні й суспільно-політичні погляди щодо подій, учасником та очевидцем

яких йому довелося стати безпосередньо. Таким чином, завдяки дисертаційному дослідженню ми можемо репрезентувати нову наукову проблематику у формі інтелектуальної біографії та доповнити знання з історії України зокрема та Центрально-Східної Європи загалом.

Інтелектуальну біографію К. Паньківського умовно можна поділити на дві частини: перша – його життєвий шлях, професійна та громадсько-політична діяльність, яка представлена у вигляді хронологічно структурованого життєпису; друга – суспільно-політичні та історичні погляди, що виводить дослідження проблематики на фаховий рівень узагальнення окремих питань й до сьогодні в історіографії не було представлено.

У дослідженнях, які заторкують різні аспекти суспільно-політичного та культурного життя західноукраїнських земель та української еміграції, знаходимо певні рефлексії, які стосуються, зокрема, й життя і діяльності досліджуваного нами діяча.

Хронологічно першою працею, яка стосувалася К. Паньківського, була книга діаспорного дослідника Іллі Витановича «Кость Паньківський (1855–1915). Ідеаліст громадської праці і віри у власні сили народу», що присвячувалася його батькові – Костянтинові Федоровичу Паньківському (Нью-Йорк, 1954) [172]. У ній знаходимо здебільшого публіцистично-піднесений опис родини Паньківських, патріотичної атмосфери, що панувала в сім'ї. Ця праця дає уявлення про коло спілкування К. Ф. Паньківського, його багатоаспектну громадсько-патріотичну діяльність, а отже, й про динамічне соціально-культурне тло становлення особистості малого К. Паньківського.

Життя і діяльність К. Паньківського не випадала з поля зору діаспорних дослідників та українських діячів, які також перебували на еміграції. Окремої уваги заслуговують відгуки та рецензії його сучасників на книги спогадів. Зміст деяких із цих праць має мемуарний характер. У журналі «Листи до приятелів» було поміщено фрагмент рецензії на книгу К. Паньківського «Від держави до комітету», яку написав й опублікував 9 січня 1958 р. у «Народній Волі» М. Стахів [272]. Автор наголошував, що К. Паньківський не приховував й не

викривляв фактів, де інші цим зловживали. Л. Биковський зазначав, що зміст книг та міркування К. Паньківського позитивно відрізняються від інших мемуарних праць. На його думку, автор зібрав та представив матеріал історично-об'єктивно, його критика була конструктивною [164, с. 97–99]. У наступній рецензії на третю книгу спогадів «Від комітету до державного центру» Л. Биковський стверджував, що матеріал у книзі викладено за допомогою науково-дослідницького підходу до теми, праця, багата на зміст, є вагомим вкладом у мемуаристику та надалі стане цінним джерелом для вивчення української історії [163, с. 156–157]. І. Кедрин [212] та В. Кубійович [227] у своїх працях мемуарного характеру одноголосно стверджували, що книги спогадів К. Паньківського належать до найкращих творів української мемуаристики.

Утім існує й протилежна оцінка книг К. Паньківського, залишена його сучасниками. На сторінках книги Я. Стецька «30 червня 1941: проголошення відновлення державности України» [289] наголошується на ідейній шкідливості перших двох мемуарних праць К. Паньківського, адже він начебто спотворено зображав період німецької окупації, зокрема Акт відновлення Української Держави та уряд Я. Стецька, демонструючи у такий спосіб ворожі ідеологічні настанови. Проте жодної конструктивної критики щодо відтворення дійсності тих днів у праці Я. Стецька не спостерігалось. С. Галамай у критичній статті «Коли мінімалізм підіймає голову» [174, с. 552–560] на книгу «Роки німецької окупації» стверджував, що для критики однієї статті мало й з цього приводу можна було би написати окрему книгу. Загалом вона зводиться до того, що К. Паньківський «пристосуванець» й у написанні книги використовував суб'єктивний підхід. Також С. Галамай зробив припущення, що мотивом написання спогадів були тенденційність та упередження до націоналістів-революціонерів. Р. Єндик у статті на сторінках «Шлях перемоги» стверджував, що у книзі К. Паньківського «Від держави до комітету» інтерпретація історичних фактів не відповідає дійсності, хоч і не надав цьому вагомих аргументів [201, с. 2]. З. Книш у часописі «Самостійна Україна», підсумовуючи

свою негативну рецензію, наголошував, що потрібно не допускати «на верхи суспільности» дволиків, тобто К. Паньківського, попередньо звинувативши його у критиці щ діяльності ОУН [213, с. 25–26].

Смерть К. Паньківського у 1974 р. дала поштовх до появи іншого типу історіографічних джерел – коротких заміток-споминів та некрологів. Перші некрологи ми зустрічаємо в журналах «Український історик» та «Вісті Комбатанта» [301, с. 241], [194, с. 93]. У газеті української діаспори «Свобода» натрапляємо інформацію щодо богослужіння з приводу 40 днів після смерті К. Паньківського [297, с. 5]. Одна з коротких статей-меморій була опублікована англійською мовою на сторінках журналу «The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.», опублікованого у 1977 р. в Нью-Йорку. Її авторкою стала Л. Драшевська [313]. У статті подано загальні біографічні відомості, причому дуже мало уваги зосереджено на діяльності К. Паньківського у роки Другої світової війни.

Низку фактів про адвокатську працю К. Паньківського, спрямовану на захист українських націоналістів, які опинилися на лаві підсудних у польських державних судах, навів відомий історик ОУН П. Мірчук [252, с. 305, 399, 404]. У деяких працях, присвячених політичній активності українських організацій на еміграції, також відзначено діяльність К. Паньківського в перші післявоєнні роки. Так, В. Маруняк у виданій в Мюнхені (1985) книзі про українську еміграцію в Німеччині та Австрії після Другої світової війни згадав про зустріч представників УНДС із Президента УНР в Офенбасі 1946 р., проілюструвавши свій текст фотографією, на якій К. Паньківський сидить поруч з А. Лівицьким та генералом М. Омеляновичем-Павленком [247, с. 242].

Коротке біографічне гасло про К. Паньківського, а також біографічні гасла його батька, матері, дядька, містить п'ятий том словникової частини «Енциклопедії українознавства» [258, с. 1939–1940]. Автором цих енциклопедично-довідкових статей був, можливо, В. Кубійович або ж В. Ваврик, котрий використовував криптонім «В. Р.» (саме ним підписане гасло про Северина Паньківського). Йшлося про К. Паньківського і в

енциклопедичних гаслах про СУНД [292, с. 2990], УКК [298, с. 3427–3428], УНДС [303, с. 3436–3437], УЦК [304, с. 3441–3446], а також про Українське крайове краєзнавчо-туристичне товариство «Плай» [268, с. 2101]. У біографічних нарисах про В. Старосольського, виданих у США 1991 р., згадувався факт проходження К. Паньківським адвокатської практики в одного з чільних українських правників [286, с. 113].

Учені з української діаспори намагалися більш виважено оцінювати діяльність К. Паньківського. Так, у студіях В. Косика [222] і В. Яшана [311] він згадується як громадський діяч, що у важкі роки окупації взяв на себе відповідальність за долю багатьох українців і, співпрацюючи з нацистами, домогся порятунку для багатьох мешканців Галичини від голоду, хворіб, репресій, смерті, докладав величезних зусиль до організації українського культурного життя під «брунатним німецьким чоботом».

В умовах періоду тоталітарного режиму, вивчати діяльність та інтелектуальну спадщину українських громадських діячів, які перебували на еміграції, було неможливо. Оскільки свого часу життя і праця К. Паньківського були тісно пов'язані з Українським центральним комітетом (1940–1945), то певну інформацію про нього знаходимо в дослідженнях, які стосувалися проблематики Другої світової війни та нацистської окупації. У радянській історіографії вивчення теми діяльності УЦК, звісно, не проводилося. Однак прізвище К. Паньківського зафіксовано в 12-томній «Истории Второй мировой войны. 1939–1945» [205], де значну увагу відведено нацистському окупаційному режимові на радянській території, висвітлено проблему «зради щодо радянського народу». Серед колабораціоністів, «зрадників», «прислужників фашистів» згадувався і К. Паньківський. У такий спосіб у радянській історіографії формувався стереотипний образ «націоналіста-колаборанта-зрадника» цього діяча, а відтак, з огляду на винятково негативні ідеологічно-політичні оцінки, постать К. Паньківського, як і багатьох інших українців на зразок В. Кубійовича, З. Зеленого, Д. Паліїва, В. Старосольського

тощо, вилучалася з офіційно-цензурованого історіографічного процесу радянської доби.

Подібно К. Паньківського трактують і автори колективних видань: тритомної праці «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.» [300], 8-томної «Історії Української РСР» [210], останній том якої повністю присвячено періодові т.зв. «Великої Вітчизняної війни». Подано загальну характеристику співпраці деяких українців та українських організацій з окупаційним режимом в узагальнювальних монографіях українських дослідників, а саме в роботах Н. Супруненко [293], В. Ковалю [215], М. Ковалю [218] та ін. У подібному дусі показано діяльність К. Паньківського у праці польського історика Р. Тожецького [317], який на сторінках своєї монографії 25 разів згадує це прізвище, інколи, щоправда, плутаючи з Костем Левицьким.

Ситуація в історичній науці зазнала кардинальних змін після проголошення незалежності України у 1991 р. Саме тоді з'явилася можливість досліджувати національну історію, у наукових колах значно зросло зацікавлення біографіями українських діячів. Звільнення від ідеологічних бар'єрів та відкриття доступу до архівних ресурсів сприяли поглибленню досліджень у різних галузях. Проте варто зазначити, що навіть за цих умов не з'явилися окремі фундаментальні історичні праці, у яких би висвітлювалась професійна, суспільно-політична діяльність чи погляди К. Паньківського.

Сучасні українські вчені намагаються дотримуватися подібної до діаспорних авторів оцінки громадсько-політичної діяльності К. Паньківського. Так, М. Коваль [216], [217], [219] визнав проблемність трактування діячів УЦК як начебто «зрадників українського народу». Він вказував на діяльність В. Кубійовича і його заступника К. Паньківського як приклад людей, які обрали ганьбу співпраці з нацистами заради порятунку тисяч життів. Подібне бачення їх діяльності натрапляємо у працях І. Патриляка та М. Боровика [263], В. Литвина [240], В. Кучера і П. Чернеги [232].

Постать К. Паньківського досліджується і в роботах краєзнавчого характеру. Зокрема, Н. Антонюк, на основі матеріалів української легальної періодики, розкрила його роль як голови Українського крайового комітету і пізніше заступника голови УЦК у підтримці української культури в Генеральній Губернії [158]. Ужгородський історик В. Офіцинський у книзі «Дистрикт «Галичина»: Історико-політичний нарис», також, спираючись на пресові видання років німецько-радянської війни, нерідко згадує про різні аспекти громадської праці К. Паньківського у 1941–1944 рр. [256].

Харитативну діяльність К. Паньківського аналізували О. Лисенко [239], К. Курилишин [229]. Деякі аспекти його співпраці з митрополитом А. Шептицьким розкрила О. Сурмач [294]. Ж. Ковба та Я. Хонігсман згадують про участь К. Паньківського у порятунку євреїв [220], [305, с. 12–44]. М. Галів коротко охарактеризував спогади К. Паньківського як джерело до вивчення національної політики Німеччини у Східній Галичині (1941–1944) [176]. О. Шаблій у біографічній студії про В. Кубійовича, вів мову про його співпрацю з К. Паньківським у рамках УЦК [307]. А. Боляновський вказав на принагідну участь К. Паньківського у формуванні дивізії «Галичина» [168].

Діяльність К. Паньківського як одного із керівників УЦК описала А. Тронь у дисертації (2020), присвяченій зазначеній громадській організації в ГГ [296]. Науковиця багато в чому спиралася на спогади досліджуваного діяча, особливо щодо висвітлення культурних процесів у дистрикті «Галичина»: становища шкільництва, розбудови українських театральних осередків тощо. На основі архівних документів А. Тронь відзначила участь К. Паньківського у Першій загальнокраєвій Театральній конференції 1–2 березня 1943 р. [296, с. 100], згадала про його працю як лектора в інструкторських таборах УЦК для молоді [296, с. 149] тощо. Роль К. Паньківського у діяльності ДЦ УНР у 1945–1948 рр. окреслив у своїй дисертаційній роботі В. Яблонський [310, с. 209–210, 213–214, 219–221, 248, 372]. Він активно оперував спогадами правника, рясно цитуючи їх, зокрема щодо зустрічі Президента УНР А. Лівицького з К. Паньківським 5 квітня 1945 р. в Грос-Обрінгені (Німеччина) [310, с. 219].

Адвокатську та громадську діяльність К. Паньківського у 1930-х рр. охарактеризовано в статті В. Боєчка та Т. Чехович [312]. Дослідники відзначили, що правник розпочав власну адвокатську практику з 1930 р. у Львові. Проваджені ним юридичні справи вони поділили на три категорії: 1) політичні, 2) корпоративні, 3) приватні. Вказали й на те, що К. Паньківський відзначився як захисник обвинувачених у «політичних злочинах» – учасників УВО, ОУН, КПЗУ, комсомолу Західної України. Водночас він брав активну участь у роботі Адвокатської палати та СУА у Львові. На думку В. Боєчка і Т. Чехович, за час роботи він здобув добру репутацію серед колег (зокрема євреїв і поляків) та клієнтів і вважався одним із найкращих українських адвокатів у Східній Галичині (разом із С. Шухевичем, С. Федаком, В. Старосольським). Слушними є міркування дослідників, що тривала адвокатська практика 1930-х рр. створила особистий і громадський фундамент, який дав змогу К. Паньківському проявити себе громадсько-політичним діячем у важкі роки Другої світової війни та повоєнний період [312, с. 166]. Відзначимо, що студія В. Боєчка і Т. Чехович спиралася на малознані тогочасні архівні матеріали, проте не враховувала низки важливих джерел для висвітлення професійної активності К. Паньківського, зокрема спогади його колег-адвокатів і періодичні матеріали.

Біографічні відомості, які стосуються дитячих та юнацьких років К. Паньківського, його професійної та громадсько-політичної діяльності, висвітлено у публікаціях М. Гранда [182], [183], [184], [185], [186], [187], [188], [189], [190].

Прізвище К. Паньківського неодноразового згадується і в працях, присвячених українським правникам Галичини міжвоєнного періоду [156], [180], [181]. На жаль, у науковій студії М. Петріва «Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця XIX – першої половини XX ст.» не наведено біографії правника і керівника уряду УНР в екзилі К. Паньківського. Про нього є лише невелика згадка у біографічному нарисі про іншого відомого галицького правника Володимира Старосольського

у контексті розповіді про захист українськими адвокатами членів ОУН Василя Біласа та Дмитра Данилишина наприкінці 1932 р. [266, с. 387]. Щоправда, дослідник громадсько-політичної та наукової діяльності правника В. Старосольського Ю. Древницький, зазначив, що в умовах постійних переслідувань в міжвоєнній Галичині, яка входила до складу Польщі, «сформувалася група професійних людей – адвокатів, які постійно віддавали свій час, зусилля, знання на захист інтересів українських підсудних у політичних процесах» [199, с. 106]. До цієї групи українських правників він зарахував і К. Паньківського. Деякі умови його діяльності як члена СУА окреслено в статтях Л. Ганкевича [178], І. Василик [169], О. Лазурко [235], К. Курилишина та М. Галіва [314].

Специфіка *джерельної бази* зумовлена історіографічним характером дослідження, метою та поставленими перед нами завданнями. Для всебічного висвітлення теми дисертаційного дослідження – реконструкції інтелектуальної біографії К. Паньківського, нами було опрацьовано та проаналізовано масив доступних на сьогодні джерел і літератури, які стосуються професійної та громадсько-політичної діяльності героя, ілюструють його суспільно-історичні погляди.

Відбір матеріалів здійснювався з огляду на те, що у дослідженні основний акцент припадає саме на відтворення інтелектуальної біографії К. Паньківського, тому наша увага зосереджувалася на тих джерелах і літературі, які репрезентують етапи його формування як правника, становлення у суспільстві, розширюють уявлення про розвиток світоглядної позиції.

Зважаючи на розставлені у дисертаційній роботі акценти, комплекс основних матеріалів, на яких вона базується, за формальною ознакою можна поділити на кілька груп: 1) неопубліковані архівні матеріали; 2) опубліковані джерела; 3) матеріали періодичних видань; 4) спогади сучасників; 5) мемуарні праці К. Паньківського.

Основою джерельної бази дисертаційного дослідження є неопубліковані документи Центрального державного історичного архіву України у Львові.

Вони зберігаються у фонді 374 «Кость Паньківський (1897–1974), адвокат, український громадський, політичний та харитативний діяч». Значна частина виявлених документів уперше вводиться до наукового обігу, а раніше опубліковані матеріали отримали нову інтерпретацію.

Загалом у його особистому фонді опрацьовано усі 55 справ. У справах 2–7 зберігаються матеріали, які стосуються його адвокатської діяльності – судові справи підзахисних К. Паньківського, обвинувачених в приналежності до КПЗУ, КСМЗУ та МОДР. У справах 8–13 знаходимо відомості щодо обвинувачених у приналежності до ОУН та УВО. Завдяки аналізу цих матеріалів, нам вдалося виявити тенденційність та окреслити середньостатистичний портрет його підзахисного у періоді міжвоєнної Польщі. У справах 14–19 відкладені матеріали приватних та корпоративних судових справ, повноваження К. Паньківського на право ведення судових процесів, що дає змогу отримати уявлення про масштаби його професійної діяльності. Також нами було виявлено список адвокатів в Галичині [30], що допомогло встановити особи його колег-правників. Розглянуто квитанції, розписки, рахунки та інші фінансові документи відділу Союзу Українських Адвокатів у Львові [31], що сприяло доповненню відомостей щодо його обов'язків у професійній сфері.

Також у фонді К. Паньківського опрацьовано справи, які стосуються його особистого життя – членські книжки у різноманітних товариствах [11]. У справах 23–43 зберігається його службове та особисте листування впродовж 1920–1940 рр., завдяки цьому ми змогли визначити коло його спілкування, дізнатися аспекти, пов'язані як з родинними, так й зі службовими зв'язками. Опрацьовано персональні запрошення на збори, засідання та свята [32]. Усі ці документальні джерела дають можливість відтворити основні віхи життєвого шляху правника.

Крім того проаналізовано матеріали, які стосуються його найближчого оточення, а саме: особисті документи Марії Паньківської (його дружини) [54]; справи, які стосуються К. Ф. Паньківського (його батька), у яких знаходимо

особисте листування [55], свідчення професійних досягнень [56] та записну книжку [57], зміст і авторство якої у процесі дослідження виявилися спірними, а також кліше його портрета [59], що належить до візуальних матеріалів; особисте листування Юзефи Паньківської (його матері) [60]; справи 48, 51–53 – це особисті документи його братів, серед яких шкільні свідоцтва, атестати, книжки вкладів, заповіти та некрологи; одна зі справ [64] ілюструє фінансове становище у родині Паньківських на початку XX ст., інша – їхні музичні вподобання [65].

У Державному архіві Львівської області зберігаються матеріали справ, які стосуються позовів К. Паньківського та його дружини проти приватних осіб щодо виконання боргових зобов'язань та зразок посвідчення особи, виданий УДК в Миколаєві. З Центрального державного архіву зарубіжної українки, що у Києві, використано матеріали, які стосуються українських еміграційних політичних сил, зокрема діяльності К. Паньківського під час еміграційного періоду.

Джерела з архіву Карлового університету представлені офіційними документами, що засвідчують результати навчання К. Паньківського та отримання відповідного диплома [66], [69], [71], вони зберігаються у фонді юридичного факультету Карлового університету та у фонді Реєстру Карлового університету. Також опрацьовано аналогічні документи, які стосуються колег-правників К. Паньківського – Матвія Стахіва та Михайла Росляка.

В архіві УВАН у Нью-Йорку зберігається колекція Костянтина Паньківського, яка також включає документи УНРади. Значна частина фонду – його епістолярна спадщина. На жаль, ці матеріали лише підготовлені до опису, тобто описані прелімінарно. З огляду на воєнний стан в Україні, і як наслідок, відсутність можливості потрапити до архіву, матеріали з фонду не було опрацьовано.

Серед опублікованих джерел варто назвати збірники документів, які висвітлюють співпрацю К. Паньківського з ДЦ УНР [195], як от Протокол засідання Першої Сесії Української Національної Ради, яка відбулася 16–20

липня 1948 р. в Авґсбурзі, що в Німеччині [195, с. 325–364], на якій К. Паньківського було призначено до Уряду Міністрів [195, с. 355]. Опубліковане листування Президента УНР в екзилі А. Лівицького [242] знову ж таки свідчить, що К. Паньківський отримав вищезгадану посаду, про це йдеться у листі А. Лівицького до невідомого респондента [242, с. 313]. У збірнику документів «Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.)» [251] подано оперативне повідомлення 2-го відділу Управління державної безпеки Управління НКВС по Львівській області, в якому відзначено антирадянську позицію К. Паньківського та прихильне ставлення до нього митрополита А. Шептицького. Епізодичні факти і висловлювання К. Паньківського наведені і в збірнику «Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки 1939–1987» (Т. 1) [264]. У виданні документів та матеріалів «Культурне життя України. Західні землі» (Т. 1), подано спогади Остапа Тарнавського про підтримку К. Паньківським літературного життя у Львові в роки німецької окупації [231, с. 142], а також наведено радянські офіційні документи 1944 р., в одному з яких досліджуваного діяча названо «українським націоналістом» [231, с. 204].

Надзвичайно цінними для нас є три книги спогадів К. Паньківського: «Від держави до комітету» [139], «Роки німецької окупації» [148], «Від комітету до Державного Центру» [140], та часопис «Листи до приятелів», де він упродовж тривалого часу фрагментами публікував свої спогади.

Книга «Від держави до комітету» охоплює події напередодні та під час Другої світової війни. К. Паньківський описує приєднання Західної України до СРСР, німецьку окупацію, проголошення Акта відновлення Української Держави в 1941 р., а також діяльність українських організацій у складних умовах війни. Ця праця висвітлює ключові суспільно-політичні процеси та роль української інтелігенції у боротьбі за державність.

«Роки німецької окупації» є детальним описом життя в Галичині під час Другої світової війни. К. Паньківський зосереджується на функціонуванні УКК

та УЦК, відносинах із нацистською владою та взаємодії з іншими національностями. Книга також висвітлює громадсько-культурне життя, зусилля щодо гуманітарної допомоги і політичні виклики того часу. Видання містить рефлексії щодо ролі інтелігенції у складних умовах окупації та проблематику виживання українців у екстремальних обставинах.

Третя книга, «Від комітету до Державного Центру», описує політичні та суспільні процеси, пов'язані з діяльністю УЦК і його роль у збереженні української ідентичності під кінець Другої світової війни та у перші післявоєнні роки. К. Паньківський також висвітлює створення ДЦ УНР на еміграції, його функціонування та виклики. У праці аналізується значення цих інституцій для українського національного руху, зокрема через призму особистих спогадів і документів.

Свій метод роботи над книгами і проблему джерельної бази для них К. Паньківський описував так: «Я намагався шляхом студіювання тогочасної преси, також спогадів пізнішого часу, шляхом листування із співробітниками та учасниками подій, перевірювати факти й події, бо записок і документів із часів німецької окупації лишилось мені небагато. Моїх листів загалом було мало, бо я ніколи не був скорий до листування та не був прихильником посилення меморандумів і протестів, а клав більшу увагу на особисті зустрічі й розмови якнайменш офіційного характеру. Наводжу для ілюстрації списаного мною фрагменти німецьких проголошень і розпоряджень, наших повідомлень і закликів, промов, статей, щоб перенести в атмосферу тих часів. Цитую також погляди різних чужих авторів, коли вони говорять про справи, про які я пишу» [148, с. 8–9]. Деякі матеріали, зокрема газети, авторові надіслали Анна Боднарівич-Глинська з Клівленда та Михайло Хом'як з Едмонтонa [139, с. 8]. Необхідну літературу та пресові видання допомагав шукати у бібліотеці УВАН в Нью-Йорку проф. Володимир Міяківський [148, с. 9].

Водночас джерельний характер для нас мали й публіцистичні та науково-популярні студії К. Паньківського, присвячені СУА [152], НТШ [138]. Він також був одним із авторів словникової частини «Енциклопедії

українознавства», в якій, зокрема, опублікував гасла про А. Лівицького [241, с. 1306–1307] та Об'єднання праці при УЦК [254, с. 1799]. Припускаємо, що й гасло про СУА [290, с. 2989] також написав К. Паньківський, хоч воно і не має авторського підпису чи криптоніму.

У процесі дослідження використано спогади сучасників К. Паньківського, серед яких меморії С. Шухевича «Моє життя» [309], В. Кубійовича «Мені 70» [226], «Мені 85» [227], «Українці в Генеральній Губернії 1939–1941 рр.» [228], Й. Сліпого «Спомини» [282], І. Кедрина «Життя – події – люди. Спомини і коментарі» [212], У. Самчука «Планета Ді-Пі. Нотатки й листи» [277] та Я. Стецька «30 червня 1941: проголошення відновлення державности України» [289], а також матеріали українських періодичних видань 1940-х рр.: «Краківські вісті», «Львівські вісті», «Рідна земля», «Голос Підкарпаття» та діаспорну газету «Свобода». Деякі згадки про родину К. Паньківського зустрічаємо у спогадах О. Барвінського [162], І. Макуха [245], щоденникових записах М. Грушевського [191].

Отже, історіографія життя і діяльності К. Паньківського перебуває на стадії становлення. Загалом можна виділити три групи праць, повністю чи частково присвячених зазначеному історичному діячеві: а) праці українських еміграційних, діаспорних авторів; б) публікації радянських учених; в) дослідження сучасних українських науковців. Остання група праць побудована переважно на значно ширшій джерельній основі, написана з урахуванням вимог новітньої методології. Джерельна база дослідження охоплює різноманітний спектр історичних джерел, які на основі традиційних підходів до класифікації історичних документів, можна поділити на кілька груп: неопубліковані архівні матеріали; опубліковані джерела; матеріали періодичних видань; спогади сучасників; мемуарні праці К. Паньківського.

1.2 Принципи та методи дослідження

Міждисциплінарність дослідження інтелектуальної біографії передбачає інтеграцію підходів історії, філософії, соціології, психології, літературознавства, культурології та інших дисциплін. Це дає змогу комплексно вивчити особистість, її ідеї, соціальні зв'язки та культурний контекст. Історичний аналіз розкриває епоху і зовнішні чинники, соціологічний – роль у суспільстві, а психологічний – внутрішні мотиви. Літературознавчі й лінгвістичні підходи допомагають дослідити тексти героя, їхню стилістику та ідейну складову. Така методологія дає можливість створити багатовимірний портрет, з'єднуючи індивідуальні, соціальні та культурні аспекти, а також простежити зв'язок між особистістю та її інтелектуальною спадщиною.

У широкому значенні інтелектуальна біографія – це результат поєднання біографічного та соціокультурного аналізу життя та творчості людини [274, с. 455]. В історіографії нема чіткого визначення поняття «інтелектуальна біографія» [159, с. 221–234], [170, с. 475–486]. Проте М. Базанов, опираючись на аналіз праць, присвячених цьому жанру біографічних досліджень, запропонував як об'єкт інтелектуальної біографії розглядати «систему когнітивних взаємодій індивіда, що динамічно розвивається, з оточуючим його соціально-інтелектуальним середовищем» [159, с. 230]. Назагал цей ракурс не викликає заперечень, проте з урахуванням залучення методики джерелознавства для аналізу історіографічних джерел як результатів діяльності особистості, на наш погляд, доцільно дещо відкоригувати таку характеристику. У цьому дослідженні під інтелектуальною біографією розуміється поступова динаміка форм діяльності особистості з подальшою експлікацією світогляду, сформованого в атмосфері її часу.

Як і у будь-якому іншому біографічному дослідженні, в інтелектуальній біографії пильна увага спрямована на контекст. Єдино завдяки висвітленню особистості через призму соціокультурної атмосфери її епохи, в якій вона жила, досягається глибинне розуміння, з одного боку, самої особистості та її

діяльності, а з іншого – її професійного середовища та інтелектуальних рефлексій. Взаємовплив особистості та середовища зумовлені багато в чому тим, що перша надавала сенс соціальним та дискурсивним порядкам, частиною яких була [316, с. 577]. Тому тільки у рамках культурного та соціального середовища, в яких відбувалася діяльність та проходив життєвий шлях особистості, набувається значення особливого дискурсу [154, с. 76].

Теоретико-методологічне підґрунтя дисертації зумовлено специфікою досліджуваного матеріалу та визначеними завданнями. Для основи дисертації було взято такі підходи:

Біографічний підхід історіографічного дослідження, який слугує простеженню змін особистості у різні періоди життя та визначенню факторів, що їм сприяли. Він також дає відповідь на важливе питання – яку роль відіграє особистість в історичному процесі. Використання цього підходу уможливило детально простежити еволюцію світогляду К. Паньківського у контексті суспільної, професійної та громадсько-політичної діяльності, як і виявити вплив соціально-історичних умов на його рішення, визначити ключові етапи становлення його особистості і особистий внесок у історичні процеси.

Просопографічний підхід, який передбачає вивчення групи осіб, об'єднаних спільними ідеями, соціальним середовищем чи діяльністю. Він дає змогу простежити соціальні зв'язки, спільні риси, тенденції та визначити роль індивіда у ширшому контексті. Використання цього підходу допомогло виявити мережу соціальних і професійних зв'язків К. Паньківського, проілюструвати його співпрацю із визначними діячами епохи та структурувати спільність ідей у середовищі, до якого він належав. Також це посприяло глибшому зрозумінню його місця і ролі у формуванні інтелектуальних і політичних рухів.

Системний підхід, за допомогою якого здійснюється аналіз особистості як частини цілісної системи, що включає соціокультурні, історичні та інтелектуальні контексти. Він дозволяє простежити взаємозв'язки між цими елементами та визначити їхній вплив на формування ідей і напрямів діяльності. Використання цього підходу уможливило вивчити К. Паньківського не лише як

окрему особистість, а й як частину складної соціокультурної та інтелектуальної системи. Також це допомогло визначити взаємозв'язки його ідей, політичних поглядів та історичних подій, у контексті яких відбувалася його діяльність.

Соціокультурний підхід, завдяки застосуванню якого відбувається вивчення особистості через призму соціальних норм, культурних традицій та ідеологічних впливів. Він дає змогу простежити взаємодію індивіда з культурним середовищем і визначити його роль у формуванні суспільних цінностей. Використання цього підходу уможливило дослідити, як соціальні та культурні умови впливали на формування ідей К. Паньківського, а також виявити його взаємодію з тогочасними інтелектуальними і політичними течіями та визначити його роль у формуванні суспільних цінностей.

Аксіологічний підхід зосереджується на вивченні системи цінностей, морально-етичних принципах і світоглядних орієнтирах досліджуваного об'єкта. Він допомагає простежити, як цінності формувалися під впливом епохи та подій, і визначити їхній вплив на ідеї, рішення та діяльність особистості. Використання цього підходу слугувало вивченню ціннісних орієнтирів К. Паньківського, визначенню того, як його морально-етичні принципи еволюціонували в умовах соціальних і політичних змін, а також виявленню їхнього впливу на його інтелектуальні та практичні рішення у ключових періодах його життя.

Літературно-аналітичний підхід, який у написанні інтелектуальної біографії передбачає аналіз творчої спадщини, текстів і риторики досліджуваного. Він допомагає простежити еволюцію ідей, стиль мислення, ключові теми та визначити їхній вплив на інтелектуальний дискурс. Використання цього підходу уможливило глибший аналіз мемуарної спадщини та публіцистичний статей К. Паньківського, вивчення його риторичних стратегій та визначення ключових тем. Крім того, нам вдалося простежити еволюцію його ідей і філософських поглядів, а також виявити їхній вплив на тогочасний інтелектуальний розвиток, зокрема на науковий та політичний дискурс.

Методологічним базисом дослідження є принципи історизму, наукової об'єктивності, всебічності та наукового плюралізму.

Завдяки використанню *принципу історизму* нам вдалося здійснити в історичній ретроспективі об'єктивний і водночас системний аналіз професійної та громадсько-політичної діяльності К. Паньківського на тлі його епохи. Щодо характеристики принципу історизму, то він передбачає врахування конкретно-історичних умов / ситуацій, у яких відбувався розвиток чи зміна процесу. На думку деяких вчених, принцип історизму в цьому аспекті включає дві провідні складові: відмінність між минулим і сьогоденням та історичний контекст.

Принцип наукової об'єктивності допоміг ідентифікувати й обґрунтувати у нашій роботі низку оцінок щодо діяльності К. Паньківського та його історичної епохи як у сучасній українській історіографії, так і в діаспорній, а також дав змогу з'ясувати основні вектори професійної та громадсько-політичної діяльності досліджуваної особи. Принцип наукової об'єктивності ґрунтується на визнанні дійсності в її реальних закономірностях та загальних формах й виступає як вимога до вченого, якою передбачено, що соціальна реальність – об'єктивна.

Застосувавши *принцип усебічності*, у науковому дослідженні нам вдалося охарактеризувати увесь спектр діяльності К. Паньківського у професійній та громадсько-політичній сферах, проілюструвати його роль у певних історичних подіях й визначити його позицію щодо тієї чи тієї кон'юнктури. Всебічність дослідження полягає у вичерпному пізнанні всіх обставин, які стосуються досліджуваного об'єкта чи події й мають значення для справи. Принципу всебічності сприяють розгляд та перевірка всіх можливих версій, оскільки вони визначають напрям дослідження, запобігають однобічності та забезпечують правильний хід доведення.

Упроваджуючи *принцип наукового плюралізму* в організацію творчого пошуку, ми усвідомлюємо, що його застосування у науковій діяльності диктується політичною ситуацією, ідеологіями та політичними тенденціями, а також схильністю деяких істориків до створення міфів про певні історичні

події. Цей принцип не виключає того, що якщо існує кілька інтерпретацій того чи того історичного факту, події чи явища, то всі версії мають право на існування, якщо вони не втратили актуальності. Відповідно до цього принципу, всі методи дослідження вважаються рівними, і кожен автор має право висловлювати свої погляди й особисті симпатії. Водночас факти не повинні спотворюватися або підлаштовуватися під упереджені висновки.

Паралельно із принципами написання наукової роботи ми також застосували загальнонаукові методи – сукупність технічних, методичних та пізнавальних засобів отримання та обробки інформації, необхідної для реалізації теми дослідження і досягнення його цілей, а саме: аналізу, зокрема, критичного, та синтезу джерельного й історіографічного матеріалу. Крім того, у роботі було використано такі методи історичного дослідження: історико-генетичний, історико-системний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний, історико-типологічний, контекстуально-інтерпретаційний, логіко-семантичний, лексико-семантичний.

Історико-генетичний метод дає змогу виявити причиново-наслідкові зв'язки та закономірності історичного розвитку в їх безпосередності, а історичні події та особистості охарактеризувати в індивідуальності й образності. Завдяки використанню цього методу найкраще пізнаються індивідуальні особливості досліджуваного об'єкта чи події. Таким чином, історико-генетичний метод є найбільш універсальним, гнучким й доступним у стосунку до історичного дослідження. Його використання уможливило простежити еволюцію ідей, поглядів та динаміку діяльності К. Паньківського у контексті суспільно-політичних змін його епохи, а також сприяло глибшому розумінню його особистості та ролі в історичних процесах.

Історико-системний метод дослідження ґрунтується на вивченні об'єкта як цілісної системи, яка складається із взаємопов'язаних елементів. Він дає можливість аналізувати не лише окремі події чи явища, але і їхній зв'язок із ширшим соціально-історичним контекстом. Це сприяє розкриттю внутрішніх закономірностей розвитку системи та її впливу на історичний процес.

Використання цього методу допомогло проаналізувати діяльність К. Паньківського у взаємозв'язку з ключовими соціально-політичними процесами його часу. Також це сприяло виявленню ролі його ідей у формуванні української інтелектуальної традиції та інтеграції їх до широкого історичного контексту.

Проблемно-хронологічний метод пропонує поділ широкої теми на цілу низку відносно вузьких проблем історичного розвитку, з яких кожна розглядається у суворій хронологічній послідовності фактів, що належать до неї. До безперечних переваг цього методу варто віднести дотримання історичної наступності, оскільки будь-які явища мають свої передумови і, розвиваючись, трансформуються у майбутні форми. Застосування проблемно-хронологічного методу дає змогу представити єдину історичну перспективу, а також виявити якісні зміни у розвитку досліджуваного явища. Використання цього методу дозволило структурувати дослідження життя і діяльності К. Паньківського, розкривши еволюцію його ідей та внеску в історичний процес. Також це забезпечило послідовне висвітлення ключових подій, аналізуючи їхні причини, наслідки та динаміку змін.

Історико-порівняльний метод відкриває широкі пізнавальні можливості. По-перше, дає змогу розкривати сутність досліджуваних явищ у тих випадках, коли вона неочевидна, на основі наявних фактів; виявляти загальне та повторюване, необхідне та закономірне, з одного боку, і якісно відмінне – з іншого. Тим самим заповнюються прогалини, і дослідження доводиться до завершеного виду. По-друге, історико-порівняльний метод дає можливість виходити за межі явищ, що вивчаються, і на основі аналогій приходити до широких історичних паралелей. По-третє, він допускає застосування всіх інших загальноісторичних методів і менш описовий, ніж історико-генетичний метод. Застосування цього методу уможливило зіставити інтелектуальну діяльність К. Паньківського з іншими визначними діячами його часу. Також це допомогло виявити унікальні риси його внеску, знайти спільні тенденції та відмінності в історичному контексті, розширюючи аналітичні горизонти дослідження.

Історико-типологічний метод базується на визначенні спільних рис, закономірностей і типів історичних явищ, незалежно від їх географічного чи хронологічного контексту. Він дає змогу узагальнювати подібні процеси, події чи особистості, виділяючи їхні ключові особливості. Метод сприяє систематизації знань, створенню історичних типологій та порівнянню явищ у різних соціокультурних середовищах. Його застосування слугує визначенню спільних рис діяльності К. Паньківського з іншими представниками української інтелігенції, виявленню типових рис інтелектуальної біографії діячів його епохи та систематизації знання про їхню роль в історичних процесах.

Контекстуально-інтерпретаційний метод передбачає аналіз історичних явищ та подій у межах їхнього конкретного соціального, політичного, культурного чи ідеологічного контексту. Він дозволяє розкрити значення досліджуваного об'єкта через взаємодію із середовищем, у якому він функціонував. Цей метод сприяє глибшому розумінню мотивацій, цінностей і значущості подій або постатей. Його використання дало можливість зрозуміти, як ідеї К. Паньківського формувалися під впливом соціальних, політичних і культурних умов його часу, а також виявити глибші смислові аспекти його діяльності й інтерпретувати його концептуальні позиції в рамках історичних процесів, в яких він перебував.

Логіко-семантичний метод ґрунтується на аналізі змісту понять, термінів і категорій, що використовуються у дослідженні, з метою виявлення їхньої внутрішньої логіки, смислових зв'язків та еволюції. Він уможливорює уточнити значення ключових понять, розкрити їхню взаємозалежність і роль у формуванні історичних концепцій та ідей. Використання цього методу дало змогу визначити значення ключових понять у працях К. Паньківського, а також з'ясувати, як ідеї автора корелюють із розвитком історичних процесів і які смислові трансформації відбувались у його концептуальних уявленнях.

Лексико-семантичний метод передбачає дослідження лексичних одиниць і їхніх значень для розкриття змісту текстів або джерел. Він дає можливість виявити зміни семантики слів у різні історичні періоди, аналізувати мовні

особливості автора, а також глибше зрозуміти культурно-історичний контекст досліджуваного матеріалу. Його використання допомогло проаналізувати зміни у значенні термінів і концепцій у працях К. Паньківського, глибше зрозуміти еволюцію його думок, а також відобразити вплив мовних особливостей на формування його інтелектуальних позицій.

У дослідженні ми дотримуємося усталених методологічних основ, які включають: біографію особистості (родинні особливості та їх вплив на героя, етапи його формування, особисте життя); професійну біографію (адвокатську кар'єру, громадсько-політичну діяльність); бібліографічну біографію (аналіз публікацій героя та його сучасників); ситуаційну біографію (умови, в яких перебувало суспільство у відповідній епосі та низку подій у культурно-громадському та соціально-політичному житті).

Саме такий алгоритм дій дає можливість комплексно відтворити основні етапи біографії героя та визначити його світоглядну позицію щодо бачення різноманітних аспектів історичної кон'юнктури, яка у нашому випадку є основним елементом структури інтелектуальної біографії. Водночас теоретико-методологічним орієнтиром для проведення дослідження у річищі інтелектуальної історії загалом та інтелектуальної біографії зокрема для нас стали праці В. Андрєєва [155], С. Плохія [269], В. Тельвака [295], І. Соляра [284], В. Ільницького [207], [206], Л. Лазурко [233], М. Галіва [177], Д. Сачко [278], М. Суздаля [291] та низки інших українських вчених. Їхні студії дали змогу поглибити розуміння технік інтелектуально-біографічного, просопографічного дослідження, продемонстрували засадничі способи застосування внутрішньої критики інтелектуальних джерел, удосконалити наративну репрезентацію окремих аспектів біографії К. Паньківського.

У результаті проведення дослідження згідно із запропонованою методологією, а також певними принципами та методами, нам вдалося не лише докладно описати, а й провести аналіз спектру професійної та суспільно-політичної діяльності К. Паньківського. Застосовані наукові підходи сприяли виявленню історичних візій відомого українського правника та суспільно-

політичного діяча щодо тенденцій розгортання історичних процесів на західних землях зокрема та Центрально-Східної Європи загалом. Завдяки цьому дисертаційне дослідження не лише реконструює життєвий шлях відомого громадсько-політичного діяча, але й експлікує розуміння ним історичних процесів, виказує визначальні ідеологічні, соціальні, професійно-правничі, громадсько-політичні, національно-екзистенційні епістемі, на основі яких формувалися його інтелектуальні конструкції історико-рефлексивного, аналітичного та узагальнювального характеру.

Отже, методологічні засади дослідження інтелектуальної біографії К. Паньківського спираються на міждисциплінарний підхід, який передбачає поєднання здобутків наукової біографістики, соціальної історії, історичної психології, літературознавства та джерелознавства. Теоретичною основою дослідження стали концептуальні засади інтелектуальної історії. Водночас методологія біографічного дослідження спирається на багаторівневе системне поєднання загальнонаукових, коректно-наукових підходів та прикладних методів (історико-генетичного, історико-системного, проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, історико-типологічного, контекстуально-інтерпретаційного, логіко-семантичного, лексико-семантичного), які дають змогу реконструювати і одночасно сконструювати (що не суперечить одне одному) найбільш повну біографію К. Паньківського (1897–1974).

Висновки до першого розділу

Отже, історіографія життя і діяльності К. Паньківського перебуває на стадії становлення. Загалом, усі наукові, науково-популярні та публіцистичні напрацювання, які стосуються біографії цього громадсько-політичного діяча, можна поділити на три великі групи: а) праці українських еміграційних, діаспорних авторів (І. Витанович, С. Галамай, Л. Драшевська, І. Кедрин,

В. Косик, В. Кубійович, В. Маруняк, М. Стахів, Я. Стецько, В. Яшан та ін.); б) публікації радянських учених (Н. Супруненко, В. Коваль, М. Коваль тощо); в) дослідження сучасних українських науковців (Н. Антонюк, В. Боєчко й Т. Чехович, А. Боляновський, М. Галів, М. Коваль, Ж. Ковба, К. Курилишин, В. Кучера та П. Чернега, О. Лисенко, В. Офіцинський, І. Патриляк та М. Боровик, О. Сурмач, А. Тронь, О. Шаблій, В. Яблонський та ін.). Перші з них характеризувалися обмеженістю джерельної бази й наявністю доволі різких ідейно-політичних акцентів, які зазвичай відбивали поліструктурність і поляризованість українських еміграційних кіл. Другі будувалися на марксистсько-ленінській доктрині, спиралися на радянську політичну ідеологію, яка передбачала негативну оцінку усіх українських діячів, діяльність яких йшла всупереч політичним цілям і завданням російсько-радянського режиму, а особливо тих особистостей, яких можна було принагідно обвинуватити у співпраці з нацистськими окупантами. Третя група праць побудована переважно на значно ширшій джерельній основі, написана з урахуванням вимог новітньої методології, спрямована на верифікацію і виявлення об'єктивних фактів та історичних обставин діяльності К. Паньківського. Власне, саме у роки незалежності України стало можливим проведення комплексного дослідження біографії і творчої спадщини зазначеного українського громадсько-політичного діяча.

Джерельна база дослідження охоплює різноманітний спектр історичних джерел, які на основі традиційних підходів до класифікації історичних документів, можна поділити на кілька груп: 1) неопубліковані архівні матеріали; 2) опубліковані джерела; 3) матеріали періодичних видань; 4) спогади сучасників; 5) мемуарні праці К. Паньківського. Першочергове значення для конструювання життєпису правника і громадсько-політичного діяча мали документи Центрального державного історичного архіву України у Львові, а також його опубліковані спогади та науково-популярні праці. Саме останні дали нам змогу реконструювати інтелектуальну біографію громадсько-політичного діяча.

Методологічні засади дослідження інтелектуальної біографії К. Паньківського спираються на міждисциплінарний підхід, який передбачає поєднання здобутків наукової біографістики, соціальної історії, історичної психології, літературознавства та джерелознавства. Теоретичною основою дослідження стали концептуальні засади інтелектуальної історії. Водночас методологія біографічного дослідження спирається на багаторівневе системне поєднання загальнонаукових, коректно-наукових підходів та прикладних методів (історико-генетичного, історико-системного, проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, історико-типологічного, контекстуально-інтерпретаційного, логіко-семантичного, лексико-семантичного), які дають змогу реконструювати і водночас сконструювати (що не суперечить одне одному) найбільш повну біографію К. Паньківського (1897–1974).

Матеріали розділу висвітлені в таких публікаціях автора:

1) Гранд М. Історіографія життя та діяльності Костянтина Паньківського (1897–1974). *V International Scientific and Practical Conference «Theoretical and practical aspects of modern scientific research»*. Сеул, 2025. С. 451–453.

РОЗДІЛ 2

ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ К. ПАНЬКІВСЬКОГО, ЙОГО БЛИЗЬКЕ ОТОЧЕННЯ ЯК ВЕКТОР ДЛЯ САМОВИЗНАЧЕННЯ

Другий розділ висвітлює дитячі та юнацькі роки К. Паньківського, його оточення та чинники, що вплинули на формування особистості. Він зростав у родині галицьких інтелігентів, виховання базувалося на національно-патріотичних і християнських цінностях. Навчався у Львові, а після Першої світової війни – у Карловому університеті, де здобув ступінь доктора права. Активно брав участь у студентському русі, зберігаючи нейтралітет між ідеологічними таборами. Важливу роль у його становленні відіграли впливові родичі, зокрема військові й громадські діячі, чий приклад визначив його громадянську позицію та національні цінності.

2.1 Становлення особистості та професійних зацікавлень майбутнього діяча

Українська інтелігенція у Львові кінця XIX ст. стояла на позиціях пробудження національного духу народу, формувала нову політичну ідеологію суспільства, водночас поширюючи культурні цінності як засіб самоідентифікації. У другій половині XIX ст. у Львові було засновано академічні та культурно-просвітницькі організації, НТШ [209, с. 7] і товариство «Просвіта» [273, с. 282]. Початок XX ст. в історії Галичини був, крім іншого, періодом формування громадсько і політично активного середовища українських адвокатів [179, с. 74]. Оскільки політичний плюралізм мав теоретичний характер, місто вважалося центром українського та польського національних визвольних рухів. Перебуваючи в мультикультурному середовищі, де домінантною була чужоземна кон'юнктура, українці всіляко

виборювали свою політичну й духовну свободу. Серед активних українських громадських діячів був Костянтин Костянтинович Паньківський, якому на життєвому шляху, безпосередньо чи опосередковано, довелося брати участь у доленосних суспільно-політичних процесах.

Народився К. Паньківський 6 грудня 1897 р. у Львові [299, с. 358], що на той час входив до складу Австро-Угорщини і був столицею Королівства Галичини та Володимирії. Батьком К. Паньківського був відомий український громадсько-політичний діяч, видавець та журналіст Костянтин Федорович Паньківський [260, с. 1291], а матір'ю – Йосипа Паньківська з роду Федаків, вчителька в українській школі вправ при «Державній учительській семінарії у Львові» [172, с. 20]. К. Паньківський жив з батьками у Львові на вул. Театинській, 19 (сучасна назва – вул. Максима Кривоноса), бічній від Чарнецького (сучасна назва – вул. Володимира Винниченка), де розміщувалося НТШ [138, с. 95]. У 1907 р. померла сестра К. Паньківського Марія – наймолодша з-поміж дітей. Згодом у будинку НТШ звільнилося помешкання, і сім'я Паньківських переїхала туди – це допомогло пережити гіркоту втрати [138, с. 96]. У 1912 р. НТШ придбало сусідній будинок за адресою Чарнецького, 24. Як відомо, цьому посприяла щедра пожертва російського українця Василя Смиренка у розмірі 100 тис. карбованців та фінансова допомога австрійського уряду у розмірі 150 тис. корон [138, с. 97].

У розповідях про дитинство, про перші свідомі роки К. Паньківський згадував, як у віці п'яти-шести років вони з батьком часто ходили до друкарні, яку організували в будівлі НТШ, заносили рукописи та інші матеріали до друку. Посаду директора у друкарні тоді обіймав поляк за національністю, пан Кароль Беднарський. У свідомості дитини він був «лицем НТШ». Малий К. Паньківський також був знайомий з проф. М. Грушевським, головою НТШ. Видатний історик був частим гостем у домі Паньківських. Діти зверталися до нього «дядько з Києва», а не «вуйко», як було прийнято у Львові, оскільки його сприймали як «російського українця», а місцеві, як відомо, вважали себе «галичанами». Зі спогадів К. Паньківського, саме такими етнохоронімами

послугувалися у тогочасній Галичині [138, с. 95]. У будинку НТШ минули юнацькі роки К. Паньківського, ось як він описує його зовнішній вигляд: «...опинилися у великому будинку, фасадом на вісім вікон, висотою на чотири поверхи, з двома входовими брамами, чотирма бальконами. Велике подвір'я було оточене навколо жилими будинками, званими офіційними. Вулиця Чарнецького це широка вулиця, перед будинком скверик, по другому боці вулиці сквер з офіційною назвою “губернаторські вали”» [138, с. 96]. Про себе він писав як про людину «...доля якої судила їй народитися в тіні у час створення тієї великої установи (тобто НТШ) і весь свій вік прожити у її тіні на рідній землі аж до ісходу 1944 року» [138, с. 94].

Початкову освіту К. Паньківський здобував в одній із народних шкіл Львова та удома, під керівництвом батька, управителя інституту св. о. Николая, заснованого Руським Педагогічним Товариством для учнів гімназій, фахових і народних шкіл Львова, та матері, яка також професійно займалася педагогічною діяльністю [312, с. 160]. З 1907 р. навчався у Філії Цісарсько-Королівської Академічної Гімназії, яку можна вважати колискою культурного життя у Львові й на західноукраїнських землях назагал. За твердженням історика О. Заяця, у ХІХ – першій пол. ХХ ст. Академічна гімназія відіграла вагомую роль у становленні української інтелігенції в Галичині. На підтвердження своєї думки, історик навів міркування П. Сениці: «...якби не було Української Академічної Гімназії у Львові й пізніших гімназій по містах Галичини та їх ідейних учителів та катехитів, не було б і таких товариств, як “Просвіта”, “Наукове товариство ім. Т. Шевченка”, “Рідна Школа”, кооперативів, сільсько-господарських шкіл, товариств, словом не було б відродження Галичини – Піємонту ХІХ і ХХ ст.» [361].

Навчання у закладі було платним. «Шкільна оплата» вносилася за кожне півріччя, наприклад, у 1913/14 навч. р. вона становила 40 корон. Водночас практикувалися й інші платежі, скажімо, кожен учень мав зробити внесок задля належного функціонування шкільного устаткування (2 К.), придбання інвентарю для занять з фізичного виховання (1 К.). Ті учні, які у попередньому

шкільному році навчалися в іншому закладі освіти, крім того, ще додатково сплачували 4 К. 20 сот. [204, с. 112]. Освітній заклад був переважно школою для дітей-українців, про що свідчить «Динаміка кількості учнів Львівської академічної гімназії, їх національність та віросповідання в останній чверті XIX – на початку XX століття». Так, у її Філії у на кінець 1911/12 навчального року налічувалося 729 учнів, серед яких лише один був за національністю поляк, а всі решта – українці [224, с. 44].

До сьогодні збереглися звіти дирекції цього освітнього закладу, в яких, наприклад, можна знайти «Поіменний список учеників». У звіті за 1912/13 навч. р. К. Паньківський записаний як учень 6-Б класу [203, с. 106]. Крім того, звіт засвідчує навчання в Академічній гімназії братів Костянтина: Богдан Паньківський навчався у 2-А класі [203, с. 102], Степан Паньківський – у 4-А класі [203, с. 104]. У школі діяв осередок Пласту, тож гімназійний звіт містив «Основний устав Пласту», «Вимоги пластових іспитів», «Устрій Пласту в практиці» та інші положення [203, с. 5, 9, 11]. На той час директором гімназії був знаний український педагог Ілля Кокорудз, професорами працювали Михайло Балаким, Василь Більцький, Іван Боберський, Володимир Дикий, о. Спиридон Кархут та ін. [203, с. 3–4]. Заклад пропонував до вивчення такі предмети: латинська, грецька, українська (руська), польська та німецька мови, що були обов'язковими, історія рідного краю, французька та англійська мови, співи, малювання, стенографія та ін. – необов'язкові [204, с. 17–22].

З метою підтримки малозабезпечених учнів Цісарсько-Королівської Академічної Гімназії у Львові, сім'ї яких не мали змоги проводити оплату за навчання, у 1894 р. було засновано Товариство «Руслан». До нього входили члени-покровителі, з-поміж яких – Костянтин Федорович Паньківський (директор Кройового Союзу) та Степан Федак (директор Товариства «Дністер») – відповідно батько та дядько К. Паньківського [204, с. 61]. Відомо, що від оплати за навчання міг бути звільнений Степан-Іван Паньківський – брат К. Паньківського, оскільки до сьогодні збереглося звернення до львівської Краєвої шкільної ради з проханням про звільнення його від «цілої оплати

шкільної» [62, зв. 23]. Можна припустити, що звернення з подібним проханням могло вказувати на тимчасове скрутне фінансове становище у сім'ї Паньківських.

У юнацькі роки перед Першою світовою війною К. Паньківський займався з товаришами створенням драгоманівських гуртків, напіввійськових січово-стрілецьких відділів, які тоді були під заборонаю, перших гуртків «Пластун» тощо [138, с. 97]. Після закінчення гімназії, у 1915 р. йому довелося покинути Львів у зв'язку з мобілізацією до лав австрійської армії [138, с. 98]. Протягом 1915–1918 рр. воював на фронтах Першої світової війни [312, с. 160]. Двічі отримав поранення [313, с. 360]. У 1917 р. його 15-й тернопільський полк піхоти брав участь у бойових діях на північному сході Італії в районі річки Ізонцо біля Трієста. Командиром батальйону, в якому служив К. Паньківський, був майор Долені, судецький німець з приязним ставленням до «вояків-русинів» [139, с. 70], [148 с. 167–168]. Відомо, що у 1918 р. у складі австрійських військ К. Паньківський вкотре побував у Києві. Перед цим він відвідував Київ з батьками у 1910 р., приїхавши на похорон Бориса Грінченка, а також у 1913 р. з нагоди всеросійської виставки [139, с. 25]. Щодо виставки, то у його батька склалося хороше враження, «безперечно тут було, на що глянути, а росіянам було чим похвалитися» [333, с. 2].

До нашого часу зберігся «Щоденник і записна книжка Паньківського Костянтина (батька)», записи в якому велися протягом 1917–1918 рр. [57]. Однак є всі підстави відкинути належність документа К. Ф. Паньківському, оскільки він помер ще у 1915 р. [172, с. 45]. З написаного можна дізнатись, що з лютого 1917 р. автор щоденника перебував у Києві: «12 лютого 1917 р. Понеділок. Гарний день але ще мороз. Ходив пішки (...) на Кращатик» [57, зв. 2]; «17 лютого 1917 р. Субота. Дуже гарний але вітряний і морозний день. Ходив піхотою на Кращатик і вертав піхотою» [57, арк. 3]. Є згадки про С. Федака, який доводився рідним братом матері К. Паньківського: «26 лютого 1917 р. (...) Дістав картку від Федака з 20/12 і від Старуха» [57, зв. 3]. Проте цей щоденник не може належати авторству К. Паньківського, оскільки

перебуваючи в австрійському війську, він не міг у 1917 р. приїхати до Києва. Загальновідомо, що частини австро-угорської армії розпочали просування на територію України тільки 27 лютого 1918 р., одразу після німецьких військ [363].

Після служби у війську розпочалися студентські роки К. Паньківського. Відомо, що восени 1918 р. він розпочав вивчати право у Львівському університеті, проте незабаром був змушений переїхати до Праги, де продовжив навчання на юридичному факультеті Карлового університету [313, с. 360]. Відзначимо, що саме в Чехословаччині були створені найкращі умови для життя і навчання українцям, у порівнянні з іншими українськими еміграційними студентськими осередками [200, с. 242], [221, с. 52]. До сьогодні зберігся документ «Книга екзаменаційних протоколів державних екзаменаційних комісій, інв. № 29, Державна судова екзаменаційна комісія Карлового університету (1921–1923)» (детальніше див. додаток А), у якому зазначено, що 13 червня 1921 р. К. Паньківський склав Державний іспит перед Державною судовою екзаменаційною комісією в Празі. Порядок навчання студента здійснювався відповідно до австрійського закону від 20 квітня 1893 р. У «Книзі...» щодо К. Паньківського зазначалося: «Початок навчання у 1918 р. в університеті у Львові; Завершено у 1921 р. в чеському університеті в Празі...» [69]. У примітці вказувалося що екзамен з «історичного права» (припускаємо, з історії права) він склав у Львові 15 липня 1918 р. (протокол № 183). Ця інформація наводилася у «Книзі екзаменаційних протоколів державних екзаменаційних комісій, інв. № 46, Державна екзаменаційна комісія з політології Карлового університету (1921–1922)» (детальніше див. додаток Б). Документ підтверджує, що 24 жовтня 1921 р. К. Паньківський склав Державний іспит перед Державною політологічною екзаменаційною комісією в Празі [71].

У спогадах К. Паньківського про студентське життя в Празі згадується видатний український правник, професор д-р Станіслав Дністрянський: «Я швидко відірвався від студентського життя, бо вже в 1922 році заходами

нашого професора д-ра Станислава Дністрянського...» [148, с. 134–135]. Тракуємо ці слова як причетність С. Дністрянського до навчального процесу в університеті. Припускаємо також, що К. Паньківський, здобуваючи освіту у Карловому університеті, відвідував лекції і в УВУ. Відомо, що УВУ було засновано 17 січня 1921 р. у Відні з ініціативи української інтелігенції, а у вересні 1921 р. УВУ було переведено до Праги, яка на той час займала місце головного осередку студентської молоді (понад 1 тис. осіб) й еміграції з українських земель загалом. Заклад отримав матеріальну та правову підтримку з боку уряду Чехословаччини, а також керівництва Карлового університету, яким були надані УВУ приміщення для занять тощо [365]. Як зазначає С. Віднянський, восени 1921 р. у приміщеннях Карлового університету – Каролінумі, Клементінумі та природописному інституті – розпочалися заняття для слухачів УВУ. Завдяки підтримці академічного сенату Карлового університету УВУ розгорнув плідну культурно-освітню й наукову діяльність. Чимало професорів УВУ, зокрема, С. Дністрянський, Д. Дорошенко, О. Колесса, І. Панькевич, О. Бурггардт, Я. Рудницький, у міжвоєнні роки викладали в Карловому університеті [364].

Викладачами К. Паньківського були відомі вчені. За допомогою «Програми викладів Українського Вільного Університету в Празі» можна дізнатися, які навчальні курси пропонувалися студентам у зимовому півріччі 1921/1922 рр. на факультеті права і суспільних наук. 1. Теорія права – проф. д-р. С. Дністрянський: загальна наука права (3 год. тижн.). 2. Історія права – проф. сен. С. Шелухин: історія українського права (4 год. тижн.). 3. Право цивільне – проф. д-р. С. Дністрянський: справи в цивільному праві (2 год. тижн.). 4. Право карне – проф. д-р. Д. Коропатницький: загальна частина карного права (5 год. тижн.). 5. Право державне – проф. д-р. В. Старосольський: курс державного права (3 год. тижн.). Проф. д-р. М. Лозинський: вибрані питання з українського державного права (1 год. тижн.). 6. Право адміністративне – проф. д-р. Д. Коропатницький: про самоуправління (2 год. тижн.). 7. Право міжнародне – проф. д-р. М. Лозинський: огляд міжнародного права (4 год. тижн.). 8. Науки економічні –

проф. І. Ганицький: український кооперативний рух та його економічні підстави (1 год. тижн.), розвиток промисловости на Україні (1 год. тижн.). Доц. К. Лоський: інституції римського права (3 год. тижн.) [302, с. 73–74].

«Програма викладів» у літньому семестрі 1922 р. на факультеті права і суспільних наук пропонувала студентам такі навчальні курси: 1. Загальна історія права – проф. д-р. С. Дністрянський: історія публичного і приватного права (2 год. тижн.). 2. Римське право – доц. К. Лоський: інституції римського права II. частина (3 год. тижн.). 3. Українське право – доц. Р. Лащенко: українське право (3 год. тижн.). 4. Цивільне право – проф. д-р. С. Дністрянський: облігаційне право (3 год. тижн.). 5. Політичне (державне) право – проф. д-р. В. Старосольський: Політичне право II часть (3. год. тижн.), Вправи в політичному праві (2 год. тижнево). Проф. д-р. М. Лозинський: Вибрані питання українського державного права (продовження, 1. год. тижн.), Історія української політичної думки в XIX і XX століттю (проводження, 1 год. тижн.). 6. Міжнародне право – проф. д-р. М. Лозинський: огляд міжнародного права (продовження, 2 год. тижн.), вправи в міжнародньому праві (1 год. тижн.). 7. Науки економічні – доц. О. Мицюк: політична економія (3 год. тижн.). 8. Статистика – проф. Ф. Щербина: загальна і українська статистика (3 год. тижн.), статистичний семінар (2 год. тижн.) [302, с. 75–77].

Студентам призначалася стипендія (600 корон) від Міністерства закордонних справ Чехословаччини. Здобувачі освіти, яким ще не були оформлені виплати, могли безкоштовно проживати у приміщенні для сліпих (Слепинець). Місцем харчування був Студентський Дім на Слупі, там само проводилися зібрання. Вирувало й культурне життя: національні свята відбувалися у супроводі студентського хору «Трембіта», диригентом якого був студент з Коломиї Кушлик [230, с. 36]. Не останню роль у житті студентів відігравав спорт. 14 травня 1921 р. було створено Український Студентський Спортовий Клуб, який спочатку мав шість секцій, зокрема футболу, плавання, легкої атлетики [157, с. 58].

На початку 1920-х рр. у чеській пресі публікувалися виступи проти чужинців, особливо студентства, яке начебто чинило заколот у політичному житті держави. З цієї нагоди Українським студентським союзом у Празі було сформовано заяву, в якій згадувалося важке становище українського студентства через обмежену можливість здобувати освіту на батьківщині, й висловлювалося запевнення до чеського суспільства щодо сумлінних намірів українських студентів. Заяву підписали Матвій Стахів як голова та К. Паньківський як секретар зборів українського студентства [208].

Під час навчання К. Паньківського у Празі серед студентства розгорілася боротьба між соціалістичним та націоналістичним таборами. Невелика група студентів, з-поміж яких був К. Паньківський, займала нейтральну позицію: «Я не пристав ні до одної, ні до другої групи, а стояв по середині із певним відхилом у ліво, хоч організаційно ніколи не був соціялістом» [148, с. 134], [103, с. 12]. Відтак постала «група демократичного й поступового студентства», тобто Група Української Поступової Молоді – українська студентська організація, яку деякий час очолював К. Паньківський [141, с. 122], [148, с. 135].

У Празі К. Паньківський мешкав у свого родича, переконаного соціал-демократа д-ра Романа Домбчевського, який працював у Дипломатичній місії УНР у Чехословаччині. Той познайомив юнака із секретарем місії Ольгердом Іполитом Бочковським, також соціал-демократом. Під впливом цих двох особистостей формувався світогляд майбутнього адвоката. Р. Домбчевський та О. І. Бочковський були прихильниками політичної ідеології та боротьби, які спиралися б на моральні засади, а тому відкидали терор та насильство як засіб боротьби. Водночас будучи відданими ідеям соціалізму, вони мали глибоке відчуття національної ідеї, тож рішуче виступали проти більшовизму та фашизму. Погляди цих двох інтелектуалів, безумовно, вплинули на К. Паньківського. Він згадував: «Я навчився цінити ідеї, якими вони жили. Їм у великій мірі завдячую закріплення мого суспільно-політичного світогляду, а зокрема переконання всього свого життя, що могутні цінності ліберальної

демократії куди більше варті, ніж брутальність тоталітарної тиранії, чи то большевиків, чи то націоналістів» [148, с. 134–135]. Недаремно В. Кубійович, який тісно співпрацював з К. Паньківським у рамках УЦК, називав його «лібералом» [227, с. 144].

До слова, студентство в Чехословаччині перебувало під впливом української наукової еміграції [200, с. 244]. Незалежно від впливу Р. Домбчевського та О. І. Бочковського, К. Паньківський завжди мав свій погляд й свою думку щодо справи [148, с. 135].

Упродовж 25 березня – 6 квітня 1921 р. у Празі проходив Інтернаціональний студентський конгрес, у якому взяли участь майже 500 делегатів, які належали до 22 націй. Перший етап конгресу присвячувався екскурсіям Чехословаччиною. Українське студентство на ньому представляли лише шість делегатів, серед яких був К. Паньківський [340, с. 4].

Університетські студії К. Паньківський завершив на початку 1922 р. Згідно з «Реєстрами Карлового університету» (детальніше див. додаток В) він 16 лютого 1922 р. здобув ступінь доктора на юридичному факультеті Карлового університету [66]. Відомо також, що, перебуваючи у Празі, він навчався у «Школі дипломатичної і консульської служби», де склав кінцевий екзамен [148, с. 407]. Освітня траєкторія К. Паньківського у Чехословаччині засвідчує пошук ним різних шляхів подальшого кар'єрного зростання – від правничих до дипломатичних.

Отже, впродовж дитячих та юнацьких років К. Паньківський перебував у товаристві галицької інтелігенції, його оточували інтелектуали, громадські діячі, митці, які часто бували в батьківському домі. Це не могло не позначитися на зацікавленнях, інтересах, цінностях юнака та подальшому становленні його як особистості. Початкову освіту здобував в одній з народних шкіл Львова та удома, згодом у філії Академічної гімназії у Львові. З 1915 до 1918 р. служив в австрійському війську, воював на фронтах Першої світової війни. Згодом вивчав право в Карловому університеті та УВУ у Празі. Був активним учасником українського студентського життя, не пристав ні до соціалістичного,

ні до націоналістичного табору, оскільки займав нейтральну позицію. У 1922 р. отримав ступінь доктора права на юридичному факультеті Карлового університету.

2.2 Найближче оточення як простір формування та еволюції поглядів

Як вказувалося вище, К. Паньківський отримав виховання в українській патріотичній родині, взірцем для нього були батьки, які впродовж життя вели жертвну громадську працю, спрямовану на благо українського суспільства. Саме вони, їх життєвий досвід та приклад, заклали засадничі принципи формування його світогляду.

Батьком К. Паньківського був Костянтин Федорович Паньківський – громадський та просвітній діяч, журналіст і видавець, який народився 14 квітня 1855 р. у с. Ришкова Воля Ярославського повіту в Західній Галичині (тепер територія Польщі). Він зростав у сім'ї парафіяльного священника (пароха), де виховання дітей здійснювалося в національному та релігійному дусі. Тож вони змалку отримували стійкі орієнтири на подальше життя. Його батько, о. Теодор, був родом із с. Селиськ Яворівського повіту. Мати, Хризанта, походила із священничого роду Витошинських, що із сусіднього с. Рогізна [172, с. 8].

Початкову освіту К. Ф. Паньківський здобував у державній гімназії Перемишля, де викладання велося спочатку німецькою, а опісля польською мовами [172, с. 9]. Проте за часів його навчання директором школи був о. Тома Полянський, українець за походженням. На початку 70-х рр. XIX ст. до Перемишля прийшли молоді вчителі-народовці Дем'ян Гладилович та Євген Желехівський, які принесли нові погляди на українство, а також ідеали Т. Шевченка. Саме вони особливо вплинули на формування свідомості ще зовсім юного К. Ф. Паньківського. В учителів української мови – Сінкевича й Івана Левицького, він був одним з найкращих учнів, а за свою начитаність користувався авторитетом у товаришів. Поступово збирав власну бібліотеку,

яка при закінченні гімназії налічувала близько тисячі книжок. Окрім інтересу до літератури, К. Ф. Паньківський захоплювався театральним мистецтвом. Час від часу у Перемишлі гастролював театр Товариства «Українська Бесіди» (до 1928 р. – «Руська Бесіда») – перший український професійний театр 1864–1924 рр. [172, с. 9–10].

У 1877 р. К. Ф. Паньківський склав випускні іспити в гімназії та планував вступити на теологічний факультет до Відня, але його не прийняли. Альтернативою виявилася Духовна семінарія у Львові. Із собою він привіз власну бібліотеку та прагнення вести діяльність народовця. Погляди К. Ф. Паньківського суперечили візіям москвофілів, які навчалися і працювали у цьому закладі духовної освіти. Спроба заснування «Допомогового фонду для богословів», який би надавав дешевий кредит, завершилася його виключенням із семінарії [172, с. 10–11].

У 1880 р. К. Ф. Паньківський вступив до Високої Агрономічної Школи (Hochschule für Bodenkultur) у Відні, де вивчав агрономію. Крім навчання, активно займався громадсько-просвітницькою діяльністю. Академічне товариство «Січ» тоді відігравало неабияку роль в українському національному житті австрійської столиці. К. Ф. Паньківський брав активну участь у діяльності товариства: упорядкував його бібліотеку та видав у Відні понад двісті портретів визначних українських діячів під назвою «Альбум заслужених Русинів». Згодом він був іменований почесним членом за заслуги для товариства «Січ» [259, с. 1939], [172, с. 11–12].

Високу Агрономічну Школу К. Ф. Паньківський закінчив у 1883 р., після чого повернувся до батьків та намагався отримати роботу в Управі Державних Лісів на посаді лісового практиканта. Однак йому було відмовлено у працевлаштуванні, оскільки стала відомою історія виключення з духовної семінарії як «підозрілого соціаліста». Водночас дійшла інформація про його арешт і тримісячне перебування під слідством під час навчання у Перемишлі, де польський вчитель сприйняв просвітницькі книги учня за заборонену літературу. У спогадах про К. Ф. Паньківського Ілля Витанович зазначив:

«Трудно нам нині зрозуміти особисту трагедію людини, що опинилася «без декрету» в часах, коли правилом для інтелігента було дістати урядову посаду або парохію. Такого вважали майже звихненим, дарма, чи з власної, чи не з власної вини» [172, с. 12].

К. Ф. Паньківському довелося пережити нелегкі часи та подолати безліч труднощів на життєвому шляху, «натерпітися від чужих та й від своїх», доки він зайняв своє місце у суспільстві. Після переїзду до Львова отримав роботу адміністратора та редактора відділу новин газети «Діло» (1884–1888), одночасно мав тимчасовий підробіток у «Селянському Банку». Це давало йому змогу фінансово підтримувати недужого батька та молодших братів, які ще навчалися у школі [172, с. 14].

У К. Ф. Паньківського було дві сестри та п'ятеро братів. Найбільш відомий серед них – Северин Федорович Паньківський, знаний український актор, режисер та перекладач [172, с. 8–9]. У 1896 р. після закінчення ветеринарного факультету Львівського університету С. Паньківський переїхав на Наддніпрянщину, де загалом розгорталася його культурна діяльність. Він працював у Руському народному театрі товариства «Руська Бесіда» у Львові (1891–1893, 1905–1906 рр.), виступав у трупах М. Кропивницького (1897–1898, 1900–1903), М. Старицького (1899), П. Саксаганського й М. Садовського за участю І. Карпенка-Карого (1903–1905), Київ. У театрі М. Садовського (1906–1918), у Першому театрі Української Радянської Республіки ім. Т. Шевченка (1919–1921), у Роменському українському драматичному театрі при «Просвіті» (1921–1922) під керівництвом О. Корольчука, а також у театрі ім. М. Заньковецької, Київ (1922–1923). У 1924–1929 рр. С. Паньківський перебував на науково-дослідній роботі в Комісії живої мови ВУАН, де укладав словник української театральної термінології. Також він займався перекладами п'єс українською мовою, зокрема творів В. Шекспіра, Г. Геєрманса, Е. Ростана, Г. Гауптмана, Ю. Словацького, Г. Запольської, С. Виспянського, О. Толстого та інших [262, с. 780–781], [172, с. 9]. Відомими його ролями в театрі стали: Микола («Украдене щастя» І. Франка), Возний («Наталка Полтавка»

І. Котляревського), Дядько Лев («Лісова пісня» Лесі Українки), Феноген («Хазяїн» І. Карпенка-Карого), Осип («Ревізор» М. Гоголя), Дрейсігер («Ткачі» Г. Гауптмана) та інші. Северин також знімався у фільмах: «Наймичка» (1911), «Злива» (1929), «Коліївщина» (1933), «Прометей» (1935) [261, с. 446]. Митець «належав до числа тих наших артистів, що змагали до відходу театру від обмеженого побутового репертуару і розширення його рамок через поступове включення в репертуар нових оригінальних і перекладних п'єс» [172, с. 9]. Помер 10 січня 1943 р. у Львові [354, с. 3].

Інші брати К. Ф. Паньківського також присвятили життя праці на культурно-освітній ниві та духовному служінню. Так, Юліян був учителем, о. Іларій – віцеректором Духовної семінарії у Львові; о. Микола – парохом с. Устіянова та культурно-господарським діячем Устриччини на Посяню [172, с. 9]. Найстарший брат, о. Ізидор, наприкінці 60-х р. XIX ст. пішов з групою галицьких священників під проводом єпископа Михайла Куземського на Холмщину з метою очищення тамтешнього обряду від латинських домішок. Після невдачі місії о. М. Куземського, о. Ізидор належав до числа тих, що з остраху перед переслідуванням польської крайової влади в Галичині залишилися на Холмщині, прийнявши згодом православ'я [172, с. 8]. Сини о. Ізидора, старший Федір – став офіцером російської армії, а після революції 1917 р. – полковником армії УНР та учасником Першого Зимового походу. Молодший, Олександр, працював суддею в Благовіщенську Амурському на Далекому сході Росії. Повернувшись до Києва, працював у Міністерстві військових справ УНР, опісля був розстріляний більшовиками у 1922 р. [172, с. 8–9].

Старша сестра К. Ф. Паньківського, Петронеля, як і матір Хризанта, продовжила священничий рід, вийшовши заміж за о. Теофіла Скобельського, який був парохом с. Горуцько Дрогобицького повіту. Навесні 1915 р. під час російської окупації Галичини за доносом москвофілів о. Т. Скобельського було арештовано та заслано до Симбірська, де він помер навесні наступного року. Молодша сестра Вікторія вийшла заміж за Юрія Шумського, керівника

сільськогосподарської школи в Павлосеві біля Ярослава. Її чоловік помер від тифу, перебуваючи на службі в УГА в Жмеринці у 1919 р. Двоє її синів, Роман та Володимир, стали активними члени УВО – померли в молодому віці внаслідок погіршення здоров'я після перебування в польських тюрмах [172, с. 9]. Посмертну згадку про Вікторію Шумську (з роду Паньківських) опублікувала газета «Діло» у серпні 1939 р. [352, с. 9].

У 1887 р. американські українці запросили К. Ф. Паньківського для ведення кооперативу «Народна Торговля», проте провідники львівської громади (Дем'ян Гладилевич, Юліян Целевич, о. Олександр Стефанович) відмовили його від еміграції, бачивши у ньому непересічного громадського діяча. За їхнім сприянням він у 1888 р. став управителем інституту св. о. Николая РПТ для учнів гімназій, фахових і народних шкіл Львова. На цій посаді працював 18 років [172, с. 14]. Степан Шухевич, його учень, згодом зазначав у спогадах, що К. Ф. Паньківський дбайливо ставився до своїх обов'язків, виробляв український патріотизм у своїх вихованців [309, с. 144]. А. О. Барвінський зазначав підкреслив вагомий внесок у національне виховання української молоді інституту св. о. Николая РПТ у Львові, керівником якого був К. Ф. Паньківський – людина глибоко віддана своїй справі [162, с. 476].

Маючи велику любов до книжок та друкованого слова, К. Ф. Паньківський прагнув прищепити її молоді. Власними силами й коштами займався видавничою діяльністю. Із своїх книжок засновував бібліотеки гімназійним громадам, освітнім й іншим громадським товариствам, і щоразу поповнював фонди новими виданнями, навіть якщо на це доводилося витрачати останні кошти. Працюючи в управі «Просвіти» (1884–1906), заснував бібліотеку Товариства, наповнивши її здебільшого власними виданнями. Завдяки копіткій праці, станом на 1906 р., у фонді бібліотеки налічувалося 8328 книжок. З його починання при Товаристві «Просвіта» постав музей, пізніше переданий НТШ. Завдяки його заходам фонд музею зріс до 2461 інвентарних артефактів [172, с. 24–25]. У 1909 р. як меценат пожертвував 1000 рублів для київської «Просвіти» [325, с. 2].

Від 1889 р. упродовж декількох років К. Ф. Паньківський займав посаду редактора у видавництві Т-ва «Просвіта», де підготував до друку три річні календарі «Просвіти», а у 1894–1896 рр. редагував просвітньо-суспільну газету «Читальня». У 1891 р. було видано брошуру «Руська Правопись» Нагнибіди (псевдонім Степана Смаль-Стоцького). Саме в цей час серед розпалу боротьби за фонетику гостро постало питання правопису. У 1892 р. розпочалося видання «Батьківщини» – першої політичної газети з орієнтацією на широкий загал. У 1892–1893 рр. видавалася газета «Зеркало», спочатку при підтримці Євгена Олесницького та Володимира Масляка. Протягом декількох років К. Ф. Паньківський був співробітником та редактором ілюстрованого літературно-наукового журналу для родин «Зоря», який видавався НТШ. Саме він відредагував перший том «Записок Наукового т-ва ім. Т. Шевченка», який уклав Олександр Кониський [172, с. 15–17]. К. Ф. Паньківський працював в управі НТШ від його заснування, був членом-засновником товариства, працював на посаді бібліотекара, секретаря, адміністратора, касира. Бібліотеку НТШ поповнював власними виданнями та книжками із бібліотеки «Просвіти» (передав 2963 томи) [172, с. 25].

У 1891–1904 рр. К. Ф. Паньківський започаткував та видавав за власні кошти книжкові серії: «Дрібна бібліотека», «Бібліотека Зеркала», «Бібліотека Батьківщини», «Економічна бібліотека». Доцільно відзначити книжкову серію «Дрібна Бібліотека» (1894–1897), яка складалася з 18 книжечок й містила твори Б. Грінченка, О. Маковея, Є. Гребінки, М. Александровича, В. Кулика, В. Шашкевича, В. Щурата. Проте найбільше йому імпонувала творчість П. Грабовського, з яким він активно листувався щодо майбутніх видань у Львові [223, с. 114]. Зі свого боку, П. Грабовський ставився до свого візаві з великою пошаною [346, с. 39]. Особливої уваги заслуговує «Руський Співаник» – одне з багатьох видань, укладачем яких виступив К. Ф. Паньківський (два видання т-ва «Просвіта» – Львів 1888 і 1899) [223, с. 111]. У 1891 р. для «Руського Педагогічного Товариства» він також уклав «Віночок» та «Квіточка» – ілюстровані журнали, до яких увійшли колискові, вірші та оповідання

виховного змісту, опубліковані під псевдонімом Кость Федьків. Що цікаво, РПТ рекомендувало їх КШР як премії для найкращих учнів [223, с. 113].

Редакторську працю К. Ф. Паньківський здебільшого виконував безоплатно. Він належав до числа тих людей, які присвятили життя служінню на благо суспільства. «Часто так бувало, що Паньківський сам давав більше, як багато інших. Як хто потребував допомоги в тяжких обставинах і вдався до якоїсь установи, то діставав її нероз скоріше з приватних засобів Паньківського» [172, с. 21], – згадував про нього І. Витанович. Осип Маковей, який був з ним добре знайомий, втілював його образ у постаті головного героя у новелі «Вуйко Дорко» [172, с. 15, 21–22].

К. Ф. Паньківський був людиною товариської вдачі – підтримував близькі стосунки з найвизначнішими діячами Наддніпрянської України, серед яких Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Кониський, П. Грабовський, М. Коненко, М. Комар, М. Коцюбинський, В. Доманицький, С. Єфремов та Ц. Білиловський, з яким потоваришував ще у Відні, у товаристві «Січ» [172, с. 17–20]. Крім того, з ним листувалися українці з різних країн світу. «Не було найдавшої закутини української землі, куди би він не посилав книжок, не вишукував там людей, що їх можна було б прихилити до української культурної праці й національної ідеї». Проте коли у 1914 р. до Галичини підступали московські війська, задля безпеки довелося знищити значну кількість листів, що відклалися у рукописному відділі НТШ у Львові [172, с. 7]. До сьогодні збереглися поштові листівки за 1908–1913 рр., адресовані К. Ф. Паньківському, які, в основному, були надіслані до Львова на вул. Театинську, 19. Вітальні поштівки надходили з Італії, Німеччини, США та Канади [55, арк. 1–11].

З-поміж іншого, К. Ф. Паньківський – теоретик та один із засновників української кооперації. До кооперативного руху він прийшов від філантропії. Під час навчання у Відні вивчав досвід Фрідріха Райффайзена, Германа Шульце-Делича й бачив приклади їхньої праці; згодом запозичив деякі з їхніх практичних методів. Тож поступово він відійшов від діяльності у виховних закладах та освітньо-культурних проєктах і присвятив себе українській

кооперації, ставши одним із провідників, які задали ідейний та організаційний вектори українському кооперативному русі в Галичині. Відтак у 1898 р. у Львові було засновано «Краєвий Союз Кредитовий» (Центробанк), який став організаційним осередком для кредитних спілок та українського кооперативного руху Галичини загалом. Директорами «Краєвого Союзу Кредитового» були: д-р Кость Левицький, заслужений учитель Григорій Врецьона та К. Ф. Паньківський, який водночас займав посаду касира [172, с. 25–26, 28–29].

У 1909 р. в Стрию відбулася «Перша Українська Хліборобська Вистава», організатором якої виступив «Краєвий Союз господарсько-молочарський». У пам'ять про цю подію К. Ф. Паньківському як директоріві «Краєвого Союзу Кредитового», Члену Оціночної Комісії та почесному членові виставки було вручено диплом. Також він отримав від Оціночної Комісії грамоту за свої економічні та літературні видання [56, арк. 1–2].

У 1903 р. австрійським міністерством було видано розпорядження про обов'язкову ревізію у кооперативах, оскільки уряд вбачав у подібного роду організаціях розсадник сепаратизму та всіляко намагався перешкоджати їхній діяльності. «Краєвий Союз Кредитовий» не зміг вести загальноорганізаційну діяльність й виконувати постійні ревізії у кооперативах [171, с. 157]. Відтак у 1903 р. було засновано «Краєвий Союз Ревізійний». Залишаючись одним із його директорів, К. Ф. Паньківський у 1904 р. став членом Ради Ревізійного Союзу та редактором журналу «Економіст» на наступні п'ять років. У своїх статтях в журналі «Економіст» він апелював до інтелігенції, закликаючи її до економічного патріотизму. Автор наголошував: «Наша економічна і національна боротьба в своїй основі зводиться до того, що підбитий елемент залишається в неволі тільки тому, що його життєві соки йдуть на добро і зріст чужої панівної сили» [172, с. 33], – та одразу підводив читача до розв'язання цієї проблеми: «А коли дійдемо до того, що наша суспільність зможе сама виробляти по можливості все, чого потребує, а з другої сторони кожний із нас буде брати потрібні йому продукти і услуги лише від своїх, тоді справа нашого

існування буде остаточно рішена» [172, с. 33]. Були й застереження в його публікаціях. Ґрунтуючись на його недовірі до австрійського уряду, як свого роду посередника в крайовій боротьбі між українцями та поляками, він намагався розвіяти марні сподівання народу щодо допомоги: «В історії нема випадку, щоб культурно більш розвинений і заможний нарід допоміг розвинутися бідніший від себе нації з одної лише сентиментальности» [172, с. 33].

У 1912 р. при реорганізації «Краєвого Союзу Ревізійного» для оптимізації діяльності було утворено Виконавчий Комітет. у якому К. Ф. Паньківський зайняв посаду заступника голови та став провідником кооперативного будівництва в Галичині [172, с. 29, 33]. Недаремно сучасники й ідейні спадкоємці порівнювали його із загальновідомими новаторами кооперативного руху Райффайzenом, Кінгом.

У студії І. Витановича можна знайти опис зовнішнього вигляду К. Ф. Паньківського, поданий його співробітником та довголітнім приятелем Сергієм Єфремовим: «Невеликий ростом, не надто міцного здоров'я, сивий як молоко, дідусь-добряга, з молодечим, бадьорим лицем, опановуючи притаєну енергію, задивлений звичайно голубими, розміряними очима кудись у далечінь, наче безустанку снував любу думку про красу й силу рідного народу, повний віри в успіх його змагань і щастя. Обличчя його не покидала якась дивна туга за ідеалами; вона з нього переходила на других, що з ними він працював і маломовно ділився думками. На вулиці здалека можна було його пізнати по гарно мережаній, народній сорочці з книжками під пахою» [172, с. 7]. До сьогодні збереглося кліше портрета К. Ф. Паньківського (детальніше див. додаток Г), що збігається із наведеним описом [59, арк. 1].

Останні роки життя К. Ф. Паньківського видалися важкими. У 1907 р. померла наймолодша з-поміж дітей, донька Марія. Після втрати дитини стан його здоров'я різко погіршився [138, с. 96], [172, с. 42]. Навесні 1914 р. він прийняв рішення відійти від справ, звільнивши місце молодим співробітникам – своїм вихованцям. Проте наглядові ради Кредитового та Ревізійного Союзів, беручи до уваги його великий досвід та авторитет, все ж таки переконали його

залишитися на посадах. У вересні 1914 р., невдовзі після початку Першої світової війни, російські війська зайняли Галичину. К. Ф. Паньківський свідомо залишився в окупованому Львові. Відмовляв від виїзду й інших керівників культурних й господарських установ, не пов'язаних з політичною діяльністю. Користуючись можливістю комунікації, він подав вістку наддніпрянським діячам про русифікацію Галичини й позбавлення її усіх надбань довоєнної доби, а також висловив негативне ставлення стосовно цього [172, с. 42, 44]. Незабаром про це стало відомо. Узимку 1914 р. його було заарештовано, а в червні 1915 р. при відступі з Галичини його та інших представників інтелігенції разом з греко-католицьким духовенством як заручників Львова вивезено до Києва. Завдяки заходам київської громади, його та інших заручників було звільнено з в'язниці на поруки. Занедужавши на пневмонію, К. Ф. Паньківський помер 16 листопада 1915 р. Спершу його поховали на Байковому кладовищі у Києві. Заходами дружини у 1930 р. його було перепоховано у Львові, на Личаківському кладовищі у ряді родинних могил [172, с. 44–46], [356, с. 2], [348, с. 4]. Попередньо він не складав заповіту, проте збереглася виписка зі збірника документів, надана Судом повітовим у Львові, за змістом якої його майно було поділено рівними частками між дружиною Йосипою Паньківською та дітьми [58, арк. 1].

Матір'ю К. Паньківського, а дружиною К. Ф. Паньківського, була Йосипа Паньківська, яка походила з роду Федаків. Вона працювала вчителькою в українській школі вправ при Державній учительській семінарії у Львові. Одружилася з К. Ф. Паньківським, коли йому вже було 40 років. Дружина поділяла погляди чоловіка й усіляко підтримувала його в справах. «Вона не тільки не спиняла чоловіка в його роботі, а ще й з учительської своєї платні допомагала покривати домашні й родинні видатки. Брала на себе й більшу часть, бо чоловік давав гроші на громадські справи» [172, с. 20].

У 1895 р. на вінчанні Йосипи та Костянтина Федоровича одним зі свідків був проф. Михайло Грушевський. Від часу переїзду у 1894 р. з Києва до Львова, історик перебував у товариських стосунках з цією сім'єю.

Й. Паньківська товаришувала з його дружиною, Марією Вояківською – вчителькою, перекладачкою, та з донькою Олександра Барвінського – Ольгою Бачинською, яка була провідною діячкою у Львові у сфері опіки над молоддю. Цікавим фактом є те, що М. Грушевський познайомився зі своєю майбутньою дружиною саме у помешканні Паньківських [138, с. 94].

Старший брат Й. Паньківської, д-р Степан Федак, український громадський діяч у Галичині, за фахом адвокат [276, с. 62], був головою УГК у Львові, працював секретарем харчових справ ЗУНР, а також займав посаду директора Товариства взаємних забезпечень від вогню «Дністер». З К. Ф. Паньківським, крім родинних зав'язків, його пов'язувала праця у крайових господарських установах та спільна гірка доля царського в'язня, вивезеного зі Львова у 1915 р. Згодом з цього приводу С. Федак листувався з Софією Русовою, і в одному з листів він згадував, з яким завзяттям вона брала участь у праці української громади [9, арк. 17]. Молодший брат Й. Паньківської, Володимир Федак, займав посаду судді у Бережанах, також був суддею польового суду УГА у 1919–1920 рр. [172, с. 20–21].

До сьогодні збереглися поштові листівки за 1906–1928 рр. адресовані Й. Паньківській, в основному надіслані до Львова на вул. Чарнецького, 26. Поштівки надходили з міст Париж, Неаполь, Піза, Фрейштадт, Лейпциг та ін., за змістом були привітальними [60, арк. 1–19]. Також зберігся лист, не надісланий або повернутий адресатові, в якому Йосипа звертається до Юзі (прізвище та адреса якої не вказані): «Дорога Юзю! Удаю ся до Вас з просьбою, будьте ласкаві прислати мені 500 к. (...) нема з чого жити» [60, арк. 14]. Лист написаний у Перемишлі, датований 21.04.1917 р. На жаль, немає даних, чи дійсно у цей час Й. Паньківська була у Перемишлі. Це був час Першої світової війни, вона вже овдовіла й цілком можливо, що їй не вистачало коштів для існування. Проте можна розглянути й іншу версію, що фінансової допомоги просили саме у Й. Паньківської, звертаючись до неї «Юзя». Такий варіант небезпідставний, оскільки її чоловік К. Ф. Паньківський у «Книзі запису фінансових прибутків і видатків родини Паньківських» записував свою

дружину як у прибутках, так і в видатках як «Юзя», після пункту «Я» і перед пунктом «діти» [64, арк. 17].

У К. Паньківського, окрім молодшої сестри, було двоє молодших братів. Один із них, Богдан-Теодор Паньківський, народився 17 травня 1901 р. З 1907 р. навчався у школі вправ ц. к. учительської семінарії у Львові [61, арк. 1], а з 1911 р. – у філії Академічної Гімназії. У «річному свідоцтві», окрім навчальної успішності, вказувалося його віросповідання: греко-католик [61, арк. 10]. Збереглося його «річне свідоцтво» датоване 1 серпня 1915 р., видане Приватною гімназією ім. Адама Міцкевича у Львові [61, арк. 15]. У 1916 р. Б. Паньківський потрапив до Вищого музичного інституту Товариства ім. М. Лисенка, де навчався гри на фортепіано. Повідомлення підписав директор Василь Барвінський, відомий український композитор, піаніст, педагог [61, арк. 17]. До сьогодні збереглася «Книжочка вкладки на біжучий рахунок», яку Б. Паньківський відкрив 29.08.1931 р. у Земельному гіпотечному банку у Львові [61, зв. 26].

Другий з братів, Степан-Іван Паньківський, народився 6 липня 1899 р. Від 1905 р. навчався у школі вправ ц. к. учительської семінарії у Львові [62, арк. 1], а з 1909 р. – у філії Академічної Гімназії у Львові [62, арк. 5]. Також зберігся «піврічний виказ поступу» датований 11 травня 1915 р., виданий Приватною гімназією ім. Адама Міцкевича у Львові [62, арк. 14]. Одночасно з молодшим братом Б. Паньківським у 1916 р. його записали до Вищого музичного інституту Товариства ім. М. Лисенка, де він також мав опанувати фортепіано [62, арк. 17]. 21 червня 1917 р. С. Паньківський отримав «Свідоцтво зрілості», що давало йому змогу вступити на навчання до університету [62, арк. 20]. Пізніше навчався у Львівській політехніці, був студентом-техніком (виділу будови машин) [63, арк. 1]. Цікавим є збережений до сьогодні документ «Свідоцтво щеплення віспи», в якому д-р Євген Озаркевич 1 липня 1909 р. затвердив, що раніше С. Паньківському було зроблено відповідне щеплення, а у десятирічному віці проведено ревакцинацію [62, арк. 21].

С. Паньківський увійшов до історії тим, що 1 листопада 1918 р. за наказом сотника УСС Дмитра Вітовського разом з учнями гімназії Миколою Коником та Миколою Пачовським, стрільцем Левом Гецом, підхорунжим Зеноном Русином, встановили на львівській ратуші синьо-жовтий український прапор на знак проголошення Української держави. С. Паньківський на той час був вояком легіону УСС, мав підстаршинське військове звання вістуну [193, с. 94]. Його фото та згадка про цей подвиг залишилася у періодичному виданні «Універсальний журнал» (див. додаток Д) [344, с. 49]. був членом Пласту, а його приналежність до організації засвідчує Лев Лепкий у літературному творі, який у 1972 р. вийшов друком в журналі «Юнак» [238, с. 2–3]. Також він був ідейним членом й провідником таємної Драгоманівської Організації Молоді (Д.О.М.) [63, арк. 1], [279, с. 44].

Загинув С. Паньківський у бою з поляками у березні 1919 р. між с. Родатичі та с. Вовчухи, його тіло було знайдено на залізничному насипі. До сьогодні збереглася посмертна згадка від 14 червня 1922 р., автором якої є Степан Божик. Цей некролог призначався для публікації у календарі «Літопису Червоної Калини». «Серед сірої юрби нестолітніх “тихолазів”, тихих, смиренних, що то в свій час юрбою переходили школи й університети, якоюсь сірою масою стояли на академічних вічах, безумовно нерозуміли вартости праці, товариських зобов’язань і обов’язку – чувся він (С. Паньківський. – Авт.) все не між своїми. Це був тип “нового чоловіка”, характерний, який вже в 1910 р. Драгом. Орг. Молодіжи – ведений бл. п. Василем Даниловичем на ідеях Драгоманова научився дивити на світ тверезими очима, вірити у висновки своєї власної думки, в свою власну силу, свої закони, неоглядатись на чужий провід, чужу ласку, чужі ідеали» [63, арк. 1]. Попередньо С. Паньківський не складав заповіту, проте збереглася виписка зі збірника документів, надана Судом повітовим у Львові, за змістом якої його майно було поділено рівними частками між матір’ю Й. Паньківською та братами. У виписці також сказано, що С. Паньківський офіційно визнаний померлим 1 січня 1923 р. [58, арк. 1].

Взаємини К. Паньківського з молодшими братами були товариськими. До сьогодні збереглася архівна справа, яка містить поштові картки від братів Паньківських – Богдана і Степана – за 1917–1923 рр. Листівки були надіслані до Львова на вул. Чарнецького, 26 та до Праги-Коширже (чеськ. Praha-Košíře) – міського району та кадастрового кварталу міста, на вул. Чехова (чеськ. Čechova). Поштівки надходили з таких міст: Яблонне-в-Под'єштеді, Бенешов [44, арк. 1–6]. Їхній зміст мав побутову тематику. До прикладу наведемо одну з них, датовану 13 вересня 1923 р. У ній не вказано, від якого з братів її отримав К. Паньківський, але зауважувалося, що брат отримав листа від матері, й невдовзі збирався навідатися у гості до К. Паньківського до Праги [44, арк. 4].

У К. Паньківського була дружина та син [140, с. 147], [52, арк. 17], проте відомостей про них вкрай мало. Дружину звали Марія, [54, арк. 26], а сина – також Костянтин [367]. Відомо, що Марія Паньківська за освітою була географом і мала ступінь магістра, про що згадував В. Кубійович [227, с.143].

У сім'ї Паньківських, окрім прагнення до навчання, здорового інтересу до знань та здобуття нових вмінь, відомі потяги й до мистецтва. Вони захоплювались музикою та цінували її, про що може свідчити збережений до сьогодні «Зошит записів грамплатівок», з доволі таки великою кількістю найменувань музичних композицій. Біля кожної вказано ряд цифр, проте невідомо, що саме вони позначають. Зустрічаються композиції з релігійними назвами, як от «24904 Отче наш», патріотичними назвами «24553 Ще не вмерла Україна богослови» [65, арк. 2]. Також фігурують композиції з назвами ліричними: «104685 Небо і земля матір», «22072 Мені однаково», «22071 Із сліз моїх» [65, зв. 2]. Недарма у 1916 р. молодші брати К. Паньківського записалися на навчання до музичного інституту.

Отже, на формування світогляду та становлення життєвої позиції К. Паньківського впливали як батьки, так і родичі, що різною мірою були залучені до українського національного руху. Саме вони слугували вектором для самовизначення майбутнього громадсько-політичного діяча. Визначними представниками його родини були дядьки Федір Паньківський – полковник

армії УНР та учасник Першого Зимового походу, Олександр Паньківський – працівник Міністерства військових справ УНР, Северин Паньківський – відомий український актор, Степан Федак – адвокат та член уряду ЗУНР, брат Степан Паньківський – січовий стрілець і герой Листопадового Чину.

Висновки до другого розділу

Отже, проаналізовано та окреслено дитячі і юнацькі роки К. Паньківського. З'ясовано, що становлення особистості історичного діяча відбувалося в умовах традиційного виховання на засадах національно-патріотичних, громадянських, релігійно-християнських цінностей в родині українських галицьких інтелігентів Костя і Йосипи Паньківських, які брали активну участь у громадському і політичному житті галицьких українців наприкінці XIX – на початку XX ст.

Упродовж дитячих та юнацьких років К. Паньківський перебував у товаристві галицької інтелігенції, його оточували інтелектуали, громадські діячі, митці, які часто бували у батьківському домі. Це також позначилося на зацікавленнях, інтересах, цінностях юнака та подальшому становленні його особистості. Досліджено, що початкову освіту К. Паньківський здобував в одній з народних шкіл Львова та удома, згодом у філії Академічної гімназії у Львові. З 1915 до 1918 р. служив в австрійському війську, воював на фронтах Першої світової війни. Згодом вивчав право в університеті Франца І у Львові, Карловому університеті та УВУ у Празі. Був активним учасником українського студентського життя, не пристав ні до соціалістичного, ні до націоналістичного табору, оскільки займав нейтральну позицію. У 1922 р. отримав ступінь доктора права на юридичному факультеті Карлового університету.

Охарактеризовано найближче соціальне оточення К. Паньківського, його «близьке коло спілкування», котре, згідно з даними психологічної науки, найбільше сприяє становленню світогляду молодого людини. Наголошено, що

його батьки і родичі різною мірою були залучені до українського національного руху. Їхня діяльність, безумовно, слугувала вектором для самовизначення майбутнього громадсько-політичного діяча. Визначними представниками його родини були дядьки Федір Паньківський – полковник армії УНР та учасник Першого Зимового походу, Олександр Паньківський – працівник Міністерства військових справ УНР, Северин Паньківський – відомий український актор, Степан Федак – адвокат та член уряду ЗУНР, брат Степан Паньківський – січовий стрілець і герой Листопадового Чину.

Матеріали розділу висвітлені в таких публікаціях автора:

- 1) Гранд М. Дитячі та юнацькі роки Костянтина Паньківського. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни.* / ред.: В. Ільницький, Р. Корсак, Т. Пантюк, О. Петrenchко, В. Старка. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль : Посвіт, 2024. Т. 1. С. 45–47.

РОЗДІЛ 3

ПРОФЕСІЙНА ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ К. ПАНЬКІВСЬКОГО

Третій розділ аналізує професійну та громадсько-політичну діяльність К. Паньківського. У 1924–1939 рр. він працював адвокатом, захищав політичних в'язнів і був активним членом СУА. У роки радянської окупації (1939–1941) працював в АПТУ, що допомогло уникнути репресій. Під час нацистської окупації очолював Генеральний секретаріат УНРади, а згодом – УКК, що об'єднався УЦК. Як заступник В. Кубійовича, організовував соціально-гуманітарну допомогу. В еміграції (1944–1974) очолював СУНД, займався підтримкою українських осередків, видавав мемуари. Його діяльність сприяла збереженню української ідентичності, спрямовувалася на допомогу емігрантам і захист національних інтересів.

3.1 К. Паньківський як адвокат та громадський діяч у 1920–1930-х рр.

Першу роботу за фахом після завершення навчання у Карловому університеті К. Паньківський отримав завдяки заходам професора д-ра Станислава Дністрянського. Колега д-ра С. Дністрянського з австрійського парламенту, Йозеф Доланський – на той час міністр юстиції Чехословацької Республіки, прагнув залучити випускників-юристів до праці в Карпатській Україні [148, с. 135]. Відтак К. Паньківський разом із сорока іншими молодими правниками українського походження пропрацював два роки як кандидат на суддю в Карпатській Україні [138, с. 98]. На жаль, брак джерельних матеріалів не дав змогу встановити, в якому саме закарпатському місті проходила перша судово-правнича практика новоспеченого юриста.

Проте плани Й. Доланського не вдалося втілити у життя повною мірою. Чеська урядова «п'ятірка», тобто п'ять партій, які утворювали уряд, складалася з прихильних до українців католиків-людовців й соціал-демократів, а також неприхильних русофільських народних соціалістів, націонал-демократів й наближених до русофільства аграрників. Через значний опір чеських русофілів, а насамперед впливового провідника націонал-демократів Карела Крамаржа, К. Паньківському довелося покинути цю роботу [148, с. 135–136]. Варто зазначити, що цей випадок не був поодиноким. Фактичне унеможливлення доступу молодим українським правникам до праці в державних установах зумовлювало їхній вибір на користь адвокатури [161, с. 18].

У 1924 р. К. Паньківський повернувся до Львова [138, с. 98]. Відомо, що 1 листопада 1928 р. тут під час перестрілки, влаштованої УВО з поліцією під собором св. Юра, було поранено кільканадцять поліціантів та перехожих [366], з-поміж інших отримав поранення і К. Паньківський. Першу медичну допомогу йому надали д-р Барвінський та Несторович [353, с. 3]. Декілька років К. Паньківський працював помічником у свого дядька, відомого львівського юриста д-ра С. Федака, який на той час очолював «Комітет допомоги політичним в'язням» [148, с. 136]. До слова, адвокатська канцелярія С. Федака розміщувалася на вул. Сикстуській, 48 [9, арк. 27]. Небайдужа до визвольної боротьби українська діаспора, акумулювала кошти у фондах, щоб мати змогу фінансувати політичні процеси, подекуди затяжні й затратні. С. Федак був саме тим, до кого ці кошти надходили, він врегульовував питання гонорарів з адвокатами, у такий спосіб полегшуючи фінансове навантаження на рідних підсудних [148, с. 136]. Згідно з розпорядження міністра юстиції від 1 квітня 1933 р. про винагороду адвокатів за професійну діяльність, оплата послуг адвоката здійснювалася незалежно від результату справи [318, с. 545].

К. Паньківський отримав від С. Федака, якого сучасники характеризували так: «...меценат, “заслужена для українського народу особа, яка працювала для відродження своєї нації”, “сеніор української кооперації”, “один з сеньйорів українського громадянського життя”, “найбільш шанована постать Львова”,

“Великий Громадянин”, “неполітик”», суттєву підтримку [160, с. 289]. Незважаючи на постійні зміни, особливо політичного плану, С. Федак повсякчас спрямовував свою діяльність на благо українського народу, і саме до такої праці всіляко залучав свого племінника. Згодом К. Паньківський працював помічником у адвоката д-ра Володимира Старосольського, який виступав захисником підсудних на переважній більшості політичних процесів [286, с. 113], [148, с. 136]. Для молодих правників, які проходили стажування як кандидати в адвокатуру, згаданий адвокат вважався одним з найкращих наставників [266, с. 387].

Перед тим, як розпочати власну адвокатську практику, К. Паньківському довелося пройти стажування (конципієнтуру) у Чорткові [214, с. 67]. Тоді він проживав у Борщеві – про це відомо з численних листів, в яких до його імені ставили приписку «кандидат адвокатури» та надсилали їх до Борщева [51, арк. 19], [53, арк. 54], [251, с. 40]. 17 квітня 1929 р. він відкрив у Борщеві «Уділову книжочку» в т-ві «Ощадність» [11, арк. 32]. Від 1930 р. брав участь у справах як самостійний адвокат. Це дало йому змогу наводити контакти з активними громадськими діячами [148, с. 136]. Його канцелярія розташовувалася у Львові на вул. Чарнецького, 26 [28, арк. 23].

У Державному архіві Львівської області до сьогодні збереглися матеріали деяких судових справ, де К. Паньківський був позивачем. Так, у 1931 р. він позивався проти господаря Миколи Кисіля з села Копани (Копань) біля містечка Перемишляни про стягнення боргового зобов'язання [2, арк. 1]. Останній заборгував йому за юридичні послуги 30 зл. [2, зв. 1]. Зустрічаються також колективні позови, де, крім К. Паньківського, позивачами виступали його мати Йосифа та брат Богдан. Так, у 1931 р. вони позивалися проти господаря Михайла Рибак [1, арк. 1] та Марії і Тимотея Дзядига [3, арк. 1] з села Копани. М. Рибак заборгував сім'ї Паньківських 424.80 зл. за оренду 5 моргів поля, яким користувався 1920–1927 рр. [1, зв. 1]. М. Дзядига та Т. Дзядига також не виконали свої зобов'язання й були винні сім'ї Паньківських 133 зл. за оренду трьох моргів поля [3, зв. 1]. Як бачимо, у

власності родини Паньківських перебувала земельна маєтність площе приблизно 8 моргів, яку, мабуть, придбав К.Ф. Паньківський ще до Першої світової війни.

У фонді К. Паньківського, відкладеному в Центральному державному історичному архіві України у Львові, донині збереглися матеріали деяких судових справ, у яких він фігурував як адвокат. У зв'язку з тим, що судові справи збереглися у вигляді фрагментів, а деякі з них з плином часу стали нечитабельними, на жаль, неможливо розкрити кожному з них повною мірою як окремий об'єкт історичної спадщини його діяльності. Проте цих матеріалів достатньо, щоб проілюструвати середньостатистичний портрет його підзахисного, визначити мотиви, які ним рухали, відтворити ланцюжок дій, подекуди реалізований групою осіб. І, що найважливіше, дізнатися ставлення тодішньої влади до обвинувачених, та що конкретно кожному з них інкримінували за скоєння тих чи тих дій.

Займався К. Паньківський і захистом осіб, яких обвинувачували в приналежності до ОУН та УВО. Так, 9 травня 1932 р. у Дубні відбувся суд над Миколою Мостенчуком та Борисом Пашкевичем, обвинувачених у приналежності до УВО [23, арк. 4]. К. Паньківський був захисником М. Мостенчука [23, 1 арк]. В обвинувальному акті було сказано, що від 1930 р. до 15 квітня 1931 р. на терені Волинського воєводства, діючи свідомо, спільно й за попередньою змовою, під виглядом нелегальної організації «Пласт», обвинувачені належали до угруповання під назвою УВО, знаючи, що ця організація спрямована на руйнування насильницьким шляхом панівного устрою Польської держави, встановленого фундаментальними законами, і від'єднання від неї південно-східних земель із їхнім подальшим приєднанням до чужої держави [23, арк. 1].

Спочатку адвокатом М. Мостенчука міг стати Микола Багриновський. Пропозицію щодо цього йому надіслав 21 квітня 1932 р. Український Кооперативний Банк у Новому Почаєві, де М. Мостенчук працював практикантом. Проте адвокат відмовив, посилаючись на те, що сам він з

Рівного і 9 травня у нього вже буде засідання, отже ,приїхати в Дубно в цей день у нього немає можливості [23, арк. 6].

Наступну пропозицію щодо захисту М. Мостенчука Український Кооперативний Банк у Новому Почаєві надіслав 3 травня 1932 р. до адвоката д-ра Матвія Стахіва. В листі було сказано, що М. Мостенчук міг мати щось спільне з «Пластом», проте їм видається, що з УВО у нього немає нічого спільного, й що, не маючи захисника, він може заплутатись і опісля невинно каратись по в'язницях. Щодо адвокатського гонорару, орієнтиром була заробітна плата клієнта у розмірі 60 зл./міс. Також у листі просили після власного вибору доручити оборону одному з адвокатів, яким став К. Паньківський [23, арк. 4].

З 18 листопада 1935 р. до 13 січня 1936 р. проходив один із найгучніших судових процесів проти 12 членів ОУН, названий Варшавським. З-поміж обвинувачених був Ярослав Рак (29.07.1908 р. н.) [252, с. 389]. К. Паньківського на цьому судовому процесі не було, проте він мав стосунок до Я. Рака – у них були родинні зв'язки, він виріс в будинку його батьків під час навчання в середній школі [19, арк. 11].

У фонді К. Паньківського зберігаються матеріали з Дисциплінарного суду Колегії адвокатів у Львові, які стосуються Я. Рака, а також лист-повідомлення від Ради Адвокатів у Львові, датований 10 квітня 1936 р. для нього. У кореспонденції йшла мова про те, що, відповідно до постанови Дисциплінарного Сенату Найвищого Суду у Варшаві від 22 лютого 1936 р., Рада адвокатів у Львові постановляє тимчасово відсторонити Вас (тобто Я. Рака) від проходження юридичної підготовки [19, арк. 1]. К. Паньківський ніде не вказується як захисник Я. Рака, проте з огляду на наявність цих документів у його фонді можна зробити припущення, що він намагався у якийсь спосіб відстоювати інтереси свого товариша.

16 грудня 1936 р. прокуратура Окружного суду у Львові склала акт обвинувачення та розпочала справу проти Дмитра Пелипа, Михайла Богуша, Теодора Чорного, Юрія Чорного, Данька Фелешака, яких захищав К. Паньківський [328, с. 9]. Їх обвинувачували в тому, що вони на теренах

Равського повіту брали участь у діяльності таємної ОУН, яка готувала повстання проти Польської держави з метою від'єднання від неї південно-східних земель. Зокрема, Д. Пелип та Т. Чорний обвинувачувалися в тому, що вони підпалили дім Ізраеля Вітцера. Д. Пелип підпалив стіг сіна, який був власністю Менделя Вольфапжеза, через що створив небезпеку пожежі [18, зв. 1]. Д. Фелешака та М. Богуша обвинувачували в тому, що, діючи у змові і відповідно до наперед укладеного плану, вони спалили дім Лейзора Спатцнера [18, арк. 2], [347, с. 9].

Пізніше К. Паньківський написав звернення до Високої Прокуратури Окружного Суду у Львові щодо Т. Чорного, який, будучи засудженим до трьох років в'язниці від 28 січня 1936 р., провів вже 2 роки і 6 місяців і просив, щоб його звільнили на час лікування та надали перерву у відбутті покарання [18, арк. 9–зв. 9].

20 вересня 1937 р. прокуратура Окружного суду у Львові склала акт обвинувачення та розпочала справу проти шістьох обвинувачених, у числі яких під № 6 значився Богдан Конахович (05.02.1921 р. н.), підзахисний К. Паньківського [20, арк. 1].

У обґрунтуванні було сказано, що 4 травня 1937 року констеблі Голко та Крухта на шляху між Хоробровом та М'яновіце зустріли Б. Конаховича та Петра Федина. Обшукавши їх, знайшли в задній кишені обвинуваченого Б. Конаховича написаний чорнилом аркуш паперу, вирваний із блокнота, зміст якого містив гасла десяти заповідей ОУН. Обвинувачений Б. Конахович спочатку заявив, що знайшов цей аркуш на дорозі, але незабаром змінив свою позицію, пояснивши, що отримав їх 18 квітня 1937 року від незнайомої йому особи, яку більше не бачив [20, зв. 1–арк. 2].

У нотатках К. Паньківського було зазначено, що Б. Конахович не отримав покарання, справа вирішилася на користь його підопічного [20, арк. 4].

18 жовтня 1937 р. прокуратура Окружного суду у Львові склала акт обвинувачення та розпочала справу проти Василя Гоція, Василя Зеленого, Дмитра Марка. К. Паньківський був захисником № 1 Василя Гоція (17.08.1905 р. н.) та № 3 Дмитра Марка (30.11.1916 р. н.), яких було

заарештовано 17 лютого 1937 р. та обвинувачено за те, що від 1935 р. до 17 лютого 1937 р. у Равському та Жовківському повітах та південно-східних воєводствах вони входили до таємного об'єднання ОУН, яке займалося пропагандистською діяльністю, накопиченням зброї, організацією диверсій, терору та підбурюванням до повстання, з метою від'єднати від Польської держави південно-східні землі. Також вони перебували у змові з іншими особами у справі вчинення злочину проти держави [21, арк. 1].

Порівнюючи результати слідства, тактику захисту обвинувачених, докази у вигляді нелегальних видань ОУН, виявлені під час обшуків, проведених у обвинувачених – треба констатувати, що всі вони були активними діячами ОУН. За такого стану речей, коли винуватість усіх обвинувачених у вчиненні інкримінованих їм злочинів повністю доведена, обвинувальний акт є фактично і юридично обґрунтованим [21, арк. 5].

У нотатках К. Паньківського було зазначено, що В. Гоцій та Д. Марко, яких він захищав, отримали по три роки позбавлення волі. Така сама доля спіткала Василя Зеленого, який перебував під захистом іншого адвоката, тож справа не завершилася успіхом [21, арк. 7].

14 червня 1939 р. у м. Чортків був складений акт обвинувачення та розпочато справу проти Яна Запоточного (20.01.1922 р. н.), Стефана Вороха (06.01.1921 р. н.) та Миколи Зубика (22.06.1922 р. н.). Обвинувачені були заарештовані 12–13 травня 1939 р. [22, арк. 1].

Обвинувачені заперечували свою приналежність до ОУН. В акті обвинувачення було сказано, що їхні пояснення є очевидно надуманими. Будучи учнями одного класу, вони, вочевидь, перебували між собою у тісному контакті, а результати слідства, зокрема обшуків, дають підстави до твердження, що вони належали до ОУН, ба більше, з огляду на свій безпосередній контакт – до однієї організаційної комірки [22, арк. 3].

Адвокат д-р Володимир Електорович захищав у Чорткові С. Вороха. Він звертався до Апеляційного суду у Львові, подаючи його апеляцію щодо вироку Окружного суду в Чорткові від 24 липня 1939 р. [22, арк. 16]. Адвокат апелював

до того, що не було жодного доказу вини С. Вороха й не доведено, що він дійсно належав до ОУН [22, арк. 17].

5 вересня 1939 р. В. Електорович написав листа до К. Паньківського, дякував за успішне заступництво у справі о. Миколи Івахнюка. Обіцяв переслати кошти за це – 20 зл. У додатку до листа надсилав матеріали по справі С. Вороха та просив заступити його на розправі. Перегляд справи мав відбутися 22 вересня 1939 р., але саме тоді у розпалі була німецько-польська війна, тож К. Паньківський найімовірніше не зміг зайнятися цією справою. Також В. Електорович скаржився, що «тепер годі зорієнтуватися, чи і серед яких обставин відбудеться розправа», тобто натякав на Другу світову війну, яка почалася 1 вересня [22, арк. 18–зв. 18].

У статті, надрукованій в Правничому віснику, про сторінку з історії СУА та про адвокатуру в Галичині загалом К. Паньківський згадував умови тоталітарного режиму в Польській державі, за яких йому доводилося працювати адвокатом: «На нелегальному секторі чергувалися більші й менші політичні процеси проти дійсних та вигаданих членів ОУН. Положення було небагато віддалене від того, що про нього писав колись Шевченко: “На всіх языках все мовчить...”» [152, с. 188]. У його висловлюванні варто звернути увагу на те, що політичні процеси велися проти вигаданих членів ОУН, тобто проти людей, які жодним чином не були причетними до цієї організації...

Також К. Паньківський займався захистом осіб, яких обвинувачували в приналежності до КПЗУ, КСМЗУ та МОДР. Так, 19 вересня 1930 р. в Окружному суді у Львові захищав письменника-комуніста Володимира Шаяна (02.08.1908 р. н.), відомого також під псевдонімом «Анте́к» [17, арк. 1]. На цьому процесі він познайомився з відомим єврейським адвокатом д-р Лейбою Ландау, якого характеризував як «людину високої особистої культури, визначного юриста і блискучого промовця». Згодом, у роки нацистської окупації, Лейба Ландау, котрого львівські юристи називали «Великий Лейба», очолював Юденрат у Львові і часто співпрацював з керівником Українського крайового комітету К. Паньківським [148, с. 67].

Разом з В. Шаяном по справі проходили 14 осіб. Усі вони обвинувачувалися в тому, що у 1929–1930 рр., приєднавшись до КСМЗУ – «таємної революційної комуністичної організації, яка готує збройне повстання з метою насильницького повалення правової та політичної системи, яка існує в Польській державі, мали на меті змінити її на комуністично-радянську систему, та від'єднати східні землі від Польської держави, приєднавши їх до СРСР» [17, арк. 1–зв. 1]. У «нотатках слідства» є запис про те, що зізнання В. Шаяна від 19 вересня та 6 жовтня насправді не належать йому – він їх підписав через фізичний та моральний тиск з боку поліції [17, арк. 36].

31 січня 1932 р. у м. Луцьк [12, арк. 54] відбувся суд над 46 особами, обвинуваченими в приналежності до КПЗУ, та обвинуваченим під № 47, якому інкримінувалося переховування в'язнів-утікачів [12, арк. 2]. З-поміж обвинуваченими під № 9 був Петро Водницький, якому на той час був 21 рік. Його захищав К. Паньківський [12, арк. 1]. У листі від 26 листопада 1932 р. його батько Іван Водницький звертався до К. Паньківського з проханням взяти справу сина та бути його захисником під час апеляційного процесу, який відбудеться в Любліні 06 грудня 1932 р. [12, арк. 60]. П. Водницький був арештований у Львові [12, арк. 8]. Як речовий доказ, влітку 1930 р. на вулиці м. Горохів був знайдений та переданий до Головного Управління Державної Поліції зошит із фотографією П. Водницького, карта Гороховського повіту, та два шматки паперу з написами: на першому речення починалося «Праця провалилась...», на другому – «Привіт борцям за волю...» [12, арк. 23].

За попередніми показами, П. Водницький не зізнався у причетності до КПЗУ, натомість зізнався, що є членом Комсомолу. Також він повідомив, що у 1928–1930 рр. відвідував учительську семінарію у Львові, яку закінчив у червні 1930 р. [12, арк. 35]. Після слідства обвинувачені, яких допитували, не визнавали себе винними, а ті, які на слідстві заявили про свою приналежність до КПЗУ, пояснили, що зробили це під тиском поліції [12, арк. 54].

16 листопада 1932 р. в Окружному суді у Стрию К. Паньківський захищав Петра Остафійчука, обвинуваченого в приналежності до КПЗУ [13, арк. 2].

13 січня 1933 р. адвокатом було надіслано листа до апеляційного судді-слідчого Яна Деманта у Варшаві з проханням надати дозвіл на візит до П. Остафійчука, який на той час перебував під вартою в Окружному суді у Львові, з метою обговорення справи захисту [13, арк. 17].

У підсумку судовий процес щодо П. Остафійчука закінчився на його користь, про що можна дізнатись з листа від 02 березня 1933 р., надісланого К. Паньківським своєму колезі адвокату в Стрию д-р. Дагоберту Ліндунбауму: «Оскаржені Танзер, Остафійчук, Іванів, Берман, Присташ були повністю виправдані». Крім того, К. Паньківський повідомляв: «Ваш підзахисний просив якнайшвидше домовитися про захист себе та інших ув'язнених, оскільки слідство триває вже так довго і кінця не видно. Йому, як і іншим, важко з вами спілкуватися, бо він не вміє писати, окрім як українською, а листів цією мовою не надсилають, тому він взагалі не пише» [13, арк. 18–зв. 18].

17 березня 1933 р. у Окружному суді у Замості К. Паньківський захищав Стефана Труся, який на той час перебував під арештом у Томашові [15, арк. 3]. За попереднім обвинувачуваним актом від 31 жовтня 1932 р. [15, зв. 2] С. Трус (21 рік), Юліан Цвік (19 років) та Володимир Дмитрук (19 років), які проживали у с. Підлодув у гміні Лащув, що у Томашівському повіті, до 28 серпня 1932 р. за своїм місцем проживання належали до КПЗУ, тобто були в змові, створеній з метою повалення політичного устрою Польської держави, встановленого основними законами, і від'єднання від неї південно-східних території, щоб приєднати їх до Радянської України [15, арк. 1]. На допиті обвинувачувані заперечували свою провину, а С. Трус дав пояснення, що М. Сіклівець, свідок, надала неправдиві свідчення, оскільки хотіла йому помститися [15, арк. 2].

23 листопада 1936 р. Прокуратура Окружного суду у Львові склала обвинувачуваний акт та розпочала справу щодо осіб приналежних до КПЗУ. Загалом обвинувачувалося 15 осіб, чотирьох з яких – № 6 Михайло Смут (28.09.1912 р. н.), № 7 Іван Бздел (21.06.1913 р. н.), № 9 Дмитро Мот (10.10.1909 р. н.), № 14 Андрій Стройвас (19.12.1914 р. н.) – захищав

К. Паньківський. Решта перебували під захистом інших адвокатів [14, арк. 1–2]. Їх обвинувачували в приналежності до КСМЗУ. Деякі з інших були членами КПЗУ та МОДР. Суть обвинувачення полягала у тому, що вони мали на меті запровадити в Польській державі шляхом революції комуністичний радянський лад та від'єднати південно-східні землі від Польської держави [14, зв. 2]. У підсумку М. Смут та І. Бздел були засуджені до 5 років ув'язнення, Д. Мот – до 6 років, А. Стройвас – до 3 років ув'язнення. Також обвинувачені М. Смут, І. Бздел, Д. Мот були позбавлені громадських прав і цивільних почесних прав на 10 років [14, арк. 42].

12 січня 1938 р. Прокуратура Окружного суду у Львові склала обвинувачуваний акт проти 22 осіб, серед яких був під № 8 Роман Свідрук (31.08.1910 р. н.) – підзахисний К. Паньківського, арештований 22 березня 1937 р. [16, арк. 1–2]. Стосовно Р. Свідрука, на основі повідомлень свідків, з'ясувалося, що він був причетний до комуністичної організації у 1933 р. у м. Надвірна, де працював робітником на тартаку. За прокомуністичну діяльність попередньо був затриманий поліцією [16, зв. 8]. Р. Свідрук використовував псевдонім «Марко», заперечував свою приналежність до комуністичної партії, проте слідство це спростувало, зокрема, завдяки свідченням Франца Маршала [16, арк. 9]. Також щодо обвинуваченого Р. Свідрука на карті 204 (речовий доказ) було зазначено таке: «Марко:роп.тарт з Делятина укр.кандидат до будучого Сек. Був коротко в Пласті, але не ма мови про націоналіз, другий у Львові 4 роки стажу. 23 роки. Керує зав. Роботою у Львові. Іде на висунення». Як уже відомо, саме Р. Свідрук використовував псевдонім «Марко», його персональні дані відповідали вищезитованому документу [16, зв. 13].

У 1930-ті рр. у Галичині був особливо відчутний зріст тоталітарного режиму, організованого польською владою. Натиск польської державної адміністрації на українські установи – культурні й господарські, а навіть й благодійні – з кожним днем тільки посилювався [152, с. 188]. Цілком очевидно, що представники партій чи організацій, таких як КПЗУ, КСМЗУ та МОДР, які

нелегально діяли на території Польської держави, зокрема в Галичині, становили небезпеку для тодішньої влади й у разі викриття, згідно із законами, підлягали кримінальній відповідальності. К. Паньківський згадував, що, до прикладу, у 1934 р. адвокатура відігравала у суспільному житті ту функцію, за допомогою якої можна було вести боротьбу за право, щоправда, обмежено [152, с. 189].

Крім політично мотивованих судових процесів, К. Паньківський також відстоював інтереси приватних та корпоративних клієнтів. Так, 1 жовтня 1934 р. Рада адвокатів у Львові надіслала йому листа, в якому йшлося, що на прохання адвоката Матвія Стахіва його призначено платним заступником М. Стахіва в суперечці з адвокатом Осипом Когутом з Богородчан [24, арк. 9]. Натомість О. Когут подав до Окружного Суду у Львові приватне обвинувачення за зневагу друком проти 4 осіб: 1) Гриця Остаповича, відповідального редактора часопису «Громадський Голос», 2) д-р Матвія Стахіва, головного редактора цього часопису, 3) Остапа Павлова, редактора цього часопису та 4) Михайла Матчака, урядовця т-ва «Ізмарагд» у Львові. Мова йшла про те, що в грудні 1932 р. і січні 1933 р. вони надрукували в часописі «Громадський Голос» три статті із заголовками «Зрозуміла справа», «Дещо про одну зраду», «Вияснення» [24, арк. 1–2]. У статтях, зі слів О. Когута, містилися свідомо неправдиві закиди, які могли вплинути на суспільну думку щодо нього й зменшити до нього довіру громадськості [24, зв. 2].

Обвинувачені входили до Української Соціалістичної Радикальної Партії, органом якої був часопис «Громадський Голос». О. Когут також був членом цієї партії, проте у жовтні 1932 р. він її покинув [24, зв. 2]. Пізніше М. Стахів і собі подав до Окружного Суду в Станиславові приватне обвинувачення за зневагу друком проти 8 осіб, серед яких був О. Когут [24, арк. 5]. Мова йшла про те, що 19 серпня 1933 р. ці особи зі своїми підписами надрукували в Станиславові у друкарні Л. Геллера окрему брошуру «До членів Товариства Селянська Спілка», в якій, зі слів М. Стахіва, містилися образи, неправдиві свідчення, які публічно

паплюжили його гідність. Ба більше Стахів клопотався про конфіскацію усього накладу цієї брошури з подальшим її знищенням [24, зв. 5–арк. 6]. У листі К. Паньківського від 29 грудня 1934 р. до Виділу СУА на руки К. Левицького повідомлялося, що справу вдалося закінчити примиренням сторін. «На розправі дня 27 грудня зложили обвинувачені, а між ними і п. Др Осип Когут відповідну заяву, а Др Матвій Стахів відступив від обвинувачення» [24, арк. 60].

У 1935 р. К. Паньківський відстоював інтереси інженера Івана Петрусяка проти дирекції Бюро проєкту меліорації Полісся у зв'язку з невикористаними коштами за невикористану відпустку у 1932 й 1933 рр. [26, арк. 36]. І. Петрусяк працював інженером в Бюро проєкту меліорації Полісся з 1 липня 1928 р. [26, арк. 1]. Трудовий договір з ним поновлювався декілька разів: 1 квітня 1929 р., 1 січня 1930 р., 1 травня 1931 р., 1 вересня 1931 р., а також 1 червня 1932 р. [26, арк. 3, 5, 7, 9, 11]. Загалом ці договори були ідентичні, у кожному був параграф, який гарантував оплачувану відпустку або компенсацію за невикористану відпустку згідно зі статтями 36 та 37 Закону про державну цивільну службу від 17 лютого 1922 р. [26, зв. 11].

У листі від 23 червня 1933 р. Бюро проєкту меліорації Полісся повідомляло І. Петрусякові, що питання компенсації щорічної відпустки, яка йому належить, буде розглядатися в окремому наказі [26, арк. 16–зв. 16]. Проте в листі від 14 березня 1934 р. Бюро проєкту меліорації Полісся довело до його відома, що відповідно до наказу Міністерства Комунікації від 3 березня 1934 р. він не має права на компенсацію за невикористану відпустку, оскільки Закон від 16 травня 1922 р. про відпустки для працівників, зайнятих у промисловості і торгівлі, не передбачає винагороди за невикористану відпустку [26, арк. 18].

У листі від 7 серпня 1935 р. К. Паньківський повідомляв І. Петрусяка, що йому важко вести справу у Вільнюсі, що тільки після декількох листів йому вдалося отримати відповідь, проте вона виявилася беззмістовною. Також він додав, що Міський суд у Вільнюсі 27 червня 1935 р. в справі інженера І. Петрусяка проти Державного Скарбу видав постанову, згідно з якою розгляд справи відтерміновувався задля повторного перегляду доказів. Враховуючи

сказане, рекомендував, оскільки у І. Петрусяка були труднощі з поїздкою до Вільнюса, надіслати запит з проханням перенести слухання в чеський суд у Пржібрамі [26, арк. 35].

1 квітня 1939 р. К. Паньківський сформував касацію щодо вироку Суду Апеляційного у Львові від 27 лютого 1939 р. яка стосувалася справи священника Романа Гузана, обвинуваченого у виступах проти устоїв буржуазної Польської держави, та надіслав до Суду Найвищого у Варшаві. Попереднім захисником Р. Гузана був адвокат з Чорткова д-р Володимир Електорович [25, арк. 20].

Перший обвинувачуваний акт проти Р. Гузана (18.10.1910 р. н.) було складено 29 листопада 1938 р. у Чорткові, йому інкримінували злочин, передбачений ст. 152 К. К. тому що 9 жовтня 1938 р. в Бичковцях з нагоди релігійної церемонії він публічно образив Польську державу і польський народ, сказавши: «Ми, українці, живемо в рабстві, в кайданах, і серед ворогів». Отже, фрагмент його проповіді був проголошений в політичному, а не в релігійному дусі [25, арк. 1]. За це його було засуджено до 8 місяців позбавлення волі [25, арк. 4].

27 лютого 1939 р. Апеляційний суд у Львові у відкритому засіданні після розгляду справи Р. Гузана, звинуваченого за ст. 152 К. К. через апеляцію, подану обвинуваченим на вирок окружного суду в Чорткові від 16 січня 1939 р. скасував оскаржене рішення та постановив замість нього, що Р. Гузан винен у публічному поширенні неправдивих новин 9 жовтня 1938 року в Бичковцях, які могли викликати громадські хвилювання [25, арк. 2]. На думку апеляційного суду, слова Р. Гузана містили ознаки злочину. Самі собою його слова не були образливі ні для польського народу, ні для Польської держави, а лише засвідчували поширення принципово неправдивих відомостей про юридичне і фактичне становище української нації у Польській державі і, вкинувши їх у натовп, безсумнівно, могли спричинити громадські хвилювання [25, зв. 2]. Р. Гузана було засуджено за вищевказане діяння на 6 місяців арешту, й накладено на нього штраф 300 зл., який у разі несплати міг бути замінений на

60 днів арешту. Щодо судових витрат, то з обвинуваченого Р. Гузана стягувалися на державну скарбницю судові витрати в обох інстанціях та судовий збір у розмірі 50 зл. у першій інстанції, та 25 зл. у другій інстанції [25, арк. 2]. 24 квітня 1939 р. К. Паньківський повідомляв у листі священникові Р. Гузану, що подав касацію щодо його справи до Найвищого Суду й сподівався, що вдасться їх переконати, а також повідомляв, що візьме за це гонорар 20 зл. [25, арк. 23].

Доволі часто К. Паньківський займався питаннями захисту господарських прав корпоративних клієнтів. Ще у 1930 р. він вів справу Кооперативу «Добробут» проти громади міста Горохів щодо умов виконання договору між ними [312, с. 164], [28, арк. 2].

К. Паньківський розробив документ «Упоминавчий позов» для захисту майнових інтересів видавця «Народньої Справи» Івана Тиктора за взяті на реалізацію книжки у 1931–1933 рр. Відповідно до позову, боржник мав переплатити 10 % від попередньої суми. Гонорар адвоката складав 10.00 зл. Судові оплати до позову – 2.00 зл. Оплати на доручення – 1.60 зл. Порто внесення позову – 0.80 зл. [16, зв. 16].

У серпні 1937 р. Кооператив «Суспільний промисел» у Львові надав К. Паньківському повноваження представляти його у всіх справах процесових, виконавчих і неспірних, які вестиме у судах і органах влади як позивач і відповідач. Такі ж повноваження надала йому у листопаді 1937 р. Жіноча промислова спілка «Труд» (кооператив з обмеженою відповідальністю) у Львові [312, с. 164], [29, арк. 4–5].

У 1938 р. К. Паньківський представляв інтереси УТДІ, яке позивалося з графом Олександром Залеським. Останній винайняв у товариства помешкання на вул. Патоцького, 48 у Львові. Угода між ними була укладена 1 листопада 1932 р., за якою орендар мав сплачувати 250 зл. щомісяця [312, с. 164], [28, арк. 12–13]. Однак з часом він заборгував значну суму. К. Паньківський розробив проєкт угоди між УТДІ та боржником, відповідно до якої О. Залеський мав

виплатити товариству 700 зл., але місячними ратами (по 100 зл.), почавши від квітня 1938 р. [312, с. 164], [38, арк. 5–7].

Представляв К. Паньківський також інтереси Українського кооперативного банку на чолі з С. Федаком у справах проти боржників. Станом на 2 лютого 1938 р. таких справ було 63 [312, с. 164], [28, арк. 25].

Доводилося адвокатові вести деякі правові справи Української греко-католицької церкви. Так, він займався контрактом найму між греко-католицькою митрополичою капітулою у Львові, з одного боку, та Йосифом Еком і Давидом Штайном, з іншого. Капітула віддала в оренду під склад дерева площу на двох парцелях ґрунту на вул. Городоцькій. Контракт було укладено на рік від 1 липня 1927 р. За наймання площі підприємці мали заплатити 200 доларів США на рік двома ратами – 1 липня і 1 жовтня 1927 р. [312, с. 164], [28, арк. 14–зв. 15]. На жаль, з огляду на брак документальних джерел перипетії цієї справи залишаються невідомими.

Водночас К. Паньківський вів чимало приватних справ. Так, у серпні 1933 р. він був адвокатом в господарській справі Петра Максимовича [312, с. 164], [28, арк. 4]. У квітні 1934 р у Львівському міському суді виступив представником відповідача Абрахама Готольза, який на той час перебував у Бельгії. Його позивала громада Львова за несплату орендної квоти у розмірі 903 зл. 30 гр. Адвокат зумів відстояти інтереси свого клієнта й домовився про виплату квоти лише у сумі 400 зл. [312, с. 164], [28, арк. 8].

15 квітня 1936 р. мгр. Мар'ян Дзьоб (згідно зі статтями 88, 89 та 91 цивільного кодексу) надав повноваження К. Паньківському бути його уповноваженим у всіх справах процесових, ексекуційних і неспірних, які вестиме в судах і органах влади як позивач і відповідач [29, арк. 2]. У травні 1937 р. він вів справу Стефанії Терлецької проти Григорія Терлецького щодо несплати останнім аліментів [312, с. 164], [28, арк. 9]. У жовтні того ж року представляв у суді інтереси п. Стрежакової щодо добудови її будинку (даху й коминів) будівельниками, які через невідомі обставини не виконали своїх зобов'язань [312, с. 164], [28, арк. 23].

У листопаді 1938 р. він захищав у суді відомого політика та історика д-ра Матвія Стахіва з дружиною Францискою Стахів, які винаймали помешкання у Анни Вейнгартен, але відмовилися сплачувати підвищену вартість оренди [312, с. 164], [28, арк. 26]. Представляв адвокат й інтереси інженера Олександра Ростковича зі Львова у справі проти Катерини та Софії Розвадовських з Кракова та Фелікса Яцека (Розвадовського) зі Львова щодо їх застави і стягнення з них коштів [28, арк. 28–30].

За роки адвокатської діяльності К. Паньківському довелося стати свідком безлічі судових процесів польської влади над українськими націоналістами, учасниками підпільних організацій, які боролися за відродження української державності. Один із найгучніших судових процесів відбувся у грудні 1932 р. після нападу бойовиків ОУН на поштовий уряд у Городку біля Львова [252, с. 301]. Як відомо, у системі судочинства Польської держави, починаючи з 1931 р., почали діяти надзвичайні, або так звані «наглі» суди, які допомагали польському репресивному апарату чинити розправу над громадянами – учасниками національно-визвольної боротьби [255, с. 7]. Відомий український юрист, адвокат Володимир Старосольський зазначив, що швидкі суди як надзвичайні заходи в період загострення політичної та соціальної боротьби стали постійними та діяли на межі права і правосуддя. Діяльність надзвичайних судів спричиняла дестабілізацію правопорядку загалом. Зрештою, у 1934 р. Рада Міністрів прийняла постанову про їхнє скасування [244, с. 303].

Учасників нападу на пошту в Городку судив «наглий», тобто надзвичайний суд. Трибунал складався з трьох фахових польських суддів, на чолі з Ягодзінським, вотантів Дворжака та Мігалє. Обвинувачення представляв прокурор Генрік Мостовський [270, с. 141]. У випадках, коли членів ОУН та УВО затримували й справа йшла до ув'язнення, до їх оборони залучали найкращих адвокатів, переважно членів громадських організацій, спершу УГК, пізніше – СУА.

Разом з членом СУА адвокатом Степаном Шухевичем К. Паньківський захищав Дмитра Данилишина [357, с. 1], [345, с. 2], [309, с. 446]. Василя Біласа

обороняли Володимир Старосольський та Олександр Марітчак, у Маріяна Жураківського був адвокат Лев Ганкевич, а у Зенона Коссака – Маріян Глушкевич [252, с. 305]. В обвинувальному акті зазначалося, що 30 листопада 1932 р. М. Жураківський, В. Білас та Д. Данилишин вдерлися до поштового уряду в Городку Ягайлонському. Здійснили постріли з револьвера, тероризували працівників пошти й викрали 3.232,15 зл., що вважалося злочином, передбаченим п. 259 К. К. [252, с. 305].

Адвокат О. Марітчак у своїх статтях згадував, що всі оборонці мали взаємну субституцію, отже, на випадок будь-якої перешкоди могли себе взаємно замінити. Кожен із захисників мав добру репутацію на теренах Галичини. Вони виконували адвокатську працю гідно, мали високий рівень адвокатської етики, а також виділялися з-поміж інших високим рівнем правничих знань та загальною ерудицією. Згадуючи про діяльність К. Паньківського, О. Марітчак зауважив, що той не так давно розпочав кар'єру як самостійний адвокат й нещодавно відкрив своє адвокатське бюро. «Дуже солідний і милий у поведінці, він мав тоді переважно нагляд над фінансовими справами Союзу українських адвокатів і колеги оборонців. У судових виступах відзначався солідністю і знанням справи» [165, с. 78–79].

У своїй промові К. Паньківський зазначав, що його попередники звернули увагу на справи загального характеру, він же хотів акцентувати подробиці, які стосувалися підсудного Д. Данилишина. Адвокат наголошував на особливих обставинах й відповідному психічному стані обвинувачуваних, коли вони дісталися приміського до Львова села Глинна Наварія. Він намагався пояснити, що серед темної ночі, перебуваючи в голоді й холоді, перевтомлені фізично й психічно, вони шукали якогось місця, де б спокійно відпочити. І коли на їх шляху трапився поліцейський, вони взялися за зброю, маючи на меті тільки усунути цю перешкоду, налякати його з метою самозбереження, але аж ніяк не здійснювали замах на його життя, тому що не було ні часу, ані змоги цілитися в нього. Це ж стосувалося й ситуації, коли вони дісталися Розвадова.

Також К. Паньківський просив звернути увагу на моменти, які могли полегшити покарання: мотиви обвинувачених були ідейними [165, с. 171–172].

У нерівній грі між обороною українських адвокатів і узаконеним свавіллям польських суддів, ставка була надто великою – вирішувалася доля чотирьох українських юнаків. Незважаючи на те, що адвокати через прискорений хід «наглого» суду не мали змоги добре підготуватися, докладно ознайомитися з обвинувальними актами, вони виступили гідно, трималися однієї лінії [165, с. 152]. На жаль, не змогли спростувати причетність своїх підзахисних до нападу на пошту в Городку, тому що у прокурора були беззаперечні докази, тож поставили собі за мету хоча б перевести справу з «наглого» у звичайний суд і так урятувати хлопців від смертної кари. Однак ці спроби виявилися марними, тому що вирок надзвичайного польського суду над українськими бойовиками був уже заздалегідь приготований [271, с. 120–121].

22 грудня 1932 р. у Львові надзвичайний суд, після півгодинної наради суддів, виніс смертний вирок Д. Данилишину та В. Біласу. М. Жураківського помилував президент Польщі Ігнацій Мосціцький, і смертну кару було замінено п'ятнадцятьма роками позбавленням волі [270, с. 146]. Справу З. Коссака передали на розгляд до загального суду [270, с. 145].

Адвокат К. Паньківський згодом писав про процес Біласа й Данилишина, що «наглий» суд відбувся із вказівки Варшави. Суддя Ягодзінський за два-три дні до суду повідомляв В. Старосольському, що у нього вже є готовий вирок на обвинувачуваних, тому що «вони стріляли й убили поліциста». На думку К. Паньківського суддя Ягодзінський був кращою людиною, аніж про нього інколи пишуть деякі з діячів й адвокатів. Він був знайомий з ним ще з тих часів, коли у Чорткові працював кандидатом адвокатури. До того ж, суддя Ягодзінський, будучи суддею апеляційного суду, пізніше допомагав йому у вирішенні деяких справ [214, с. 66–67].

Також відомо, що спочатку К. Паньківському було передано оборону над З. Коссаком. Проте незабаром з'явився адвокат М. Глушкевич, який заявив, що отримав кошти за оборону З. Косака – ця сума була досить суттєвою, її передав

колега обвинуваченого Юрій Сасик. Інші адвокати, члени колегії оборонців, хотіли, щоб К. Паньківський як майбутній знавець актів брав участь у цьому процесі, тому його було призначено другим оборонцем Д. Данилишина [214, с. 68].

Наступним гучним судовим процесом, у якому К. Паньківський брав участь як адвокат, став «Львівський процес», який тривав від 25 травня до 26 червня 1936 р. і був продовженням «Варшавського процесу» проти членів Крайової екзекутиви ОУН Степана Бандери, Романа Шухевича, Ярослава Стецька та ще шести підсудних, а також інших членів ОУН – загалом перед судом постали 23 особи. К. Паньківський був захисником Ярослава Макарушки й Олександра Пашкевича. Загалом оунівців на «львівському процесі» захищали 11 українських адвокатів [252, с. 399].

Варто зазначити, що захисниками на цьому судовому процесі були єдино адвокати української національності. Польські адвокати намагалися уникати участі в подібних судових процесах, оскільки побоювалися стати зрадниками в очах владних структур Польської держави [280, с. 111–112]. Проте у всіх інших справах, не політичних, адвокати відсували на другий план національні, чи то релігійні амбіції, й представники української, польської та єврейської адвокатури ставали на захист прав осіб інших національностей [249, с. 37]. Саме під час «Львівського процесу» відбулося перше незначне знайомство К. Паньківського з Ярославом Стецьком [139, с. 44].

Під час промови на «Львівському процесі» К. Паньківський звернув увагу на помилковість становища прокурора та голови суду, що на суді не допустимо говорити про суспільно-політичні справи, тому що це суперечить самому поняттю суду присяжних: «Адже, якщо б доводилося розглядати виключно правничі питання, то для того мусіли б суддями бути тільки фахові правники, а не пересічні громадяни, без правничої освіти, якими є у величезній більшості члени суду присяглих» [252, с. 404]. Промова К. Паньківського згадується у періодичному виданні «Наш прапор» [355, с. 4].

Переходячи до справи підсудних, К. Паньківський наголошував, що обвинувачувані приєдналися до ОУН й чинили свої дії, піднесені великою ідеєю, яка спрямована не на особисту матеріальну вигоду, а єдино на загальний добробут. «Панове, ви мусите визнати, що це була любов до свого народу: вони щиро й цілковито, нічого для себе не застерігаючи й не заховуючи, принесли себе цілих у жертву тій ідеї, що її вони признали за святу і тими способами, які в їхньому переконанні були найкращими, єдиними, бажали цю велику ідею здійснити» [252, с. 404]. Як відомо, більшість учасників процесу, попри всі намагання українських адвокатів, були засуджені до різних термінів ув'язнення [252, с. 411]. Відзначимо, що К. Паньківський не толерував націоналістичну ідеологію, та попри це до справи захисту заарештованих оунівців підходив професійно.

К. Паньківський був переконаний, що розвиток українського національного життя – культурного, наукового, економічного, а передовсім політичного – пов'язаний з працею українського правника. Однак юристи, організуючи усі ділянки життя, залишалися позаду у власній професійній організації. На території Російської імперії за царських часів існували правничі товариства загального характеру. Окремих товариств, до складу яких входили б українські правники, які мали б національний український характер, не було й не могло бути. У 1881 р. в Галичині існував «Правничий Кружок» при Академічному братстві у львівському університеті. Окрім того, що це була студентська організація, більш розгорнутих відомостей про неї немає. Також у Львові при НТШ від 1898 р. працювала «Правнича Комісія», згодом «Статистична Комісія», до складу яких входили правники [145, с. 54].

У 1909 р. з ініціативи д-ра Станіслава Дністрянського у Львові було засновано перше професійне об'єднання українських правників «Товариство українсько-руських правників», що діяло на просторі Галичини, а його членами були усі правники, незалежно в якій галузі працювали. Саме воно скликало перший український правничий з'їзд у 1914 р. у Львові. Щодо назви «українсько-руський», то це було компромісом, щоб утримати при товаристві

численних тоді в правничому світі в Галичині москвофілів. З упадком царату 1917 р. почали утворюватися українські правничі товариства, першим з яких було «Київське Правниче Товариство», проте через національну катастрофу вони не змогли розвиватися [145, с. 55].

Розпочавши кар'єру як кандидат адвокатури [138, с. 98], К. Паньківський майже одразу став членом громадської організації СУА. До її складу увійшли досвідчені правники з досвідом громадської та політичної праці. Статут СУА було зареєстровано 5 травня 1923 р. у Львові з ініціативи Лева Ганкевича, Степана Федака, Володимира Охримовича, Ярослава Олесницького та інших відомих адвокатів [265, с. 101]. Згідно з інформацією, наведеною у Бюлетені СУА, ця громадська організація постала 20 травня 1923 р. на Установчих Загальних Зборах [362]. Першим головою СУА став д-р Л. Ганкевич, проте згодом, у 1924 р., до Львова повернувся з еміграції д-р Кость Левицький й очолював провід СУА аж до вересня 1939 р. [145, с. 56], [152, с. 190].

Як зазначав Роман Домбчевський, під час подій 1918–1920 рр. у розпалі політичних процесів виникла ідея організації української адвокатури. Правники з Галичини, Волині, Холмщини, Підляшшя й Полісся, усвідомлюючи, в якому правовому становищі перебувала нація, були змушені формувати організацію, що й стало передумовою створення СУА [197, с. 44–45]. Її зародком, як пізніше писав К. Паньківський, стала «Колегія Оборонців», утворена на початку 1919 р. при УГК у Львові на чолі з д-ром С. Федаком і його заступником д-ром Л. Ганкевичем [145, с. 55–56]. УГК, зі свого боку, було створено через необхідність боротьби за людські й громадські права серед розпалу польсько-української війни та в час повного воєнного безправ'я. Під час облоги Львова взимку 1918–1919 рр. УГК був єдиною українською організацією [152, с. 189]. Згодом з ініціативи д-ра Л. Ганкевича, «Колегію Оборонців» змінено з інституції тимчасової на постійну з назвою СУА [145, с. 56]. Одночасно й інші національні групи – поляки й євреї – створили у Львові свої адвокатські організації: «Коло польських адвокатів» та «Об'єднання жидівських адвокатів» [152, с. 189].

Діяльність СУА велася згідно зі статутом, охоплювала всю територію Галичини й поширювалася на весь простір Польської держави [145, с. 56], [234, с. 103]. Саме завдяки клопотанням Л. Ганкевича для СУА було розроблено і затверджено статут з декларацією такого обсягу діяльності. На думку К. Паньківського, для організації це було корисним, проте добитися цього було нелегко, позаяк польська адміністрація усіма силами намагалася послаблювати значення будь-якої української організації. Отже, СУА став однією із небагатьох організацій, які ламали «Сокальський кордон», об'єднуючи майже усіх українських адвокатів й кандидатів адвокатури. У СУА не було ні місцевих, ні партійних обмежень, тому членами організації були фахівці з усієї Польської держави, зокрема, москвофіли й комуністи [152, с. 189–190].

Першочерговою метою організації був захист українських національних прав, а також інтересів та честі професії адвоката. Ця організаційна ідея стала фундаментом СУА [197, с. 45]. У статуті СУА за 1929 р. у п. 26 зазначалося, що урядовою мовою Союзу та його органів була українська мова [287, с. 7]. Р. Домбчевський підкреслював національну вагу організації: «Праця Союзу (тобто СУА) показала, що говорити про якусь плянову, розумну і успішну боротьбу за право нації неможливо, не маючи такої організації» [197, с. 47]. А К. Паньківський у статті в «Правничому віснику» писав: «На тлі тодішнього нашого життя в польській займанщині Союз (тобто СУА) був помітною нашою національною організацією і стояв в центрі уваги нашої громади» [152, с. 188].

Варто також зазначити, що до 1926 р. при політичних процесах проти націоналістів СУА надавала своїх членів для захисту безоплатно, – для цього навіть було створено спеціальну Колегію Оборонців. Згодом оплата за послуги оборонців реалізовувалася за допомогою спеціальних фондів, створених у переважній більшості в Північній Америці, де акумулювалися кошти небайдужих з української діаспори, або заходами Комітету політичних в'язнів у Західній Україні [267, с. 103].

У 1932 р. К. Паньківський разом з іншими українськими адвокатами став членом Правління СУА (детальніше див. додаток Е) [202, с. 46], [265, с. 102]. Пізніше, з 26 березня 1932 р. він виконував обов'язки касира (скарбника) [202, с. 47] цієї організації, стежив за доходами, видатками, вів відповідну документацію. У його фонді в архіві у Львові зберігаються десятки квитанцій, рахунків, розписок та інших фінансових документів СУА за 1934–1939 рр. [31, арк. 1–55].

Як дійсний член СУА, К. Паньківський періодично отримував від цієї громадської організації запрошення й повідомлення. Так, 2 березня 1929 р. йому було надіслано оповіщення про скликання у суботу 23 березня 1929 р. звичайних загальних зборів, [32, арк. 3]. 25 березня 1931 р. адвокат з містечка Винники Євген Щуровський надіслав йому запрошення на зібрання львівської делегації на 4 квітня 1931 р. [30, зв. 1], [32, арк. 5]. 8 вересня 1934 р. К. Паньківському надіслано ювілейне запрошення з приводу святкування десятої річниці існування СУА. Торжество було заплановане на 22 вересня 1934 р. у великому залі Народного Дому у Львові на вул. Рутовського, 22 [32, арк. 12], [360, с. 6], [319, с. 3].

Починаючи з 1928 р., СУА видавав часопис «Життя і Право» [145, с. 56]. Він виконував функції вісника теорії і практики на ниві права: цивільного, кримінального, адміністративного, політичного й міжнародного, представляв потреби й інтереси української адвокатури. З кінця 1929 р. «Життя і право» було також органом «Товариства Українських Правників». Ця співпраця пішла на користь часопису, у колі співробітників та членів редакційної колегії з'явилися найвизначніші працівники судів, загальних адміністрацій, скарбники [198, с. 2]. Головним та відповідальним редактором часопису був д-р К. Левицький. Також до складу редакції входили суддя Антін Рак й адвокат д-р Олександр Надрага [152, с. 190]. Видання публікувало науково-популярні праці на актуальні теми правничого життя й нового законодавства у Польщі, СРСР й інших країн, праці з історії права, а також звіти з діяльності обох товариств. Часопис проіснував до 1939 р. [145, с. 56–56].

У 1938 р. К. Паньківський опублікував у часописі «Життя і Право» дві статті: у «Справі посмертного фонду» давав деякі пояснення щодо функціонування такого фонду й, оскільки внески були добровільними, закликав їх сплачувати, тому що «квота 5 зл. від випадку до випадку не є знову так велика і не стоїть у ніякій пропорції до самої цілі» [151, с. 31]. Проте члени СУА нехтували такими закликами. З листа від 15 березня 1929 р. відомо, що «загал наших товаришів не має розуміння великої ідеї і користи цього фонду» – з 200 членів СУА внески до фонду сплачували заледве 50 осіб [8, арк. 56]. У статті «СУА, його члени та їх обов'язки» автор підбивав підсумок п'ятнадцяти рокам діяльності СУА, повідомляв, що за цей час чисельність української адвокатури зросла майже втричі, проте із загального числа адвокатів тільки 2/3 були членами СУА [150, с. 28–29].

Внутрішньоорганізаційна діяльність в СУА для К. Паньківського була великою життєвою школою. Досвід проведення нарад, розв'язання поточних питань він отримував на засіданнях управи, які відбувалися щосуботи. Цікавими є його спогади про позаробочу атмосферу організації: «Та не меншою школою – як жити і спільно працювати товаришам різних поглядів, велетенської різниці віку (президент був майже сорок років старший від мене) – були товариські сходини після засідань, на яких нерозумно знаходили форму розв'язки проблеми, яких не можна було вирішити на формальному засіданні» [152, с. 192]. У такого формату товариських зустрічах брали участь і колеги, які перебували у Львові наприкінці тижня для вирішення різних справ у судах й урядових організаціях.

Був К. Паньківський і членом Палати адвокатів у Львові. Ця організація функціонувала на засадах самоуправління. Проте після зміни у законодавстві 1935 р. її повноваження обмежувалися. Відтоді склад адвокатського суду формувався Начальною Адвокатською Радою у Варшаві, призначеною міністром юстиції [152, с. 188], [148, с. 65]. «Дальший закон з 1938 р. мав завести нові обмеження, замикаючи фактично доступ до адвокатури для непольських кандидатів» [152, с. 188], – проте, ймовірно, його не прийняли.

Завдяки високому авторитету СУА, на його позицію зважали у Палаті адвокатів. Так, навесні 1938 р. за пропозицією СУА дисциплінарними суддями Палати адвокатів у Львові було призначено Л. Ганкевича, О. Сивуляка та К. Паньківського [350, с. 5], [339, с. 6], а суддею Начального Суду у Варшаві – В. Старосольського. Саме під час праці у дисциплінарному суді К. Паньківський познайомився з польським адвокатом Леопольдом Тешнаром, який у роки нацистської окупації очолював Польський допомоговий комітет у Львові, й вони тісно співпрацювали [148, с. 65–66], [94, с. 11].

У жовтні 1924 р. за ініціативи прихильників туристично-краєзнавчого руху та представників громадськості, зокрема, К. Паньківського, постало туристично-краєзнавче товариство «Плай», яке виконувало роль головного координаційного центру з розвитку регіонального туризму в Галичині. Його першим головою став відомий адвокат і громадський діяч В. Старосольський [166, с. 82]. Світова економічна криза кінця 1920-х рр. тимчасово призупинила діяльність товариства «Плай», однак навесні 1931 р. воно відновило роботу. Організація почала розвиватися під керівництвом новообраної Ради, очолюваної директором торгової школи «Просвіти» Д. Коренцем. Його заступником став відомий фахівець у сфері туризму, професор Т. Білостоцький, а головою Ради у Львові обрали К. Паньківського [166, с. 84], [167, с. 126]. Відновлена організація окреслила три ключові напрями діяльності: проведення популярних лекцій, інформаційно-просвітницька робота в пресі та організація екскурсій. Географія подорожей була розширена й охоплювала закордонні території, населені українцями, зокрема Буковину, Закарпаття, Лемківщину та Підляшшя. Для вивчення можливостей таких мандрівок К. Паньківський особисто відвідував Буковину та Закарпаття [166, с. 84], [167, с. 126]. Польська, а згодом і радянська влада ставилася до діяльності товариства «Плай» негативно. У результаті, в 1939 р. його останній голова, К. Паньківський був змушений офіційно оголосити про розпуск організації [166, с. 86], [369], [371].

У 1934 р., після виявлення проф. Ярославом Пастернаком у с. Крилос (зараз Івано-Франківська обл.) залишків княжого собору, при Археологічному

музеї було засновано товариство, яке мало на меті знайти прихильників-спонсорів для подальших розкопок у Галичі. К. Паньківський став членом управи цього товариства, оскільки була потреба юридичного супроводу у складанні договорів між товариством та власниками землі, а також допомога у непростих стосунках з поліцією, яка постійно перешкоджала у веденні археологічних досліджень [138, с. 98–99].

Отже, упродовж 1924–1939 рр. К. Паньківський займався адвокатською практикою у Львові, спочатку в адвокатському бюро С. Федака, згодом – В. Старосольського. З 1930 р. вів власну адвокатську канцелярію. У цей час він виступав оборонцем під час політичних процесів, які влаштовував польський окупаційний режим над членами УВО, ОУН, КСМЗУ. Загалом проваджені ним юридичні справи, услід за іншими дослідниками (В. Боєчко і Т. Чехович), можна поділили на три категорії: 1) політичні, 2) корпоративні, 3) приватні. Від 1925 р. К. Паньківський був членом громадсько-професійної організації українських правників – СУА, а в 1930-х рр. займав відповідальні посади в цьому профспілково-національному товаристві, публікувався у друкованому органі СУА «Життя і Право». Водночас належав до львівської Палати адвокатів, був членом, а потім й головою туристично-краєзнавчого товариства «Плай». Тривала адвокатська практика у 1930-х рр. витворила той особистісний і громадський фундамент, який дав йому змогу проявити себе громадським і політичним діячем у важкі роки Другої світової війни та післявоєнний час.

3.2 Соціокомунікативний простір К. Паньківського у світлі епістолярію 1930-х рр.

Епістолярна спадщина К. Паньківського налічує сотні листів, вони є надзвичайно цінним джерелом до його біографії, оскільки дають змогу скласти уявлення про коло особистого і професійного спілкування зазначеного історичного діяча.

До сьогодні збереглося листування К. Паньківського з його рідними, близькими, а також з тими, хто звертався до нього з певними особистими питаннями. Так, деяка приватна кореспонденція містила прохання про допомогу. Наприклад, у 1933 р. К. Паньківський отримав листа від Дмитра Прідуна зі Станиславова, в якому той пояснював, що, переглядаючи пам'ятки, одержані в спадщину від свого брата Стефка, знайшов лист від К. Паньківського, датований 12 січня 1917 р., який долучив до свого листа. Д. Прідун не знав, що сталося з його братом, бо від 1926 р. не мав від нього жодних відомостей, а відтак повідомив, що є наймолодшим з родини Прідунів, бо три його брати зникли безвісти, залишився лише він з матір'ю. Відтак адресант просив адвоката повідомити хоч б якісь відомості про брата Стефка. Також він інформував, що працює урядником в гуртку Товариства «Рідна Школа» у Станиславові, проте платня не дає змоги утримувати ні себе, ні стареньку матір. Тому zarazом висловив прохання допомогти у пошуках роботи у Львові. Про себе повідомляв, що має закінчені 5 класів гімназії, може займатися діловодством у товариствах або підприємствах, запевняв, що має організаційний хист. Рекомендацію щодо його професійних якостей могла надати Головна Управа «Рідної Школи» у Львові [43, арк. 8].

2 грудня 1933 р. К. Паньківський надіслав відповідь Д. Прідуну. Він повідомляв, що після одержання листа шукав для нього вакансії у різноманітних установах, проте, з огляду на «напружені стосунки» у всіх інституціях, де відбувається скорочення персоналу і зменшення платні (приблизно 60 зл. на місяць), не знайшов місця для працевлаштування. У листі також навів декілька прикладів щодо проблем з роботою для інших своїх знайомих і близьких. А тому рекомендував Д. Прідуну триматися тієї праці, яка вже є, тому що кращої, мабуть, не знайти. Наприкінці листа був відпис, що відомостей про Стефана Прідуна не має [52, арк. 17].

Частина листів мають характер коротких інформаційних повідомлень, подяк, привітань. Так, 28 серпня 1933 р. А. Смочок зі Львова повідомляла К. Паньківського, що після 8-х років ув'язнення вийшов на волю Дмитро

Дубачевич, здоров'я якого є цілковито підірване [46, арк. 3]. 14 листопада 1933 р. до К. Паньківського надійшов лист зі Львова від Антіна Слюсарчука, в якому той дякував за надіслану йому допомогу [46, арк. 2]. 23 лютого 1935 р. К. Паньківський отримав лист від Наталії Семанюк з Ворохти, яка була клієнткою львівського адвоката і щиро дякувала за професійну працю [45, арк. 6–7]. 22 грудня 1930 р. К. Паньківський, перебуваючи у Львові, надіслав листа відомому вченому Зенону Кузелі, вітаючи його з нагоди 30-ти літнього ювілею праці на науковому та публіцистичному полі [34, арк. 2].

Низка листів присвячувалася питанням виплати боргів. 11 травня 1936 р. К. Паньківський надіслав листа до д-ра Осипа Цюпки, судді в Богумині (Чехословаччина), який взяв у борг гроші й не збирався їх віддавати. У листі адресант повідомляв суддю, що буде змушений, «хоч йому це і прикро і коштовно», повертати борг через суд. Наголошував на тому, що позичив гроші як товаришеві й довший час не нагадував про борг, проте товариське ставлення О. Цюпки до нього виявилось не відповідним. Також писав, що міг би подарувати йому ці гроші, але при умові, що той складе присягу про матеріальну неспроможність повернути позичені кошти. Наприкінці листа адвокат встановлював термін повернення боргу – 20 травня [34, арк. 10].

У наступному листі до О. Цюпки від 8 червня 1936 р. К. Паньківський писав, що отримав його листа з Ужгорода, у якому той писав, що весь борг виплатить до 30 червня цього року, але частину віддасть одразу. При цьому адвокат наводив слова своєї дружини Марії: «Але нехай! Каже мені Марійка: зажди, до липня недалеко!». Тож родина вирішила зачекати до 30 червня. Також К. Паньківський зауважував, що діють деякі обмеження з валютними операціями, дозволу на які доведеться чекати певний час. При цьому К. Паньківський пропонував О. Цюпці певний варіант виплати боргу: адвокат М. Стахів мав терміново надіслати д-ру Панасові Феденку до Праги 100 зл. і пропонував, щоб суддя надіслав цю суму в еквіваленті у чеських коронах від себе, натомість М. Стахів виплатить К. Паньківському ці кошти. У результаті такої операції борг судді зменшиться [34, арк. 11–зв. 11].

Очевидно, О. Цюпка все ж не повернув борг К. Паньківському, тому той змушений був подати позов, причому до судових інстанцій Чехословаччини. 6 листопада 1936 р. адвокат Йозеф Вондрачек з Острави повідомляв К. Паньківського, що отримав від нього листа щодо справи проти О. Цюпки. Й. Вондрачек зазначив, що особисто дуже добре знає суддю, перебуває з ним у дружніх стосунках і тому не може взяти на себе представництво й приймати участь у справі проти нього. Наприкінці він рекомендував К. Паньківському знайти іншого колегу, який би представляв його інтереси [37, арк. 5].

Будучи активним учасником українських громадських організацій, зокрема Союзу українських адвокатів, К. Паньківський інколи представляв інтереси відомих культурних діячів (зокрема знаного вченого-філолога Костянтина Чеховича). Так, 28 грудня 1937 р. він отримав листа від професора Миколи Чубатого, що був відповіддю на лист від 27 грудня. Професор повідомляв, що йому невідомий предмет суперечки з д-ром К. Чеховичем, щодо якого мав бути застосований п. 41 Статуту НТШ. Зазначав, що К. Паньківський цього теж не повідомив у попередньому листі, попри те, що це має значення. Також у листі зазначалося: «...критика діяльності громадянської, маюча на цілі добро публічне, згідно з кодексами чести не підпадає під поступовання чести, навіть й мирових судів. Та це недомагання формальне. Я одначе, вважаючи, що кожна хвилина тих надто частих у нас судів чести, що з правила до нічого не доводять, це страчений час, а я зокрема його дуже маю». Відтак М. Чубатий просив передати клієнтові К. Паньківського: «Я не тямлю, щоби я п.др. К. Чеховича на зборах НТШ чим-небудь обидив, одначе якщо п.др. К. Чехович чуєся якимсь моїм необачним словом обиджений, то я його дуже за це перепрошую. Пана др. К. Чеховича я високо ціню як знаменитого вченого та бистрого літературного критика, як людину з великим тактом, все карного та згідливого діяча на терені наших установ, а зокрема як людину дуже заслужену в поборюванні драгоманівщини та соціялістично-радикального світогляду серед нашого громадянства. З тих причин я як католик не міг би п.др.

К. Чеховича свідомо обидити». М. Чубатий мав надію, що ця його заява задовольнить позивача [49, арк. 11–зв. 11].

7 січня 1938 р. М. Чубатий знову написав К. Паньківському, у відповідь на листа від 29 грудня 1937 р. Адресант висловив здивування, що його примирлива заява не задовольнила п. др. К. Чеховича. Тому М. Чубатий наголосив про відкликання своєї примирливої заяви, зауваживши, що не буде ухилятися від громадянського полагодження справи та знайде собі заступника відповідно до п. 41 Статуту НТШ і повідомить про це К. Паньківського [49, арк. 12]. Припускаємо, що К. Паньківський відстоював інтереси К. Чеховича, можливо, через своє знайомство з ним, оскільки обидва на початку 1920-х рр. здобували вищу освіту у Празі.

Збереглося також службове листування К. Паньківського з колегами-адвокатами, з особами, яких він захищав, й з тими, проти кого він вів справи в суді. Перший зі збережених листів службового характеру датується 1 листопада 1927 р. і був зі Львова до Федя Гаранька в Адамівку на пошту у містечку Журавно. У листі повідомлялося, що адвокат 11 грудня 1926 р. від його імені подав до Генеральної Прокуратури у Львові прохання щодо відшкодування з приводу помилкового застосування закону під час видання вироку Журавненським повітовим судом у спірній справі з місцевим купцем Йосифом Кальмезоном. Генеральна Прокуратура відступила акт Президії Апеляційного суду Апеляційного у Львові, котра, як був поінформований К. Паньківський, після слідства ствердила, що суддя під час видання вироку поступив згідно з приписами цивільної процедури і не порушив своїх службових обов'язків. Зважаючи на такий стан справи, адресант повідомляв, що не міг подати синдикатську скаргу, бо так можна було наразити клієнта на непотрібні видатки. Також у листі зазначалося, що раніше на рахунок адвоката надійшов достатній гонорар у розмірі 20 зл. і він вибачався, що не зміг допомогти [34 арк. 1].

8 липня 1932 р. К. Паньківський отримав листа від М. Юрійчука зі Львова. Останній заявляв, що йому відомо від Андрея Максимовича, що

п. Гальчак наприкінці 1931 р. вклав у «пісковню» на вул. Крупярській, яка розміщена на землях студитського монастиря, кошти у розмірі 700 доларів США. Ці слова він міг повторити під присягою [50, арк. 10]. На жаль, залишається невідомим про яку справу йдеться, однак, очевидно, К. Паньківський представляв у суді інтереси або самого М. Юрійчука, або п. Гальчака.

8 липня 1933 р. К. Паньківський надіслав до Ярослава Кульчицького у Винниках листа від імені своєї клієнтки п. Ольги Наорлевичівної. У ньому містився заклику виплатити 8,5 зл., які Я. Кульчицький заборгував. Кошти потрібно було надіслати К. Паньківському. Водночас висловлювалося попередження адресатові: сплатити борг впродовж восьми днів, або ж на нього буде подано до суду. Відтак адвокат рекомендував сплатити борг добровільно [34, арк. 6].

Доволі активне листуванні велося з адвокатом Б. Чайковським із м. Сокаль. 16 квітня 1934 р. К. Паньківський отримав від нього листа з проханням виступити захисником Івана Маліцького у суді 26 квітня. Запевняв, що клієнт буде присутнім під час розгляду справи і виплатить гонорар. Відтак повідомляв подробиці справи, в якій доводилося, що суперник І. Маліцького «боронився фальшивими свідками» [49, арк. 1]. Наступний лист від адвоката Б. Чайковського надійшов 22 листопада 1934 р. Він звертався до К. Паньківського з проханням представляти у суді громаду с. Збоїська під час розгляду апеляції 14 грудня 1934 р., долучив акти справи. Повідомляв, що гонорар надійде безпосередньо від громади [49, арк. 2]. Б. Чайковський 19 грудня 1934 р. просив К. Паньківського представляти його клієнтку під час судового розгляду 24 грудня в окружному суді Львова. Додавав документи справи. Повідомляв, що гонорар за представництво у сумі 15 зл. надішле сам [49, арк. 3]. 23 вересня 1935 р. Б. Чайковський вкотре просив К. Паньківського представляти його клієнта, цього разу Семена Козачука, на процесі у Львівському окружному суді через два дні. До листа долучав «citaцію» і акти справи. Водночас переслав гонорар у сумі 19 зл. поштовим переказом [49, арк.

4]. Ще один лист від Б. Чайковського надійшов 16 січня 1936 р. і знову стосувався потреби представляти інтереси його клієнта Павла Слуки з дружиною на процесі у Львівському окружному суді, що мав відбутися 21 січня [49, арк. 5]. Таке ж прохання, але вже щодо клієнтки, ім'я якої не вказано, Б. Чайковський надіслав 30 січня 1936 р. Обіцяв за це гонорар 10 зл. [49, арк. 6].

8 червня 1934 р. К. Паньківський отримав листа з Яворова від адвоката Михайла Фільца. У додатку адресант надсилав листа адвоката д-р Белея і документ з Віденської поштової каси ощадності у справі Станіслава Беднарчука. Він просив, щоб К. Паньківський викликав до своєї канцелярії Семенюка й передав йому цього листа для перегляду. Також М. Фільц повідомляв, що Семенюк писав до нього декілька днів тому й просив повідомити адресу канцелярії К. Паньківського. Проте адвокат наголошував, що, незважаючи на це, Семенюка все одно потрібно викликати. Також зауважив, що останній проінформований щодо гонорару К. Паньківському [48, арк. 1]. Черговий лист від адвоката М. Фільца надійшов 8 липня 1934 р., у якому він повідомляв, що наприкінці травня надіслав до міського суду у Львові реквізиційну відозву щодо слухання свідка Єви Рубай у справі його клієнтів як позовної сторони. Йому було важливо, щоб реквізиційний термін відбувся ще в липні, тому просив К. Паньківського посприяти в цьому [48, арк. 2].

5 лютого 1935 р. К. Паньківський отримав листа з Підгайців від невідомого адресанта. У ньому повідомлялося, що судовий виконавець міського суду в Підгайцях проводить аукціон нерухомого майна (будинку) у власності Галини Стецюк на користь Галицької ощадної каси у Львові. Оскільки відправникові було відомо, що К. Паньківський також має певні претензії до згаданої жінки, він рекомендував долучитися до цього аукціону нерухомості [52, арк. 20].

22 жовтня 1935 р. К. Паньківський отримав листа від адвоката Валеріана Блонського з Горохова. Адресант вибачався, що запізнився з відповіддю щодо довіреної йому справи кооперативу «Добробут», бо міський суд на скаргу К. Паньківського та дії судового виконавця лише напередодні схвалив рішення,

причому несприятливе. Також адвокат писав, що за бажанням К. Паньківського здійснюватиме виконавче провадження щодо кооперативу «Добробут» у Горохові, але потрібно надіслати 120 зл., опис і оголошення про аукціон нерухомого майна з іпотечним свідоцтвом [36, арк. 5].

Представляючи інтереси кооперативу «Суспільний Промисл», К. Паньківський 18 листопада 1936 р. надіслав листа до Миколи Мельника у Тростянець, в якому закликав через три дні сплатити борг у сумі 32,78 зл. У випадку несплати адвокат буде змушений звернутися до суду, що спричинить для Миколи Мельника ще більші видатки. За це повідомлення адресант просив сплатити йому 3,25 зл. [34, арк. 12].

18 січня 1937 р. К. Паньківський отримав листа від адвоката Марсіна Глаба з Пшеворска, в якому йшлося про виклик до районного суду у Львові на 22 січня у справі Броніслави Юдової проти Стефанії Хмурової щодо визнання боргу. Додавалася й скарга боржника на рішення Арбітражної контори у Пшеворську, оскаржуване рішення, довіреність на К. Паньківського. Адвокат просив замінити його як представника боржника С. Хмурової на цьому засіданні. На його думку, оскаржуване судове рішення підлягало скасуванню. Після слухання він просив повідомити про суму оплати, яку негайно перерахує [41, арк. 1].

Одразу після суду 22 січня 1937 р. К. Паньківський надіслав відповідь М. Глабу, повідомивши про слухання справи С. Хмурової в окружному суді проти Броніслави Юдової. Він детально відтворив перебіг слухання, повідомив думки суддів, висловлені поза засіданнями, повернув матеріали й встановив плату за представництво разом зі звітом й довіреністю (15,75 зл.) [41, зв. 1].

21 січня 1937 р. К. Паньківський отримав листа від львівського адвоката Євгена Залеського до УТДІ. Відзначимо, що К. Паньківський був членом цієї організації й представляв її інтереси. Адвокат повідомляв, що він як юридичний радник графа Олександра Залеського, колишнього орендаря нерухомості УТДІ, пропонує мирно вирішити справу орендних відносин у такий спосіб: О. Залеський заплатить 500 зл. за повне скасування всіх претензій до нього,

пов'язаних із розірванням контракту. Водночас зауважував, що його клієнт був змушений залишити орендоване приміщення панської канцелярії за рекомендацією лікарів, які через холод і шум вулиць вважали неможливим там далі залишатися. Адвокат сподівався, що усі погодяться на його пропозицію [38, арк. 5]. Наступний лист від адвоката Є. Залеського надійшов 18 жовтня 1937 р. й стосувався тієї ж справи. Адвокат повідомляв, що орендна плата для УТДІ має бути сплачена лише за листопад-грудень 1936 р. та січень 1937 р. Виплата за листопад відбулася [38, арк. 6]. Є. Залеський 9 квітня 1938 р. від імені О. Залеського давав згоду на мирне врегулювання питання орендної плати в УТДІ на таких умовах: 1) договірна сума – 700 зл.; 2) вона виплачується щомісячними частинами по 100 зл. від квітня 1938 р.; 3) угода припиняє всі взаємні претензії [38, арк. 7].

21 листопада 1937 р. К. Паньківський отримав листа від відомої української письменниці Катрі Гриневичевої. Річ у тім, що він був адвокатом родини Стефанівських, які подали позов проти Мартинцевої і Шпондровського. К. Гриневичеву викликали до суду як свідка з боку клієнтів К. Паньківського. Вона просила пояснити, чому її викликають як свідка, про що саме має свідчити, скаржилася на вік, слабе серце й просила при можливості не притягати її як свідка, щоб позбавити необхідності складати присягу в суді [38, арк. 1]. Відзначимо, що син К. Гриневичевої Володимир був одружений з двоюрідною сестрою К. Паньківського – Марією Федак (донька адвоката Степана Федака).

Урядник філії «Просвіти» Степан Климишин з Калуша 4 травня 1938 р. писав К. Паньківському про те, що в карній справі проти Якова Попадюка із с. Верхня його захищав в Калуському гродському суді адвокат д-р Іван Сохацький, до якого він звертався, вважаючи його одним із найсвідоміших людей Калуша. Проте в день одного зі судових слухань (13 квітня 1938 р.) С. Климишин одержав повідомлення від свого адвоката, що той не буде присутнім на засіданні. Вважаючи вчинок І. Сохацького порушенням

громадянської та адвокатської моралі, С. Климишин просив притягнути його до організаційної відповідальності та про результати повідомити його [39, арк. 3].

21 грудня 1938 р. К. Паньківський отримав листа від адвоката Осипа Костшемського з Дрогобича, передавав право представництва Апеляційному кримінальному суді у справі проти Стефана і Михайла Кушнірів на 28 грудня 1938 р. До листа долучав усі необхідні документи. Повідомляв, що оскаржені Стефан і Михайло Кушнірі виграли справу у першій інстанції, проте прокурор подав апеляцію, тому треба подбати, щоб вирок суду першої інстанції все ж був затверджений. Наприкінці листа дрогобицький правник просив не брати великих коштів з клієнтів з огляду на їхнє скрутне матеріальне становище [40, арк. 2]. Відзначимо, що у роки німецької окупації О. Костшемський став бургомістром Дрогобича й підтримував стосунки з К. Паньківським як одним з лідерів УЦК.

Адвокат Іван Рогуцький з Самбора 3 червня 1939 р. написав до К. Паньківського щодо справи Йосифа Геврика з Дрогобича. Йому було важко визначитися, чи потрібно вносити скаргу касаційну, тому просив, щоб це рішення прийняв К. Паньківський, який вів справу [45, арк. 1]. 29 липня того ж року І. Рогуцький повідомив, що слухання у справі Й. Геврика відбудеться 25 вересня 1939 р., а тому просив адвоката представляти інтереси дрогобичанина [45, арк. 2].

Окремої уваги заслуговує фонд Володимира Старосольського, у якому можна знайти листи та вітальні листівки, надіслані К. Паньківським. Відомо, що 24 липня 1932 р. він перебував у Рахові, звідки надіслав листівку [7, арк. 14] вітального змісту до В. Старосольського та його сім'ї. Здебільшого кореспонденція надходила до Львова на адресу: Кражевського, 23 [7, арк. 13], де, ймовірно, проживав В. Старосольський.

Отже, епістолярну спадщину К. Паньківського, яка збереглася в Україні, можна поділити на дві частину: особисте та службове листування. Деякі з приватних листів мали родинний характер, містили прохання про допомогу у пошуку роботи, інші – це короткі інформаційні повідомлення, подяки,

привітання, а також прохання повернути борги. З листів випливає, що К. Паньківський представляв інтереси відомих культурних діячів (зокрема, члена НТШ філолога К. Чеховича). Службове листування містить значну кількість листів клієнтів і адвокатів з провінційних міст щодо справ, які адвокат проводив у львівських судах. Окремі з них містили прохання від колег-адвокатів представляти інтереси тих чи тих клієнтів під час судових слухань. Назагал із листів перед нами постають сюжети з особистого і професійного життя українського адвоката, що мають джерельне значення не лише для вивчення історії вітчизняної адвокатури, але й студіювання деяких аспектів повсякденного життя української інтелігенції досліджуваного періоду.

3.3 К. Паньківський у роки радянської та нацистської окупації Галичини (1939–1944)

З початком Другої світової війни, у період радянської окупації Львова, яка розпочалася 22 вересня 1939 р. [243, с. 89], [139, с. 21] після тривалих переговорів про капітуляцію польського гарнізону [306, с. 344], К. Паньківський втратив можливість займатися адвокатською діяльністю, проте йому випала нагода знайти себе у кардинально іншій сфері діяльності. Його приятель фармацевт розповідав при зустрічі про нюанси роботи відповідно до нової для них радянської схеми, та згадав про так званий «плановий» відділ, у якому бракувало відповідного фахівця. Мабуть, завдяки щасливому випадку, К. Паньківський погодився взяти на себе цю справу. Незабаром він був прийнятий керівником відділу охорони здоров'я у Львові проф. д-ром Маріяном Панчишиним, представлений заступникові наркома І. С. Лукіяничкову, та після розгляду поданої ним автобіографії з 15 жовтня 1939 р. приступив до роботи на посаді завідувача планово-економічного відділу львівської обласної філії АПТУ України [139, с. 23]. До його обов'язків

входило масштабування мережі аптек на сільську місцевість, тому що «давній режим не піклувався людьми» [139, с. 24].

З початком листопада 1939 р. у Західній Україні було завершено націоналізацію, і як тільки провели реорганізацію, з Києва приїхав директор разом із завідувачами відділів (усі партійні), які надалі перейняли контроль над АПТУ. Усі колеги К. Паньківського стали їхніми заступниками, і тільки він залишився на своїй посаді, тому що не тільки у Львові, але і в Києві не було достатньо «плановиків». Саме так розпочалися його будні радянського робітника, «в атмосфері взаємного недовір'я й непевности, які притаманні для советського режиму» [139, с. 24].

Відзначимо, що К. Паньківський перебував у полі зору радянських спецорганів як антикомуніст та прихильник митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Уже 25 грудня 1939 р. було складено оперативне повідомлення 2-го відділу Управління державної безпеки Управління НКВС по Львівській області про діяльність митрополита А. Шептицького. Серед осіб, які користувалися його довірою, у цьому документі названо й К. Паньківського. Зокрема зазначалося, що адвокат К. Паньківський – це «організатор і крикун проти комунізму з 1927 р. у Борщеві, як адвокат свою роботу у Львові спрямовував проти Радянського Союзу, аж до приходу до Львова Червоної армії. Користується великим авторитетом перед Шептицьким... Працює зараз у тимчасовому управлінні м. Львова в санітарному відділ, пл. Смольки, 18» [251, с. 40].

За час праці в АПТУ К. Паньківський разом з іншими плановиками західних областей двічі побував у відрядженнях до Києва: вперше на «дошколенні (припускаємо, на курсах підвищення кваліфікації. – Авт.)», вдруге на конференції представників аптекоуправлінь усіх областей України, під час якої приймали фінансовий план на 1941 р. Тож галицькому правникові довелося опанувати методику складання господарсько-фінансових планів. Під час відрядження до Києва він мав нагоду поспілкуватися з дядьком, С. Паньківським, з яким не бачився 22 роки. Разом вони відвідували київські

театри, рівень яких, на думку К. Паньківського, був високим. Проте незважаючи на чудову осінню пору 1940 р., у Києві панувала «гнітюча атмосфера» [139, с. 25].

Після початку 22 червня 1941 р. німецько-радянської війни К. Паньківський продовжував працювати в АПТУ. Більшовицький терор кінця червня 1941 р. оминув його. 30 червня 1941 р. Головне командування німецьких збройних сил оголосило кінець радянської окупації Львова, радянські війська покинули місто ще попереднього вечора. 30 червня К. Паньківський вирушив на роботу в АПТУ, разом з керівниками аптечних пунктів було проведено реорганізацію мережі, призначено нових керівників, почасти українців або поляків [139, с. 29].

Увечері того ж дня довідався від свого сусіда проф. Юрія Полянського, що його запрошували на «збори», які виявилися Українськими Національними Зборами, де Ярослав Стецько проголосив Акт відновлення Української Держави [79, с. 8]. Також він дізнався, що Ю. Полянського було призначено посадником міста, а К. Паньківського, без участі у зборах, – до складу міської управи. Останній наполегливо просив не відволікати його від роботи в аптечній сфері, оскільки за два роки він її доволі добре опанував [139, с. 29–30] і залишив спогади про враження, що викликала у місті серед українців ця акція. Він також, як запевняв у своїх спогадах, не давав згоди на входження до складу Державного правління на посаді юрисконсульта міської управи [139, с. 30–31, 44].

З приходом німецьких військ у Львові для захисту інтересів населення на зборах громадян 6 липня 1941 р. створено Раду Сеньйорів, яку очолив Кость Левицький, а почесним головою став митрополит Андрей Шептицький [139, с. 41], [80 с. 10]. На цих зборах був присутній і К. Паньківський, котрий залишив про них детальні спогади [139, с. 39–43]. У середині липня 1941 р. до Львова прибув голова УЦК в Кракові Володимир Кубійович та колишній старшина УГА Альфред Бізанц. З останнім К. Паньківський був знайомий ще з

1920 р., а з В. Кубійовичем познайомився вперше [226, с. 46], [139, с. 61], [83, с. 9] (детальніше див. додаток Ж).

Незабаром К. Паньківському випала нагода побувати у відрядженні. Один із давніх знайомих німців запропонував йому вирушити разом з тилowymi частинами 6-ї армії вермахту до Києва, де він зміг би налагодити контакти з відомими представниками київської громади. К. Паньківський погодився і про всяк випадок оформив відпустку в АПТУ. Зі Львова у товаристві офіцера СД, колишнього доцента Берлінського університету Ганса Йоахіма Баєра виїхав. 16 липня 1941 р. «Моя поїздка принесла мені всебічні користі. Два тижні перебування при команді армії ввело мене в середовище вищого командного складу та відповідальних представників гітлерівського режиму» [139, с. 63–64], [84, с. 8], – писав про це згодом. На деякий час він затримався у Житомирі, де, зокрема, взяв участь у відкритті «Радіостанції Житомира». Зрештою, німецька армія не змогла взяти Київ одразу, тож місія К. Паньківського була відкладена на невизначений час, а тому 30 липня повернувся до Львова [139, с. 64–70].

За час відсутності К. Паньківського у Львові відбулися певні події. 24 липня 1941 р. Рада Сеньйорів проголосила себе УНРадою (у Львові) – головною національною організацією. Давши оцінку подіям, які засвідчили визволення від більшовицької окупації, УНРада (у Львові) поставила завдання стати провідним органом в українському суспільстві та сприяти організації суспільного, культурного і господарського життя. Президентом УНРади було обрано митр. А. Шептицького, головою – К. Левицького [256, с. 91–92]. Уже 31 липня 1941 р. голова УНРади К. Левицький викликав до себе К. Паньківського, якого добре знав з дитячих літ і зі спільної праці в США, й запропонував очолити Генеральний Секретаріат УНРади [329, с. 1]. Увечері того ж дня його кандидатуру затвердили члени президії УНРади, які зібралися в будинку К. Левицького [139, с. 71], [85, с. 8]. Перед новообраним очільником ставилося завдання налагодження співпраці з німецькою владою з метою відбудови краю [256, с. 92].

1 серпня 1941 р. Галичину як п'ятий дистрикт було включено до складу ГГ. З цієї нагоди Львів відвідав генерал-губернатор Ганс Франк, де з ним зустрілися представники УНРади, зосібна і К. Паньківський [139, с. 78–79], [96, с. 10]. Згодом він писав про ці події: «Перші дні серпня були для мене, серед змінливих настроїв нашого життя літом 1941 року, особливо прикрими. Це були дні сумнівів і вагань, бо я не знав як рішатися й що мені робити: прийняти призначення Національної Ради, чи відмовитися? Якщо відмовитися, то як це зробити, щоб не вразити ані президента, ані інших членів президії? (...) Враження від подій 1 серпня залишили почуття приниження гідності – і особистої, і національної. Тільки думка, що за большевиків було ще гірше, приглушувала зневіру й неохоту» [139, с. 83].

Як представник УНРади, президія якої декілька разів засідала безпосередньо в помешканні К. Паньківського, він встановив активні контакти з представниками нової влади – урядом губернатора Галичини Карла фон Ляша та його представником в українських справах Альфредом Бізанцом, СД, двома гілками ОУН [139, с. 88–90], [87, с. 9]. Наприкінці серпня 1941 р. К. Паньківський очолив делегацію до уряду ГГ у Кракові [139, с. 91]. Там він зустрівся з представниками УЦК Дмитром Палієвим та Матвієм Стахівим, які радили йому уникати політичних питань. З останнім разом навчався у Празі на початку 1920-х рр., про що свідчать численні архівні документи юридичного факультету Карлового університету [67], [68], [70], [72]. Згодом відбулися дві зустрічі з представником уряду ГГ Генріхом Вайнхауером, під час яких перед делегацією УНРади було поставлено умову працювати з німецькими органами у Кракові тільки при посередництві УЦК. Німці категорично відмовилися визнавати УНРаду як представницький орган української громадськості Галичини [139, с. 92–94]. «Тому, що заступництво українських справ мусіло таки – згідно з вимогами уряду ГГ та і потребами справи – спочивати в руках УЦК, ми домовилися з президією УЦК про приязний взаємостосунок УЦК і генерального секретаріату Національної Ради, устійнюючи спосіб співпраці в протоколі, який підписала президія УЦК і члени делегації» [139, с. 94], –

зазначав пізніше К. Паньківський. Повернувшись з Кракова, прозвітував про перемовини з урядом ГГ на засіданні президії УНРади. Інформація про необхідність підтримувати контакти з Краковом через УЦК викликала неоднозначну реакцію членів ради [139, с. 95–96].

У середині вересня 1941 р. з Кракова надійшло повідомлення про необхідність утворення на основі УНРади так званого «Українського Крайового Комітету для Галичини», Він не мав підпорядковуватися УЦК, й, по суті, ставав окремою структурою для галицького дистрикту. При цьому його очільником було визнано саме К. Паньківського [139, с. 97], [88, с. 9]. УКК охоплював кожен сферу громадського життя українців, окрім кооперації. Внутрішня структура УКК складалася з семи відділів: організаційного; культурної праці; шкільного; суспільної опіки та праці; господарського; молоді; фінансового [256, с. 92–93]. Найбільшою щодо значення й масштабів роботи була сфера суспільного піклування [99, с. 10]. Для усіх господарських питань статутом УЦК було передбачено тільки один відділ, проте господарський довелося розділити на торговельно-промисловий та сільського господарства [102, с. 12].

У питаннях налагодження організаційної структури УКК К. Паньківський звернувся по допомогу до УЦК в Кракові. У порозумінні з проф. В. Кубійовичем до Львова приїхав керівник організаційного відділу УЦК Микола Ценко [98, с. 11]. Він відвідав усі більші міста Галичини. На той час в усіх центрах галицької периферії українське громадянство створило репрезентаційні органи під різними назвами – національні / народні ради / комітети, які діяли поруч адміністративного апарату вже у перші дні липня 1941 р. Керівництво УКК поставило завдання підпорядкувати собі ці органи під назвою Українських окружних комітетів та уніфікувати їхню структуру і функції. Упорядкування цих справ затягнулося аж до кінця 1941 р. [139, с. 102].

19 вересня 1941 р., коли стало відомо про зайняття Києва, К. Паньківський на запрошення А. Бізанца відвідав губернатора Галичини Карла фон Ляша. Це була перша і остання їхня зустріч. Уже в листопаді 1941 р. останнього звільнили за надмірний грабунок місцевого населення. 27 вересня

1941 р. К. Паньківський разом з В. Кубійовичем, його заступником В. Глібовицьким, колишнім ректором Львівського університету І. Биченком з дозволу німецьких властей виїхали до Києва. Там познайомилися з одним із чільних діячів ОУН-(м) Олегом Кандибою-Ольжичем, головою міської управи Києва проф. Олександром Оглоблиним та керівником відділу культурних справ проф. Костянтином Штепою [226, с. 51], [139, с. 102–106].

Повернувшись на початку жовтня 1941 р. до Львова, К. Паньківський продовжив роботу щодо організації УКК. Незабаром посилювався тиск німецької влади, спрямований на злиття УКК з УЦК. Тісно співпрацюючи з УЦК, все ж намагався зберегти окремішність підпорядкованої йому організації [148, с. 14]. Розуміючи, що об'єднання не уникнути, він на початку січня 1942 р. виступив на сторінках часопису «Рідна земля» із закликом до єдності всіх національних сил: «Є такі хвилини в житті народу, від яких залежить його доля на довгі часи. І таку хвилину якраз переживаємо. Що ж треба нам робити? Сповнити свій обов'язок супроти нашого народу й Батьківщини. Плекаймо єдність серед народу. Не сміє бути між українськими людьми братовбивчої війни. Незгода наших провідників унеможлиблювала єдність проводу. Непорозуміння між народними низами і верхами використовували наші відвічні вороги» [257, с. 207].

Оскільки німці вимагали скасування усіх українських громадських організацій за винятком УКК, К. Паньківський зумів домогтися їхнього збереження, але як структурних частин крайового комітету. Так, «Українська Допомогова Акція» стала відділом суспільної опіки УКК, «Український Червоний Хрест» – відділом допомоги полоненим УКК, «Жіноча Служба Україні» – жіноча секція УКК [148, с. 35–45], [92, с. 10–11], [93, с. 12]. У сфері культурної праці УКК на чолі з К. Паньківським узяв під свою егіду товариство «Просвіта» та Краєвий Інститут народної творчості, оскільки цим організаціям загрожувала ліквідація з боку німецьких властей. Звісно, багатьом членам «Просвіти» не сподобався перехід до структур комітету. Голова «Просвіти» Іван Брик відмовився працювати в рамках УКК, а К. Паньківського назвав

«гробокопателем» «Просвіти» [148, с. 110–112]. Однак у цих умовах це було єдине правильне рішення, яке давало можливість зберегти структури цієї розгалуженої організації на місцях. З березня 1942 р. «Просвіта» отримала назву «Українського Освітнього Товариства», яке діяло в рамках УКК, згодом УЦК [148, с. 334]. У спогадах «Роки німецької окупації» К. Паньківський писав про ці обставини: «Ми мусіли в тих справах достуватися до стану в старому ГГ. Для німців навіть назва «Просвіта» була неприйнятною. На їх думку ми мали від 1941 р. починати нове життя, зовсім непов'язане з нашими традиціями. Та правду сказавши, і між нами були люди, для яких назва «Просвіта» означала старі часи й старі методи. Чи то один раз приходилось мені слухати промов, в яких говорено, що прийшов час покинути “просвітянські методи праці”» [148, с. 112].

До структури УКК, а згодом й УЦК увійшло так зване «Крайове концертне бюро», яке очолював о. С. Сапрун. К. Паньківському вдалося домовитися з керівником відділу пропаганди уряду губернатора дистрикту «Галичина» С. Райшем про виняткові права цієї структури для всієї Галичини на: 1) організацію концертів та імпрез; 2) реєстрацію професійних авторів і музик; 3) контроль за репертуаром виступів; 4) організацію оркестру [148, с. 113]. Офіційно Концертне бюро входило до складу відділу культурної праці УКК, а після приєднання до УЦК й реорганізації відділу культурної праці на два підрозділи – Інститут народної освіти (ІНО майже не діяв) та Інститут народної творчості (ІНТ) – функціонувало як складова частина саме ІНТ [100, с. 10]. За ініціативи К. Паньківського та о. С. Сапруна вже у жовтні 1941 р. було створено український театр під назвою «Театр малих форм» (з кінця 1942 р. – театр «Веселий Львів»), який перебував на цілковитому утриманні УКК, згодом УЦК [148, с. 113–114]. У листопаді 1941 р. УКК взяв під свою опіку ще й «Літературно-мистецький клуб» та п'ять мистецьких спілок. Це відбулося без опору, а підпорядкування було цілком формальним. Керівники мистецьких організацій бажали зберегти самостійність, тож за погодженням з К. Паньківським вони підпорядковувалися не відділу культурної

праці УКК, а безпосередньо голові комітету. При цьому К. Паньківський не втручався у внутрішні справи клубу і спілок, але завжди намагався підтримувати їхню діяльність фінансово й організаційно [148, с. 114]. За подібним принципом будувалася робота і з краєвими спортивними організаціями та клубами, які масово відновлювали роботу на початковому етапі німецької окупації.

УКК за прикладом УЦК в Кракові намагався організувати власне видавництво, на зразок «Українського видавництва», яке підпорядковувалося УЦК. Однак ця справа перебувала під цілковитим контролем відділу пропаганди на чолі з уже згаданим Райшем, якого ще у вересні 1941 р., коли лише почалася організація УКК, К. Паньківський відвідав [148, с. 116–117]. «Це були мої перші відвідини в Райша і ця розмова не була приємна, – згадував пізніше голова УКК. – Я заявив Райшові рішуче, що і від СД і від уповноваженого шефа преси Георга Лемана маю запевнення про широкі можливості праці комітету. Передумовою такої праці є друковане слово в наших руках. (...) Райш не лишився мені в боргу і також досить гостро сказав, що йому дивно, як людина з таким неприхильним наставленням до влади, як я, може бути особою довір'я. Він стоїть на тому, що видавничі справи є справами першорядного значення і він виключає який-небудь поділ компетенцій поміж владою і комітетом, якому призначені виразні завдання суспільного піклування. Ми розійшлися з нічим» [148, с. 117]. У листопаді 1941 р. за сприяння В. Кубійовича краківське «Українське видавництво» поширило працю й на Львів [228, с. 284]. К. Паньківський перебував у постійному контакті з видавництвом, відвідував засідання наглядової ради [33, арк. 22]. Головним редактором і, як він пізніше зазначав, фактичним духовним провідником видавництва був Микола Шлемкевич [144, с. 85].

Як голова УКК, К. Паньківський підтримував дружні стосунки з головою Польського комітету адвокатом д-ром Леопольдом Тешнаром, якого знав ще з праці в Палаті адвокатів у 1930-х рр. Ділові стосунки склалися і з юденратом, який певний час очолював також відомий львівський адвокат д-р Лейба Ландау

[148, с. 63–67], [94, с. 11]. Традиційно він продовжував співпрацю з УНРадою та її головою К. Левицьким. Коли останній помер (12 листопада 1941 р.), то за ініціативи К. Паньківського, який виклопотав у німецьких властей відповідні дозволи, у Львові було влаштовано величавий похорон видатного українського політика [148, с. 27].

У лютому 1942 р. УНРада припинила існування, але К. Паньківський продовжував тісно співпрацювати з її протектором митрополитом А. Шептицьким. Голова УКК часто навідувався (або за власним бажанням, або на запрошення) до митрополита, доповідав про роботу, яку виконує комітет щодо допомоги населенню і полоненим [148, с. 29–31], [91, с. 12]. В архіві митрополичого ординаріату збереглися офіційні листи К. Паньківського до А. Шептицького [250, с. 11]. За прикладом митрополита голова УКК намагався допомагати євреям. Відомо, що він надав довідку про українську національну приналежність євреєві Мартину Лібесману, з яким працював ще в АПТУ. Таку ж довідку отримала дружина видавця Михайла Таранько Софія, яка походила з єврейської родини. Деякий час він опікувався своїм приятелем ще з часів служби в австрійському війську Арнольдом Фішером, доки той перебував у Львові [148, с. 73].

Голова УКК, використовуючи свої зв'язки в уряді губернатора, неодноразово домагався звільнення заарештованих гестапо українців. 28 жовтня 1942 р. К. Паньківський писав листа-пояснення, адресованого групенфюреру СС генералу Генріху Мюллеру до Головного управління безпеки Рейху в Берліні. На кореспонденції стояла печатка УЦК, у ньому йшла мова про Я. Рака. Після початку німецько-радянської війни, разом з багатьма іншими націоналістами, Я. Рак був інтернований у Рабці, а потім переведений до табору в Освенцімі. У листі К. Паньківський запевняв, що менталітет та погляди Я. Рака все ще пронімецькі [19, арк. 11], просив звільнити його і гарантував, що той у майбутньому не займатиметься жодною політичною діяльністю [19, зв. 11]. Також К. Паньківський підготував і підписав петицію до гестапо про звільнення учасників літературного клубу Івана Чінченка, Олекси Гай-Головка,

Йосипа Позичанюка та Юрія Стефаника [231, с. 142]. Завдяки його клопотанням було звільнено композитора Василя Барвінського, провідну діячку українського жіночого руху Костянтину Малицьку, письменника Василя Пачовського, громадсько-політичну діячку Мілену Рудницьку, ректора Львівського університету проф. Василя Сімовича. Йому також вдалося попередити арешт театрального режисера Йосипа Стадника, академіка Михайла Возняка. «Провина» цих осіб полягала лише в тому, що в роки радянської влади (1939–1941) їх залучали до виборів депутатів Верховної Ради СРСР і УРСР [148, с. 74].

Важливим було те, що К. Паньківський зумів виклопотати згоду в очільників львівського гестапо і СД (Ставіскіса, Міхаеліса, Кайзера, Кольфа) на допомогу ув'язненим без різниці їхньої національності. Це піднесло авторитет УКК серед поляків та євреїв. Зрештою, голова УКК запросив керівників Польського комітету та юденрату і запропонував утворити спільний «Комітет допомоги в'язням». Поляки та євреї погодилися і запропонували головування у цьому неформальному утворенні саме К. Паньківському. Його заступниками стали Марія Бартель (дружина розстріляного німцями колишнього польського прем'єра проф. К. Бартеля) і адвокат Макс Шафф. Спільна праця комітету полягала у збиранні і постачанні в'язням харчів, білизни, медикаментів [148, с. 75–77]. Труднощі в роботі цього комітету були значними. Пізніше голова Комітету згадував: «Одного разу, коли я висловився, що арештовано вповні невинних людей, гестапівець Ставіскі цинічно відповів: «Я відповідаю за безпеку в дистрикті. Якщо серед тисячі невинних людей є один, якого я підозріваю, то я не заважаюся ліквідувати усю тисячу. Я не маю час збирати докази». В такій атмосфері не могло бути й мови про дійсну допомогу або користь в'язням у ширшому масштабі» [148, с. 76].

28 лютого 1942 р. УКК припинило діяльність [105, с. 12]. 1 березня 1942 р. функції УКК перебрав на себе УЦК [148, с. 113, 157], [341, с. 1], [342, с. 3], який надалі продовжував очолювати В. Кубійович. К. Паньківський став його заступником. Василя Глібовицького призначено генеральним

секретарем [148, с. 157, 159], [229, с. 272], [343, с. 3]. Згідно зі спогадами В. Кубійовича, йому вдалося налагодити гармонійну співпрацю з К. Паньківським попри різницю в характерах і деякі відмінності в поглядах [227, с. 144]. А от співпраця К. Паньківського з В. Глібовицьким не склалася [227, с. 144]. «Але коли Кость Паньківський визнавав мою супремачію, – писав В. Кубійович, – то в деякій мірі він уважав зайвою присутність Василя Омеляновича (Глібовицького. – Авт.) у Львові. Проте ми оминали ці труднощі. Тут треба додати про деяку світоглядovu різницю між обома моїми заступниками: К. Паньківський – поступовий демократ, а Василь Глібовицький – католицький націоналіст» [227, с. 132]. Співробітник УЦК О. Домбровський вважав, що В. Кубійович і К. Паньківський доповнювали себе у діяльності комітету та у взаємовідносинах з окупаційною німецькою владою. Характеризуючи К. Паньківського, він писав: «Добрий адвокат, вимовний, елястичний політик-реаліст, який вміє говорити з друзями й з ворогами. А поза тим мав в собі певну дозу цинізму, що аж ніяк не означало нахилу до наплювательстваного становища. Вмів відрізнати принципи від тактики і в національних справах був принциповим» [196, с. 292].

Урочисте об'єднання комітетів відбулося у Львові 30–31 березня 1942 р. у формі з'їзду керівного складу усіх окружних комітетів і великої частини делегатур Галичини. Почесними гостями були представники церкви, кооперації, міст тощо [148, с. 158]. Структурні зміни в УЦК вплинули на становище К. Паньківського. З одного боку, він став другою людиною в організації після В. Кубійовича, по суті, зайнявши місце В. Глібовицького. Але «титул» заступника провідника був формальністю без чітко окреслених функцій. К. Паньківський виступав у такому статусі тільки на засіданнях при правлінні ГГ в Кракові. Поза тереном Галичини він не мав змоги виступати як службова особа УЦК. Фактично колишній очільник УКК виконував, перебуваючи постійно у Львові, надалі функції голови УКК та виступав у такому статусі і перед громадою і перед урядом дистрикту [148, с. 160], [106, с. 12].

Згідно зі спогадами К. Паньківського, УЦК у старому ГГ був формою національної організації, яка сприяла розвитку й поширенню національного життя українців» [148, с. 15]. УЦК жив «великими» проблемами крайового масштабу [148, с. 302]. Натомість УКК в Галичині був обмеженням й звуженням, організацією, яка гальмувала національний розвиток й була свого роду заміною бажаній державності. «Ми дивились на УЦК в Кракові як на досягнення, а на УКК у Львові як на приниження» [148, с. 15].

Фінансування УЦК відбувалося із двох джерел: правління ГГ та від українського громадянства. Правління передавало кошти та речі (харчі і одяг), а також засоби, які надходили від Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Женеві. Фінансування від українського громадянства надходило завдяки так званому «національному податку», крім того, організовувались збори коштів, харчів, одягу, книжок тощо [173, с. 1]. Як зауважував К. Паньківський, «Графікон національного податку показував цікаву річ – малі, бідні околиці краю, зокрема західні окраїни, виявляли куди більше національної дисципліни й почуття обов'язку, ніж багатіші» [148, с. 298–299]. Однією із проблем було утримувати баланс у бюджеті, особливо коли йшлося про кошти, отримані від правління ГГ. УЦК відзначався «хворобливою схильністю» до заощадження. У своїх спогадах К. Паньківський наводить до прикладу діяльність польського комітету, на його думку, правильнішу: «Поляки завжди видавали більше, ніж мали, і постійно діставали в касі правління ГГ аванси на наступний рік. З відходом німців, авансів на 1945 рік не треба було віддавати» [148, с. 300–301].

У своїй діяльності К. Паньківському часто доводилося контактувати з представниками німецької влади. З генерал-губернатором Г. Франком він бачився усього декілька разів (по одному разу у 1941, 1942, 1943 роках і двічі у 1944 р.), проте ці зустрічі мали формальний характер привітань [148, с. 83]. Під час зустрічі у 1942 р. з нагоди першої річниці прилучення Галичини до ГГ, К. Паньківський у промові до Г. Франка зазначав: «Весь український нарід під проводом УЦК вважає своїм обов'язком так оформлювати своє життя, щоб жертвенно причинюватися до цієї вирішної перемоги» [358, с. 1]. У

періодичних видання збереглося фото з цієї події (детальніше див. додаток И). Частіше доводилося контактувати з губернатором Отто Вехтером та його заступниками – Отто Бауером і Людвіком Льозакером. Ось як описує К. Паньківський співпрацю з цими посадовцями: «Коли з нами (представниками УКК. – Авт.) краще познайомилися, не раз дискретно виявляли своє невдоволення нацистівським режимом. Без сумніву, їх південно-німецьке походження мало вплив на підхід до нас. Вони опанували проблематику Східної Європи, зокрема українсько-польські взаємини, і в протилежності до типових представників адміністрації розумно ставилися до різних наших сугестій і вимог, якщо це лежало в їх компетенції. В багатьох випадках нам помагали, не було випадку, щоб хтось із них відмовився вислухати мої жалі, або не хотів щось у цих справах зробити» [148, с. 85].

На прохання німецьких урядників, зокрема коменданта гестапо дистрикту «Галичина» Гельмута Танцмана, К. Паньківський у листопаді 1941 р. навіть виголосив доповідь «Більшовицька окупація Галичини українськими очима» на зібранні у Львові представників німецьких дистриктових урядів. Неодноразово йому доводилося зустрічатися з представниками СД. Вони часто самі шукали контактів, збираючи необхідну інформацію. Серед представників СД, з якими доводилося мати справу К. Паньківському під час німецької окупації були уже згаданий Кольф, а також Вальтер Шенк, Ніколас Толле тощо [148, с. 88].

Декілька разів зустрічався К. Паньківський з шефом преси галицького дистрикту Георгом Леманом. Спочатку він намагався отримати у німецького чиновника дозвіл на видання українських газет або, принаймні, друкованого органу УКК, однак отримав рішучу відмову. Згодом просив дозволу розміщувати в офіційних і підконтрольних німецькій цензурі газетних виданнях статті на українську проблематику. Двічі К. Паньківському довелося писати офіційні статті з нагоди Різдва [147, с. 3] і Великодня [143, с. 1] у щоденнику «Львівські вісті». Передруки статей також вийшли у періодичному виданні «Воля Покуття» [146, с. 3], [142, с. 1]. Друга публікація викликала невдоволення у Г. Лемана, оскільки не містила згадки про «визволення»

німецькими арміями Галичини від більшовицької окупації. Після цього дописи його уже не друкували [148, с. 92–93]. Маючи наказ дотримуватися балансу у ставленні як до українців, так і до поляків, Г. Леман, на думку К. Паньківського, все ж прихильніше ставився до останніх [97, с. 12].

Після приєднання УКК до УЦК, К. Паньківському довелося тісніше спілкуватися з німецькими чиновниками у Кракові, зокрема представником уряду генерал-губернатора з українських питань Л. Тюрком. Останній неприховано вороже ставився до українців. Нерідко К. Паньківський потрапляв у конфліктну ситуацію з цим чиновником, особливо на спільних засіданнях УЦК і представників німецького уряду ГГ. «Я заводив звичайно мову на злободенні речі, які боліли наш загаль і часто попадав, висловлюючи критичні думки, в конфлікт із Тюрком. Темою мого звіту були: поведінка різних німецьких урядів і урядовців, труднощі їзди залізницею (так ми дістали для себе право їздити на засідання німецькими вагонами, але для загалу нічого не могли вибороти), в часах неспокою справа продажу зброї місцевому населенню італійськими і угорськими вояками, тощо» [148, с. 168], – згадував він про це згодом.

Підтримував К. Паньківський стосунки з членом ОУН Володимиром Мартинцем [104, с. 12–13]. Чимало націоналістів були працівниками УКК та УЦК як у центральному апараті, так і низових ланках [148, с. 148–149]. У взаєминах у рамках проводу УЦК К. Паньківський дотримувався конструктивних і навіть демократичних підходів. У 1942 р. він виступив з ідеєю децентралізації УЦК і створення в Краківському і Люблінському дистриктах ГГ ділових осередків УЦК на зразок львівського в Галичині. Однак проти цього виступив В. Кубійович [227, с. 144]. Зрештою, марно було сподіватися, що такі зміни підтримає німецька влада, яка навряд чи погодилася вносити зміни до Статуту УЦК.

Прагнучи активізувати діяльність УЦК у Східній Галичині, його керівництво більшість днів у місяці проводило в поїздках, відвідуючи комітети на місцях. Вже у травні 1942 р. К. Паньківський супроводжував В. Кубійовича

у поїзді більшими містами Галичини [331, с. 3], [332, с. 3], [330, с. 2]. Представники УЦК ближче знайомилися зі своїми представниками на місцях, виступали з промовами на загальних зібраннях, окреслювали перспективи подальшої праці. «Це приблизило нас до громадянства і громадянство до нас» [148, с. 175], – констатував він результати цих поїздок.

Зрозуміло, що в умовах німецької окупації пересування було обмежене, тому особливої уваги заслуговують листи К. Паньківського, які належать до службових, звернені до губернатора дистрикту «Галичина» О. Вехтера щодо службових поїздок у справах УЦК. 6 серпня 1943 р. К. Паньківський надіслав німецькому дистриктовому уряду повідомлення про своє відрядження. Згідно з ним, голова Управління УЦК у Львові д-р К. Паньківський та голова юридичного відділу д-р Мирон Коновалець здійснять відрядження до Дрогобича та Самбора, щоб провести там офіційні зустрічі. Поїздка триватиме 7–9 серпня 1943 р. [35, арк. 2]. Про цю поїздку згодом писав у своїх спогадах, згадку про неї можна знайти і у періодичному виданні Голос Підкарпаття: «у півторагодинній речевій промові представив цілість зорганізованого українського життя в Галичині та вимоги, які ставить до нашого громадянства сьогоднішня хвилина» [349, с. 6]. Також 6 серпня 1943 р. К. Паньківський надіслав листа до губернатора О. Вехтера, в якому повідомляв, що впродовж серпня і вересня здійснить декілька службових поїздок теренами галицького дистрикту для перевірки роботи допомогових комітетів і делегатур та відвідає будинки відпочинку УЦК в Ямні, Ворохті та Моршині. Щоб мати можливість їздити німецькими потягами, просив видати наказ (перепустки) до Чорткова, Делятина, Коломиї, Тернополя, Бродів, Дрогобича, Калуша, Самбора, Ямни, Ворохти, Станіслава, Стрия та Заліщиків на період з 6 серпня до 30 вересня 1943 р. [35, арк. 3]. У листі до О. Вехтера від 5 грудня 1943 р. інформував, що поїде до Кракова 8 грудня 1943 р. для участі в річних зборах УЦК. Повернення заплановане на 13 грудня 1943 р. Для того, щоб мати змогу проїхати поїздом, знову просив оформити наказ про відрядження до Кракова та підтвердити необхідність такої поїздки [35, арк. 5].

Діаспорний дослідник В. Яшан описував відвідини К. Паньківським Станіславської округи. Так, 19 грудня 1941 р., ще будучи у статусі керівника УКК, він разом з В. Блавацьким побував у Станіславі, де привітав з іменинами місцевого голову УОК проф. Миколу Лепкого. 6 червня 1942 р. К. Паньківський разом з В. Кубійовичем, М. Ценко, М. Добрянським мав зустрічі з представниками німецьких властей у цьому місті. 23 травня 1943 р. К. Паньківський, В. Пушкар та о. М. Сопуляк побували на концерті Дениса Січинського в Станіславі [311, с. 204, 212, 233].

Траплялися випадки, коли місцеві осередки УЦК намагалися усунути своїх голів, наприклад, у Дрогобичі, де УОК очолював адвокат Іван Мартинюк. К. Паньківський виступив проти цього, бо вважав, що усунути людину, яка добре працює, можна лише за доведене зловживання обов'язками. У спробу змінити голову УОК в Дрогобичі було втягнуто навіть німецького старосту, адвоката з Дюссельдорфу д-ра Г. Гергенса. К. Паньківський відвідав його принагідно та переконав, що зміна не потрібна, а восени 1943 р. навіть не має сенсу [148, с. 306]. До слова, К. Паньківський відвідав Дрогобич у серпні 1943 р. у справах УСЛБ і на запрошення місцевого об'єднання праці «Робітнича Громада» брав участь у зборах цієї громади. «В обговоренні наших проблем і завдань я спостерігав велике зацікавлення членів громади» [148, с. 322], – відзначив він активну громадську позицію дрогобичан.

Галицькі осередки УЦК на чолі з К. Паньківським намагалися підтримати українську молодь, мобілізовану до «баудінсту» – УСЛБ [101, с. 13]. У таборах праці організовували харчування, налагоджували релігійне, спортивне життя, влаштовували концерти тощо. К. Паньківському та В. Кубійовичу вдалося домогтися від німецької влади, скорочення примусової служби студентів в УСЛБ з 6 місяців до 6 тижнів [148, с. 213–214]. Унаслідок «залучення» молоді до праці, у 1943 – першій половині 1944 рр. професійні школи втратили значну частину своїх учнів, яких нерідко забирали до Німеччини безпосередньо під час занять [175, с. 217].

У 1943 р. К. Паньківському разом з проводом УЦК довелося брати участь у підтримці акції організації дивізії СС «Галичина». Ініціатива утворення дивізії походила від губернатора Галичини О. Вехтера, який з цією метою запросив К. Паньківського до себе на розмову. Він розповів про свою ідею і попросив співпраці з боку УЦК. Пізніше К. Паньківський так згадував про цю зустріч: «Як у господарських справах, так і в справі дивізії наша відповідь губернаторові не могла бути негативна. По-перше тому, що це було б проти нашого очевидного національного інтересу, в даних умовах, в часі, коли всі загрожені Москвою народи стояли в боротьбі проти неї, по-друге тому, що губернатор мусів би, зберігаючи свій престиж, перевести справу без УЦК, а це було б при всяких можливих умовах шкідливим» [148, с. 223]. Зрештою, К. Паньківський, як і В. Кубійович, підтримав ідею створення дивізії як власне української збройної формації. «Українці, які доклали рук до зорганізування Дивізії, мали на меті виключно український інтерес» [225, с. 23], – стверджував В. Кубійович.

18 липня 1943 р. у Львові було проведено врочистості з нагоди відправки перших добровольців дивізії на вишкіл. Від імені УЦК промову з цього приводу було доручено висловити К. Паньківському, який наголосив на потребі зосередити українські сили для боротьби з Москвою (детальніше див. додаток К та Л). [148, с. 241–242], [141, с. 55–56]. 24–25 квітня 1944 р. К. Паньківський разом з губернатором Галичини О. Вехтером побував у вишкільному таборі галицької дивізії СС в Нойгаммері, про що є згадка у періодичних виданнях «До Перемоги», «Львівські вісті», «Рідна земля», «Український доброволець» тощо [324, с. 3], [320, с. 2], [321, с. 2], [323, с. 3]. К. Паньківський зустрічався з українськими старшинами (передовсім сотником Дмитром Палієвим) і рядовими вояками, намагався вплинути на нацистське командування дивізії щодо більш толерантного ставлення до українців [141, с. 64–65].

На початку 1944 р. німецька адміністрація без погодження з УЦК почала масово вербувати українську молодь до служби у так званому «юнацтві протилетунської оборони». Передовсім до цієї напіввійськової формації

залучали шкільну молодь з фахових шкіл [148, с. 257–258]. К. Паньківський з протестами подався до губернатора О. Вехтера і керівника СД Шенка, заявивши, що «не розуміє поведінки і заскакування громадянства непередуманими і непередбаченими акціями» [148, с. 259]. На жаль, жодних результатів ці протести не дали, бо акція набору до «юнацтва протилетунської оборони» була інспірована в Берліні, а не урядом ГГ чи керівництвом дистрикту Галичина. У середині травня 1944 р. К. Паньківський скликав нараду працівників відділів молоді і шкільних справ окружних комітетів. Було вирішено усіма силами домагатися від німецьких властей передачі завербованих юнаків під опіку УЦК і навіть створено «референтуру юнацтва протилетунської оборони». На початку червня 1944 р. йому вдалося побувати в одному з вишкільних таборів «юнацтва» в Пшеворську, де висловив підтримку українській молоді і обіцяв харчову допомогу та можливість забезпечити зв'язок з батьками мобілізованих юнаків [148, с. 259–260].

Ще з кінця 1943 р. у краї було введено комендантську годину. Репресії, розстріли заручників, насильство і вбивства сягнули небачених масштабів. Усі спроби К. Паньківського апелювати до німецьких властей не мали успіху, як і подібні намагання митрополита А. Шептицького. На цей час уже діяла УПА на Волині, а на початку 1944 р. її структури були розгорнуті в Галичині. К. Паньківському довелося зустрітися з відділом УПА неподалік м. Рава у травні 1944 р. Його разом із заступником керівника фінансового відділу УЦК Володимиром Пушкарем затримав на дорозі відділ партизан, яким командував Дмитро Пелип. К. Паньківський добре знав цього командира, бо з 1936 р. був його адвокатом і захищав у польському суді за обвинуваченням у приналежності до ОУН [148, с. 285–287], [110, с. 13], [18, арк. 1–2], [347, с. 9], [328, с. 9].

Під час німецької окупації К. Паньківський при нагоді займався юридичними питаннями. «Моя праця в комітеті не давала мені змоги працювати в адвокатурі, але я все ж таки записався адвокатом, щоб не покидати товариства. На бажання обох президентів, я погодився прийняти на себе

обов'язки голови адвокатського дисциплінарного суду, маючи в цій ділянці практику з польських часів» [148, с. 388], – згадував він пізніше. Про його адвокатську діяльність у цей період свідчать певні архівні документи. 22 травня 1941 р. він отримав листа від адвоката Григорія Нички з села Фриштак, що у Польщі. Той повідомляв, що, згідно з письмовими вказівками, зможе приїхати до К. Паньківського 2 червня, щоб вони могли обмінятися інформацією, та для одержання подальших вказівок. Якщо його приїзд не є терміновим, Г. Ничка просив повідомити про це листом до 31 травня [42, арк. 17]. 28 квітня 1942 р. К. Паньківський надіслав листа до Михайла Вербового, господаря в с. Корні. Він повідомив, що д-р Грицина передав йому справу щодо коня, якого М. Вербовий купив у Андрія Жуковського. Зазначав, що для скарги потрібне ім'я і прізвище управителя фільварку, тому що скаргу потрібно вносити не проти фільварку, але проти управителя особисто [37, арк. 2]. У 1942–1943 рр. К. Паньківський відстоював інтереси Матея Топоровського, зарібника в Єлиховичах [27, арк. 6], якого було визнано винним за те, що 12 квітня 1942 р. неподалік села Брониславівки дав хабаря службовцю української поліції Петру Орковому у розмірі 90 зл. [27, арк. 4].

Із наближенням фронту на початку 1944 р. структура УЦК зазнала змін. Основний склад проводу УЦК переїхав з Кракова до Криниці, а у Львові замість розгалуженого апарату УЦК, який зберігався з часів існування УКК, залишилася лише так звана Львівська станиця УЦК на чолі з К. Паньківським. Під наступом радянських військ німецька адміністрація розладнувалася, а чиновники втікали [148, с. 420]. 19 липня 1944 р. К. Паньківський бачився з губернатором О. Вехтером, який виїжджав зі Львова через Дрогобич на захід. Того ж дня він зустрівся востаннє і з митр. А. Шептицьким, владиками Й. Сліпим та Н. Будкою і увечері також покинув Львів [148, с. 428].

Отже, з початком радянської окупації К. Паньківський втратив можливість займатися адвокатською діяльністю, проте йому випала нагода працювати завідувачем планово-економічного відділу в АПТУ, де зміг оминати більшовицький терор. Водночас йому вдалося побувати у Києві і відвідати

свого дядька-актора С. Паньківського. Роки німецької окупації для К. Паньківського стали найбільш важкими і водночас насиченими громадською діяльністю. Він узяв активну участь у діяльності утвореної у Львові Української Національної Ради на чолі з К. Левицьким і під протекторатом А. Шептицького. Також очолив Генеральний секретаріат (інша назва – Краєвий діловий осередок) УНРади. Проте німці не визнали цього органу, тож К. Паньківський на їхню вимогу перетворив діловий осередок на Український крайовий комітет – центральний орган керівництва окружними допомоговими комітетами Галичини. Він очолював УКК до об'єднання з Українським центральним комітетом (1 березня 1942 р.). Відтоді став заступником провідника УЦК В. Кубійовича, однак продовжував виконувати попередні функції. У важких умовах німецької окупації йому вдалося налагодити дієву систему соціально-гуманітарної допомоги українцям та представникам інших національностей. Зокрема, врятував низку заарештованих гестапо українських діячів культури (В. Барвінського, К. Малицьку, В. Пачовського, М. Рудницьку, В. Сімовича). У робочих поїздках відвідав майже усі міста дистрикту «Галичина», зокрема двічі побував у Дрогобичі, де зустрічався з місцевою українською «Робітничою громадою» і високо оцінив її профспілкову та культурно-просвітницьку діяльність.

3.4 Діяльність К. Паньківського на еміграції (1944–1974)

З наближенням фронту перед провідними діячами львівського осередку УЦК постало завдання забезпечити евакуації працівників та документації. Відомо, що 18 липня 1944 р. радянські війська в ході реалізації Львівсько-Сандомирської операції здійснили прорив німецької оборони [253, с. 369]. Діяльність львівської станиці УЦК припинилася де-факто 19 липня 1944 р. Після цього ще декілька днів відбувалася ліквідація установи, розподілялися залишки колишніх складів (зокрема, харчів), чим займалися працівники відділу

культурної праці УЦК, які залишилися у Львові [140, с. 11]. 19 липня 1944 р. увечері К. Паньківський та працівники УЦК покинули Львів [148, с. 428] і вирушили до Перемишля, де їх прийняв місцевий УДК, головою якого був Микола Хробак. У Перемишлі він зустрівся з греко-католицьким єпископом Йосафатом Коциловським та окружним старостою фон Паулюсом (рідним братом німецького генерала Фрідріха фон Паулюса, який командував 6-ю німецькою армією під Сталінградом). Відтак на короткий час виїхав до Дрогобича, де востаннє зустрівся з губернатором галицького дистрикту О. Вехтером, дізнавшись від нього про фатальні поразки німецьких військ на східному фронті [140, с. 11–12].

23 липня 1944 р. працівники УЦК на чолі з К. Паньківським покинули Перемишль і вирушили до м. Криниця (тепер – Криниця-Здруй). Однак через наближення радянських військ довелося розформувати й місцеву станицю УЦК і виїхати до Кракова. Розмістившись там, представництво УЦК розширило діяльність, розгорнувши опіку над втікачами. Незабаром було відкрито представництва УЦК у Відні та Братиславі, проте створення нових осередків залежало від уряду ГГ, його згоди та рекомендацій до урядів інших держав. Відділ служби безпеки СД в ГГ виступив проти створення представництва УЦК в Будапешті, в якому мав намір працювати К. Паньківський. Натомість було утворено осередок УЦК у містечку Любен (тепер – Любін Легніцький), головою якого призначено саме К. Паньківського [140, с. 12–15].

8 серпня 1944 р. К. Паньківський вирушив з Кракова до Любена, що був на теренах рейху. Там налагодив співпрацю з представниками УГК(Х) та його головою проф. Василем Дубровським. Проте дійсним лідером УГК(Х) був Володимир Доленко [149, с. 63], котрий користувався довірою емігрантів з Наддніпрянської України. УГК(Х) об'єднав емігрантів із Харкова та інших міст Лівобережжя, котрі згодом стали працівниками УЦК [140, с. 15–19]. Згідно зі спогадами К. Паньківського, у 1943 р. В. Доленко жив у Львові у його сусіда проф. Левка Чекаленка, проте не виявляв бажання навести контакт, оскільки його інформатори повідомили, що між К. Паньківським та В. Кубійовичем

існують розбіжності у поглядах, й прихильність останнього – у пріоритеті [149, с. 63]. Ці діячі познайомилися ближче лише після приїзду до Любена. У спільних товариських зустрічах вони досягли певного консенсусу у тому, що суспільство повинно мати один спільний центр, яким міг би бути монарх чи гетьман [149, с. 65]. В. Доленко наполягав, щоб громадські та політичні сили були об'єднані навколо Симона Петлюри [149, с. 66].

Також К. Паньківському вдалося знайти спільну мову з бургомістром Любена Г. Тренком, котрий надав у розпорядження УЦК низку міських приміщень. За ініціативи очільника УЦК українці організували у місті кухню та їдальню для потребувачих, у якій запрацювали курси українознавства, а місцева німецька школа прийняла українських дітей [140, с. 20–23]. Незабаром було налагоджено допомогу українським в'язням, звільненим із німецьких концтаборів, що належали до обох гілок ОУН (серед них Євген Онацький та Юліян Вассиян). Члени УЦК опікувалися також таборами українського «юнацтва протилетунської оборони», один з яких розташовувався неподалік Любена [140, с. 32–33].

У справах УЦК К. Паньківському доводилося бувати у відрядженнях, зокрема й у Словаччині, де перебувала дивізія «Галичина», переміщена туди 28 вересня 1944 р. згідно із наказом командування СС для охорони від партизанів району неподалік м. Жилини [168, с. 266], [140, с. 24]. У жовтні 1944 р. він в організаційних справах УЦК навідався до Берліна, де зустрівся зі звільненим із концтабору лідером ОУН полковником Андрієм Мельником та його дружиною. Вони обговорили громадські справи, а також ідею утворення єдиного Українського державного правління, до якого могли б увійти усі українські політичні сили в еміграції [140, с. 41–42], [114, с. 20].

Окрім того, 25 жовтня 1944 р. К. Паньківський на запрошення гетьмана Павла Скоропадського відвідав його на віллі у Ванзее [114, с. 20]. Згодом про це згадував так: «Гетьман зробив на мене своєю поставою і способом ведення розмови під кожним поглядом дуже миле і добре враження. Він сказав, що не шукає для себе головування в українському представництві, але ніколи не

можна знати, як складуться обставини. Може прийти такий момент, що він уважатиме за свій обов'язок взяти на себе такий тягар. Він цікавився працею УЦК в Галичині, чув про мене і бажав познайомитися, щоб обмінятися думками про дальшу нашу працю на терені рейху. На запитання, як я дивлюся на справу очолення комітету, я сказав, що прихиляюся до думки тих, що не хотіли б бачити гетьмана головою комітету» [140, с. 42].

Наприкінці 1944 р. керівник УГК(Х) В. Доленко налагодив контакти з ДЦ УНР в екзилі та особисто з президентом УНР Андрієм Лівицьким, переконуючи К. Паньківського у тому, що саме державницька традиція УНР є єдиною легітимно-правовою основою для будівництва української державності, а отже, українські політичні сили на еміграції повинні об'єднуватися саме навколо ДЦ УНР [140, с. 45–46], [115, с. 18–20].

У другій половині січня 1945 р. почався новий наступ радянських військ, тож працівники УЦК змушені були покинути Краків. 20 січня 1945 р. до Любена прибув В. Кубійович, а також президент УНР в екзилі А. Лівицький [149, с. 65–66], [307, с. 105]. 22 січня у присутності президента УНР відбулися урочистості з нагоди проголошення незалежності та Акту Злуки, а вже наступного дня деякі працівники УЦК виїхали до Берліна, а президент УНР – до Веймара. К. Паньківський затримався на декілька днів, щоб організувати евакуацію решти працівників і майна УЦК [140, с. 49, 53].

1 лютого 1945 р. К. Паньківський разом з підлеглим йому апаратом УЦК з дозволу німецької влади та зі згоди В. Кубійовича переїхав до Берліна, а вже через декілька днів виїхав до Веймара [140, с. 55–56], [116, с. 18]. Протягом наступних місяців він активно займався розбудовою структури УЦК в Німеччині, зокрема, створив представництво УЦК у Веймарі. Саме у цьому містечку зібралися представники різних українських політичних сил в еміграції: А. Лівицький, П. Скоропадський, А. Мельник, С. Бандера, представники харківського УГК(Х), генерал П. Шандрук та ін. Уже в лютому 1945 р. представники різних громадсько-політичних організацій, які опинилися

у Веймарі, вели перемовини про утворення спільного українського представництва [140, с. 56–59].

19 лютого було організоване загальне засідання їхніх представників (за винятком С. Бандери, котрий із сім'єю покинув Веймар, не надіславши свого репрезентанта), на якому головував К. Паньківський. На цьому зібранні було створено загальну репрезентацію українських політичних сил. Однак цей проєкт не вдалося реалізувати, тому що уряд нацистської Німеччини дійшов погодження з генералом Павлом Шандруком про створення УНК. За погодженням між В. Кубійовичем та П. Шандруком, УЦК став складовою частиною УНК й взяв до своєї компетенції опіку над українцями в Німеччині [149, с. 67], [140, с. 60–61].

12–15 березня 1945 р. у Веймарі відбулася нарада на чолі з П. Шандруком, в якій також узяв участь К. Паньківський. Після входження УЦК до складу УНК В. Кубійович став заступником П. Шандрука, а отже, К. Паньківський офіційно перестав бути заступником голови УЦК, проте продовжив очолювати станицю комітету у Веймарі [140, с. 68–69], [117, с. 18]. 20 березня 1945 р. він ще у статусі заступника голови УЦК підготував «Обіжне письмо Вимінного пункту УЦК у Веймарі», яке інформувало інші організаційні осередки про стан справ у комітеті [140, с. 71, 243–245].

Наприкінці березня 1945 р. К. Паньківський увійшов до громадсько-політичного органу «Організована українська соборна громадськість», у складі якого були представники еміграції УНР, харківського УГК(Х) та УЦК. Саме ця організація мала на меті відновити уряд УНР. З президентом УНР в екзилі Андрієм Лівичким і виконувачем обов'язків голови уряду проф. Андрієм Яковлівим, що мешкав у Празі, було домовлено про новий склад уряду, в якому К. Паньківський зайняв посаду міністра юстиції (25 березня 1945 р.) [149, с. 68–69], [140, с. 72–74], [310, с. 214].

5 квітня 1945 р. у с. Грос-Обрінген біля Веймара, де тимчасово мешкав президент А. Лівичкий, відбулося перше засідання відновленого уряду УНР. На ньому було прийнято рішення з приходом американських військ

продовжити заходи щодо опіки та допомоги українцям, які перебували на зайнятих американцями територіях. «Президент не ховав в розмові з нами свого задоволення з того, що в Україні збереглися люди політично вироблені і віддані ідеї Української Народної Республіки. Зокрема в розмові на поединці зі мною він говорив про те, як часто з журбою думав, кому передати прапор, який взяв у свої руки після смерти С. Петлюри» [149, с. 70], [140, с. 74–75], – згадував згодом К. Паньківський.

Наступне засідання уряду УНР відбулося 17–18 квітня 1945 р., після зайняття Веймара американськими військами. На ньому у присутності президента УНР А. Лівницького головував К. Паньківський (оскільки виконувач обов'язків голови уряду А. Яковлів був відсутній, повноваження голови урядового засідання за традицією отримав міністр юстиції). На зібранні, крім організаційних аспектів щодо майна УЦК, обговорилися питання взаємин з американською військовою адміністрацією [149, с. 72–73], [140, с. 104–106]. Відтоді засідання відбувалися майже щодня і К. Паньківський, за дорученням президента, на деякий час перебрав на себе ще й функції міністра закордонних справ. 25 квітня 1945 р. на одному із засідань було сформульовано завдання уряду УНР в екзилі: «Приєднати до праці в Державному Центрі всі наші політичні групи і створити в найшвидшому часі репрезентацію політичної волі українського народу у формі Національної Ради» [149, с. 75–76], [140, с. 109–113], [119, с. 16–17].

27 квітня 1945 р. УЦК офіційно перестав існувати. Єдиною інституцією, в якій тепер провадив свою діяльність К. Паньківський, був уряд УНР та громадський допомогівий комітет, сформований у Веймарі [140, с. 121], [121, с. 19]. Незабаром Тюрінгію було прилучено до радянської зони окупації Німеччини, у зв'язку з чим уряду УНР довелося покинути Веймар. Президент А. Лівницький доручив К. Паньківському прийняти керівництво справами ДЦ УНР і організувати переїзд уряду. 22 червня 1945 р. уряд УНР розмістився в Кісінгені (Франконія), де намагався вести свою діяльність у таких напрямках: 1) захист українських емігрантів від радянських властей та їх репатріації до

СРСР; 2) перетворення на центральне представництво українців в еміграції; 3) консолідація українських політичних сил [140, с. 125–126], [122 с. 18–20]. 17 липня 1945 р. за участі президента А. Лівницького відбулася нарада представників різних українських еміграційних політичних сил, під час якої розглядалося питання про створення загальноукраїнського еміграційного представництва на теренах Німеччини. У зібранні взяли участь приблизно 40 громадсько-політичних діячів, з-поміж них, і К. Паньківський [5, арк. 8].

Невдовзі після наради ОУН-(м) передала на розгляд уряду УНР в екзилі проєкт «Деклярації діючих українських політичних чинників». У ньому наголошувалася необхідність солідаризації українських політичних сил задля відновлення Української самостійної соборної держави. Пропонувалося утворити Всеукраїнську Верховну Раду як орган керівництва «змаганнями українського народу» та репрезентації його назовні [5, арк. 58–59, 64–66], [140, с. 250–255]. Як виконувач обов'язків голови уряду УНР (з 1945 до 1948 р.) [275, с. 14], К. Паньківський разом з державним секретарем Віктором Соловієм 3 серпня 1945 р. представили «Доповідь Уряду Української Народної Республіки панові Президентові у зв'язку з проєктом Деклярації» [5, арк. 18–29], [140, с. 256–265], [123, с. 20–21].

Аналізуючи зміст «Доповіді...», відзначимо, що її автори спиралися на концепцію легітимності ДЦ УНР як правонаступника Директорії, уряду і Трудового конгресу УНР, а отже, єдиного законного репрезентанта інтересів українського народу. Водночас ОУН і гетьманський рух трактувалися як чинники, що знехтували «державно-правову традицію і легальний титул державної репрезентації УНР». В урядовій «Доповіді...», зокрема, зазначалося: «...очевидною є різниця між організацією українських націоналістів чи організацією гетьманського руху з одної сторони і Державним Центром УНР з другої та що різниця ця полягає на тому, що обі згадані вище організації є політичними партіями з аспірацією на провідну роль в майбутній нашій державній організації, в той час як Державний Центр УНР є державно-правовою репрезентацією Української Держави, що втратила свою територію,

але переховує одержаний з рук народу мандат до оборони його суверенних прав і виконання цього обв'язку нікому передати не може поза порядком, встановленим державним правом» [5, арк. 27], [140, с. 262].

При цьому підкреслювалося, що ідеологічні розбіжності ДЦ УНР з націоналістичним та гетьманським рухами є другорядною справою і не стоять на перешкоді до політичного порозуміння. Проте передумовою такого порозуміння вважав «признання і лояльне пошановання основної догми нашого державного права: виключності легального титулу Єдиного Державного Центру, його Верховної Влади і Уряду, та незмінності до часу повороту на рідну землю раз встановленого порядку переємства верховної влади» [5, арк. 27–28], [140, с. 263]. По суті, уряд УНР в екзилі виступив проти проєкту ОУН щодо створення Всеукраїнської Верховної Ради, якій мали підпорядкуватися і Українська головна визвольна рада, і УНК, і ДЦ УНР.

26 вересня 1945 р. К. Паньківського із сім'єю внесли до списку УНРРА. У зв'язку з тим, що серед людей поширювався страх бути переданим більшовикам, а керівництво табору не хотіло обвинувачень, наче вони переховують осіб, яким можна було закинути колабораціонізм, реєстрація відбувалася під дещо зміненими персональними даними. А тому К. Паньківського з дружиною й сином записали на прізвище «Паньковецький». Йому видали документ «Allied Expeditionary Force D. P. Index Card G09866828», на звороті реєстраційної картки був підпис Стрелінгера і печатка табору: «UNRRA team 515 D. P. Camp Offenbach» [140, с. 147].

У вересні 1945 р. за ініціативою К. Паньківського ДЦ УНР та президент А. Лівіцький переїхали в околиці Франкфурта до табору емігрантів у м. Оффенбах [140, с. 141]. Про наради уряду УНР у цьому таборі в дещо саркастичному тоні згадував член ОУН-(м), письменник Улас Самчук, щоправда, назвав К. Паньківського «знаним громадським діячем і політиком» [277, с. 9, 15–16]. У січні 1946 р. К. Паньківського разом з дружиною та сином було заарештовано за підозрою у співпраці з нацистами. Саме в цей час до табору у м. Оффенбах прибув В. Кубійович, який ночував у кімнаті

Паньківських. На В. Кубійовича хтось написаний донос, однак у зв'язку з його відсутністю, арештували Паньківських [307, с. 106], [140, с. 148]. Згодом у своїх спогадах В. Кубійович зазначав: «Донес одного високопоставленого українця американській поліції спричинив наказа заарештувати мене, а колив мене в таборі не знайшли, заарештували Паньківського, але випустили за кілька днів. Я хотів зголоситися до поліції, але Кость Костьович переказав мені через дружину, щоб я не робив дурниць, а пізніше пояснив мені, що польська військова розвідка заявила йому (й американській поліції), що немає жодних претензій, але має до мене, і мене не випустили б» [227, с. 146].

Письменник Улас Самчук так відгукнувся про цю подію (продатувавши її 19 лютого): «...забрали нашого поважного, достойного, всіми шанованого громадянина і доктора Костя Паньківського. Напевно донос, і напевно з нашого табору. Йде, так звана, чистка коляборантів, відома рука совєтів. Не пощастило їм дістати нас руками власними, то намагаються зробити це руками американців» [277, с. 53]. Повернення К. Паньківського (з дружиною та сином) з ув'язнення, яке відбулося, згідно із записами У. Самчука, 27 лютого 1946 р., українці у таборі зустріли особливо привітно [277, с. 63], [140, с. 148].

У березні 1946 р. табір у м. Офенбах було ліквідовано, а його мешканців переведено до утвореного французами табору українських емігрантів у м. Кастель біля Вісбадена [124, с. 22]. К. Паньківський неодноразово виконував там функції адвоката для українців, яких підозрювали у вчиненні правопорушень. Згодом він став суддею у таборі й представляв громаду перед французьким керівництвом, головував у Контрольній комісії документів. З огляду на це у своїх спогадах саркастично зауважив: «Кому як кому, але мені не бракувало почестей...» [140, с. 149–153]. Неодноразово йому доводилося спілкуватися з представниками властей, церковних і громадських організацій (наприклад, Комітету українців Канади), а також іноземними політиками (наприклад американським сенатором Александром Смітом) [140, с. 151–153, 155], [125, с. 21–22]. Часто також відвідував табори українців у інших містах

Німеччини в англійській, французькій та американській зонах окупації, виступав проти репатріації українців до СРСР [140, с. 157–160].

К. Паньківський брав активну участь у розвитку українського партійно-політичного життя. 25–26 травня 1946 р. на з'їзді у Новому Ульмі було відновлено діяльність УНДС. 2–3 вересня 1947 р. на другому з'їзді у Майнц-Кастелі було змінено структуру УНДС та обрано Центральний Комітет на чолі з М. Олексієвим. Водночас К. Паньківський формально продовжував виконувати роль голови та міністра юстиції уряду УНР до 1948 р. [277, с. 91], [128, с. 21–22]. До слова, він був співавтором статуту УНДС [129, с. 19].

Характеризуючи діяльність уряду УНР в екзилі, президент А. Лівицький у 1948 р. зазначав: «Як наслідок співпраці з Державним Центром нової східної і західної еміграції, до складу Уряду були покликані д-р К. Паньківський, як прем'єр-міністр, проф. М. Ветухів, як міністр внутрішніх справ, і д-р Олексіюк – представник Холмщини. В політичних обставинах останніх літ не міг уряд розгорнути такої діяльності, якої вимагала наша справа, бо навіть не мав тоді волі та фінансових засобів. Тому Уряд обмежився такою працею як калька меморіалів до різних міжнародних інституцій, кілька декларацій та внутрішньою організаційною роботою. В першу чергу Уряд через своє міністерство військових справ подбав про організацію нашого вояцтва, яке нарешті об'єдналося без огляду на приналежність до тих чи інших армій або до тих чи інших земель. Дбав також Уряд і про постійний зв'язок з іншими країнам, а навіть має свого уповноваженого в Сполучених Штатах Америки. Та всі ці заходи не були тією інтенсивною працею, якої чекає від нас поневолена Україна. Уряд наш за останні роки став ще більше “символічним”, ніж був за довгі роки еміграції, бо не мав широкої політичної бази, не бачив тієї консолідації, якої ввесь час прагнув» [6, арк. 42, 48–49], [195, с. 142].

На той час президент УНР в екзилі А. Лівицький спільно з представниками українських політичних партій (УНДС, ОУН-(м), УНДО, Українська революційно-демократична партія, Союз земель соборної України-Селянська спілка, Українська соціалістично-радикальна партія та ін.) розробляли

проект реорганізації ДЦ УНР шляхом формування Української національної ради. У результаті тривалих перемов представники партій та громадсько-політичних організацій узгодили між собою проект «Тимчасового закону про реорганізацію Державного центру УНР». Уряд УНР на чолі з К. Паньківським, розглянувши цей документ, ухвалив передати його на підпис президентові А. Лівичькому [195, с. 77, 134]. Безумовно, К. Паньківський як фаховий юрист, також працював над проектом «Тимчасового закону...».

Перша сесія Української національної ради відбулася 16–20 липня 1948 р. У ній взяли участь усі політичні партії, що підписали «Тимчасовий закон...», зокрема і представники ОУН(б) [195, с. 78]. Засідання відбулося в українському Ді-Пі-таборі «Соммекасерне» [195, с. 325]. Разом з президентом А. Лівичьким участь у першому засіданні взяв і голова уряду УНР в екзилі К. Паньківський [6, арк. 1], [195, с. 326]. Відзначимо, що прибічники А. Лівичького, зокрема члени УНДС, боялися можливих провокацій з боку «мельниківців» та «бандерівців», а тому пропонували, щоб декларацію президента на першому засіданні Української національної ради виголосив К. Паньківський, однак А. Лівичький на засіданні все ж виступив сам [242, с. 315–316].

На цьому засідання головою Українською національною радою було обрано Бориса Іваницького, його заступниками – Степана Витвицького, Осипа Бойдуника, Григорія Денисенка, Івана Вовчука [6, арк. 2], [195 с. 328]. 19 липня 1948 р. Українська національна рада сформувала новий уряд УНР в екзилі, який очолив Ісаак Мазепа. У ньому К. Паньківському, а також Миколі Шлемкевичу, Юрієві Бойку, Панасові Феденку і Спиридонові Довгалю було надано посади міністрів «без ресортів». Однак на той час К. Паньківського, Івана Багряного та Миколи Шлемкевича на засіданні не було, тож вони не склали присяги членів уряду [6, арк. 19], [195, с. 355], [242, с. 313]. Відомо, що К. Паньківський не увійшов і до складу Української національної ради [6, арк. 40]. З невідомих причин він відійшов від політичного життя, не згадавши про це у своїх спогадах.

У 1949 р. К. Паньківському з сім'єю вдалося емігрувати до США [10, арк. 3], [141, с. 123]. Йому та його сім'ї там одразу поталанило, й вони добре влаштувалися – разом із дружиною він займався господарськими питаннями у літнього подружжя заможних американців. Жив спочатку в Арізоні, згодом – неподалік Нью-Йорка. Вільний час використовував на громадсько-політичну роботу і написання спогадів [367], [227, с. 146]. Відзначимо, що передмови до книг «Роки німецької окупації» та «Від Комітету до Державного Центру» К. Паньківський написав, відповідно, у червні 1965 р. і червні 1968 р., в містечку Скоттсдейл в штаті Арізона [148, с. 9], [140, с. 6]. Хоч К. Паньківський не був науковцем, однак як політик виявляв зацікавлення науковим життям, зокрема на терені НТШ. За спогадами О. Добровського, йому пропонували стати доцентом УВУ у Мюнхені, проте К. Паньківський відмовився, не бажаючи покидати США [196, с. 292].

У 1950 р. К. Паньківський з товаришами створив СУНД, де був незмінним головою до 1966 р. [370]. До першої Головної Управи також увійшли: проф. М. Ветухів і д-р І. Олесіюк як заступники голови. М. Кебало, Д. Кузик, І. Поритко, І. Кедрин, М. Шлемкевич та інші – члени Головної Управи. На Установчих Зборах було 70 осіб. До Ради обрано тимчасово 15 членів, залишавши вільні місця для подальших 15. Початково засновникам здавалося, що СУНД матиме успіх, тому що у США не було демократичного центру для українських організацій. Ця організація ставила завданням об'єднати на надпартійній основі прогресивні демократичні елементи української діаспори в Америці для підтримки визвольних змагань України і створення рівноваги супроти крайніх угруповань [212, с. 478–479], [140, с. 5]. Проте після довгих і невдалих спроб довести до своєї федерації чи конфедерації політичних партій і організацій українців, які систематично з'являлися у США, члени СУНД у 1966 р. вирішили організацію ліквідувати [212, с. 479–480].

Із початком 1950-х р. серед українських освічених людей в США зародилася ідея заснувати форум, на якому можна було би вести дискусії про

найважливіші проблеми української дійсності. Мета форуму полягала у тому, щоб визначати різні аспекти української політичної думки та коригувати її відповідно до ходу історичних подій. Відтак 17 травня 1957 р. в Українському Інституті Америки в Нью-Йорку було скликано Установчі збори Дискусійного Клубу, на яких головував К. Паньківський, потреби й цілі якого з'ясували Микола Галій, Василь Маркусь та Іван Кедрин [212, с. 500]. Також варто зазначити, що К. Паньківський очолював представництво виконавчого органу УНРади у США і американського відділу Ліги поневолених Росією народів [10, арк. 3], [141, с. 123].

Крім того, перебуваючи у США, К. Паньківський займався юридичною практикою, публіцистичною діяльністю. Він активно співпрацював з видавництвом М. Шлемкевича «Ключі» і його журналом «Листи до приятелів». Одна з його перших статей була про політичну репрезентацію українців у США [73, с. 3]. Пізніше він порушував питання представництва української державності, без якої залишиться тільки московська політика, а не східноєвропейська загалом [74, с. 2]. Наголошував, що підставою будь-якої консолідації має бути дух компромісу між тими, хто об'єднується [75, с. 2]. У 1956 р. К. Паньківський написав рецензію на книгу С. Ріпецького «Українські січові стрільці», в якій, на його думку, було представлено політичну сторінку «ідеї і чину» [86, с. 5].

Згодом у «Листах до приятелів» було поміщено фрагмент рецензії на книгу К. Паньківського «Від держави до комітету», яку написав й опублікував 9 січня 1958 р. у «Народній Волі» М. Стахів [272, с. 18]. Також перу К. Паньківського належить стаття з приводу 15-тої річниці УНРади, у якій він позитивно оцінив факт створення цієї організації: «Вона дала Держ. Центрові конечну громадську базу» [131, с. 46]. У статті про режим Сталіна в Україні він згадував книгу Григорія Костюка про роки сталінського терору й наголошував, що завданням української еміграції є «відкрити очі світу на те, що діялося і діється в окупованій Україні» [130, с. 44]. А в останній статті аналізував діяльність УККА. Найважливішою подією у 1966 р. для українців у США, на

його думку, був ювілейний конгрес УККА. Він критично поставився до того, що на конгресі не було приділено належної уваги Державному Центру. Загалом з осудом описував діяльність УККА, оскільки кожен конгрес тією чи тією мірою компрометував українців як усередині організації, так і зовні [137, с. 46]. «Причин постійного знижування рівня конгресів від одного до другого багато. Основною причиною є наша невиробленість, а за тим незрівноваженість і попадання у крайності» [137, с. 47], – стверджував автор.

Саме у журналі «Листи до приятелів» М. Шлемкевича публіцист розпочав публікувати серію спогадів про роки Другої світової війни, які згодом побачили світ у видавництві «Ключі» трьома книгами спогадів: «Від держави до комітету» (1957), «Роки німецької окупації» (1965), «Від Комітету до Державного Центру» (1968). Вони були певною відповіддю деяким недоброзичливцям та історикам, які намагалися обвинуватити К. Паньківського у співпраці з нацистами, в антисемітизмі тощо [10, арк. 3], [140, с. 5].

При підготовці зазначених книг він активно співпрацював з І. Кедриним-Рудницьким, М. Луцьким, А. Палієм, Є. Пиндусом, М. Росляком, Я. Шав'яком [139, с. 7], проф. В. Міяковським, редакторами Р. Купчинським, Я. Зарембою, М. Шлемкевичем [148, с. 9]. Планувалося видання четвертого тому спогадів, який мав бути присвячений розвитку українського політичного життя після Другої світової війни, діяльності уряду УНР, заходам щодо консолідації українських політичних сил, роботі комісії з утворення УНРади [140, с. 6]. Однак, на жаль, цей проєкт залишився нереалізованим. К. Паньківський разом з А. Валійським та М. Ветухівим входив до складу видавничої комісії, яка під егідою УВАН організувала видання збірника статей і матеріалів про Симона Петлюру у 1956 р. [281, с. 2]. У 1967 р. листувався з істориком Л. Винаром, котрий у той час розшукав матеріали до біографії М. Грушевського [248, с. 192].

Разом із М. Шлемкевичем та Т. Лапчуком К. Паньківський взяв активну участь у створеному в 1961 р. Українському публіцистично-науковому інституті, завданням якого було стежити за матеріалами про Україну в чужих виданнях і спростовувати неправдиву інформацію на наукових засадах [372].

Водночас він інколи публікувався у заснованому М. Ветухівим (1951) журналі «The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.» [153, с. 277–279]. В одному з номерів можна знайти посмертну згадку про К. Паньківського [313, с. 360].

Підтримував К. Паньківський контакти з В. Кубійовичем, з яким зустрічався у США в 1957 і 1962 рр. [227, с. 146], долучився до написання статей-гасел до словникової частини «Енциклопедії Українознавства» (ЕУ). Зокрема, він написав статті про А. Лівницького [241, с. 1306–1307], об'єднання праці при УЦК [254, с. 1799]. Підтримував видання ЕУ фінансово. Згідно з даними В. Кубійовича, Костянтин та Марія Паньківські увійшли до когорти «фундаторів-меценатів ЕУ», пожертвувавши 1452 долари США [285, с. 69]. На той час (60-ті рр. ХХ ст.), це була доволі значна сума, особливо для родини українських емігрантів, які змушені були будувати своє життя на новій основі. Він також допомагав у реалізації планів М. Шлемкевича щодо серії книжок «Життя і Мислі». Для реалізації цього проєкту було започатковано збірку коштів під назвою «Збірне Меценатство». У 1958 р. К. Паньківський також склав пожертву на цю збірку. Як член «Збірного Меценатства», він безкоштовно отримував видання товариства «Ключі» [308, с. 152, 154].

Власне у той час К. Паньківського спіткала втрата друзів: у 1959 р. помер М. Ветухів, а у 1966 р. не стало М. Шлемкевича [140, с. 5]. Від початку 1970-х рр. К. Паньківський з дружиною Марією почали знемагати. У 1971 р. подружжя востаннє відвідало Європу, а коли повернулися, занедужала Марія. 1 січня 1973 р. вона померла. На її похороні К. Паньківський сказав: «Вона була моїм товаришем життя і не можу уявити кращого: добра, віддана, повна посвяти». Смерть дружини увігнала його в депресію. У цей період за ним постійно доглядав син, також Костянтин [367]. Попри все, він знайшов у собі сили взяти участь і виголосити доповідь на науковій конференції, присвяченій століттю НТШ, яку організували УВАН, УІТ, Історично-філософічна секція НТШ (Нью-Йорк, 27 жовтня 1973 р.). Його доповідь «Спогади про НТШ» [138] була опублікована вже після смерті.

Помер К. Паньківський 20 січня 1974 р. у м. Лівінгстоні, його поховали у м. Саут-Баунд-Брук на українському православному цвинтарі Св. Андрія, що у штаті Нью-Джерсі [10, арк. 3], [370], [301, с. 241]. В некролозі, розміщеному у журналі «Вісті Комбатанта», згадувалося про осиротілого сина Костя Андрія з дружиною Павлою [194, с. 93]. Припускаємо, що син померлого Кость мав друге ім'я Андрій.

Відомий публіцист Іван Кедрин, товариш К. Паньківського й член СУНД, в якому останній був головою [212, с. 476], [368], у спогадах піднесено відгукувався про цього діяча, наголошуючи, що той був видатним адвокатом. Рід своєї діяльності правозахисник К. Паньківський сприймав не як предмет заробіткової професії, а як підставу людського світогляду й інструмент для наведення ладу у світі. Він був ворогом усякого безправ'я, анархічних і нігілістичних думок та дій. Саме так сформувався його демократичний світогляд. На думку І. Кедрин, К. Паньківський був людиною високої товариської культури й блискучим промовцем [212, с. 473]. Йому були притаманні усі якості лідера. Водночас він не втручався у ті справи, куди його не запрошували, тому й стояв осторонь українського так званого істеблішменту у США. З цього приводу І. Кедрин висловлював жаль, що такий діяч, як К. Паньківський, з його знаннями, організаційним хистом і політичним розумом, не брав належної участі у політичному житті українців в США, натомість «змарнував час на підрядні й заробіткові й праці» [212, с. 474]. У своїх спогадах І. Кедрин зазначав, що зі смертю К. Паньківського, недовго після відходу М. Паньківської, вони з дружиною втратили близьких, сердечних і вартісних приятелів [212, с. 474].

Отже, час К. Паньківського на еміграції (1944–1974) пов'язаний з перебуванням у Німеччині та проживанням у США. Спочатку він розгорнув діяльність щодо організації осередків УЦК на теренах Польщі і Німеччини. Згодом виконував обов'язки голови уряду УНР в екзилі, брав активну участь у громадській діяльності українців, які перебували у таборах Ді-Пі. Улітку 1948 р. дещо відійшов від політичної діяльності, а в 1949 р. з родиною

емігрував до США. З 1950 р. до 1966 р. він був незмінним головою СУНД, що мав на меті стати демократичним центром та об'єднати демократичні елементи української діаспори у США. К. Паньківський також очолював представництво виконавчого органу УНРади у США та відділ Ліги поневолених Росією народів. Найбільш значним досягненням цього часу є написання і видання ним трьох книг спогадів та численних статей меморійного та науково-популярного характеру.

Висновки до третього розділу

Отже, проаналізовано головні віхи життя і діяльності К. Паньківського. Встановлено, що упродовж 1924–1939 рр. він займався адвокатською практикою у Львові, спочатку в адвокатському бюро С. Федака, згодом – В. Старосольського. З 1930 р. вів власну адвокатську канцелярію, був оборонцем представників української патріотичної молоді у польських судових процесах. Відзначено, що з 1925 р. К. Паньківський був членом СУА, публікував статті в журналі «Життя і Право». Досліджено, що у роки радянської окупації (1939–1941) працював службовцем в АПТУ Львівщини. Роки німецької окупації для нього стали найбільш важкими і водночас насиченими громадською діяльністю. Він узяв активну участь в діяльності УНРади на чолі з К. Левицьким і під протекторатом А. Шептицького, відтак очолив УКК. Після об'єднання УКК з УЦК (1 березня 1942 р.) став заступником В. Кубійовича, однак продовжував виконувати свої попередні функції.

З'ясовано, що час перебування К. Паньківського на еміграції (1944–1974), пов'язаний з перебуванням у Німеччині, зокрема в таборах Ді-Пі, а згодом – із проживанням у США. У липні 1944 – березні 1945 рр. він активно працював над створенням осередків УЦК на теренах Польщі і Німеччини. Проте після розпуску УЦК як один із чільних діячів у поляризованому українському емігрантському середовищі зблизився з ДЦ УНР, виконував обов'язки голови

уряду УНР в екзилі, брав активну участь в громадській діяльності українців у таборах Ді-Пі. За час перебування у Німеччині К. Паньківський проявив здібності організатора громадського життя, передусім осередків суспільної опіки над українськими біженцями і військовими у Західній Європі. Своєю діяльністю здобув повагу серед українців, інтереси і права яких часто захищав юридичним шляхом. Його політична діяльність у складі уряду УНР була обмеженою з огляду на об'єктивні обставини повоєнного часу і незначні політичні можливості ДЦ УНР. Як правник, К. Паньківський перебував на позиціях легітимності політичного керівництва української республіканської державності (1917–1921), відстоював ідею об'єднання українських громадсько-політичних організацій навколо ДЦ УНР, був одним із засновників Української національної ради, брав участь у її першій сесії.

Після переїзд до США, К. Паньківський не полишив громадсько-політичної діяльності, заснувавши СУНД спільно з М. Шлемкевичем та М. Ветухівим. Упродовж 1950–1966 р. був незмінним головою цієї організації центристсько-ліберального спрямування. К. Паньківський також очолював представництво виконавчого органу УНРади у США та відділ Ліги поневолених Росією народів. Все ж активної участі у політичному житті українців в США К. Паньківський не брав, натомість займався публіцистичною діяльністю й у формі трьох книг спогадів і низки меморійних і науково-популярних статей зміг передати свій досвід й суспільно-політичне бачення для наступних поколінь. Він активно співпрацював з журналом «Листи до приятелів», листувався зі М. Шлемкевичем, І. Кедриним-Рудницьким, В. Кубійовичем та іншими відомими українськими вченими, публіцистами, громадськими діячами. Відійшов у вічність 20 січня 1974 р.

Отже, у біографії К. Паньківського як професійного юриста і громадсько-політичного діяча можна виокремити такі періоди: 1) 1922–1939 рр. – професійна та громадська діяльність у міжвоєнні роки; 2) 1939–1944 рр. – життя і діяльність в умовах радянської та нацистської окупації Східної Галичини; 3) 1944–1974 рр. – перебування на еміграції – у Німеччині та США, –

активна політична діяльність у рамках уряду УНР в екзилі, створення СУНД, публікаційна активність щодо видання спогадів та науково-популярних праць. У кожному з цих періодів нами виокремлено певні етапи, які представлені у загальних висновках дисертації.

Матеріали розділу висвітлені в таких публікаціях автора:

1) Гранд М. Громадсько-політична діяльність Костя Паньківського наприкінці Другої світової війни та у перші післявоєнні роки (1944–1948). *Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2022. Вип. 49. Т. 1. С. 4–10.

2) Гранд М. Діяльність Костя Паньківського в еміграційний період існування УЦК (липень 1944 – березень 1945 рр.). *Інтеграційні процеси в Європі: історія, розвиток та перспективи* : зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Умань, 6 жовтня 2022 р.). / упор. О. Скрипник. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2022. С. 52–56.

3) Гранд М. Громадська діяльність адвоката Костянтина Паньківського у 1920–1930-ті рр. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи* / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон : Посвіт, 2023. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів С. 18–19.

4) Гранд М. Діяльність Костя Паньківського в роки нацистської окупації України (1941–1944). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2024. Вип. 15/57. С. 97–105.

5) Гранд М. Листування Костянтина Паньківського у 1920–1940 рр.: джерелознавча дескрипція. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія Історія та археологія*. 2024. Вип. 7(25). С. 933–944.

6) Гранд М. Матеріали судових справ 1930-х рр. як документальні свідчення адвокатської діяльності Костянтина Паньківського. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія Історія та археологія*. 2024. Вип. 12 (30). С. 1199–1220.

РОЗДІЛ 4

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ПОГЛЯДИ К. ПАНЬКІВСЬКОГО

У четвертому розділі висвітлено суспільно-політичні та історичні погляди К. Паньківського. Проаналізовано його оцінку національної політики Австро-Угорщини і Польщі щодо українців у міжвоєнний період, а також бачення радянської окупації (1939–1941), зокрема політичних репресій та формальної українізації. Досліджено оцінки нацистської політики (1941–1944), структур і функцій окупаційної влади, процесу формування дивізії «Галичина». Розглянуто ставлення К. Паньківського до ОУН, Національної Ради, УКК, УЦК та інших українських організацій у роки війни. Висвітлено його погляди на еміграційні структури, їхню політичну боротьбу, життя у таборах Ді-Пі та співпрацю з урядами західних країн.

4.1 Оцінка суспільно-правового та національно-культурного становища українців в умовах Австро-Угорщини та Польської республіки

Тривалий життєвий досвід, освіта й практична діяльність правника та громадсько-політичного діяча дали змогу К. Паньківському скласти власне розуміння історичних процесів на західноукраїнських землях ХІХ – першої половини ХХ ст. Зокрема, у нього залишилися спогади та сформувалися певні історичні погляди щодо періоду перебування українських земель у складі імперії Габсбургів.

Відзначимо, що К. Паньківському були притаманні погляди на Галичину як регіон, що сформувався «між двома світами». Ця особливість сформувалася з огляду на географічне розташування галицької землі на пограниччі Середньої і Східної Європи, що «визначило її історичну долю, відбиваючись також і на її

національному обличчі». Користь від такого положення полягала у перехрещенні торговельних шляхів, що позитивно впливало на господарський і культурний розвиток, але, з іншого боку, в Галичині перехрещувалися інтереси сил Сходу і Заходу, а це робило її «місцем зудару тих сил, шляхом премаршів великих армій і постійним побойовищем» [148, с. 46]. Концепція Галичини як регіону між Сходом і Заходом постала власне у ХІХ ст. й надовго увійшла до наукового дискурсу (свідченням чого є, наприклад, праця львівського історика О. Сухого «Галичина: між Сходом і Заходом», 1999). Не дивно, що К. Паньківський перейняв цю концепцію, оскільки вона надавала йому історіософський фундамент для пояснення багатоетнічного обличчя галицького краю і його ролі в історії України.

Важливо, що він трактував перебування українських земель у складі іноземних держав як наслідки окупації. Зокрема, згадав «шістсотлітню польську окупацію Галичини», продовженням якої стала «лагідніша форма» австрійського урядування [148, с. 47]. Таке трактування дало йому підставу говорити про появу багатоетнічного середовища Галичини як наслідку завоювання, реалізації «права завойовника». Коротко окресливши виникнення в Галичині польської, німецької, вірменської, єврейської етнічних спільнот, К. Паньківський наголосив, що ці національні групи «не становили одної громади, зв'язаної спільнотою долі співмешканців краю. На місці одного суспільства, яке обіймало б усе населення, так як воно було на заході Європи, в Галичині поруч себе жили три суспільства, своїм відрубним життям, своїми інтересами, що собі взаємно суперечили...» [148, с. 48]. Він веде мову про етику кожної з національних груп, взаємну ворожнечу, відсутність системи вартостей, яка б «обіймала всіх». Вказує на взаємну недовіру, стереотипи, настороженість, ворожість і байдужість галицьких етнічних спільнот одна щодо одної. Вину за це покладає на «об'єктивні обставини», але щонайбільше на «державну націю», її зневажливе і нетолерантне ставлення до інших національностей. Назвавши такий стан справ «життям у своєму гетто», К. Паньківський сперся на міркування О. Герца про роль євреїв у польській

культури [148, с. 49–50]. Таке розуміння міжнаціональних взаємин у багатокультурній Галичині дещо суперечить уявленням про край як мультикультурну амальгаму, сповнену «вічної невизначності» (Л. Вульф).

На думку К. Паньківського, народи в імперії Габсбургів лише теоретично були рівними, але на практиці це не завжди відповідало дійсності. Певні привілеї були у тих народів, які мали свою шляхту – на теренах Галичини такими були поляки. Кожен мав можливість боротьби за громадянські права, а після введення у 1907 р. загального виборчого права, розпочалася демократизація життя. Становище українського населення поліпшувалося, зростало його значення [139, с. 15–16]. Проте згодом, у іншій книзі спогадів, К. Паньківський стверджував, що реформа 1907 р. кривдила українців, при цьому навів відповідну цитату з праці проф. Роберта А. Канна [148, с. 54], [135, с. 34]. Також він більш гостро висловлювався щодо становища українців, наголошуючи, що хоч Галичина й становила «коронний край», та ці землі було штучно об'єднано з польськими землями. «Ми були в тому краю поруч польської більшості народом другої кляси з кожного погляду приниженим і покривдженим» [148, с. 154]. К. Паньківський різко протиставляв інтереси поляків та українців, вказував, що поляки «ненавиділи Австрію», а польська шляхта ігнорувала ідею рівноправності народів. На відродження українського культурного, господарського, політичного життя поляки, за словами автора, дивилися як австро-німецький витвір та «пруську інтригу» [148, с. 51].

Водночас К. Паньківський не оминув увагою значні соціальні та національні трансформації українства у роки належності східногалицьких земель до складу імперії Габсбургів. Зазначену епоху він вважав сотнею років важкої боротьби за національні і соціальні права [148, с. 52]. Аналізуючи історичні візії громадсько-політичного діяча, виокремимо найбільш ключові акценти щодо змін, які відбулися в українському суспільстві:

По-перше, було скасовано кріпацтво селян, проте цей вид поневолення було замінено панщиною, яка проіснувала до 1848 р.: селянин був зобов'язаний й надалі безоплатно виконувати свою роботу на користь діди́ча, але тепер він

отримав право спільного користування землею та лісовими угіддями [135, с. 31].

По-друге, українське духовенство фактично прирівняли до римо-католицького, воно отримало нову офіційну назву «греко-католицьке». Як результат, засновано духовні семінарії, де навчання здійснювалося за кошти правління [135, с. 31], [236, с. 17].

По-третє, з'явилася нова провідна верства українського народу, до складу якої увійшло духовенство, вчителі та правники. Завдяки можливостям, які надавала австрійська конституція, світською інтелігенцією було закладено основи культурного й господарського розвитку українства [135, с. 32].

По-четверте, у 90-х рр. XIX ст. розпочався процес українського національного відродження, який охопив не тільки інтелігентів-народовці, але й широкі маси селянства та робітництва. Як наслідок, почали з'являтися українські політичні партії й вперше прозвучало гасло відбудови самостійної України. На початку XX ст. розвиток національного руху відбувався в усіх напрямках, а найпомітнішими фронтами боротьби були економічний (аграрні страйки), культурний (шкільництво, український університет, сецесія студентів), політичний (масові політичні віча, участь у загальних виборах до австрійського парламенту 1907 р.) [135, с. 34].

Загалом публіцист і мемуарист вказав на правові, соціальні та національно-політичні процеси, які розглядав у системному взаємозв'язку, заснованому на причиново-наслідкових, національно-екзистенційних, помірковано-елітаристських концептах. Можемо припустити, що історичне бачення К. Паньківським «довгого» XIX ст. було проєкцією його близького оточення, зокрема батька. Також, ймовірно, він був ознайомлений з історико-політичними працями К. Левицького, які видавалися в 30-х рр. XX ст., зокрема з «Історією політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споминів» [236]. Припускаємо, окрім того, що певну роль у формуванні історичного світогляду К. Паньківського відіграли праці його товариша

М. Стахіва, з яким він познайомився ще під час студентських років, наприклад, «Західня Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772–1918)» [288].

Значно більш критичною була оцінка К. Паньківським політично-правової системи і національної політики міжвоєнної Польщі. Він зауважив, що відновлення української державності у Галичині не зазнало успіху, більше того, викликало неабиякий спротив у поляків. Створена у 1918 р. Польська держава, нехтуючи пунктами Вудро Вільсона про відбудову Польської держави в межах її етнічних кордонів, спрямувала свої сили проти українців, що вилилося в польсько-українську війну 1918–1919 рр. Під час Паризької мирної конференції поляки вжили всіх дипломатичних заходів задля представлення українців більшовиками й незрілими до створення власної держави, щоб тільки не допустити до визнання української державності на західноукраїнських землях [148, с. 56].

Водночас К. Паньківський давав негативну оцінку діям польської влади, особливо її політиці щодо українського населення. На основі логіко-семантичного аналізу його праць, можна виокремити такі постульовані ним головні недоліки у національній політиці Польщі щодо українців.

По-перше, з державного, політично-адміністративного життя цілковито усунуто українську мову [139, с. 16].

По-друге, після невдалих визвольних змагань, для українського населення зникла перспектива обіймати посади в державній адміністрації, а також у нотаріаті – їх місця зайняли поляки. Новим фахівцям обмежено доступ до такого роду діяльності [145, с. 55].

По-третє, Польська держава не дозволяла поширювати діяльність галицьким товариствам, які існували ще з часів імперії Габсбургів, на північно-західні українські землі [145, с. 55].

По-четверте, після реформ галицького самоврядування українське населення втратило практично будь-який вплив на своє політичне життя [139, с. 16].

По-п'яте, польська влада доклала зусиль, щоб знищити українське початкове шкільництво [148, с. 119]. Кількість середніх та фахових шкіл було обмежено до мінімуму, під ліквідацію потрапили кафедри у Львівському університеті. На «високих школах» введено для українців так званий «Numerus clausus», тобто локалізацію відсотка представників певної групи населення стосовно загальної кількості студентів. Для К. Паньківського очевидним було те, що таке обмеження мало винятково національне підґрунтя. Недопущеним до навчання студентам перешкоджали у виїзді на навчання за кордон [139, с. 16].

По-шосте, обмежувалося для українців право на працю. Польська влада в надлишку створила перешкоди, щоб українцеві було складно працевлаштуватися навіть у таких сферах, як торгівля, виробництво, промисловість. На працедавців, здебільшого польського або єврейського походження, чинився тиск, щоб вони не приймали до себе українців. Українська кооперація також зазнавала усіляких обмежень [359, с. 5], [139, с. 16].

По-сьоме, утиски були й стосовно операцій з купівлі землі. Придбати землю можна було тільки після отримання окремого дозволу – така норма з'явилася відповідно до закону, за яким Галичина та Волинь зараховувалися до прикордонної смуги. Українці отримували такий дозвіл, як правило, у дуже виняткових випадках [139, с. 16], [148, с. 56].

По-восьме, ув'язненим українцям відмовляли надсилати листи своїм адвокатам українською мовою. «Йому, як і іншим, важко з вами спілкуватися, бо він не вміє писати, окрім як українською, а листів цією мовою не надсилають, тому він взагалі не пише», – про це повідомляв К. Паньківському його колега адвокат зі Стрия д-р Дагоберт Лінденбаум у листі від 2 березня 1933 р. [13, арк. 18–зв 18].

По-дев'яте, поляки «постійно вигадували» нові способи боротьби з організаційним ростом українців [148, с. 58].

Як бачимо, на аналізі К. Паньківським національної політики Польщі щодо українців позначився його професійний досвід.

Важливо, що К. Паньківський зробив спробу періодизаційно увиразнити двадцятилітнє перебування українства під польською владою, яке він поділив на дві декадні частини.

На першому десятирічному етапі поляки намагалися провести національну асиміляцію, проте спроби виявилися невдалими. Українське суспільство дало відсіч, ствердивши свою самобутність. Тоді ж вжито інших заходів, спрямованих на його ліквідацію.

Друге десятиріччя, на думку К. Паньківського, ілюструє процес, спрямований на знищення українців. Початок цьому поклала пацифікація Галичини у 1930 р., після якої тривали систематичні локальні «умиротворення». Зросло свавілля адміністрації та поліції, яке, зокрема на Волині й Холмщині, переросло у відкритий терор. Людей насильно навертали до католицької віри, при цьому руйнуючи православні храми. Для неугодних у 1934 р. в Березі-Картузкій було створено концентраційний табір, методи утримання в якому нічим не поступалися німецьким чи радянським таборам. Становище українців, на переконання правника, дедалі тільки погіршувалося [139, с. 16]. І засадничим чинником, який визначав ставлення українців й окреслював їхнє політичне сприйняття, він називав національний і соціальний гніт у Польщі та безоглядне нищення українства у Великій Україні [139, с. 15].

Намагаючись дотримуватися принципу безсторонності (об'єктивності), який вважався однією з ключових професійних засад діяльності юриста, К. Паньківський зробив спробу вказати й на деякі «позитивні проблиски» у періоді панування Польщі. До них він зарахував зростання свідомості робітників та селян, виникнення нової верстви сільської інтелігенції, збільшення кількості видавництв та преси (три українські періодичні видання у Львові) [139, с. 17].

Позитивно оцінював й зростання політичного-партійного життя українців, зазначивши, що перед Першою світовою війною у Галичині налічувалося чотири українські політичні партії: соціал-демократична, національно-демократична, християнсько-суспільна та радикальна. Також

певне значення мали москвофіли, поділені на модерних «русских» та поміркованих «старорусинів». У перші роки під владою Польщі деякі з партій зазнали структурних змін, деякі втратили значення, інші ж були ліквідовані. У 1919 р. національні демократи взяли собі назву «трудова партія», а у 1926 р. стали УНДО. Радикали об'єдналися з волинськими соціалістами, відтак у 1920-х рр. почали називатися Українською Соціалістичною Радикальною Партією [139, с. 17], [77, с. 8].

Унаслідок нової кон'юнктури з'явилися, за визначенням К. Паньківського, «екстремістично налаштовані» партії, яких раніше не було. У 1920-х рр. з'явилися прихильники КПЗУ та близького їй за напрямом Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання (Сельроб). У 1930-х рр., завдяки соціально орієнтованим гаслам, масштабувалися ряди ОУН. У 1933 р., націоналістами з поміркованими поглядами було створено Фронт Національної Єдності (ФНЄ) [139, с. 18].

У 1922 р. Польський уряд у Галичині створив партію «Українських хліборобів». Це було зроблено саме перед виборами до законодавчих органів, аби продемонструвати, що українське населення начебто має прихильність до польської окупації. Проте така маніпуляція зазнала поразки, і ця партія проіснувала недовго [139, с. 17–18].

У своїх працях К. Паньківський відзначив й те, що у 1935 р. зазнала змін демократична конституція в редакції 1919 р. Було схвалено нову, «авторитативну», внаслідок чого зазнав змін і закон про вибори. Вільні вибори були у минулому, виборці мали право віддавати свої голоси тільки за кандидатів на послів у одному списку, який попередньо був узгоджений урядом Польщі. Зрозуміло, що уряд ужив усіх заходів, щоб запобігти будь-яким проявам єдності поміж українського населення, тому й не було допущено жодного українського представництва [139, с. 18].

Перед початком Другої світової війни на західній Україні, на думку К. Паньківського, політично організовані громадяни належали до двох таборів боротьби: легального та нелегального. Легальний, УНДО, співпрацював з

польською владою, та ОУН, яка ще не була поділеною. Комуністичні діячі на той час вже не мали помітної влади та не брали участі в українському житті. УНДО було запропоновано співпрацю з урядом Польщі, на що вони погодилися. Їм пообіцяли припинення колонізації. Домовленість з урядом Польщі назвали «нормалізацією», яка мала на меті привести до прийняттого стану напружені протягом тривалого часу стосунки між владою та українським населенням. На інших землях Польщі була заборонена діяльність не тільки політичних, а й інших організацій, які мали хоч якийсь стосунок до українців [139, с. 19].

Відповідальність за українську політику, стверджував К. Паньківський, мала лягти на легальні представництва, наприклад, УНДО, проте польська дійсність фактично не давала змоги їм цього робити. Польща, на переконання українського адвоката, крокувала від демократії до тоталітаризму, маючи на меті знищити непольські народи на окупованих землях. Отже, «співпраця» з українцями була ні чим іншим, як тактичним ходом з огляду на західний світ. Українці, зі свого боку, це розуміли, адже за період так званої «нормалізації» не було розроблено жодного плану про політичну співпрацю [139, с. 19–20].

Згідно з К. Паньківським, українство в Галичині у 1930-ті рр. перебувало на антирадянських і антипольських позиціях: усі чекали розпаду Польщі, після чого можна було б вести українську справу. Проте у жодної з легальних партій і груп не було уявлення, в якій формі можна було б це реалізувати, як і не було концепцій щодо алгоритму дій. Активністю відзначалася ОУН, провід якої був за кордоном, а на теренах Західної України діяла Крайова Екзекутива ОУН. В основному, як уважав правник, вони вели підривну діяльність проти окупаційної польської влади. Політика уряду, яка не давала змоги українській молоді навчатися та працювати, мотивувала вступати до лав ОУН [139, с. 20]. К. Паньківський критикував поляків за боротьбу з громадсько-організаційним зростанням українців, зокрема, наголошував: «Можна без перебільшення сказати, що і польська державна влада і все польське громадянство на чолі з духовенством намагалися у своєму засліпленні переконати українську молодь,

що для неї єдиним пристановищем може бути тільки терористична організація» [148, с. 59].

Ставлення К. Паньківського до радикальної діяльності українських націоналістів було здебільшого осудливе. Відзначаючи їхню позитивну роль у боротьбі з радянським режимом та у піднесенні національного духу [148, с. 138], він констатував і негативні сторони їх діяльності, маючи на увазі передусім терор, який скеровувався не лише на представників польських властей, але і на українців, які прагнули порозуміння з польською владою. Його особисто вразили два внутрішньоорганізаційні вбивства навесні 1935 р. 22 квітня на полі під Рясною було знайдено вбитими студентку, службовицю Повітового Товариства кредитового Марію Ковалюк та випускника гімназії Михайла Копача [327, с. 3]. М. Ковалюк була членкинею, відданою ідеї ОУН [148, с. 141], яку обвинуватили в процесі про напад на пошту в Городку, оскільки переховувала одного з його учасників – Степана Мащак [214, с. 253]. У підсумку М. Ковалюк була засуджена до позбавлення волі. К. Паньківський перебував у приязних стосунках з її рідними, передовсім з батьком, який був парохом у Скнилові, о. Тимотеєм Ковалюком. Наприкінці червня 1935 р. оунівці вбили члена ОУН, студента-правника Володимира Мельника. Вбивство відбулося неподалік від помешкання К. Паньківського на вул. Чарнецького у Львові, тож адвокат бачив це на власні очі. На його думку, щоб виправдати вбивства, поширювалися чутки, що М. Ковалюк начебто критикувала Провід, а її хлопця М. Копача обвинувачували у партійних ухилах. Також і В. Мельник заплатив життям начебто за ухил [148, с. 141].

На переконання К. Паньківського, який намагався охарактеризувати й міжнародне тло розгортання українських політичних процесів, Німеччина після Першої світової війни була ущемлена договорами і зацікавлена в їх поваленні. Тож інтереси українства збігалися з такими її цілями. До тієї мети українські радикальні сили прагнули усіма шляхами: опір у формі терору, керований спочатку УВО, пізніше ОУН. Проте власних сил було недостатньо. Українське громадянство, як зауважував К. Паньківський, у вільному світі покладало надії

на Німеччину, воно очікувало справедливої оцінки національних прав України. У 1933 р. до влади прийшов Гітлер, який не барився з поваленням Версальського мирного договору. Згодом кордони Чехії було визначено згідно з її етнографічними межами, що посилювало довіру до Німеччини та дало надію на можливість перегляду всіх кордонів за таким самим принципом. Однак зневіру й зламання приніс березень 1939 р., коли на територію Карпатської України відбулося угорське вторгнення [139, с. 14–15, 59], [76, с. 9]. Щодо нелегальної ОУН з проводом за кордоном – як у членів організації, так і серед громади, панувало переконання, що у проводу в пов'язанні з Гітлером є конкретний план на випадок розпаду Польщі та початку війни [139, с. 20]. Ніхто не міг передбачити розвитку подальших подій. Замість німецької окупації, на яку певною мірою сподівалося українське громадянство, бо вона могла би дати поштовх до розв'язання українського питання, 17 вересня 1939 р. почалося радянське вторгнення [139, с. 20].

Отже, на думку К. Паньківського, суспільно-правове становище українців під час Австро-Угорського періоду було прийнятним, оскільки народи в імперії теоретично мали рівні права, хоч на теренах Галичини більше привілеїв було у поляків. Він давав негативну оцінку діям польської влади, особливо її політиці щодо українського населення. Виокремлено такі постульовані ним головні недоліки у національній політиці Польщі щодо українців; 1) з державного, політично-адміністративного життя цілковито усунуто українську мову; 2) для українського населення зникла перспектива обіймати посади в державній адміністрації; 3) польська держава не дозволяла поширювати діяльність українських галицьких товариств на територію Волині; 4) після реформи самоврядування українське населення втратило практично будь-який вплив на своє політичне життя; 5) польська влада доклала зусиль, щоб знищити українське початкове шкільництво і звести до мінімуму кількість середніх та фахових шкіл, обмежити українцям можливість здобуття вищої освіти; 6) обмежувалося для українців право на працю; 7) застосовувалися утиски українців в операціях з купівлі землі; 8) ув'язненням українцям відмовляли у

можливості надсилати листи своїм адвокатам українською мовою; 9) поляки «постійно вигадували» нові способи боротьби з організаційним ростом українців.

4.2 Характеристика радянського окупаційного режиму

22 вересня 1939 р. більшовики зайняли Львів, а вже через декілька днів просунулися до річок Буг та Сян. Державна адміністрація припинила діяльність, проте, незважаючи на гнітючі умови облоги, завдяки ініціативі деяких провідних громадян та сеньйорів (званих у загалі «президентами») д-ра Костя Левицького та Володимира Децикевича, в будинку т-ва «Дністер» відбулося зібрання. З метою заступництва інтересів українського населення у Львові було створено «Тимчасовий Український Допомоговий Комітет». Зібрання було скликане 21 вересня 1939 р., напередодні капітуляції міста й роздоріжжі в очікуваннях громади, тобто приходу більшовиків або німців. Головою комітету було обрано 79-річного д-ра К. Левицького, його заступником став В. Децикевич, а секретарем д-р Іван Німчук [139, с. 21].

Як стверджував К. Паньківський, у скликанні цього зібрання була нагальна потреба, тому що: «...легальні політичні партії, які репрезентували суспільство в польській дійсності, припинили свою діяльність, або офіційними постановами про розв'язання, або фактично. Та врешті у нових обставинах вони навіть і не могли продовжити своєї діяльності. Цю прогалину треба було заповнити. І поляки і жиди також створили свої подібні комітети» [139, с. 21]. Проте нова влада вважала, що такі національні комітети є зайвими.

Незабаром І. Німчука, а згодом й К. Левицького було заарештовано та вивезено до Москви [237, с. 247]. З того моменту організована спільнота перестала діяти. Більшовицька дійсність лягла на громаду загрозою арешту й подальшим вивезенням, без можливості себе захистити. Хто мав можливість – тікав на захід, інші ж чекали вістки від проводу. Більшовики ж поволі

створювали свою адміністрацію, йшла підготовка до «Народних Зборів Західньої України» [139, с. 21–22].

Однією з перших галузей, на яку звернули увагу більшовики, була охорона здоров'я. Як стверджував К. Паньківський, проти власної волі керівником охорони здоров'я у Львові став проф. д-р Маріян Панчишин. Він був покликаний на цю посаду заст. наркома І. С. Лукіянчиковим з початком жовтня 1939 р. Що цікаво, його співробітниками було призначено усіх без винятку українці [139, с. 23], [78, с. 8].

К. Паньківському також випала нагода працювати у системі охорони здоров'я, з 15 жовтня 1939 р., як уже згадувалося, він приступив до своїх обов'язків на посаді «Завідувача Планово-економічного відділу львівської обласної філії Аптекоуправління України». Саме тут, у затишному, не причетному до політики АПТУ, для нього щасливо минули роки радянської окупації. Інша ж доля спіткала його колег-адвокатів – більшість з них не уникли репресій [139, с. 23].

Під час польської окупації відділ здоров'я займався контролем виробництва лікарських засобів та їх реалізацією. Більшовицька окупація внесла свої корективи: усе майно стало державним, внаслідок цього колишні власники були відсторонені від своєї справи, організаційний відділ займався підготовкою кадрів нових керівників аптек. Формально АПТУ підлягало М. Панчишину, але фактично перебувало під керівництвом Партійного Комітету залізничного р-ну Львова [139, с. 23].

До цього фармацевтичну нішу в основному займали євреї, українців там практично не було. Але з розквітом українізації, становище українців в деяких сферах життєдіяльності змінювалося на краще. Ті, хто не мав праці під час польської окупації, отримали її під час радянської окупації. У своїх спогадах К. Паньківський зазначав, що до червня 1940 р. співробітники АПТУ працювали шість днів на тиждень, а інколи й у неділю, і в нічні зміни, до чого їм було важко звикнути [139, с. 23–24]. «Згодом звикли і до вечірньої праці, і до колективного читання конституції й історії партії, і до частих мітингів, фахових

і політичних, внутрі установи і поза нею» [139, с. 24], – згадував він про свою працю.

У порівнянні з життям та працею інших, АПТУ було відносно спокійним місцем, навіть після створення Спецвідділу (НКВС всередині установи). На доказ цього можна навести твердження К. Паньківського, що за весь час діяльності АПТУ було арештовано тільки декількох співробітників польського походження, які начебто були в якийсь спосіб пов'язані з довоєнною поліцією. Жодного українця чи єврея НКВС не заарештовувало [139, с. 24].

Зі спогадів К. Паньківського дізнаємося, що Львів у Радянському Союзі вважався упривілейованим містом щодо продовольства та товарів широкого вжитку [148, с. 100]. Більшовики проводили щедre фінансування народної творчості, починаючи зі Львова й закінчуючи гуртками по районах та селах, стрімко розвивалося театральне й хорове мистецтво [148, с. 111]. У 1939 р. більшовики виступили з планом провести глобальні реформи усього шкільництва, відкрили безліч нових шкіл, проте початкове шкільництво залишилося незмінним [148, с. 119].

К. Паньківський зазначав, що більшовики приєднували загал українців завдяки майстерно веденій національній пропаганді, підґрунтям для якої стали їхні національні почуття. Вони підкреслювали, що це не окупація, натомість проголошувалося звільнення українського народу від гніту Польської держави й встановлення в Західній Україні української державності [148, с. 62–63]. Радянська влада усунула як польську місцеву й державну адміністрації, так і поляків з керівних посад. Українців виводили із закутка національного приниження. Двері урядів й установ, доступу до яких українець ще донедавна не мав, широко відчинилися. Українська мова, принижувана поляками, набула статусу офіційної. У Львові було відкрито філію Української Академії Наук, й професори, яких Польща усунула у 1919 р., повернулися на свої кафедри [148, с. 291–292].

Українському загалу це подобалося, проте його відштовхувала підтримка євреїв, яка велась під гаслом інтернаціональної боротьби з націоналістами усіх

трьох народів. Щодо націоналізації більшовиками капіталу – землі, нерухомості, банків, промислових та торгівельних об'єктів, то збитки отримали переважно заможні галичани, тобто поляки та євреї, адже з-поміж українців їх практично не було. У такий спосіб підривалася сила ворожих українцям елементів польського суспільства, зокрема, і католицька церква [148, с. 63, 291]. «Наше положення при всіх законних і незаконних обмеженнях польської влади, які росли з дня на день, було в останніх часах перед війною таке безвиглядне, ми були такі втомлені польським пануванням, що українське населення в цілому вітало кожну зміну з задоволенням. Тому то і прихід большевиків, сам по собі тяжкий, злагіднювало почуття «радості з шкоди», якої зазнали поляки» [148, с. 291], – писав про це К. Паньківський.

У своїх спогадах К. Паньківський згадував проф. Кирила Студинського – депутата Верховної Ради УРСР 1-го скликання, й описував його як провідну світлу постать в громаді [211, с. 145], [139, с. 27]. Із його слів, К. Студинський займав радянофільські позиції й останніми роками стояв осторонь громадського життя у Львові, відійшов від керівництва НТШ. Однак як депутат Верховної Ради СРСР врятував багатьох українців від радянських репресій. Він проявив себе справжнім оборонцем потерпілих і тих, кому загрожувала небезпека, без страху виступаючи навіть перед Сталіним. Багато людей завдячували йому своїм життям. Він також декілька разів навідувався з проханням до К. Студинського, з яким був знайомий ще змалку, та ці візити були в справах інших осіб [139, с. 27].

Згідно зі свідченнями К. Паньківського, більшовицьку окупацію можна розділити на два періоди: «спочатку лагідної пропаганди, прикрашеної українізацією, згодом суворого натиску, советизації й асиміляції» [139, с. 22]. «Кажуть, що ніколи в житті людина не є так вповні собою – без маски – як на фронті і в тюрмі. Тоді виявляється її дійсна вартість. Мені здається, що часи большевицького панування поєднують у собі і фронт і тюрму, і що дні большевицької окупації підтвердили правдивість того погляду» [139, с. 27], – згадував він згодом.

Для себе К. Паньківський зробив висновок, що більшовицька окупація з усіма зумовленими цим наслідками певною мірою вивела його й українську громаду загалом із вузького кола інтересів та справ, які в основному гуртувалися навколо Галичини й мали суто локальний характер. Він отримав змогу побачити загальноукраїнські проблеми: «Мій побут у Києві, участь у працях АПТУ в всеукраїнському масштабі – дали багато до думання і багато дечому навчили, передовсім заставили думати категоріями загальнодержавними. Цьому до деякої міри сприяло те, що АПТУ було українською установою республіканського підпорядкування, яка офіційно не підлягала Москві, а тільки Раді Міністрів у Києві» [139, с. 27].

Під кінець більшовицької окупації у суспільстві все більше поширювалася думка, що війна прийде на територію Радянського Союзу – про це говорило лондонське радіо й самі більшовики вели до неї підготовку. 22 червня 1941 р. відбулося бомбардування Львова. Цивільна адміністрація й начальство АПТУ, де працював К. Паньківський, покинули місто. «Так як на початку в 1939 році, так і тепер лишилися ми самі львов'яни» [139, с. 26], – згадував він кінець цього періоду.

Отже, К. Паньківський як ретельний спостерігач різнобічно описував і аналізував політично-адміністративні, соціально-психологічні та побутові аспекти радянського повсякдення у 1939–1941 рр. Він одним з небагатьох зафіксував ініціативу провідних українських громадян створити Тимчасовий український допомоговий комітет у Львові, який би представляв інтереси українського населення, відзначивши, що ця ідея виявилася неактуальною у новій дійсності. Вів мову про арешти і репресії з боку радянських властей, яскраво описував атмосферу страху, яка запанувала у західноукраїнському суспільстві. З іншого боку, вказував й на деякі, на його погляд, позитивні моменти радянської політики, зокрема, у сфері охорони здоров'я. Відзначав проведення більшовиками українізації, ліквідації безробіття, що особливо важливим було для багатьох українців, які під час польської окупації не могли отримати роботи.

4.3 Погляди на нацистську окупаційну політику

На думку К. Паньківського, німці, як і більшовики, вміло використовували взаємну відстороненість щодо національних проблем трьох галицьких груп. Ні поляки, ні євреїв не були стурбовані долею українців. Українці, зі свого боку, не переймалися їхньою долею, тільки якщо у них не було дружніх або родинних зав'язків [148, с. 62]. Починаючи з XIV ст. та до часів Другої світової війни, відповідно до історичного бачення К. Паньківського, ці три національні групи не становили однієї спільноти, це було суспільство, що себе поборювало й собі взаємно суперечило. Інші мова й релігія, відмінності у побуті, індивідуальні суспільно-економічні й правничі позиції створювали деструктивні умови для взаємин між цими групами [148, с. 48], [134, с. 26]. «Війна 1939 року і нові окупації, спершу большевицька, згодом німецька, застали народи Галичини собі взаємно чужими, так як воно було завжди. Жорстокість большевицького, пізніше німецького режимів скріплювала почуття байдужості для чужої долі і принесла з собою отупіння» [148, с. 61], – згадував він пізніше.

До часу законів 1935 р. винятковою була ситуація в адвокатурі, де чисельно переважали євреї. Палату Адвокатів у Львові між собою називали «островом забуття», оскільки співжиття й співпраця євреїв та польських лібералів з українцями відбувалися в товариській й напрочуд лояльній обстановці [148, с. 58], [136, с. 36]. Проте одразу після приходу німців, усними й письмовими розпорядженнями, мешканців Галичини було офіційно поділено на національні групи, де до трьох давніх додалась четверта, панівна німецька. У кожної групи були свої привілеї й обмеження, інколи навіть заборона зав'язків з іншою групою. В інтересах кожної групи діяли окремі представництва [148, с. 63]. Також для кожного народу в Галичині культурне життя було окремим. Привілеї були у німців, дещо ширші можливості мали українці, для поляків можливості всіляко обмежувались, щодо євреїв, то з перших днів окупації їх позбавили усіх проявів культурного життя [148, с. 333].

Життя українців під час німецької окупації зазнало кардинальних змін.

По-перше, усунення поляків та євреїв викликало зміни у соціальній структурі. Українці почали займати місця поляків у ділянках адміністрації, змінювали євреїв у господарському житті, що зумовлювало ріст середнього класу. Проте внаслідок цього з'ясувалося, що серед українців нема достатньої кількості фахівців. К. Паньківський був переконаний, що причина цього – систематичні перешкоди протягом десятиліть з боку австрійської та польської влади [148, с. 292].

По-друге, роки німецької окупації, як їх бачив К. Паньківський, стали почасти періодом росту культурного життя українців. Спілки письменників, музикантів та митців діяли без обмежень. На видання книг впливала тільки нестача паперу. Театри, які користувались авторитетом у німецької адміністрації та війська, опинились в таких умовах праці, яких у Галичині ніколи доти не було. На радіо можна було почути українські передачі, яких під час польської окупації було обмаль. У гіршій ситуації перебувала інформаційна преса, оскільки вона мала урядовий характер й підпорядковувалася шефу преси Георгу Леману [148, с. 333]. Якщо під владою Польщі були цензурні обмеження, то за німецьких часів вільного слова не було. Проте й у цій сфері становище та можливості українців були кращими, ніж у поляків чи євреїв. Ще влітку 1941 р. в усіх містах з'явилися українські газети [148, с. 343]. Урядове видавництво часописів і журналів в ГГ, що працювало в галицькому дистрикті під керівництвом уповноваженого шефа преси в ГГ на дистрикт Галичина Г. Лемана, починаючи з серпня 1941 р., видавало у Львові три щоденники – для німців «Lemberger Zeitung», для українців «Львівські Вісті» і для поляків «Gazeta Lwowska»; тижневик українською мовою для селян і робітників – «Рідна Земля» [148, с. 344].

Загалом, на думку К. Паньківського, життя українців у Галичині не виходило за рамки «допомогових комітетів». Національна Рада, не побачивши інших прийнятних перспектив, була змушена погодитися на таку розв'язку, вважаючи, що набагато гірше, якщо громада покинута на ласку долі [148, с. 12].

Щодо УКК, то в уявленні Національної Ради та громадськості він був політичною установою, проте насправді не мав жодного стосунку до політичних процесів. Діяльність комітету була скоригована в рамках правового захисту населення та суспільного піклування, усі інші питання доводилося відкладати [148, с. 18]. Піклування потребували широкі кола громадян: 1) полонені, яких масово звільняли, 2) постраждалі від повені, голодуючі, 3) різного роду переселенці, 4) в'язні, кількість яких зростала [148, с. 19], [90, с. 10]. Два інші народи, чисельність яких у Галичині, а зокрема у Львові, була дуже великою – поляки та євреї, як уже згадувалося, також створили свої національні комітети. Фінансування комітету відбувалося завдяки полк. Альфреду Бізанцу. Йому підпорядковувалися усі три національні комітети як допоміжні установи суспільного піклування [148, с. 20].

А. Бізанц був родом з Галичини, у міжвоєнний час жив у Львові. К. Паньківський про нього відгукувався досить лояльно: «Він був своєю людиною, вояцька натура, простий, без фальшу, добрий і прихильний, охочий допомогти та, що не менш важне, не формаліст». Також із його слів, А. Бізанц переймався злочинами Німеччини, проте вдіяти нічого не міг [148, с. 166]. Знайомі галицькі німці, такі як А. Бізанц, у скрутні хвилини втішали й обіцяли зміни на краще, навіть незважаючи на певні обмеження, тому що через своє походження в німецькому світі вони були другосортними громадянами. «Вони переймалися лихом, яке вона (німецька доктрина) несла, та намагалися, в міру своїх невеликих сил допомогти нам у нашому положенні. Багато – дуже багато – наших людей завдячує їм, зокрема Бізанцові, своє життя» [148, с. 21]. Завдяки Г. Й. Басру та А. Кольфу К. Паньківський досягнув німецьку дійсність та набув корисний досвід [148, с. 21].

На фоні світоглядного курсу німців виділялося трактування й підхід до Галичини і галицьких українців. Загальновідомо, що ставлення німців до окупованого населення відзначалося зневажливістю та брутальністю. Проте становище українців у Галичині було дещо привілейованим, якщо порівнювати його зі Східною Україною чи польським населенням ГГ. Крім усіх труднощів,

українці як національна спільнота, жили під час німецької окупації краще ніж до приходу німців та після їх відходу [148, с. 12]. Ймовірно, факт, що Галичина входила до Австро-Угорської імперії, й те, що багато галицьких німців перебували у рядах галицької армії у 1918–1920 рр., відіграло позитивну роль у сприйнятті українського населення Галичини [148, с. 13].

1 серпня 1941 р. було утворено дистрикт Галичина та приєднано до ГГ з центром у Кракові. Українські землі було віднесено до так званого «Життєвого простору на Сході» (нім. Lebensraum im Osten), що в недалекому майбутньому прирікало українство на загибель [89, с. 10]. К. Паньківський у своїх спогадах зазначав, що українці зі здивуванням дивились на злочини німців, не розуміючи їх мотивів. Тільки згодом стало відомо, якими дійсно були німецькі плани [148, с. 11]. Генерал-губернатор Ганс Франк, юрист за освітою, відомий та надійний адвокат у Мюнхені, писав у своєму щоденнику: «Раз ми закінчимо переможно війну, то тоді, наскільки я в тому зацікавлений, вони можуть зробити з поляків і українців січене м'ясо. Ми зможемо робити, що нам подобається...» [148, с. 11]. К. Паньківський стверджував, що у роки німецької окупації таким словам не повірили б, а сприйняли б їх за ворожу німцям пропаганду [148, с. 11]. Щодо реакції української громадськості на вістку про приєднання Галичини до ГГ, то вона була негативною. Громадянство, яке упродовж липня 1941 р. балансувало між розчаруваннями й сподіваннями, не хотіло сприймати, що у підсумку їх усе одно повертають до Польщі, хоч і в іншій формі [315, с. 367], [139, с. 62].

На відміну від українців та поляків, становище євреїв у Галичині завжди було гірше [148, с. 59]. Згідно зі спогадами К. Паньківського, можна виділити такі етапи знищення єврейського населення:

Перший – раптові погроми та страти. У перших числах липня 1941 р. з ініціативи німецького війська вулицями Львова пройшли антиєврейські ексцеси. Це відбулося через необґрунтовану підозру єврейського населення у комуністичних поглядах й вислужуванню більшовикам. Німецьке військо притягало євреїв до розчистки вулиць після десятиденного бомбардування, й до

іншої «брудної» праці [139, с. 35]. До слова, за час більшовицької окупації на майбутню згубну долю галицьких євреїв опосередковано вплинула політика західних держав, а саме: вето на еміграцію до країн Америки, Палестини [220, с. 50]. Як стверджував К. Паньківський, період антиєврейських акцій використали у своїх цілях злочинні елементи, в основному польського походження, які займалися грабунком та побиттям євреїв, видаючи себе за українців – намагались розмовляти українською й начіпляли собі на одяг блакитно-жовті відзнаки. К. Паньківському було відомо про це не з чуток, жертвами злочинців стали деякі співробітники АПТУ єврейського походження. Вночі 4 липня німцями було заарештовано й розстріляно професорів високих шкіл, поляків за походженням, знову ж таки з причини, наче вони співпрацювали з більшовиками, проте це не відповідало дійсності [139, с. 35–36]. Він у своїх спогадах запевняв, що у нього не було ілюзій щодо німецького режиму, оскільки ще в часах Карпатської України він ознайомився з книгою Гітлера «Mein Kampf» [139, с. 65].

Другий – створення гетто. У листопаді 1941 р. надійшло розпорядження від губернатора про створення гетто у Львові та більших містах Галичини. Німецька адміністрація, не узгоджуючи з громадою, виділила для цього невеликий простір у північній частині міста, де проживали близько 40 тис. євреїв та деяка кількість українців і поляків [148, с. 69–70], [95, с. 10]. Українці та поляки мали залишити свої помешкання та переселитися до так званої «не єврейської» частини міста, їхні помешкання мали зайняти близько 70 тис. євреїв. Таким чином, у Львові нараховувалося понад 110 тис. осіб єврейської національності, і ця кількість постійно зростало через переселення євреїв з передмість. Згідно з німецьким наказом, переселення планувалося на період від 16 листопада до 14 грудня 1941 р. [148, с. 70]. К. Паньківський у своїх спогадах звертав увагу, що навіть під час більшовицької окупації таким акціям не було місця. Загал поставив вимоги про відкликання цього розпорядження, було скликано представників трьох комітетів, розроблено відповідний меморандум «з протестом проти організації гетто», підписано головами комітетів, після чого

передано до уряду губернатора й СД. Проте цей захід не приніс бажаних результатів [283, с. 63], [148, с. 70]. Відповідно до нового розпорядження губернатора від 30 листопада 1941 р., було тільки відкладено переселення євреїв до кінця лютого 1942 р. З початком 1942 р. після приходу нового губернатора Отто Вехтера справа з гетто відійшла на другий план [148, с. 71].

Третій – знищення єврейського населення. Влітку 1942 р. у єврейському питанні було взято виразний курс на знищення євреїв як у Львові, так і в регіоні. Упродовж літа 1943 р. летючі команди ліквідували майже усі гетто, а також дрібні табори й професіоналів, які до того часу ще працювали за межами гетто [148, с. 71]. Митр. Андрей Шептицький звернувся листом до Генріха Гімmlера у справі знищення єврейського населення та залученні української допоміжної поліції до протиеврейських акцій. Німці виявилися далекими до проявів сентиментальності, їм не сподобалося таке волевиявлення, і як наслідок, у лютому 1942 р. Національна Рада припинила свою формальну діяльність [148, с. 29–30]. На початку осені 1943 р. в Галичині залишився тільки єврейський табір праці у Львові на вул. Янівській. Вижили окремі представники єврейського населення, які покинули міста й приєдналися до українських партизанів, або яким вдалося роздобути арійські документи, проте вони постійно піддавалися шантажу з боку своїх сусідів [148, с. 72], [192, с. 260]. У таборі на вул. Янівській від поганого харчування та нелюдських знущань, загинуло багато знайомих К. Паньківського з часів праці в адвокатурі та АПТУ [132, с. 33]. «В умовах німецької окупації при наявності розпоряджень генерал-губернатора про кару смерті жидам, які укриваються, і українцям і полякам, які в тому допомагають, кожен акт співдії був виявом особистої відваги, яка деколи межувала з героїзмом. Він вимагав готовності до посвяти коштом безпеки власної і власної родини» [148, с. 73], – згадував він згодом. У своїх спогадах також свідчив, що УКК й окружні комітети, в порозумінні й беручи за це відповідальність, інколи видавали довідки, які служили доказом приналежності особи до української національності. «Приємно сказати, що ці наші довідки допомогли та ніюдин випадок не був прозраджений і не потерпів

ніхто ані з нашого боку, ані з боку жидів» [148, с. 73]. До сьогодні збереглося посвідчення особи, видане УДК в Миколаєві українцеві [4] (детальніше див. додаток М).

Як зауважив К. Паньківський, Німеччину під націонал-соціалістичним режимом слушно окреслюють як країну «без права» [148, с. 384], [133, с. 29]. Роки німецької окупації увійшли до історії також як час боротьби націонал-соціалізму з християнськими церквами й духовенством [148, с. 323]. Проте на противагу тому, що відбувалося на інших територіях, до відкритого протистояння між правлінням та церковним проводом не дійшло, навіть незважаючи на відважні виступи митр. А. Шептицького проти антихристиянської поведінки влади [148, с. 325–326].

К. Паньківський стверджував, що короткострокові успіхи Гітлера засліпили німців, вони йшли на війну з нав'язаною їм ідеєю перебудови Європи, проте для створення тієї «Нової Європи» у них забракло політичного вміння, щоб узгодити права народів, зокрема й українців, і звести інтереси Німеччини та Європи до спільного знаменника. Натомість панували злочинство й брутальність [148, с. 11–12]. Військові справи в Галичині, на його думку, були неприйнятними у суспільстві, оскільки військова служба для українців здебільшого мала характер «прикрого тягара» у чужій армії. У старшого покоління була виплекана зневага до війська, зокрема й до військової кар'єри. Наслідки такого виховання проявились у 1918 р. коли розпочалася польсько-українська війна, потрібно було створювати армію, але бракувало кваліфікованих офіцерів. Молодше покоління виховувалося у схожій атмосфері, під час польської окупації українці залишалися амілітарною нацією [148, с. 243]. Під час німецької окупації українців вкотре чекала служба на чужинців. У кінці жовтня 1941 р. А. Кольф поінформував К. Паньківського у приватній бесіді, що з Берліна надійшов наказ залучити українських добровольців до служби у формуваннях Ваффен-СС. Цей набір був пробним, у ньому взяли участь близько двох тисяч українців, яких розподілили до різних німецьких відділів. У лютому 1943 р., з ініціативи О. Вехтера, знову постало

питання залучення українців до служби у війську [148, с. 220–221], [108, с. 13]. «Продовжування війни принесло зміну в німецькій самопевності. Зима 1941–1942 рр. була переломовою в історії успіхів Гітлера. Великі втрати казали шукати нових сил» [148, с. 222], – згадував пізніше про це К. Паньківський.

Перед створенням дивізії СС «Галичина», О. Вехтер хотів отримати запевнення щодо співпраці з боку УЦК. Проте це була формальність, адже УЦК не могло не надати своєї згоди [148, с. 222–223]. Провід обох груп ОУН поставився до такої ініціативи негативно, тому що співтворцем дивізії було УЦК, а не вони. Проте другорядні члени організацій мали іншу думку і йшли добровольцями. Згодом провід поширив вістку, що добровольці з'явилися саме з його наказу [148, с. 224–225]. У своїх спогадах К. Паньківський зазначав, що по військовій лінії німцям було поставлено вимоги: 1) дивізія українського характеру. 2) створення дивізії у рамках вермахту (формування Ваффен-СС не мали духовної опіки й на той час були зкомпрометовані у суспільстві). 3) повна моторизація дивізії. 4) дивізія цілісна й може бути застосована на фронті єдино проти більшовиків. Однак насправді була виконана тільки менша частина вимог [148, с. 225–226], [109, с. 12–13].

28 квітня 1943 р. було створено дивізію СС «Галичина» [148, с. 228]. 18 липня 1943 р. перша група добровольців вирушила на вишкіл, з цієї нагоди від УЦК виголосив промову К. Паньківський, хоча попередньо було узгоджено, що промовляти буде В. Кубійович [148, с. 241–242]. Атмосфера під час вишколу була важкою, взаємини між німцями й українськими добровольцями – напруженими. Німці, пройняті духом нацизму, відзначалися зневажливим ставленням, подекуди з жорстокістю. «Із вишкільного табору в Пусткові біля Дембіци» (SS-Truppenübungsplatz Heidelager) надходили і до родин, і до Військової Управи листи з описами нестерпного життя» [148, с. 244], – зазначав у своїх спогадах К. Паньківський. Усі ці труднощі використовувала ОУН й закликала дезертувати [148, с. 247]. Служба у дивізії у 1943 р. була добровільною, проте навесні 1944 р., коли відбувалася евакуація східних частин

Галичини, розпочався примусовий набір, який активізувався восени 1944 р., після того як Галичину зайняли більшовики [148, с. 232].

Відомо, що двоюрідний брат К. Паньківського Степан Федак (псевдонім Смок), син адвоката С. Федака, був поручником дивізії СС «Галичина». 31 жовтня 1943 р. К. Паньківський отримав від нього листа з Бурума (Нідерланди), у якому той повідомляв, що перебуватиме там на вишколі ще щонайменше три тижні. Старшинського вишколу він не отримував, а рекрутського було понад міру. Дякував родичеві за фінансову допомогу. Скаржився на погане харчування й високі ціни. Хвилювався, чи піклуються про його матір. Сподівався, що через чотири-п'ять тижнів зможе завітати до нього у гості до Львова [47, арк. 10–зв. 10].

Німецька окупація Галичини тривала три роки й один місяць. К. Паньківський зазначав, що у червні-липні 1941 р. українці зустрічали німців з надіями зміни на краще, проте роки німецької окупації не виявилися кращими, аніж періоди попередніх окупаційних режимів [148, с. 11]. Разом із моральним пригніченням й усілякими формами приниження, німецька окупація лягла на суспільство непосильним матеріальним тягарем. У 1942 р. на усіх територіях, де діяла німецька влада, було підвищено норми хліборобських контингентів [107, с. 12].

На думку К. Паньківського, роки німецької окупації можна поділити на три періоди: 1) росту і організації, 2) упорядкованої праці, 3) ліквідації та відходу з Галичини. Перший період, який закінчився навесні 1942 р. – організація адміністративного апарату й розподіл обов'язків, пристосування до нових умов і методів, як у Львові, так і в регіоні. Цей час характерний натиском з боку органів німецької влади в напрямі централізації громадського життя в рамках УКК. Одночасно здійснювався утиск щодо самостійності УКК та підпорядкування галицького терену УЦК в Кракові. Незважаючи на тенденцію збереження самобутності, діяльність комітету йшла у співпраці з УЦК [148, с. 14]. Другий період тривав від літа 1942 до літа 1943 р. За цей час суспільство пристосувалося до німецького режиму, помітний був ріст значення українців,

поширювався обсяг компетенцій. Віддалення від фронту давало змогу щось планувати, доносити до відповідальних німецьких чинників ідеї, пропозиції, почасти ставити свої вимоги. Навіть капітуляція під Сталінградом була сприйнята спокійно [148, с. 16]. У третьому періоді, навесні 1943 р., німці, які ще донедавна робили усе задля централізації в Кракові, тепер почали виявляти тенденції стосовно відокремлення галицьких справ від правління ГГ, а тим самим і від УЦК. У лютому 1944 р., коли більшовики вже зайняли східні окраїни Галичини, від німців у березні надійшла пропозиція про відокремлення Галичини від ГГ та надання їй статусу «крайової директорії», подібного до Естонії. Проте для усіх прийшов час планувати евакуацію [148, с. 16–17], [111, с. 14].

Отже, К. Паньківський гостро розкритикував жорстоку політику нацистських окупантів в Україні. Загалом він розкрив ідеологічні засади та політичні трансформації німецької політики щодо українського, польського та єврейського населення, показав структуру і діяльність різних німецьких органів влади: від окремих відділів уряду губернатора галицького дистрикту до кріпо та гестапо. Змістовними є спогади К. Паньківського щодо формування дивізії «Галичина», ролі німецьких властей та українських чинників у цьому політично-мілітарному проєкті. Цінними є його характеристики німецьких посадовців: генерал-губернатора Г. Франка, губернаторів К. Ляша та О. Вехтера, очільників різних відомств. Водночас він запропонував власну періодизацію становлення та діяльності німецького окупаційного режиму в Галичині у 1941–1944 рр.

4.4 Аналіз й оцінка діяльності українських політичних та громадських організацій в роки Другої світової війни

У своїх працях меморійного і водночас дослідницького характеру К. Паньківський оцінював різні політичні і громадські організації, до діяльності

яких був причетний різною мірою. З представниками деяких, наприклад Організації українських націоналістів (ОУН), він спілкувався, контактував, у діяльності інших брав опосередковану або безпосередню участь. Звісно, сформовані ним оцінки, висловлені і викристалізовані пізніше (у 1950–1960-х рр.), дають змогу розкрити лише політичні, національні та ціннісні візії громадсько-політичного діяча. Проте їх не завжди можна вважати адекватними описами подій, процесів та вчинків людей.

Складністю і неоднозначністю відзначаються оцінки К. Паньківським діяльності ОУН. Як адвокатів, у 1930-х рр. йому доводилося виступати захисником заарештованих польською владою українських націоналістів під час судових засідань. Тож він мав змогу познайомитися не лише з чільними та активними діячами ОУН, але пізнати ідеологію, цілі та завдання організації. Однак у роки Другої світової війни, зрештою й у післявоєнні роки, правник доволі критично характеризував діяльність ОУН.

Так, він у дещо тьмяних тонах описав обставини проголошення Акта відновлення української державності 30 червня 1941 р. Відзначимо, що він не був присутній на зібранні Національних зборів в будинку «Просвіти» у Львові, зібравши розповіді деяких очевидців. Відтак зазначив, що у присутніх викликала застереження «надто самопевна» форма Акта про відновлення української державності (помилково вживає поняття «створення держави»), та «декрету провідника Степана Бандери ч. 1 про покликання правління». К. Паньківський зазначив: «Та передовсім у всіх учасників зборів, з якими я зустрівся, ті збори викликали розчарування і занепокоєння. Від передового представника ОУН, який прийшов до Львова разом з німецьким військом, проголосив «державність» та подав до відома іменування себе «головою правління», громада чекала свого роду громадського звіту про те, що зробила організація для справи за час довгих двох років, коли край мусів мовчати, та як вона розуміє свої завдання. Люди хотіли хоч приблизно знати, що несуть Україні і організація, і німці – яку конструктивну програму та який плян

конструктивного домовлення має з німцями керівництво організації. Про ці справи на зборах не було мови» [139, с. 31–32].

Доволі дошкульними були слова К. Паньківського, що змістом промови Я. Стецька і всіх наступних представників Проводу ОУН, які невдовзі прибули до Львова, була «Дешева революційна агітка» [139, с. 32]. Припускаємо, що він все ж не мав на увазі Акт відновлення української державності, хоч як правник чудово розумів певні юридичні недоліки цього документа.

Попри все помітною є спроба К. Паньківського у своїх спогадах знецінити державницькі кроки ОУН. Він зазначив, що львів'яни спокійно сприйняли «проголошення», бо два роки більшовицької окупації навчили їх «мовчати і слухати, не дивуватися та дивитися, чим воно скінчиться». Ще більш знецінювально прозвучали його слова, що львів'яни більше уваги фокусували на питанні утворення міської управи, ніж наразі «непрогляденому» питанню держави [139, с. 32].

Підкреслював К. Паньківський начебто негативне ставлення львів'ян до питання лідерства і розколу в ОУН. Він зазначив, що звістка про розкол в організації ще не була відомою мешканцям Львова. При цьому підкреслив відмінності між двома лідерами: голова ПУН Андрій Мельник «був загально відомий як полковник Січових Стрільців у Києві та поважний громадський діяч за польських часів у Львові», а Бандеру знали як провідника Крайової Екзекутиви ОУН та «керівника терористичної діяльності», якого знали з огляду на два великі судові процеси 1930-х рр. [139, с. 33]. Згодом К. Паньківський надзвичайно гостро засуджував розкол ОУН, характеризуючи його як «національний злочин» [148, с. 142].

Упереджене ставлення К. Паньківського до членів ОУН, передовсім бандерівців, проявилось і в некоректному порівнянні більшовиків та оунівців, у «способі поведінки» яких, начебто, не можна було помітити різниці методів. На його думку, «Провідні особи ОУН» принесли з собою такі ж методи, що й більшовики: «неправду, старшування», до яких додалися «розбрат і ненависть». «Нас вражали: недостача достоїнства, що його мусіла б вимагати справа, яку

називали святою; неповага, з якою відносилися до літніх, поважних громадян із роками щирої громадської праці; неправда, якою нас годували та ще й казали вірити в неї; наслідування большевицьких стилів з «великими Національними Зборами», які «пройшли серед небувалого одушевлення» [139, с. 50], [82, с. 8], – писав він.

Правник і громадський діяч безпідставно закидав провідникам ОУН відсутність відповідальності, бо ж замість усунути «проблему розбиття організації» вони висунули «ілюзію будови української державности під своїм проводом». На його категоричну думку, оунівці «не доросли» до того, щоб узяти в свої руки керівництво державотвірними процесами. На думку К. Паньківського, провідники ОУН мали залучити до розбудови держави фахівців, навіть, при потребі, представників інших національностей («неукраїнців»). При цьому важливо було проявити «державницький підхід і такт», проте провідники ОУН звикли до конспіративної діяльності, до політики «доконаних фактів», а тому «не поставили справи державности як загальної справи, але поставили її як справу вузько партійну» [139, с. 52–53]. Свою оцінку підсилив також думкою, висловленою відомим галицьким політичним і громадських діячем К. Левицьким, який вів перемовини з представниками двох гілок ОУН на початку липня 1941 р. у Львові: «Також виявленою була нездатність ОУН до якоїсь конструктивної дії в ширшому національному масштабі та невміння вийти із кола своїх партійних інтересів» [139, с. 72]. Не можемо бути певними, що ці слова справді належать К. Левицькому, хоча, припускаємо, що досвідченого галицького політика непокоїло завзяте протистояння між мельниківцями і бандерівцями.

Відзначимо, що у цих інвективах проявляються ліберальні політичні погляди К. Паньківського, його розуміння політичного процесу як загальнонаціональної справи із залученням різних політичних, громадських сил і фахівців, які ставили б за мету утворення і розбудову української державности. У словах про те, що «українське громадянство не почувало себе співтворцем актів (відновлення української державности. – Авт.) і не почувало себе

відповідальним за них» проглядається не просто прагнення К. Паньківського дискредитувати ОУН, але і його уявлення про державність як громадсько-політичну ініціативу. Безумовно, ця критика ОУН була несправедливою, адже Я. Стецько і його соратники зробили спробу залучити до Державного Правління професіоналів з різних сфер суспільного життя (зокрема і самого К. Паньківського) [81, с. 8–9]. З іншого боку, він слушно відзначив і певні організаційні недоліки, адже конспіративна методика діяльності і опора на власні революційні сили, що було перевагою і єдиною запорукою ефективності у 1930-х рр., у нових реаліях відігравали неоднозначну роль, подекуди допомагаючи, а подекуди й перешкоджаючи державотворчим поривам ОУН.

У праці «Роки німецької окупації» (1965) К. Паньківський висловив ще різкішу критику на адресу ОУН. Припускаємо, що на це вплинула гостра полеміка, яка розгорілася в діаспорній періодиці між ним і представниками націоналістичних організацій. У цей час він назвав ОУН «важкою проблемою нашого національного життя за польської й за німецької окупації», організацією, з якою «ніколи не було легко жити українському легальному світові в Галичині» [148, с. 141].

До своїх попередніх обвинувачень він додає такі: залучення до організації, навіть під примусом, великої кількості невідгодованої сільської і шкільної молоді; використання нечесних методів, гіпокризія (лицемірство), явища «конфіденціалізму» (зрадництва і співпраці з ворогом); привнесення до українського національного життя під час німецької окупації «розбрату, двоподілу і братовбивства» [148, с. 141]. К. Паньківський, очевидно, був переконаний у тому, що до загибелі чільних членів ОУН-М Я. Барановського та М. Сціборського були причетні бандерівці [139, с. 95].

Критикував К. Паньківський і антинімецькі акції ОУН і УПА, оскільки вони приводили до німецьких масових репресій і безневинних жертв – страти заручників. В одній зі своїх статей він згадав лише один такий випадок, коли у листопаді 1942 р. за вбивство членами ОУН берлінського гестапівця у Львові, було розстріляно 100 українських заручників [132, с. 31]. Проте в книзі спогадів

правник писав про вбивства ОУН німецьких урядників і, відповідно, страти німцями українських заручників як поширене явище. «Думка, що рішення експропріювати магазин або вбити якогось маленького німецького урядовця тягне за собою непропорційно високі жертви з боку громадянства, що жертвами у кожному випадку є передовсім безпомічні старші люди, жінки й діти, не приходила до голови керівників організацій, які мали давати людям захист. Цим ніхто не турбувався. Доля, яка чекає сотню людей за один непродуманий і в більшості випадків непотрібний вчинок – не цікавила їх ніже крихітки» [148, с. 289], – безапеляційно стверджував правник.

Безумовно, це було цілком помилкове обвинувачення, бо найвище керівництво ОУН-Б і УПА завжди зважувало наслідки своїх акцій й застерігало підпорядковані їм структури від непродуманих кроків, що можуть призвести до безпідставних жертв з боку мирного населення. Однак не виключаємо й того, що низові осередки націоналістичного підпілля інколи змушені були діяти «по ситуації», приймати непрості рішення задля розвитку визвольного руху й протидії агресивним планам німецьких нацистів. Зрештою, К. Паньківському, формулюючи свої обвинувачення на адресу ОУН і УПА, варто було подумати й про те, що рухи Опору в окупованих нацистами європейських країнах також завжди поставали перед подібним вибором.

Перебуваючи в Німеччині на завершальному етапі Другої світової війни, а потім у таборах Ді-Пі, К. Паньківський знову відзначав і негативно оцінював протистояння між ОУН-М і ОУН-Б. При цьому наголошував: «Фронт боротьби двох груп колись одної ОУН був головним з усіх фронтів» [140, с. 185]. Однак зауважував, що мельниківці, хоч і не викинули зі своєї проблеми «революційної боротьби», проте діяли «без терору», а їхня діяльність була цілком легальною, подібною до діяльності партій та «нереволюційних груп» [140, с. 185].

Доволі стриманими були оцінки К. Паньківським діяльності Ради Сеньйорів, перейменованої та реорганізованої у Національну Раду. Як відомо, йому довелося стати її генеральним секретарем та від її імені представляти українську громадськість у стосунках з німецькими окупантами. Правник

зізнається, що мав великі сумніви з приводу прийняття цих обов'язків й навіть зізнався, що ця «діяльність» привела до його хвороби у серпні 1941 р. [139, с. 83, 89], [86, с. 8–10]. Однак він піднесено відгукувався про голову Національної Ради К. Левицького і протектора цього органу митрополита А. Шептицького: «В особах наших сеньйорів ми бачили ті моральні цінності, які нам були потрібні. Вони передавали нам велику традицію громадської думки і духовости своїх часів. Удержання престижу їх імен – тим самим престижу Національної Ради – лежало у нашому інтересі, і особистому, і громадському» [148, с. 24]. Уже будучи головою Українського крайового комітету (УКК), двічі-тричі на тиждень складав звіт К. Левицькому про діяльність комітету, проте визнавав, що Національна Рада не була дійсним керівним центром у тодішній дійсності, її значення обмежувалося моральним впливом і лише в цьому була її сила [148, с. 25].

Значно більш насичена фактичним матеріалом і оцінними твердженнями та частина спогадів К. Паньківського, що стосувалася діяльності УКК, а пізніше Українського центрального комітету (УЦК). Перед цим він коротко розповів про функціонування Української допомогової акції (УДА), утвореної в липні 1941 р. Згідно з думкою К. Паньківського, УДА мала вже характер затвердженої німцями установи, яка належала до категорії тих, що підлягають німецьким урядовим чинникам. Вона провадила «живу діяльність», творила свої відділи й підпорядковані їм заклади (наприклад, у Дрогобичі – станицю для полонених, харчівню для потребуючих, дитячий садок, гуртожиток для учнів) [148, с. 35–36]. Зрештою, УДА була включена до структури УКК на правах відділу суспільної опіки. К. Левицькому довелося вжити дисциплінарних заходів, щоб упорядкувати роботу відділу [148, с. 37].

Три з половиною роки (від вересня 1941 р.) К. Паньківський працював головою УКК та заступником голови УЦК, назвавши їх роками «співпраці з німцями» [148, с. 14]. Як відзначив В. Кубійович, ситуація К. Паньківського як голови УКК не була легкою: він мусив балансувати між нереальними вимогами Національної Ради і німецькою дійсністю [226, с. 99].

Пишучи свої спогади під час еміграції у США, передовсім намагався підкреслити винятково харитативну місію УКК та УЦК, а також підкреслював участь цих організацій в порятунку євреїв. При цьому назвав декілька імен, яким «на власну відповідальність» він видав довідки про українську національну приналежність (Мартин Лібесман, Софія Таранько). «Робили ми, що могли, щоб приміщувати знайомих жидів на роботу, навіть і в самому комітеті» [148, с. 73], – зауважив він, при цьому підкресливши небезпеку, яка загрожувала йому і колегам у разі викриття.

Водночас К. Паньківський підкреслював масштаби громадської підтримки УКК. Він розповів про громадську збірку на користь комітету з нагоди коляди на початку 1942 р., яка принесла до бюджету організації «поважні суми». Така підтримка, на думку автора спогадів, була «доказом зрозуміння нашої роботи громадянством і прихильного ставлення та довір'я громадянства до керівництва комітету, а цей успіх був також доказом координації і співпраці комітетських клітин» [148, с. 99]. Безумовно, К. Паньківський мав рацію щодо громадської підтримки керованої ним організації, але водночас ці акценти у спогадах мали на меті підкреслити суспільну необхідність, а отже, певну легітимність (на основі природного права) УКК, який виник з санкції окупаційних властей, але все ж був необхідним для українського народу Галичини організаційним чинником.

Без емоційних оцінок характеризував К. Паньківський припинення діяльності УКК і його включення до структури УЦК (березень 1942 р.). Він підкреслив своє розуміння, що УКК був тимчасовим утворенням від початку існування, однак вказав на деякі непорозуміння між краківським і львівським осередком УЦК [148, с. 152, 159].

Цікавою все ж є ботанічна метафора К. Паньківського при зіставленні УЦК і УКК: він порівняв УЦК з вирощеною в оранжереї рослиною, тоді як УКК, на його думку, виріс на власному ґрунті. УЦК постав і працював на польській етнічній території і тому був в основному «еміграційною установою». Тільки підпорядкованість незначних простором і числом

населення окраїн Холмщини, Підляшшя, Посяння і Лемківщини «давали їй подих рідної землі» [148, с. 15]. Вочевидь, як галичанин, К. Паньківський підносив значення і вплив УКК порівняно з УЦК.

Не забув наголосити правник на масштабах діяльності УКК, які, на його думку, переважали обсяги роботи УЦК в Генеральній Губернії (ГГ). «Оцінюючи справи з погляду тодішньої загальної ситуації окупованих німцями країв, положення галицької землі було не найгірше. Нам здавалося, що існування окремого керівництва українського життя в Галичині, зі сповидом співучасті в адміністрації, було корисне. Об'єднання з краківським УЦК ставило нас на тлі цілості ГГ знову в ролю народу другої кляси і національної меншости» [148, с. 155], – резюмував він.

Був переконаним прихильником збереження певної автономії структур колишнього УКК у складі УЦК після об'єднання цих комітетів у березні 1942 р., уважав, що «життя диктувало децентралізацію праці УЦК», зокрема, доцільно було зміцнити роботу осередків УЦК в Краківському і Люблінському дистриктах ГГ. Він також наголошував на потребі диференціювати взаємини з німецькою окупаційною владою на теренах «старого ГГ» та в Галичині. Проте зауважив, що голова УЦК проф. Володимир Кубійович виступав за централізацію УЦК, посиляючись на статут організації і попередній досвід. Він відкинув пропозиції К. Паньківського «не заводити нагло гострих змін у Львові» (колишніх структура УКК), й призначив керівниками відділів представників УЦК, а колишніх очільників відділів УКК призначив заступниками [148, с. 161].

Загалом К. Паньківському як правникові і поміркованому громадському діячеві вдалося налагодити плідну співпрацю з В. Кубійовичем. Останній залишив схвальну оцінку особистих і професійних якостей свого заступника: «На щастя, наша співпраця з д-ром Паньківським склалася гармонійно, попри деякі різниці в поглядах на актуальні справи, наші різні темпераменти та спроби своїх і чужих порізнити нас. Ми виступали назовні завжди одно згідно, і це передусім завдяки поставі д-ра Паньківського; нас в'язала доля, і наші

особисті взаємини переросли на приязнь, яка залишилася й надалі» [226, с. 104]. В. Кубійович цінував «чесність і джентльменство», товариськість К. Паньківського [226, с. 142].

Як заступник голови УЦК, К. Паньківський доволі детально, із використанням документів, розповів у своїх спогадах про діяльність різних відділів УЦК, а також громадських організацій («Просвіта», «Союз українок» та ін.), які працювали під егідою УЦК й під дещо іншими назвами упродовж німецької окупації 1941–1944 рр. Автор спогадів наводив здобутки і недоліки в діяльності цих структур, аналітично виокремлював завдання і проблеми в їх реалізації. Підсумовуючи діяльність УЦК, усіх його структур в умовах німецької окупації, патетично писав: «Наш національний організм виявив себе (...) організмом здоровим. Ми перебороли труднощі, які принесла війна, большевицька окупація і прихід німців. (...) Ми як нація в цілому, а не якась партія чи група, сказали своє слово, виразне і зрозуміле всьому світові, не хвилинними маніфестаціями, але своєю поставою і своїм чином. Ніхто з нас, що жили і працювали тоді в Галичині, не чекав з приходом німців дозволу, але сам із власної ініціативи і власного бажання переймав установу, в якій я працював, для української держави тієї, що «мусіла» постати на наших землях із відходом большевиків» [148, с. 430]. Як бачимо, уже перебуваючи на еміграції, К. Паньківський оцінював свою працю і діяльність УЦК як націєзбережувальну і державотворчу, чітко стоячи на позиціях максимальної участі громадськості у політичних процесах розбудови фундаменту майбутньої Української держави.

У деяких описах зауважуємо прихильність К. Паньківського до концепції органічної праці, популярної у другій половині XIX ст. Він наголошував на тому, що українці, особливо ті, які у складних умовах окупації, виконували низові адміністративні функції, все ж служили рідному народу. При цьому вони перебували перед загрозою як з боку німецьких окупантів, так і українського та польського підпілля, які вороже ставилися до «колаборантів». З цього приводу зазначав: «Український адміністратор у громаді, волості, окрузі..., український

поліцист, всі вони, не менше ніж суддя і прокурор, учитель, кооператор і т.д. виконували велику службу своєму народові серед дуже тяжких умов, часто, зокрема по містах, серед голоду й холоду. Ця неголосна праця наших ідейних людей заслуговує на добру згадку громадянства» [148, с. 393–394]. Саме тому він позитивно оцінював співпрацю з німецькими окупантами, якщо вона йшла на користь українцям у різних ділянках суспільного життя [148, с. 6]. Свої погляди обґрунтовував міркуваннями відомого історика державницького спрямування В. Липинського, який вів мову про необхідність уваги істориків не так до сентиментально-опозиційних та деструктивних, як до мужніх організаційних проявів життя нашої нації [148, с. 8].

Отже, у своїх працях меморійного і водночас дослідницького характеру К. Паньківський оцінював різні політичні і громадські організації, до діяльності яких був причетний різною мірою: ОУН, Національна Рада, УКК, УЦК. Звісно, сформовані ним оцінки, були висловлені і викристалізовані пізніше (у 1950–1960-х рр.), однак вони дають змогу розкрити політичні, національні та ціннісні візії громадсько-політичного діяча. Критикою і осудом були сповнені оцінки діяльності ОУН. Відомий діяч засуджував розкол в ОУН, взаємопоборювання бандерівців і мельників, прагнення оунівців встановити контроль над українським громадсько-політичним життям, невміння співпрацювати з досвідченими українськими політичними і громадськими діячами, залучення до ОУН великої кількості непідготовлених кадрів сільської і шкільної молоді. Відзначимо, що його критика подекуди була несправедливою, упередженою і помилковою, диктувалася ліберальними поглядами й особистими антипатіями. Натомість він високо оцінював діяльність Національної Ради, хоча й констатував її вплив лише в моральній площині. Аналітичною, з підкресленням здобутків і невдач, завдань і недопрацювань, К. Паньківський аналізував діяльність УДА, УКК і УЦК.

4.5 Огляд українських еміграційних середовищ: від громадсько-політичних до повсякденних аспектів

У спогадах К. Паньківського представлено не лише особистий досвід перебування на еміграції в останній рік Другої світової війни та перші післявоєнні роки, але й деякі аспекти існування українських еміграційних середовищ. Він описав обставини появи хвилі української еміграції у 1944 р., спричиненої наступом радянських військ, відступом німців, наголосивши, що боротьбу проти окупанта залишилися продовжували бойові відділи УПА та деякі провідники ОУН, які ще тривалий час воювали проти нового окупанта [148, с. 289–290].

Серед втікачів він виокремив три групи: духовенство з владиками на чолі, митці (театрали, письменники), науковці [148, с. 417]. Однак значну частину його спогадів про емігрантський період становлять описи завершальної діяльності УЦК, яка в цих умовах зазнала кардинальних змін. К. Паньківський наголошував: завершальний етап Другої світової війни ставив перед громадянством нові, суто політичні, завдання; УЦК, як управлінський актив західноукраїнського громадянства, мав підлаштовуватися до нових реалій й масштабувати діяльність – створювати нові представництва й станиці [140, с. 9]. Пишучи про свою діяльність на теренах Німеччини, автор виокремив у ній два етапи: праця в УЦК; робота в ДЦУНР. При цьому зауважив, що дозрівання його політичних поглядів у той час було тісно пов'язане з розвитком політично-державної думки української громади [140, с. 10].

Описуючи ініціативи членів УЦК у зазначеному напрямі, мемуарист чималу увагу присвятив різним аспектам функціонування головного представництва УЦК у м. Любен. На його думку, Любен не підходив для осідку головного представництва УЦК й централь інших установ, оскільки був віддалений від центрів життя української еміграції, зокрема, від столиці рейху Берліна, централі УЦК в Кракові й основного скупчення українців у Відні. Залізничне сполучення з Любеном залишало бажати кращого [140, с. 20].

Представництво УЦК у Любені, як стверджував автор, було фікцією від першого дня [140, с. 33], [113, с. 20].

Відзначимо, що його спогади про перебування в Любені містять цікаві факти про побутові умови емігрантів, деякі аспекти родинних стосунків, взаємин з місцевим населенням, відзначення релігійних і національних свят. Зокрема, згадував про врочистості з нагоди Листопадового чину, жалобне богослужіння з огляду на смерть митрополита Андрея Шептицького [140, с. 24]. Докладно висвітлив діяльність членів УЦК у Відні, зокрема описував культурне життя у робітничих таборах [140, с. 26–27].

Писав також про «консолідаційну акцію», маючи на увазі взаємини між різними організаціями, які представляли українських емігрантів. Зокрема чималу увагу зосередив на офіційній домовленості про співпрацю УЦК й УГК(Х). Перед установами, як зазначив автор спогадів, постало спільне завдання: підтримувати дух усіх українців, не роблячи різниці, зі сходу вони, чи з заходу [140, с. 9]. «Підпис спільного листа провідником УЦК проф. Кубійовичем і головою УГК(Х) проф. Дубровським в справі захисту всіх українців започаткував тернистий шлях зусиль відповідального політичного українства за кордоном до єдності» [140, с. 10], [112, с. 18], – згадував пізніше К. Паньківський. Важливо, що він розкрив зміст т. зв. «Тез про принципи й методи» – звернення УГК(Х) до своїх членів на еміграції про поточну ситуацію і контакти з УЦК [140, с. 16–18]. Також уважав тези першим зверненням до української громадськості в еміграції, які, хоч і не пропонували нічого нового (за винятком твердження про «шукування нових політичних форм»), усе ж стали для українських біженців хоч якимось інформатором про політичне становище. Відтак наголошує, що тези стали певними «напрямними» спільної діяльності УЦК і УГК(Х) на найближче майбутнє [140, с. 18].

Описуючи переїзд до Берліна, відверто зізнається, що члени УЦК прибули туди як утікачі, а не організатори нової мережі організацій [140, с. 35]. До німецької столиці було перенесено центральний апарат УЦК, а головне представництво УЦК відкрито у Веймарі зі згоди бюро уповноваженого

представника генерал-губернатора в Берліні [140, с. 54]. Доволі саркастично К. Паньківський коментував спроби німців налагодити співпрацю з політичними представниками українців та інших народів Східної Європи. «Дотимчасовим унтерменшам почали, принаймні про людське око, признавати ролю партнерів. Так на закінчення війни німці виступили з програмою, з якою треба було війну починати. Біда була в тому, що вже було пізно і ні в кого не було бажання стати партнером» [140, с. 36]. При цьому, автор спогадів увів до своєї праці історичні характеристики політичної діяльності керівників німецького рейху в останні місяці його існування (зокрема, розповів про план А. Розенберга щодо поділу «Советської Імперії» у 1941 р.), а також змалював кроки нацистів щодо російського генерала А. Власова, звільнення з ув'язнення С. Бандери та А. Мельника, ідеї створення загальноукраїнської політичної репрезентації [140, с. 36–44]. При цьому мемуарист зізнався, що читав опубліковані спогади колишнього керівника зовнішньої розвідки нацистської Німеччини В. Шеленберга «Лабіринт», наводив цитати з праці В. Шірера «Злет і падіння Третього рейху» [140, с. 44, 50].

Безумовно, К. Паньківський чудово розумів необхідність загальноукраїнського представництва з огляду на завершення війни і потреб відстоювати інтереси українців. Він виразно декларує державницькі погляди: «...здорове і зріле суспільство мусить мати, зокрема у вирішальних моментах, один спільний центр, спертий на правних основах, до якого прив'язана була б лояльність і публічна відданість всього громадянства» [140, с. 46]. Водночас зізнався, що такі погляди формувалися у нього, зокрема, під впливом В. Доленка, відтак навів два важливі документи-комюніке, укладені УГК(Х) [140, с. 46–49].

Містять спогади К. Паньківського і деякі подробиці про його проживання у селі Османштедт біля Веймару [140, с. 63–64]. Однак значно більше місця у них відвів утворенню УНК [140, с. 68]: «створення УНК принесло в життя українського громадянства багато нового: підпорядкування комітетові українських військових частин і юнацтва протиповітряної оборони, опіку над

усіми робітниками, тощо» [140, с. 69]. Він описував відновлення діяльності Уряду УНР [140, с. 72–75].

Автор спогадів акцентував увагу на проблемах дивізії «Галичина» [140, с. 76–97]. Згідно зі спогадами, ще восени 1944 р. навіть найбільші оптимісти розуміли, що німці програють війну. Оскільки «великі демократії» не були зацікавлені краями, які належали до сфери інтересів східного союзника, можливостей звільнити Україну від більшовиків не було. Вояків у дивізії «Галичина» залишилося мало, а добровольців було обмаль, тому німецька влада організувала примусовий набір до дивізії серед українців з ГГ. Про це не повідомили ні УЦК, який був співтворцем дивізії, ні Військову Управу [140, с. 77]. «До війська брали тепер усіх, хто тільки попався і кого можна було взяти: вояків українців із різних німецьких частин і допоміжних відділів, утікачів, яких ловили в усіх переходових пунктах у райху, Словаччині і Угорщині, робітників, що працювали в райху. (...) Не звертали багато уваги на стан здоров'я» [140, с. 77], – згадував про ці події К. Паньківський. Також він уважав своїм обов'язком згадати про двох німців, які були пов'язані зі створенням дивізії та мали вплив на її долю. Отто Вехтер та Фріц Арльт до кінця зберігали почуття відповідальності за долю вояків й у найважчі вирішальні хвилини намагалися робити все, щоб рятувати людей. О. Вехтер у відповідний час повідомив генерала Шандрука про капітуляцію Німеччини. Ф. Арльт, який добре володів англійською, на прохання генерала Шандрука був перекладачем під час місії сотника Макарушки до британського командування у справі щодо прийняття дивізії до британського полону [140, с. 99–100].

Полонені з дивізії СС «Галичина» перебували в британському полоні на території Італії у таборі полонених в Ріміні. 23 травня 1947 р. представник британського міністерства закордонних справ повідомив, що близько 8000 вояків дивізії буде перевезено до Великої Британії на роботу в сільському господарстві та індустрії, й до остаточного рішення їх вважатимуть полоненими «невизначеної національності». Таке рішення було прийняте незважаючи на протести з боку Радянського Союзу. Вже у травні 1948 р.

полонених звільнили [140, с. 190], [127, с. 24]. Про подальшу долю вояків, які воювали у німецьких частинах, також піклувалася українська громада. Вони перебували в американському полоні на території Німеччини, розкидані невеликими групами по таборах: Дармштадт, Регенсбург, Лангвассер, Авербах. Про їхнє звільнення клопоталося ЦПУЕ, відтак до кінця 1946 р. у полоні залишалася меншість з них [140, с. 189].

На думку К. Паньківського, останні дні гітлерівської Німеччини були тривожні й водночас цікаві [140, с. 63]. Німецький режим впав. Після приходу американців життя вкотре змінилося. Нового уряду ще не було, тільки військова команда міста, завданням якої визначалося забезпечувати правопорядок та допомагати викраденим до праці в рейху повертатися на свою батьківщину. К. Паньківський згадував, що американські офіцери не могли зрозуміти, чому представники слов'янських народів не хотіли повертатися на свою батьківщину [120, с. 18]. Збір чужинців і їхній подальший переїзд координувала УНРРА. Для реалізації цих завдань у колишньому концтраційному таборі «Бухенвальд» було створено репатріаційний табір. У спогадах К. Паньківський згадував, що американці принесли «подих свободи і демократії» – саме те, чого так бракувало під час більшовицької та німецької окупацій [140, с. 101], [118, с. 26]. Він також розповів про спроби радянського командування провести «репатріацію» українських емігрантів, змалював способи боротьби з цим явищем [140, с. 126–131, 150–151, 155–177]. Автор наводив чимало фактів, імен і подій навколо боротьби українців проти примусового повернення до СРСР.

Детальними описами і характеристиками насичені спогади К. Паньківського щодо співпраці з УНРРА [140, с. 142–144]. Розповідаючи про деякі сторони життя українських емігрантів, він згадав і низку сумних сторінок. Зокрема, писав про «полювання» єврейських емігрантів на українців. У нападах брали участь організовані групи, відбувалося це на вулицях Мюнхена, залізничних станціях. К. Паньківський у спогадах наводить конкретні приклади та зазначає, що напади відбувалися «тільки тому, що вони говорили по-

українському». У зв'язку з тим, що таке явище набуло масового характеру, голова Суду Обласного Представництва Української Еміграції у Мюнхені д-р Лев Ганкевич був змушений звернутися до Суду Єврейського Комітету у Мюнхені з представленням справи і вимогою вплинути на членів єврейської громади. Тільки після цього «полювання» на українців дійсно припинилося [140, с. 194].

У вересні 1945 р. К. Паньківський з сім'єю переїхав до табору УНРРА в Оффенбаху, що недалеко від Франкфурту на Майні. Там він прожив до березня 1946 р. Табір був невеликим й не надто заселеним, «не мав жодних познак справжнього унівського табору, в якому потрібні були б органи самоуправи» [140, с. 142, 145–146], – зазначав він пізніше. Проте загалом суспільство у таборах Ді-Пі відзначалося високим рівнем самоорганізованості, це були так звані «держави в державі» [246, с. 73]. Саме під час перебування у таборі в Оффенбаху у Німеччині життя почало нормалізовуватися – відновилося поштове та залізничне сполучення для цивільних. Такі дрібниці, як годинні спізнення поїздів та те, що вагонів було обмаль, а людей, які бажали поїхати з Франкфурта до Мюнхена й навпаки – понад міру, нікого не хвилювало. К. Паньківський згадував, що найчастіше до вагона можна було потрапити тільки через вікно, отримати місце для сидіння було нездійсненною мрією [126, с. 22].

23 березня 1946 р. відбувся переїзд до табору в Кастелі, де К. Паньківський прожив від березня 1946 р. до вересня 1948 р. Згадуючи про цей табір, він зазначав, що життя у ньому було влаштоване, реєстрація пройшла під справжніми іменами. У таборі перебували понад 2500 осіб, з яких українців понад 2000. Другою національною групою, набагато меншою (близько 200 осіб), але впливовішою, були латиші [140, с. 142, 149].

Характеризуючи українську еміграцію в Німеччині у 1944–1949 рр., К. Паньківський констатував, що вона складалася з двох груп: політичних утікачів і людей, примусово вивезених до Німеччини. Політичні емігранти були дуже різними за ідейно-політичними платформами і методами діяльності.

Серед них він особливо виокремив «верхівку» діячів українського політичного, громадського, культурного життя на західноукраїнських землях міжвоєнного періоду, а також втікачів з Радянської України: працівники українських установ, що діяли в умовах німецької окупації; антикомуністи, колишні репресовані та їхні родини, які не були активними в умовах окупації. Друга група – «українці, невільники у гітелірівському райху», які після війни відмовилися повертатися додому. Серед менших груп автор спогадів назвав політичних в'язнів, колишніх вояків різних формацій та членів їхніх родин, а також «випадкові елементи» (спекулянти, люди, які перебували на службі у німців, тощо). За соціальною структурою українські емігранти, на думку К. Паньківського, склалися з селян (майже половина від загальної кількості), робітників і ремісників (приблизно третина), інтелігенції. Серед них переважали чоловіки, кількість жінок сягала третини. За релігійною приналежністю: дві третини – греко-католики, третина – православні, а кількість протестантів була незначною (1–2%) [140, с. 181–182].

Доцільно відзначити, що автор спогадів дещо скептично оцінив існування у таборах Ді-Пі самоврядування, репрезентоване вільно обраною «таборовою радою», обраним «комендантом табору», управою з відділами (рефератами), поліцією. «Проблеми тих таборових республік, від яких жодний таборянин не міг втекти, не мали корисного впливу на піднесення громадського і культурного рівня життя всіх утікачів, між ними і українських. Назва “таборова республіка” не звучала добре в поточному моменті і не записалася добре в нашій історії. Способи і методи боротьби за владу в таборах часто показували занепад суспільної моралі. Шкурні справи, боротьба за пост коменданта табору, а ще більше за пости при обслузі складів, прикривалися ідейними чи ідеологічними гаслами» [140, с. 184]. Ця теза дещо контрастує з піднесеними і детальними описами успіхів українського церковно-релігійного, культурного і громадського життя в таборах, які натрапляємо на інших сторінках його спогадів [140, с. 202–227].

Вочевидь така оцінка була пов'язана з політично-громадськими уподобаннями автора-солідариста. К. Паньківський змалював картину протистояння, конфліктів і непорозумінь, серед яких опинилися українські емігранти. Боротьба, за його словами, все ще тривала на різних «фронтах»: утікачів проти начальства УНРРА, «слабших» народів проти привілейованих. Були й внутрішньоукраїнські «фронти»: західні проти східних, гетьманці проти «уенерівців» [140, с. 184]. На його думку, найголовнішим був «фронт боротьби двох груп колись одної ОУН». Активна молодь, яка емігрувала на захід, була або прихильником однієї з частин розколеної ОУН, або її членом. Обидві групи не викреслили із своєї програми «революційної боротьби» й робили усе, щоб продемонструвати соборність та всеукраїнськість [140, с. 185]. Ще однією спільною рисою ОУН-(б) та ОУН-(м) було «намагання перевершити себе у своїй колишній ворожості до німців і самохвальба протинімецькою діяльністю». Зі слів К. Паньківського, складалося враження, що чим тісніше була співпраця особи з німцями, тим більше вона в подальшому наголошувала на своїх заслугах у боротьбі проти німецького режиму. Перші післявоєнні роки були добрим на те часом, народи тоді створювали об'єднання жертв нацизму, політичних в'язнів тощо [140, с. 186].

Мемуарист знову проявив своє недоброзичливе ставлення до ОУН. Активність обох груп ОУН, за його словами, виявлялася у різних формах. Діяльність ОУН(б) набула поміркованішого характеру. Бандерівці намагалися у місцях поселення захопити владу: по лінії УНРРА – в таборі, по лінії українській – у комітетах. Повсюди відчувався їхній тиск, мали місце акції збору податків з призначенням на визвольну боротьбу організації. «Казали, що це на УПА, але тільки один Бог знає, чи УПА з того дійсно щось дістала», – згадував про це К. Паньківський [140, с. 186]. Також ОУН(б) вела завзяту боротьбу проти «чужих» преси і книг. Такі матеріали не дозволяли поширювати, знищували, а розповсюджувачів карали [140, с. 187]. ОУН(м) за чисельністю і впливом на маси поступалася бандерівцям. Доволі часто траплялися сутички між двома групами ОУН як на терені таборів, так і в

рамках організацій поза ними. Осуд з боку громадськості й заклики припинити протистояння не давали результатів [140, с. 187].

Значну увагу К. Паньківський зосередив на ЦПУЕ, детально розкривши зміст діяльності організації [140, с. 195–200]. Як юрист, особливо ґрунтовно описав громадське судівництво, оскільки при центральному представництві ЦПУЕ діяв Найвищий Громадський СУД, в областях були обласні суди, а в таборах на тренах Німеччини працювали табірні / місцеві суди. Їхню діяльність регламентував «Статут судівництва української еміграції». Правник уважав роботу громадських суддів дуже важкою, особливо з огляду на неможливість забезпечити належне виконання судових вироків. Загалом же автор спогадів позитивно оцінив «корисну роботу» ЦПУЕ, яке охопило в єдине ціле усі осередки поселення українців і здобуло в окупаційної влади, місцевої німецької влади, у представників еміграції інших народів своє місце як репрезентація українців [140, с. 199–200].

У одній зі статей К. Паньківського, яка стосувалася, зокрема, діяльності УККА, він провів аналіз внутрішньої структури, політичної діяльності та суспільного значення цієї організації в українській діаспорі у США. Його оцінки, хоча й критичні, не можемо вважати суто негативними – вони радше аналітичні й спрямовані на осмислення ролі УККА як консолідуючої сили українського громадсько-політичного життя за кордоном. Автор звернув увагу на організаційну побудову УККА, аналізуючи принципи формування його керівних органів та механізми ухвалення рішень. Його критика зосереджена на певній централізованості та замкненості управлінської верхівки, що, на його думку, могло обмежувати демократичність процесів у межах УККА. Також він підкреслив, що попри наявність виборних структур, фактичний вплив на ухвалення ключових рішень зосереджувався в руках обмеженого кола осіб [137, с. 48–50].

На думку К. Паньківського, УККА був важливим інструментом артикуляції інтересів української діаспори в американському політичному середовищі. Він наголошував на значному впливі організації на формування

громадської думки щодо українського питання. Однак ефективність цієї діяльності могла бути вищою за умов більшої згуртованості української громади та усунення внутрішніх суперечностей. Крім того, зазначав, що розбіжності між політичними групами, які історично склалися ще в міжвоєнний період, віддзеркалювалися й у діяльності УККА, що ускладнювало вироблення єдиної стратегії у просуванні українських інтересів [137, с. 47]. Щодо діяльності УККА, то з нею був обізнаний не з чуток, оскільки у липні 1952 р. був не тільки делегатом на конгресі, а й секретарем номінаційної комісії [137, с. 48].

Отже, спогади, трактування та історичний опис життя українських емігрантів стосувалися переважно останнього року Другої світової війни та перших післявоєнних років. Вони є особливо цінними для з'ясування останнього (еміграційного) періоду діяльності УЦК. Водночас К. Паньківський доволі ретельно, фактологічно описував і характеризував громадське та політичне життя українців у 1945–1948 рр. Особливу увагу присвятив діяльності ДЦУНР, спробам деяких українських громадсько-політичних сил створити єдиний політичний представницький центр українства, характеризував позицію ОУН-Б та ОУН-М, вів мову про діяльність наддніпрянських громадсько-політичних сил, детально охарактеризував утворення і політичну платформу УНДС тощо. Водночас він описував побутове, культурно-освітнє, організаційне життя українців у таборах переміщених осіб, стосунки з представниками американських, канадських, французьких властей і організацій, підтримку з боку УГКЦ, переслідування українців радянськими військовими і політичними, структурами, обвинувачення їх в антисемітизмі, колабораціонізмі тощо. На жаль, недостатню увагу К. Паньківський присвячував діяльності українських емігрантських організацій в США. Єдиним винятком стали його рефлексії щодо діяльності УККА.

Висновки до четвертого розділу

У результаті дослідження встановлено, що у своїх спогадах та історичних працях К. Паньківський зосереджувався на описі політичного і правового становища українського населення Східної Галичини XIX – першої половини XX ст. На його думку, суспільно-правове становище українців під час Австро-Угорського періоду було прийнятним, оскільки народи в імперії теоретично мали рівні права, хоч на теренах Галичини більше привілеїв було у поляків. К. Паньківський давав негативну оцінку національній політиці міжвоєнної Польщі, особливо її крокам щодо українського населення. Виокремлено такі постульовані ним головні недоліки у національній політиці Польщі щодо українців: усунення української мови з політично-адміністративного життя, обмеження українцям доступу до державних посад, освіти, матеріальних спроможностей (зокрема, права купівлі нерухомості), протидія розвитку українських громадських організацій тощо.

З'ясовано, що як ретельний спостерігач він різнобічно описував і аналізував політично-адміністративні, соціально-психологічні та побутові аспекти радянського повсякдення у 1939–1941 рр. Вів мову про арешти й репресії з боку радянських властей, яскраво описував атмосферу страху, яка запанувала у західноукраїнському суспільстві. З іншого боку, вказував і на деякі, на його погляд, позитивні моменти радянської політики, зокрема у сфері охорони здоров'я. Відзначав проведення більшовиками українізація, ліквідацію безробіття. Надалі К. Паньківський вкрай різко критикував жорстоку політику нацистських окупантів в Україні. Загалом він розкрив ідеологічні засади та політичні трансформації німецької політики щодо українського, польського та єврейського населення, показав структуру і діяльність різних німецьких органів влади: від окремих відділів уряду губернатора галицького дистрикту до кріпо та гестапо.

Простежено й проаналізовано оцінки та характеристики, які К. Паньківський надавав різним політичним і громадським організаціями в

роки Другої світової війни, особливо: ОУН, УНРаді, УКК, УЦК. Зокрема, засуджував розкол в ОУН, взаємопоборювання бандерівців і мельників, прагнення оунівців встановити контроль над українським громадсько-політичним життям, невміння співпрацювати з досвідченими українськими політичними і громадськими діячами, залучення до ОУН великої кількості непідготовлених кадрів сільської і шкільної молоді. Натомість він високо оцінював діяльність УНРаді, хоча й констатував її вплив лише в моральній площині. Аналітично, з підкресленням здобутків і невдач, завдань і недопрацювань, К. Паньківський висвітлював діяльність УДА, УКК і УЦК.

Спогади та історичні праці К. Паньківським є цінними й для з'ясування становища українських емігрантів у Європі в перші післявоєнні роки. Він доволі ретельно, фактологічно описував і характеризував громадське та політичне життя українців у 1945–1948 рр. Особливу увагу присвятив спробам деяких українських громадсько-політичних сил створити єдиний політичний представницький центр українства, детально охарактеризував утворення і політичну платформу УНДС тощо. Водночас він описував побутове, культурно-освітнє, організаційне життя українців у таборах переміщених осіб. На жаль, недостатню увагу К. Паньківський присвячував діяльності українських емігрантських організацій в США. Єдиним винятком стали його рефлексії щодо діяльності УККА.

Матеріали розділу дали підставу сформулювати періодизацію творчої спадщини К. Паньківського: 1) 1938–1942 рр. – поява перших публікацій правничого та громадського характеру, присвячених діяльності СУА, а згодом – організаційним умовам життя українства в умовах німецького «нового порядку»; 2) 1953–1957 рр. – початок публікаційної діяльності у США, що проявилось у друці статей в «Листах до приятелів», «Правничому віснику» й ознаменувалося виданням першого тому спогадів «Від держави до комітету»; 3) 1957–1968 рр. – найбільше піднесення публікаційної активності, яке ознаменувалося ретельною і копіткою працею над наступними двома томами спогадів, друком численних статей у діаспорних часописах; 4) 1968–1974 рр. –

планування підготовки і видання четвертого тому спогадів, згортання творчої праці на тлі занепаду видання «Листів до приятелів», видавництва «Ключів», проблем зі здоров'ям та родинних втрат.

Матеріали розділу висвітлені в таких публікаціях автора:

1) Гранд М. Оцінка Костем Паньківським діяльності українських політичних і громадських організацій у роки Другої світової війни (1939–1945). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. Вип. 12/54. С. 201–215.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з урахуванням його мети і завдань дало підставу узагальнити його результати.

Проаналізовано історіографію та джерельну базу, визначено методологічну основу роботи. Відзначено, що історіографія життя і діяльності К. Паньківського перебуває на стадії становлення. Загалом, усі наукові, науково-популярні та публіцистичні напрацювання, які стосуються біографії зазначеного громадсько-політичного діяча, поділено на три великі групи: а) праці українських еміграційних, діаспорних авторів (І. Витанович, С. Галамай, Л. Драшевська, І. Кедрин, В. Косик, В. Кубійович, В. Маруняк, М. Стахів, Я. Стецько, В. Яшан та ін.); б) публікації радянських учених (Н. Супруненко, В. Коваль, М. Коваль тощо); в) дослідження сучасних українських науковців (Н. Антонюк, В. Боєчко й Т. Чехович, А. Боляновський, М. Галів, М. Коваль, Ж. Ковба, К. Курилишин, В. Кучера та П. Чернега, О. Лисенко, В. Офіцинський, І. Патриляк та М. Боровик, О. Сурмач, А. Тронь, О. Шаблій, В. Яблонський та ін.). Перші з них характеризувалися обмеженістю джерельної бази й наявністю доволі різких ідейно-політичних акцентів, які зазвичай відбивали поліструктурність і поляризованість українських еміграційних кіл (що особливо помітно у рецензіях на праці К. Паньківського). Другі будувалися на марксистсько-ленінській доктрині, спиралися на радянську політичну ідеологію, яка передбачала негативну оцінку усіх українських діячів, діяльність яких йшла всупереч політичним цілям і завданням російсько-радянського режиму, а особливо тих особистостей, яких можна було принагідно обвинуватити у співпраці з нацистськими окупантами. Третя група праць побудована переважно на значно ширшій джерельній основі, написана з урахуванням вимог новітньої методології, спрямована на верифікацію і виявлення об'єктивних фактів та історичних обставин діяльності К. Паньківського. Власне, саме у роки незалежності України стало можливим

проведення комплексного дослідження біографії і творчої спадщини зазначеного українського громадсько-політичного діяча.

Визначено джерельну базу дослідження, яка охопила різноманітний спектр історичних джерел, які на основі традиційних підходів до класифікації історичних документів, поділено на такі групи: 1) неопубліковані архівні матеріали; 2) опубліковані джерела; 3) матеріали періодичних видань; 4) спогади сучасників; 5) мемуарні праці К. Паньківського. Першочергове значення для конструювання життєпису цього громадсько-політичного діяча мали документи Центрального державного історичного архіву України у Львові, а також його опубліковані спогади та науково-популярні праці. Саме останні дали нам змогу реконструювати його інтелектуальну біографію.

Підкреслено, що методологічні засади дослідження інтелектуальної біографії К. Паньківського спираються на міждисциплінарний підхід, який передбачає поєднання здобутків наукової біографістики, соціальної історії, історичної психології, літературознавства та джерелознавства. Теоретичною основою дослідження стали концептуальні засади інтелектуальної історії (В. Андреев, Л. Лазурко, В. Масненко, С. Плохій, Д. Сачко, І. Соляр, В. Тельвак та ін.). Водночас методологія біографічного дослідження спирається на багаторівневе системне поєднання загальнонаукових, конкретно-наукових підходів та прикладних методів (історико-генетичного, історико-системного, проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, історико-типологічного, контекстуально-інтерпретаційного, логіко-семантичного, лексико-семантичного), які дали змогу реконструювати і одночасно сконструювати (що не суперечить одне одному) найбільш повну біографію К. Паньківського (1897–1974).

Висвітлено дитячі та юнацькі роки К. Паньківського. З'ясовано, що становлення особистості історичного діяча відбувалося в умовах традиційного виховання в родині українських галицьких інтелігентів Костя і Йосипи Паньківських на засадах національно-патріотичних, громадянських, релігійно-християнських цінностей. Упродовж дитячих та юнацьких років К. Паньківський перебував у товаристві галицької інтелігенції, його оточували

інтелектуали, громадські діячі, митці, які часто бували в батьківському домі. Це також позначилося на зацікавленнях, інтересах, цінностях юнака та подальшому становленні його особистості. З'ясовано, що початкову освіту К. Паньківський здобував в одній з народних шкіл Львова та удома, згодом у філії Академічної гімназії у Львові. У 1915–1918 рр. служив в австрійському війську, воював на фронтах Першої світової війни. Згодом вивчав право в університеті Франца І у Львові, Карловому університеті та УВУ у Празі. Був активним учасником українського студентського життя, не пристав ні до соціалістичного, ні до націоналістичного табору, оскільки займав нейтральну позицію. У 1922 р. отримав ступінь доктора права на юридичному факультеті Карлового університету.

Окреслено найближче соціальне оточення К. Паньківського, його «близьке коло спілкування», яке, згідно з даними психологічної науки, найбільше сприяє становленню світогляду молодої людини. Наголошено, що батьки і родичі К. Паньківського різною мірою були залучені до українського національного руху. Їхня діяльність, безумовно, слугувала вектором для самовизначення майбутнього громадсько-політичного діяча. Визначними представниками його родини були дядьки Федір Паньківський – полковник армії УНР та учасник Першого Зимового походу, Олександр Паньківський – працівник Міністерства військових справ УНР, Северин Паньківський – відомий український актор, Степан Федак – адвокат та член уряду ЗУНР, брат Степан Паньківський – січовий стрілець і герой Листопадового Чину.

Розкрито професійну і громадсько-політичну діяльність К. Паньківського у міжвоєнній Польщі. Відзначено, що упродовж 1924-1939 рр. він займався адвокатською практикою у Львові, спочатку в адвокатському бюро С. Федака, згодом – В. Старосольського. З 1930 р. вів власну адвокатську канцелярію. У цей час виступав оборонцем під час політичних процесів, які влаштовував польський окупаційний режим над членами УВО та ОУН. Так, у грудні 1932 р. був оборонцем члена ОУН Д. Данилишина, а в 1936 р. захищав Я. Макарушку й О. Пашкевича під час відомого «Львівського процесу» над членами ОУН.

Встановлено, що з 1925 р. К. Паньківський був членом громадсько-професійної організації українських правників – Союзу українських адвокатів. З 1930-х рр. займав відповідальні посади в СУА, зокрема, виконував обов'язки касира. Публікувався у друкованому органі СУА «Життя і Право», надаючи консультації з питань цивільного та кримінального права. Водночас належав до львівської Палати адвокатів. У 1938 р. його у статусі судді було призначено до дисциплінарного відділу Палати адвокатів у Львові. Справи, які там розглядалися, нерідко мали політичний підтекст, однак К. Паньківський показав себе безсторонньою, фаховою і виваженою людиною, добрим фахівцем. За час праці здобув добру репутацію серед колег (зосібна, євреїв і поляків) та клієнтів і вважався одним із найкращих українських адвокатів Східної Галичини, разом з С. Федаком, В. Старосольським, С. Шухевичем. Тривала адвокатська практика у 1930-х рр. витворила той особистісний і громадський фундамент, який дав змогу К. Паньківському проявити себе громадським і політичним діячем у важкі роки Другої світової війни і післявоєнний час.

Проаналізовано епістолярну спадщину К. Паньківського 1930-х, початку 1940-х рр., яка збереглася в Україні. Ці джерела поділено на дві групи: особисте та службове листування. З'ясовано, що з-поміж приватних листів деякі мали родинний характер, містили прохання про допомогу у пошуку роботи, інші були короткими інформаційними повідомленнями, подяками, привітаннями, а також проханнями повернути борги. З листів випливає, що К. Паньківський представляв інтереси відомих культурних діячів (зокрема, члена НТШ філолога К. Чеховича). Службове листування містить значну кількість кореспонденції від клієнтів і адвокатів з провінційних міст щодо справ, які адвокат К. Паньківський проводив у львівських судах. Загалом, з листів перед нами постають сюжети з особистого і професійного життя українського адвоката, що мають джерельне значення не лише щодо вивчення історії вітчизняної адвокатури, але й студіювання деяких аспектів повсякденного життя української інтелігенції досліджуваного періоду.

Охарактеризовано діяльність К. Паньківського в роки Другої світової війни. Встановлено, що з початком радянської окупації він втратив можливість займатися адвокатською діяльністю, проте йому випала нагода працювати завідувачем планово-економічного відділу в АПТУ у Львові, де зміг уникнути більшовицьких репресій. Наголошено, що роки німецької окупації для К. Паньківського стали найбільш важкими і водночас насиченими громадською діяльністю. Він узяв активну участь у діяльності утвореної у Львові УНРади на чолі з К. Левицьким і під протекторатом А. Шептицького, очолив Генеральний секретаріат цієї організації. З'ясовано, що К. Паньківський, на вимогу німецьких властей, сформував і розбудував структури УКК – центральний орган керівництва окружними допомоговими комітетами в дистрикті «Галичина». Розкрито його діяльність на чолі УКК до об'єднання з УЦК (1 березня 1942 р.), а також виокремлено основні напрями його діяльності на посаді заступника В. Кубійовича. Встановлено, що у важких умовах німецької окупації йому вдалося налагодити дієву систему соціально-гуманітарної допомоги українцям та представникам інших національностей. Його безумовною заслугою став порятунок заарештованих гестапо українських діячів культури В. Барвінського, К. Малицької, В. Пачовського, М. Рудницької, В. Сімовича. У робочих поїздках він відвідав майже усі міста дистрикту «Галичина», зокрема, двічі побував у Дрогобичі, де зустрічався з місцевою українською «Робітничою громадою» і високо оцінив її профспілкову та культурно-просвітницьку діяльність. Розкрито його роль у налагодженні функціонування профспілкових організацій (об'єднань праці) в Галичині, розбудові культурних осередків і організацій освітнього і мистецького спрямування, певною мірою відзначено його участь у створенні дивізії «Галичина».

З'ясовано основні віхи еміграційного періоду життя і діяльності К. Паньківського (1944–1974). З'ясовано, що цей час пов'язаний з перебуванням у Німеччині, зокрема в таборах Ді-Пі, а згодом – із проживанням у США. Досліджено, що у липні 1944 – березні 1945 рр. він активно працював

над створенням осередків УЦК на теренах Польщі і Німеччини. Проте після розпуску УЦК як один із чільних діячів в поляризованому українському емігрантському середовищі зблизився з ДЦ УНР, виконував обов'язки голови уряду УНР в екзилі, брав активну участь в громадській діяльності українців у таборах Ді-Пі. Відзначено, що за час перебування у Німеччині К. Паньківський проявив здібності організатора громадського життя, передусім осередків суспільної опіки над українськими біженцями і військовими у Західній Європі. Своєю діяльністю він здобув повагу серед українців, інтереси і права яких часто захищав юридичним шляхом. Його політична діяльність у складі уряду УНР була обмеженою з огляду на об'єктивні обставини повоєнного часу і незначні політичні можливості ДЦ УНР. Як правник, перебував на позиціях легітимності політичного керівництва української республіканської державності (1917–1921), відстоював ідею об'єднання українських громадсько-політичних організацій навколо ДЦ УНР, був одним із засновників Української національної ради, брав участь у її першій сесії. Встановлено, що після переїзду до США, К. Паньківський не полишив громадсько-політичної діяльності, заснувавши спільно з М. Шлемкевичем та М. Ветухівим СУНД. Упродовж 1950–1966 р. був незмінним головою цієї організації центристсько-ліберального спрямування, а також очолював представництво виконавчого органу УНРади у США та відділ Ліги поневолених Росією народів. Попри все констатовано, що активної участі у політичному житті українців в США К. Паньківський не брав, дбаючи про матеріальне забезпечення родини і займаючись публіцистичною діяльністю, результатом якої стала поява трьох книг спогадів і низки меморійних та науково-популярних статей. Наголошено, що у цих працях він зміг розкрити свій громадсько-політичний досвід, проявити історико-правові рефлексії, презентувати суспільно-політичне бачення. Відзначено, що К. Паньківський активно співпрацював з журналом «Листи до приятелів», листувався з М. Шлемкевичем, І. Кедриним-Рудницьким, В. Кубійовичем та іншими відомими українськими вченими, публіцистами, громадськими діячами, матеріально підтримував культурно-видавничі проєкти української

еміграції (серію видань «Життя і Мислі» у видавництві «Ключі», словникову частину «Енциклопедії українознавства»), брав участь у ювілейних заходах НТШ, співпрацював з УВАН. Відійшов у вічність 20 січня 1974 р.

На основі аналізу життя і діяльності К. Паньківського й застосування періодизаційної методики виокремлено чотири великі періоди біографії історичного діяча.

Перший період (1897–1922) – виховання у родинному домі, здобуття освіти в початковій школі, гімназії, Львівському і Празькому університетах, отримання ступеня доктора права. У цьому періоді можна виокремити низку етапів: а) 1897–1907 рр. – родинне виховання, здобуття початкової освіти; б) 1907–1915 рр. – навчання в філії Академічної гімназії у Львові; в) 1915–1918 рр. – служба в австрійській армії, участь у бойових діях під час Першої світової війни; г) 1918–1922 рр. – здобуття вищої правничої освіти у Львівському університеті, а згодом у Карловому університеті та УВУ у Празі, участь в студентському молодіжному русі.

Другий період (1922–1939) – професійна та громадська діяльність у міжвоєнні роки. У цьому періоді можна виокремити такі етапи: а) 1922–1924 рр. – спроба працевлаштуватися у судово-правничій системі Чехословацької республіки; б) 1924–1930 рр. – повернення до Східної Галичини, яка перебувала у складі Польської республіки, праця адвокатським практикантом у канцеляріях С. Федака та В. Старосольського, вступ до СУА; в) 1930–1939 рр. – відкриття власної адвокатської канцелярії, входження до складу найбільш відомих та успішних українських адвокатів у міжвоєнній Польщі, участь у політичних судових процесах над членами УВО, ОУН, КСМЗУ, ведення корпоративних і особистих судових справ, активна діяльність у громадських організаціях (СУА, «Плай», УТДІ тощо).

Третій період (1939–1944) – життя і діяльність в умовах радянської та нацистської окупації Східної Галичини. У цьому періоді можна виокремити такі етапи: а) 1939–1941 рр. – життя в умовах радянської окупації, праця у планово-економічному відділі АПТУ Львівської області УРСР; б) 1941–

1942 рр. – початок громадсько-політичної діяльності в умовах гітлерівської окупації, формальне входження до складу українського уряду Я. Стецька, участь у діяльності Ради Сеньйорів й виконання обов’язків генерального секретаря УНРади, розбудова структур та керівництво УКК; в) 1942–1944 рр. – виконання обов’язків заступника провідника УЦК, співпраця з В. Кубійовичем, активна діяльність щодо організації українського громадського, насамперед культурного, соціально-харитативного життя українства у важких умовах німецької окупації, підтримка створення дивізії «Галичина», захист українського населення від німецьких репресій, допомога потребуючим полякам і євреям.

Четвертий період (1944–1974) – перебування К. Паньківського на еміграції – у Німеччині та США, – активна політична діяльність у рамках уряду УНР в екзилі, створення СУНД, публікаційна активність щодо видання спогадів та науково-популярних праць. У цьому періоді можна виокремити такі етапи: а) 1944–1945 рр. – діяльність щодо організації осередків УЦК на теренах Польщі і Німеччини; б) 1945–1948 рр. – виконання обов’язків голови уряду УНР в екзилі і водночас активна участь у громадській діяльності українців, які перебували у таборах переміщених осіб (Ді-Пі); в) 1948–1949 рр. поступовий відхід від діяльності в уряді УНР, клопотання щодо дозволу емігрувати до США; г) 1949–1966 рр. – переїзд до США, заснування СУНД спільно з М. Шлемкевичем та М. Ветухівим, активна публіцистична діяльність, початок видання спогадів окремими книгами; ґ) 1966–1974 рр. – припинення діяльності СУНД, завершення видання меморій, зменшення громадської активності з огляду на похилий вік, втрату рідних (дружини Марії), хвороби й відхід у вічність.

Проаналізовано суспільно-політичні та історичні погляди К. Паньківського. У результаті дослідження встановлено, що у своїх спогадах та історичних працях він зосереджувався на описі політичного і правового становища українського населення Східної Галичини XIX – першої половини XX ст. При цьому акцентовано підкреслював окупаційний характер

австрійського, російського (під час Першої світової війни), польського, радянського, німецького панування на західноукраїнських землях. На його думку, суспільно-правове становище українців під час Австро-Угорського періоду було прийнятним, оскільки народи в імперії теоретично мали рівні права, хоч на теренах Галичини більше було привілеїв у поляків. К. Паньківський давав негативну оцінку національній політиці міжвоєнної Польщі, особливо її крокам щодо українського населення.

Виокремлено такі постульовані ним головні недоліки у національній політиці Польщі щодо українців: 1) з державного, політично-адміністративного життя цілковито усунуто українську мову; 2) для українського населення зникла перспектива обіймати посади в державній адміністрації; 3) польська держава не дозволяла поширювати діяльність українських галицьких товариств на територію Волині; 4) після реформи самоврядування українське населення втратило практично будь-який вплив на своє політичне життя; 5) польська влада доклала зусиль, щоб знищити українське початкове шкільництво і звести до мінімуму кількість середніх та фахових шкіл, обмежити українцям можливість здобуття вищої освіти; 6) обмежувалося для українців право на працю; 7) застосовувалися утиски українців в операціях з купівлі землі; 8) ув'язненим українцям відмовляли у праві надсилати листи своїм адвокатам українською мовою; 9) поляки «постійно вигадували» нові способи боротьби з організаційним ростом українців.

З'ясовано, що К. Паньківський як ретельний спостерігач різнобічно описував і аналізував політично-адміністративні, соціально-психологічні та побутові аспекти радянського повсякдення у 1939–1941 рр. Він одним з небагатьох зафіксував ініціативу провідних українських громадян створити Тимчасовий український допомоговий комітет у Львові, який би представляв інтереси українського населення, відзначивши, що ця ідея виявилася неактуальною у новій дійсності. Вів мову про арешти й репресії з боку радянських властей, яскраво описував атмосферу страху, яка запанувала у західноукраїнському суспільстві. З іншого боку, вказував на деякі, на його

погляд, позитивні моменти радянської політики, зокрема у сфері охорони здоров'я. Відзначав проведення більшовиками українізації, ліквідації безробіття, що особливо було помітним для багатьох українців, які під час польської окупації не могли отримати роботи.

Досліджено, що К. Паньківський у край критично описував жорстоку політику нацистських окупантів в Україні. Загалом він розкрив ідеологічні засади та політичні трансформації німецької політики щодо українського, польського та єврейського населення, описав структуру і діяльність різних німецьких органів влади: від окремих відділів уряду губернатора галицького дистрикту до кріпо та гестапо. Змістовними є спогади К. Паньківського про формування дивізії «Галичина», роль німецьких властей та українських чинників у цьому політично-мілітарному проєкті. Цінними є його характеристики німецьких посадовців: генерал-губернатора Г. Франка, губернаторів К. Ляша та О. Вехтера, очільників різних відомств. Водночас він запропонував власну періодизацію становлення та діяльності німецького окупаційного режиму в Галичині у 1941–1944 рр., в основі якого лежить органіцистський підхід.

З'ясовано, що у працях меморійного і водночас дослідницького характеру К. Паньківський оцінював різні політичні і громадські організації, до діяльності яких був причетний різною мірою: ОУН, Національна Рада, УКК, УЦК. Звісно, сформовані ним оцінки, були висловлені і викристалізовані пізніше (у 1950–1960-х рр.), однак вони дають змогу розкрити політичні, національні та ціннісні візії громадсько-політичного діяча. Критикою і осудом були сповнені оцінки діяльності ОУН. Громадсько-політичний діяч засуджував розкол в ОУН, взаємопоборювання бандерівців і мельниківців, прагнення оунівців встановити контроль над українським громадсько-політичним життям, невміння співпрацювати з досвідченими українськими політичними і громадськими діячами, залучення до ОУН великої кількості невідготовлених кадрів сільської і шкільної молоді. Відзначимо, що його критика подекуди була несправедливою, упередженою і помилковою, та диктувалася ліберальними поглядами й

особистими антипатіями. Натомість він високо оцінював діяльність Національної Ради, хоча і констатував її вплив лише в моральній площині. Аналітично, з підкресленням здобутків і невдач, завдань і недопрацювань, К. Паньківський характеризував діяльність УКК і УЦК.

Розкрито трактування та виокремлення К. Паньківським ключових складників історичних описів життя українських емігрантів наприкінці Другої світової війни та перших післявоєнних років. Вони є особливо цінними для з'ясування останнього (еміграційного) періоду діяльності УЦК. З'ясовано, що він доволі ретельно, фактологічно описував і характеризував громадське та політичне життя українців у 1945–1948 рр. Особливу увагу присвятив діяльності ДЦ УНР, спробам деяких українських громадсько-політичних сил створити єдиний політичний представницький центр українства, характеризував позицію ОУН-Б та ОУН-М, вів мову про діяльність наддніпрянських громадсько-політичних сил, детально охарактеризував утворення і політичну платформу УНДС тощо. Водночас описував побутове, культурно-освітнє, організаційне життя українців у таборах переміщених осіб, стосунки з представниками американських, канадських, французьких властей і організацій, підтримку з боку УГК(Х), переслідування українців радянськими військовими і політичними структурами, обвинувачення їх в антисемітизмі, колабораціонізмі тощо. Встановлено, що недостатню увагу К. Паньківський присвячував діяльності українських емігрантських організацій в США. Єдиним винятком стали його рефлексії щодо діяльності УККА.

На основі критичного аналізу творчої спадщини К. Паньківського запропоновано її періодизацію: *перший період* (1938–1942) – поява перших публікацій правничого та громадського характеру, присвячених діяльності СУА, а згодом – організаційним умовам життя українства в умовах німецького «нового порядку»; *другий період* (1953–1957) – початок публікаційної діяльності у США, що проявилось у друці статей в «Листах до приятелів», «Правничому віснику» й ознаменувалося виданням першого тому спогадів «Від держави до комітету»; *третій період* (1957–1968) – найбільше піднесення

публікаційної активності, яке ознаменувалося ретельною і копіткою працею над наступними двома томами спогадів, друком численних статей у діаспорних часописах; *четвертий період* (1968–1974) – планування підготовки і видання четвертого тому спогадів, згортання творчої праці на тлі занепаду видання «Листи до приятелів», видавництва «Ключі», проблем зі здоров'ям та родинних втрат. Останні праці побачили світ уже після його смерті (1978). Підкреслено, що спогади та історичні матеріали К. Паньківського, попри неоднозначні, інколи доволі амбівалентні оцінки й характеристики, стали здобутком української історичної думки та джерелознавчої палітри закордонного українства й продовжують активно використовуватися істориками в незалежній Україні та за кордоном.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових студій вважаємо: визначення місця і ролі К. Паньківського у громадсько-політичному житті української діаспори в США; з'ясування напрямів, умов та результатів діяльності СУНД; встановлення історії родини Паньківських на американському континенті (розкриття біографій нащадків К. Паньківського); опрацювання, підготовка до друку та публікація епістолярної спадщини К. Паньківського еміграційного періоду його життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Державний архів Львівської області (м. Львів)

Ф. 15.

Оп. 8.

1. Спр. 2073. Справа за позовом адвоката Паньківського Кості до землероба Рибак Міхала про виконання боргового зобов'язання. 5 арк.
2. Спр. 2078. Справа за позовом адвоката Панківського Кості до землероба Кисіль Миколая про виконання боргового зобов'язання. 5 арк.
3. Спр. 2112. Справа за позовом адвоката Паньківського Кості до землероба Дзядиги Марії та Тимофія про виконання боргового зобов'язання. 7 арк.

Ф. Р-3258.

Оп. 1.

4. Спр. П-36868. Герилів Микола Антонович, 1894 р.н. 74 арк.

Центральний державний архів зарубіжної україніки (м. Київ)

Ф. 35.

Оп. 1.

5. Спр. 2.
6. Спр. 10.

Центральний державний історичний архів України (м. Львів)

Ф. 360. Старосольський Володимир – адвокат.

Оп. 1.

7. Спр. 543. Листи Паньківської Й. і Паньківського К. до Старосольського В. 15 арк.

Ф. 373. Федак Степан – адвокат, громадський діяч (1861–1937).

Оп. 1.

8. Спр. 10. Матеріали про діяльність «Палати адвокатів у Львові» (Протоколи, інструкції, звіти та ін.) належать Федаку, як члену цієї палати. 74 арк.
9. Спр. 29. Листи кореспондентам з прізвищами на літери: «Б-Ш». 42 арк.

Ф. 374. Паньківський Кость.

Оп. 1.

10. Оп. 1. Адвокат, громадський, політичний і харитативний діяч 1897–1973 рр. 14 арк.
11. Спр. 1. Членські книжки товариств «Дністер», «Ощадність» та ін. 55 арк.
12. Спр. 2. Матеріали по справі Водницького Петра, Цимбалюка Леоніда та ін. обвинувачених в приналежності до КПЗУ. (Обвинувальний акт, замітки, письма та ін). 60 арк.
13. Спр. 3. Обвинувальний акт і письма по справі Остафійчука Петра, Урусського Емілія та ін. обвинувачених в приналежності до КПЗУ. 18 арк.
14. Спр. 4. Обвинувальний акт по справі Сторпяка Івана, Жаровського Олексія та ін. обвинувачених в приналежності до КПЗУ. 43 арк.
15. Спр. 5. Обвинувальний акт по справі Труся Стефана, Цвіка Юліана і Дмитрука Володимира, обвинувачених в приналежності до КПЗУ. 5 арк.
16. Спр. 6. Обвинувальний акт по справі Брим Сари, Ціммель Гедаля та ін. обвинувачених в приналежності до КПЗУ і КСМЗК. 16 арк.

17. Спр. 7. Обвинувальний акт і протокол слідства по справі Гербста Самуїла, Умшвайфа Соломона та ін. обвинувачених в приналежності до КСМ. 40 арк.
18. Спр. 8. Матеріали по справі Пелипа Дмитра, Богуша Михайла та ін. обвинувачених в приналежності до ОУН. (Обвинувальний акт, касаційна скарга, замітки та ін.). 10 арк.
19. Спр. 9. Рішення дисциплінарного суду адвокатської палати у Львові і переписка по справі стажиста-адвоката Рака Ярослава обвинуваченого в приналежності до ОУН. 12 арк.
20. Спр. 10. Обвинувальний акт по справі Футуйма Миколая, Хоми Павла та ін. обвинувачених в приналежності до ОУН. 4 арк.
21. Спр. 11. Обвинувальний акт по справі Гонця Василя, Зеленого Василя і Марко Дмитра, обвинувачених в приналежності до ОУН (Правда кооператора (збірка статей з газети). 8–10 арк.). 10 арк.
22. Спр. 12. Матеріали по справі Запоточного Івана, Вороха Стефана і Жубика Миколая обвинувачених в приналежності до ОУН. (Обвинувальний акт, вирок, касаційна скарга та ін.). 18 арк.
23. Спр. 13. Обвинувальний акт і переписка по справі Мостенчука Миколая і Панкевича Бориса, обвинувачених в приналежності до УВО. 6 арк.
24. Спр. 14. Матеріали по справі членів УСРП – редакторів часопису «Громадський голос», Стахів Матвія, Остаповича Григорія та ін. обвинувачених в нанесенні образень в часописі «Громадський голос» голові УСРП – адвокату Когуту Осипу. (Апеляційна скарга, брошури, листування та ін.). 65 арк.
25. Спр. 15. Матеріали по справі священника Гузана Романа, обвинуваченого в виступах проти устоїв буржуазної польської держави. (Обвинувальний акт, вирок, касаційна скарга, листування та ін.). 26 арк.
26. Спр. 16. Матеріали позову службовця Петрусяка Івана проти Дирекції бюро проекту меліорації Полісся в зв'язку з неоплатою грошей «за невикористаний відпуск і зміну польського підданства». (Договір про найм, заяви, листування та ін.). 37 арк.

27. Спр. 17. Матеріали по справі Топоровського Матея, обвинуваченого в хабарництві. (Обвинувальний акт, вирок, касаційна скарга та ін.). 10 арк.
28. Спр. 18. Матеріали судового процесу з замітками Паньківського. (Вирок, договір про найм та ін.). 33 арк.
29. Спр. 19. Повноваження Паньківському Костянтину на право ведення судових процесів. 9 арк.
30. Спр. 20. Список адвокатів в Галичині. 2 арк.
31. Спр. 21. Квитанції, розписки, рахунки та ін. фінансові документи відділу Союзу Українських Адвокатів у Львові. 55 арк.
32. Спр. 22. Запрошення на збори, засідання і свята. 15 арк.
33. Спр. 23. Листування з товариствами, редакціями, спілками про співпрацю. 25 арк.
34. Спр. 24. Листи до приватних та службових осіб. 17 арк.
35. Спр. 25. Листи Паньківського К. до Губернатора Дистрикту Галичина про службові поїздки у справах УЦК (Український Центральний Комітет). 5 арк.
36. Спр. 26. Листи Багриновського М., Баєр М., Барана Г., Барника і Блонського В. 5 арк.
37. Спр. 27. Листи Вербового М., Вовка І., Вождрачека Й., Галабурди Л. і Гоцького В. 8 арк.
38. Спр. 28. Листи Гушневичевої К., Дольницького В., Дяківа, Зальського Є. і Зелених: Теодора і Марії. 8 арк.
39. Спр. 29. Листи Калішка З., Климишина С., Коновальця С. і Конюшка А. 14 арк.
40. Спр. 30. Листи Королюка А., Костшемського О., Крупівни А., Лабатія О. і Левицької А. 5 арк.
41. Спр. 31. Листи Лисяка М., Лопатинського, Максимчука І., Матренчука І. 7 арк.
42. Спр. 32. Листи Мачевського А., Мельника Г., Никифорака Ю. і Нички Г. 17 арк.

43. Спр. 33. Листи Огородника А., Охримович Соломії, Паньківського І, Прідуна Д. і Пшибильського В. 12 арк.
44. Спр. 34. Поштові картки від братів Паньківських: Богдана і Степана. 6 арк.
45. Спр. 35. Листи Рогуцького І., Розенфельда Е., Савчинського, Салагуба І. і Семанюк Наталії. 7 арк.
46. Спр. 36. Листи Слободяна Н., Слюсарчука А., Смочка А., Сахацького І. і Ссюкала Д. 5 арк.
47. Спр. 37. Листи Стецюка Г., Суходольського Б., Трильовського К., Федака С. (адвокат) і Федака С. 10 арк.
48. Спр. 38. Листи Фільца М., Хамайдеса М., Харкевича і Цюпки О. 19 арк.
49. Спр. 39. Листи Чайковського Б., Чорненка О. і Чубатого М. 12 арк.
50. Спр. 40. Листи Шекелівни В., Шкрібляка П. і Юрійчука М. 10 арк.
51. Спр. 41. Поштові картки від Ярмілки (прізвище не встановлене). 19 арк.
52. Спр. 42. Листи кореспондентів з іменами на букви «В-Ю». 20 арк.
53. Спр. 43. Поштові картки від Галамбйовської Ліді, Падовкової Льолі та Еми. 56 арк.
54. Спр. 44. Особисті документи Паньківської Марії (жінки). (Вклади, позичкова книжка, листи та ін.). 26 арк.
55. Спр. 45. Пайові карточки Паньківського Костянтина – батькові. 11 арк.
56. Спр. 46. Перша Українська Хліборобська Вистава. Диплом, грамота та ін. для батька Паньківського Костянтина. 2 арк.
57. Спр. 47. Щоденник і записна книжка Паньківського К. Ф. (батька). 39 арк.
58. Спр. 48. Заповіти Паньківських Костянтина і Степана – батька і брата. (Виписка з збірника документів). 1 арк.
59. Спр. 49. Кліше портрета Паньківського Костянтина – батька. 1 арк.
60. Спр. 50. Поштові картки від рідних і знайомих до Паньківської Юзефи (матері). 19 арк.
61. Спр. 51. Особисті документи Паньківського Богдана – брата Паньківського Костянтина. (Річні свідоцтва, вкладна книжка, листи та ін.). 32 арк.

62. Спр. 52. Особисті документи Паньківського Степана – Івана, брата Паньківського Костянтина. (Атестат зрілості, річні свідоцтва, заяви та ін.). 25 арк.
63. Спр. 53. Некролог про Паньківського Степана, брата Паньківського Костянтина. 3 арк.
64. Спр. 54. Книга запису фінансових прибутків і видатків родини Паньківських. 102 арк.
65. Спр. 55. Зошит записів грамплатівок. 8 арк.

**Архів Карлового університету (м. Прага)
(Archiv Univerzity Karlovy)**

**Ф. Реєстру Карлового університету
(fond Matriky Univerzity Karlovy)**

66. Inventární číslo 5, Matrika doktorů Univerzity Karlovy V., strana 2017.
67. Inventární číslo 5, Matrika doktorů Univerzity Karlovy V., strana 2160.

**Ф. Юридичного факультету Карлового університету,
частина фонду Книги екзаменаційних протоколів
державних екзаменаційних комісій при ЮФ КУ
(fond Právnická fakulta Univerzity Karlovy,
část fondu Knihy zkušebních protokolů
státních zkušebních komisí při PF UK)**

68. Inventární číslo 6, Právněhistorická státní zkušební komise v Praze při Univerzitě Karlově, strana 6.

69. Inventární číslo 29, Judiciální státní zkušební komise v Praze při Univerzitě Karlově, strana 1160.
70. Inventární číslo 29, Judiciální státní zkušební komise v Praze při Univerzitě Karlově, strana 1525.
71. Inventární číslo 46, Státovědecká státní zkušební komise v Praze při Univerzitě Karlově, strana 1138.
72. Inventární číslo 47, Státovědecká státní zkušební komise v Praze při Univerzitě Karlově, strana 1663.

Публікації К. Паньківського у часописі «Листи до приятелів» (м. Нью-Йорк)

73. Паньківський К. Думки із доповідей. *Листи до приятелів*. 1953. Ч. 3. 8 с.
74. Паньківський К. Для України. *Листи до приятелів*. 1954. Ч. 1 (11). 10 с.
75. Паньківський К. Консолідація – єдність. *Листи до приятелів*. 1954. Ч. 8 (18). 10 с.
76. Паньківський К. Шлях до війни. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 1 (35). С. 8–9.
77. Паньківський К. Стан під Польщею. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 2 (36). С. 8–9.
78. Паньківський К. Під большевиками. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 3 (37). С. 8–10.
79. Паньківський К. Прихід німців. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 4 (38). С. 8–10.
80. Паньківський К. «Консолідаційні наради». *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 5 (39). С. 8–10.
81. Паньківський К. Уряд Ярослава Стецька. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 6 (40). С. 8–10.
82. Паньківський К. Фінал. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 7 (41). С. 8–9.

83. Паньківський К. Від «Держави» до «Генеральної Губернії». *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 8 (42). С. 8–10.
84. Паньківський К. В Житомирі. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 9 (43). С. 8–10.
85. Паньківський К. Національна Рада – Генеральний Секретаріят. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 10 (44). С. 8–10.
86. Паньківський К. Книга про УСС. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 10 (44). 16 с.
87. Паньківський К. Делегація Національної Ради до уряду ГГ. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 11 (45). С. 8–10.
88. Паньківський К. Створення Крайового Комітету у Львові. *Листи до приятелів*. 1956. Ч. 12 (46). С. 8–10.
89. Паньківський К. Німецька окупація. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 1 (47). С. 10–12.
90. Паньківський К. «Політика» Краєвого Комітету. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 2 (48). С. 10–12.
91. Паньківський К. Взаємини з Українською Національною Радою у Львові. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 3 (49). С. 10–12.
92. Паньківський К. Ліквідація громадських установ. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 5 (51). С. 10–11.
93. Паньківський К. Ліквідація громадських установ. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 6 (52). С. 10–12.
94. Паньківський К. Польський і Жидівський Комітети. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 7 (53). С. 10–12.
95. Паньківський К. Гетто у Львові. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 8 (54). С. 10–12.
96. Паньківський К. Органи німецької влади. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 9 (55). С. 10–12.
97. Паньківський К. Гештапо. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 10 (56). С. 10–12.
98. Паньківський К. Розбудова роботи комітету. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 11 (57). С. 10–12.

99. Паньківський К. Суспільна опіка. *Листи до приятелів*. 1957. Ч. 12 (58). С. 10–12.
100. Паньківський К. Культурна праця. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 1 (59). С. 10–12.
101. Паньківський К. Відділ молоді. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 2 (60). С. 12–14.
102. Паньківський К. Господарський відділ. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 3 (61). С. 12–14.
103. Паньківський К. Взаємини з ОУН. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 4 (62). С. 12–14.
104. Паньківський К. Взаємини з ОУН. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 5 (63). С. 12–14.
105. Паньківський К. Ліквідація Українського Крайового Комітету. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 6 (64). С. 10–12.
106. Паньківський К. Процес зживання. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 7 (65). С. 12–14.
107. Паньківський К. Сільсько-господарські контингенти. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 8 (66). С. 12–14.
108. Паньківський К. Дивізія. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 9 (67). С. 12–14.
109. Паньківський К. Дивізія. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 10 (68). С. 12–14.
110. Паньківський К. Анархія. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 11 (69). С. 12–14.
111. Паньківський К. Кінець праці на своїй землі. *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 12 (70). С. 12–14.
112. Паньківський К. В Німеччині. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 1 (71). С. 18–22.
113. Паньківський К. Любен. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 2 (72). С. 18–20.
114. Паньківський К. Любен, політичні проблеми. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 3 (73). С. 18–20.
115. Паньківський К. Любен, політичні проблеми. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 4 (74). С. 18–20.

116. Паньківський К. Український Національний Комітет. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 5 (75). С. 18–20.
117. Паньківський К. Поновлення уряду Української Народньої Республіки. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 6 (76). С. 18–20.
118. Паньківський К. Прихід американців. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 7–8 (77–78). С. 26–30.
119. Паньківський К. Плян праці уряду. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 9 (79). С. 16–18.
120. Паньківський К. На роздоріжжі. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 10 (80). С. 18–21.
121. Паньківський К. Виїзд з Ваймару. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 11 (81). С. 18–21.
122. Паньківський К. В Кіссінгені. *Листи до приятелів*. 1959. Ч. 12 (82). С. 18–20.
123. Паньківський К. В Кіссінгені. *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 1 (83). С. 18–21.
124. Паньківський К. Боротьба проти насильної репатріації. *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 2 (84). С. 20–24.
125. Паньківський К. На захист скитальців. *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 3 (85). С. 20–24.
126. Паньківський К. Організація громадського і політичного життя. *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 4 (86). С. 22–25.
127. Паньківський К. Організація громадського і політичного життя. *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 5 (87). С. 21–24.
128. Паньківський К. Організація громадського і політичного життя. *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 6 (88). С. 19–22.
129. Паньківський К. Український Національно-Державний Союз (УНДС). *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 9 (91). С. 19–21.
130. Паньківський К. Режим Сталіна в Україні. *Листи до приятелів*. 1961. Ч. 5–6 (99–100). С. 42–44.

131. Паньківський К. У 15-ліття Української нац. Ради. *Листи до приятелів*. 1963. Ч. 7–8 (125–126). С. 44–46.
132. Паньківський К. Репресії й анархія. *Листи до приятелів*. 1964. Ч. 7–8 (137–138). С. 29–36.
133. Паньківський К. Право під німецькою окупацією. *Листи до приятелів*. 1964. Ч. 9–10 (139–140). С. 29–33.
134. Паньківський К. Народи Галичини в історичній перспективі. *Листи до приятелів*. 1964. Ч. 11–12 (141–142). С. 25–29.
135. Паньківський К. Народи Галичини в історичній перспективі. *Листи до приятелів*. 1965. Ч. 1–2 (143–144). С. 31–35.
136. Паньківський К. Народи Галичини в історичній перспективі. *Листи до приятелів*. 1965. Ч. 3–4 (145–146). С. 34–41.
137. Паньківський К. Думки напереломі року. *Листи до приятелів*. 1966. Ч. 11–12 (163–164). С. 44–53.

Інші публікації та видання К. Паньківського

138. Паньківський К. Спогади про НТШ. *Український історик*, 1978. Ч. 4 (60). С. 94–99.
139. Паньківський К. Від держави до Комітету: Літо 1941 року у Львові. Друге видання. Нью-Йорк; Торонто, 1970. 151 с.
140. Паньківський К. Від Комітету до Державного Центру. Нью-Йорк; Торонто, 1968. 287 с.
141. Паньківський, К. Військові справи – дивізія «Галичина». *Українська Дивізія «Галичина»: матеріали до історії*. Торонто; Нью-Йорк, 1990. С. 25–69.
142. Паньківський К. Воскресення народу. *Воля Покуття*. 1942. Ч. 24 (73). С. 1.

143. Паньківський К. Воскресення народу. *Львівські вісті*. 1942. Ч. 73 (197). С. 1.
144. Паньківський К. Микола Шлемкевич – публіцист. *Сучасність*. Мюнхен, 1974. Липень-серпень. С. 83–100.
145. Паньківський К. Організації українських правників у минулому. *Правничий вісник*. 1955. С. 54–58.
146. Паньківський К. Рік праці і надій. *Воля Покуття*. 1942. Ч. 2 (51). С. 3.
147. Паньківський К. Рік праці і надій. *Львівські вісті*. 1942. Ч. 7 (131). С. 3.
148. Паньківський К. Роки німецької окупації. Нью-Йорк; Торонто, 1965. 480 с.
149. Паньківський К. В. А. Доленко – ентузіяст єднання. / Семенко Ю. Пам'яті В. А. Доленка. Мюнхен, 1975. С. 63–83.
150. Паньківський К. Союз українських адвокатів, його члени та їх обов'язки. *Життя і Право*. 1938. Ч. 3. С. 28–29.
151. Паньківський К. Справа посмертного фонду. *Життя і Право*. 1938. Ч. 1. С. 31–32.
152. Паньківський К. Сторінка з історії Союзу Українських Адвокатів й української адвокатури в Галичині. *Правничий вісник*. 1962. Кн. 2. С. 188–197.

Монографії, статті, енциклопедичні видання

153. Абліцов В. Галактика «Україна». Українська діаспора : видатні постаті. Київ: : КИТ, 2007. 436 с.
154. Андрєєв В. М. Віктор Петров: інтелектуальна біографія : дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спец. іст. дисципліни». Київ : Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, 2013. 400 с.

155. Андрєєв В. М. Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2012. 476 с.
156. Андрухів І. О., Арсенич П. І. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. Івано-Франківськ, 1996. 69 с.
157. Антонович М. 20 років Української Академічної Громади / Двадцять літ української академічної громади. Прага : Вид. Укр. акад. громади, 1941. 63 с.
158. Антонюк Н. В. Українське культурне життя в «Генеральній Губернії» (1939–944) : за матеріалами періодичної преси. Львів : Місіонер, 1997. 232 с.
159. Базанов М. А. Интеллектуальная биография: контуры нового жанра в российской и украинской историографии. *Диалог со временем*. 2016. № 55. С. 221–234.
160. Баран З. / Степан Федак / Західно-українська народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича ; гол. ред. Ярослав Ісаєвич ; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. Львів. 2009. 350 с.
161. Баран С. Шляхами нашого відродження. *Життя і Право*. 1934. Ч. 2. С. 3–18.
162. Барвінський О. Спомини з мого життя. Т. 2. Ч. 3, 4 / Упорядн. А. Шацька; Ред.: Л. Винар, М. Жулинський. НАН України. Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка; Українська вільна академія наук США, Історична секція; Українська американська асоціація університетських професорів. Нью-Йорк; Київ: Вид. дім «Стилос», 2009. 1120 с.
163. Биковський Л. Кость Паньківський, Від комітету до державного центру. *Український історик*. 1969. № 1–3(21–23). С. 156–157.
164. Биковський Л. Кость Паньківський, Роки німецької окупації. *Український історик*. 1966. № 3–4 (11–12). С. 97–99.
165. Білас і Данилишин / опрацював Данило Чайковський. Нью Йорк : Видавництво Організації Оборони Чотирьох Свобід України. Printed by «LUNA» ; Торонто : накладом ЗСА, Ліги Визволення України ; Лондон : накладом Української Видавничої Спільки, 1969. 277 с.

166. Білецький Б., Коцур А. Товариство «Плай»: історія зародження та діяльність (до 90-річчя від дня утворення). *Часопис української історії*. 2014. Вип. 30. С. 81–88.
167. Білецький Б., Гищук Р. Товариство «Плай» як координуючий орган туристично-краєзнавчої діяльності в Галичині (до 90-річчя від дня утворення). *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2013. Вип. 676–677. С. 123–129.
168. Боляновський А. Дивізія «Галичина» : Історія. Львів. 2000. 528 с.
169. Василик І. 100 років Союзу Українських Адвокатів. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*, 2023. № 11 (96). С. 62–64.
170. Ващенко В. В. Концепт «інтелектуальна біографія» та конструювання «наукових біографій» в українській історіографії. *Альманах теорії та історії історичної науки*. Ейдос. Вип. 4. Київ, 2009. С. 475–486.
171. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк : Вид. Тов-ва Укр. Кооператорів, 1964. 624 с.
172. Витанович І. Кость Паньківський (1855–1915). Ідеаліст громадської праці і віри у власні сили народу. Нью-Йорк : Вид. Тов-ва Укр. Кооператорів, 1954. 48 с.
173. *Вісник Українського Центрального Комітету*. Ч. 2 (28), 1942. 24 с.
174. Галамай С. Коли мінімалізм підіймає голову. *Визвольний шлях*. 1968. Кн. 04 (241). С. 552–560.
175. Галів М. Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939–1944 рр. Дрогобич : ПП «Коло», 2010. 337 с.
176. Галів М. Спогади К. Паньківського як джерело до вивчення національної політики Німеччини у Східній Галичині (1941–1944 рр.). *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи* : збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Баку – Ужгород – Дрогобич : Посвіт, 2017. С. 49–51.

177. Галів М. Український історико-педагогічний наратив (середина XIX – кінець XX століття): епістемологічні засади. Дрогобич : Ред. від. ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 614 с.
178. Ганкевич Л. Десятиліття Союзу Українських Адвокатів. *Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів у Львові*. Львів. 1934. С. 38–73.
179. Ганусин О. Б. Становище українського адвоката у Галичині на зламі XIX–XX ст.: фахові та життєві пріоритети. *Адвокатура України: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 74–78.
180. Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.). Львів, 2004. 134 с.
181. Гловацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772–1939). Варшава, 2012. 880 с.
182. Гранд М. Громадська діяльність адвоката Костянтина Паньківського у 1920–1930-ті рр. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи* / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон : Посвіт, 2023. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів. С. 18–19.
183. Гранд М. Громадсько-політична діяльність Костя Паньківського наприкінці Другої світової війни та у перші післявоєнні роки (1944–1948). *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2022. Вип. 49. Т. 1. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-1-1>
184. Гранд М. Дитячі та юнацькі роки Костянтина Паньківського. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни* / ред.: В. Ільницький, Р. Корсак, Т. Пантюк, О. Петrenchко, В. Старка. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль : Посвіт, 2024. Том І. С. 45–47.
185. Гранд М. Діяльність Костя Паньківського в еміграційний період існування УЦК (липень 1944 – березень 1945 рр.). *Інтеграційні процеси в*

- Європі: історія, розвиток та перспективи* : зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Умань, 6 жовтня 2022 р.). / упор. О. Скрипник. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2022. С. 52–56.
- 186.** Гранд М. Діяльність Костя Паньківського в роки нацистської окупації України (1941–1944). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2024. Вип. 15/57. С. 97–105. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.15/57.10>
- 187.** Гранд М. Історіографія життя та діяльності Костянтина Паньківського (1897–1974). *V International Scientific and Practical Conference «Theoretical and practical aspects of modern scientific research»*. Сеул, 2025. С. 451–453. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-24.01.2025.099>
- 188.** Гранд М. Листування Костянтина Паньківського у 1920–1940 рр.: джерелознавча дескрипція. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія Історія та археологія*. 2024. Вип. 7 (25). С. 933–944. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-933-944](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-933-944)
- 189.** Гранд М. Матеріали судових справ 1930-х рр. як документальні свідчення адвокатської діяльності Костянтина Паньківського. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія Історія та археологія*. 2024. Вип. 12 (30). С. 1199–1220. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-12\(30\)-1199-1220](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-12(30)-1199-1220)
- 190.** Гранд М. Оцінка Костем Паньківським діяльності українських політичних і громадських організацій у роки Другої світової війни (1939–1945). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. Вип. 12/54. С. 201–215. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.283745>
- 191.** Грушевський М. С. Щоденник (1902–1914 рр.): У двох томах. Т. 2 (1908–1914) / Упоряд., вступна стаття, коментарі С. Панькова; науковий редактор І.

- Гирич. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2021. 544 с.
192. Гунчак Т. Проблеми історіографії: історія та її джерела. *Український визвольний рух : наук. зб.* Львів, 2005. Збірник 4. С. 252–262.
 193. Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. – Нью-Йорк – Ванкувер : Накладом Комітету Виконавців Листопадового Чину, 1973. 408 с.
 194. Д-р Кость Паньківський, провідний політичний і громадський діяч. *Вісті Комбатанта*. 1974. Ч. 2 (70). С. 93.
 195. Державний центр Української Народної Республіки в екзилі : статті і матеріали / ред.: Л. Винар, Н. Пазуняк ; Ін-т дослідження модерної історії України. Філадельфія; Вашингтон; Київ : Веселка, 1993. 493 с.
 196. Домбровський О. Спомини / Ред. А. Атаманенко, упорядник Г. Клинова. Нью-Йорк; Львів; Острог, 2009. 373 с.
 197. Домбчевський Р. Організація української адвокатури. *Життя і Право*. 1928. Ч. 1. С. 44–48.
 198. Домбчевський Р. Перше десятиліття. *Життя і Право*. 1938. Ч. 1. С. 1–6.
 199. Древніцький Ю. Громадсько-політична та наукова діяльність Володимира Старосольського (1878–1942 рр.) : дис. ...канд. іст. н. Тернопіль, 2010. 233 с.
 200. Дудник О. Суспільно-політичне життя та громадянська позиція українських студентів-емігрантів у Чехословаччині у міжвоєнний період. *Проблеми слов'янознавства*. 2003. Вип. 53. С. 241–248.
 201. Єндик Р. Фальшива перспектива погляду. *Шлях перемоги*. 1958. Ч. 25 (226). С. 2, 5.
 202. З наших організацій. Х. Загальні збори СУА. *Життя і Право*. 1932. Ч. 2. С. 45–48.
 203. Звіт дирекції Ц. К. Академічної гімназії у Львові на шкільний рік 1912/13

204. Звіт дирекції Ц. К. Академічної гімназії у Львові на шкільний рік 1913/14
205. История Второй мировой войны. 1939–1945: в 12-ти т. / главная редакционная комиссия: А. А. Гречко (председатель), П. А. Жилин (зам. пред.), Е. М. Жуков (зам. пред.), В. Г. Куликов (зам. пред.), Г. А. Арбатов и др. Москва : Воениздат, 1973. 1982.
206. Ільницький В., Галів М. Лицар невмирущої ідеї. Життя і боротьба Михайла Харіва. Дрогобич : «Швидкодрук», 2009. 108 с.
207. Ільницький В., Галів М. Михайло Харів «Шугай»: життєпис оунівця : наук. видання. Дрогобич : Посвіт, 2008. 72 с.
208. Інформація «Українське студентство на чужині». *Вперед*. Львів. 1920 № 248. 29 жовтня.
209. Історія Наукового товариства ім. Шевченка: З нагоди 75-річчя його заснування 1873–1948 / Наукове товариство ім. Шевченка. Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. 56 с.
210. Історія Української РСР : у 8 т. 10-ти кн. / головна редакційна колегія: А. Г. Шевелєв (гол. редактор), Ф. С. Лось (заст. гол. редактора), І. С. Салабаєв (відповід. секретар), І. І. Артеменко, Б. М. Бабій та ін. Київ : Наукова думка, 1977–1979.
211. Качкан В. Заслужений перед українством (вчений Кирило Студинський) / Українське народознавство в іменах : у 2 ч. Київ, 1995. Ч. 2. 288 с.
212. Кедрин. І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк : Червона калина, 1976. 724 с.
213. Книш З. В царстві книг. *Самостійна Україна*. 1958. Ч. 6 (114). С. 25–26.
214. Книш З. Городок. Торонто : Срібна сурма, 1973. 552 с.
215. Коваль В. С. Подвиг народний. Україна у Великій Вітчизняній війні. Київ : Політвидав України, 1970. 135 с.
216. Коваль М. В. Друга світова війна і Україна (1939–1945): Історіософські нотатки / Ін-т історії України НАН України. Історичні зошити. Київ, 1999. 75 с.

217. Коваль М. В. Друга світова і Велика Вітчизняна війни в історичній долі воєнного та повоєнного поколінь народу України. *Друга світова війна і Україна* : матеріали наукової конференції (27–28 квітня 1995 р.). Київ : Ін-т історії України НАН України, 1996. С. 4–17.
218. Коваль М. В. Історія пам'ятає: кривавий шлях фашистів на Україні. Київ : Політвидав України, 1965. 113 с.
219. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945). *Україна крізь віки* : в 15-ти томах. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. Т. 12. 336 с.
220. Ковба Ж. М. Людяність у безодні пекла. Поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки «Остаточного розв'язання єврейського питання». Видання третє., виправ. і доп. Київ : Дух і Літера, 2009. 296 с.
221. Козій О., Горбачик О. Культурно-просвітня та політична праця М. Стахіва у 1919–1924 рр. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Спец. вип. 3. С. 50–55. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eehb_2018_3_7.
222. Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів : Атлас, 1993. 660 с.
223. Кострова М. Видавничі проєкти Костя Паньківського. *Записки ЛНБ імені Василя Стефаника НАН України*. 2008. Вип. 1 (16). С. 107–126.
224. Коцюмбас О. Р. Академічна гімназія у Львові: учнівський склад другої половини ХІХ – початку ХХ ст. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки*. 2016. Вип. 14. С. 40–46.
225. Кубійович В. Початки української дивізії «Галичина». *Українська Дивізія «Галичина»: матеріали до історії*. Торонто; Нью-Йорк, 1990. С. 14–24.
226. Кубійович В. «Мені 70». Париж – Мюнхен : Наукове Товариство ім. Шевченка, 1970. 135 с.
227. Кубійович В. «Мені 85». Париж – Мюнхен : Молоде Життя, 1985. 308 с.

228. Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії, 1939–1941 : історія Українського Центрального Комітету. Чікаго : Вид-во Миколи Денисюка, 1975. 664 с.
229. Курилишин К. Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944 рр.): за матеріалами українськомовної легальної преси : монографія. Львів, 2010. 328 с.
230. Куропась С. Українська академічна громада в празі / *Альманах Українського народного союзу*. Джерзі Ситі – Нью Йорк : Свобода, 1986. 196 с.
231. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали / упоряд.: Т. Галайчак, О. Луцький, Б. Микитів, Л. Батрак-Плодиста Ю. Сливка, Л. Федоришин ; ред. кол.: Ю. Сливка (відп. ред.), Т. Галайчак, О. Луцький. НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Київ : Вид-во «Наукова думка», 1995. Т. 1: (1939–1953) 750 с.
232. Кучер В. І., Чернега П. М. Україна у Другій світовій війні (1939–1944). Київ : Генеза, 2004. 272 с.
233. Лазурко Л. Францішек Равіта-Гавронський як дослідник українського минулого. *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Наукове видання історичного факультету ДДПУ імені Івана Франка*. Дрогобич, 2014. Вип. XVII–XVIII. С. 625–638.
234. Лазурко О. СУА: Напрямки діяльності та структурна організація. *Адвокатура України: історія та сучасність* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. 153 с.
235. Лазурко О. Б. «Союз українських адвокатів» як приклад адвокатської самоорганізації (1923–1940 рр.). *Адвокатура України: забуте і невідоме*. Київ : КВІЦ, 2014. Вип. 1. С. 280–318. (Серія «Нариси з історії адвокатури України»).
236. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споминів. Друкарня оо. Василіян у Жовкві, 1926. 736 с.

237. Левицький Кость Антонович. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. / відп. ред. М. М. Варварцев. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. Випуск 5. Біографічна частина: А – М. С. 245–247.
238. Лепкий Л. Легенда про заснування Львова. *Юнак*. Торонто : Пласт, 1972. Ч. 11 (111). С. 2–3.
239. Лисенко О. Добродійність як вияв національної солідарності у роки Другої світової війни. *Галичина*. 2003. № 9. С. 101–111.
240. Литвин В. М. Україна в Другій світовій війні (1939–1945). Київ : Видавничий дім «Лі-Терра», 2004. 464 с.
241. Лівіцький Андрій / Паньківський К. / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. / гол. ред. В. Кубійович; ред. кол.: М. Глобенко, Є. Гловінський, І. Кошелівець (літ. ред.), В. Маркус, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, М. Стахів, А. Фіголь, М. Чубатий, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. – Париж; Нью-Йорк, 1962. Т. 4: Крушельницький Іван – Місто; Додатки: Фундатори Енциклопедії Українознавства 1954–1964. С. 1306–1307.
242. Лівіцький Андрій. Листування (1919–1953 роки) / упоряд., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна. Український інститут національної пам'яті. Київ : Фенікс, 2019. 668 с.
243. Луцький О. Львів під радянською окупацією 1939–1941 рр. *Український визвольний рух : наук. зб.* Львів, 2006. Збірник 7. С. 89–119.
244. Лучаківська І. Розвиток судової системи у Польщі 1929–1939 рр. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 297–305.
245. Макух І. На народній службі. Детройт: Видання Української Вільної Громади Америки, 1958. 628 с.
246. Маркус В. Українські політичні партії на еміграції в 1945–1955 рр. *Сучасність*. Мюнхен, 1984. Ч. 10 (282). С. 64–79.

247. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині та Австрії по Другій світовій війні. Мюнхен, 1985. Т. 1. 432 с.
248. Марченко Н. Столітній ювілей Михайла Грушевського на сторінках діаспорної періодики. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Історичні науки. 2013. Вип. 21. С. 189–198.
249. Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці XIX – на початку XX століття: національна ідентифікація і професійна діяльність. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Ювілейний збірник на пошану Олександра Колянчука / відп. ред. Микола Литвин ; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2012. Вип. 5. С. 26–37.
250. Митрополит Андрей Шептицький: Документи і матеріали, 1941–1944 / упоряд. Жанна Ковба ; наук. ред. Андрій Кравчук. Київ : Дух і Літера. 2003. 313 с.
251. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). Київ : Українська Видавнича Спілка, 2005. 480 с.
252. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів / за ред. С. Ленкавського. Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк: «Українське Видавництво», 1968. Т. 1: 1920–1939. 641 с.
253. Науменко К. Є. Львівсько-Сандомирська наступальна операція 1944. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла – Мі. С. 369.
254. Об'єднання Праці при Українському Центральному Комітеті / Паньківський К. / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: М. Глобенко, В. Голубничий, Є. Гловінський, І. Кошелівець (літ. ред.), Б. Кравців, В. Маркус, О. Оглоблін, Н. Полонська-Василенко, М. Стахів, А. Фіголь, М. Чубатий, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.).

- Наукове товариство ім. Шевченка. – Париж; Нью-Йорк, 1966. Т. 5: Місто – «Перемышлянинь». С. 1799.
255. Олійник Ю. Становлення та розвиток судової системи Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.). *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4. С. 5–12.
256. Офіцинський В. Дистрикт Галичина (1941–1944). Історико-політичний нарис / упорядк., вст. слово, підг. тексту і наук. ред. Р. Офіцинського; післям. Н. Антонюк. Ужгород : Гражда, 2001. 144 с.
257. Офіцинський В. Політико-правова ситуація та діяльність українських політичних сил у Східній Галичині за матеріалами часописів «Рідна земля», «Станіславівське слово», «Голос Підкарпаття», «Тернопільський голос» і «Чортківська думка» (1942–1944). *Історична школа Володимира Задорожного*. Ужгород : Патент, 1999. Вип. 1. С. 190–219.
258. Паньківська-Паньківський / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: М. Глобенко, В. Голубничий, Є. Гловінський, І. Кошелівець (літ. ред.), Б. Кравців, В. Маркусь, О. Оглоблін, Н. Полонська-Василенко, М. Стахів, А. Фіголь, М. Чубатий, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1966. Т. 5: Місто «Перемышлянинь». С. 1939–1940.
259. Паньківський Кость (1855–1915) / Енциклопедія українознавства: Словник, частина / Наук, т-во ім. Шевченка у Львові ; голов, ред. В. Кубійович. Париж; Нью-Йорк, 1966. Т. 5. С. 1939.
260. Паньківський Кость / Українська мала енциклопедія : 16 кн. у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1962. Т. 5, кн. X : Літери Ол – Пер. С. 1291.
261. Паньківський Северин Федорович / Митці України : енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 446.
262. Паньківський Северин Федорович / Шевченківська енциклопедія: у 6 т. / гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. Т.4: М – Па. С. 780–781.

263. Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. 590 с.
264. Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки 1939–1987 рр. Київ : ПП Сергійчук М. І. 2012. Том 1. 656 с.
265. Петрів М. Й. Історія української адвокатури в Польщі: Союз Українських Адвокатів у Львові. 1923–1940 рр. *Адвокат*. 2002. № 4–5. С. 98–106.
266. Петрів М. Й. Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Київ : Вид-во «ЮСТІНІАН», 2014. Кн. 1. 544 с.
267. Петрів М. Особливості захисту адвокатами членів УВО-ОУН у 1921–1939 роках :збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу «Адвокатура України: історія та сучасність» (на пошану адвоката, президента Української Народної Республіки в екзилі Степана Порфировича Витвицького), 24 листопада 2015 р., м. Львів / уклад. І. Б. Василик, І. С. Яковець. Київ : КВІЦ, 2015. С. 101–104.
268. «Плай» / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: М. Глобенко, В. Голубничий, І. Кошелівець (літ. ред.), Б. Кравців, В. Маркусь, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, М. Стахів, А. Фіголь, М. Чубатий, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1970. Т. 6: Перемишль – Пряшівщина. С. 2101.
269. Плохій С. Великий переділ: Незвичайна історія Михайла Грушевського / пер. з англ. Микола Климчук. Київ : Критика, 2011. 600 с.
270. Посівнич, Микола Романович. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929–1939 роках : монографія / НАН України, Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича, Центр дослідж. визвол. руху. Львів : [б.в], 2010. 362 с.
271. Посівнич М. Політичний портрет Василя Біласа та Дмитра Данилишина. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Спецвипуск. С. 120–121.

272. Преса про наші видання, «Від держави до комітету». *Листи до приятелів*. 1958. Ч. 2 (60). 16 с.
273. Просвіта / Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М – Я.
274. Репина Л. П. Историческая биография и интеллектуальная история. Ейдос. *Альманах теорії та історії історичної науки*. 2009. Вип. 4. С. 337–464.
275. Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1940 і 1991/2 роками. Оттава, 1995. 96 с.
276. Савчук Б. Громадська діяльність Степана Федака (1861–1937 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Фвано-Франківськ, 2019. 276 с.
277. Самчук У. Планета Ді-Пі. Нотатки й листи. Вінніпег : Накл. Товариства «Волинь», 1979. 355 с.
278. Сачко Д. Докія Гуменна: інтелектуальна біографія. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Херсон, 2018. 224 с.
279. Свідзинська О. Герой листопадового чину. *Пластовий Шлях*. Ч. 4 (172), 2012. С. 44–45.
280. Семенюк І. Українські адвокати у політичних судових процесах над членами УВО. *Адвокатура України: історія та сучасність* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. 153 с.
281. Симон Петлюра: Статті, листи, документи / ред. кол.: Л. Дражевська, Н. Лівницька-Холодна, Л. Чикаленко, М. Шлемкевич, П. Шпірук. Центральний комітет вшанування пам'яті Симона Петлюри в Америці. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. Т. 1. 480 с.
282. Сліпий Й. Спомини / ред. Іван Дацько, Марія Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. Львів – Рим : Вид-во УКУ, 2017. 632 с.
283. Слободинський Д. К. Порятунки євреїв українцями у роки Другої світової війни : дис. ...канд. іст. наук. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. 234 с.

284. Соляр І. Дмитро Левицький – дипломат, політик, громадський діяч. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смолія : у 2-х кн. / відп. ред. Г. Боряк ; упоряд.: С. Блащук, Г. Боряк, В. Горобець, А. Кудряченко, В. Матях, В. Ткаченко, В. Солошенко, О. Ясь ; НАН України, Інститут історії України, ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України». Київ, 2020. Кн. 1: Простори історії . С. 483–499.
285. Список фундаторів ЕУ за абеткою / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина – доповнення. / гол. ред. В. Кубійович. Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1995. Т. 11: Академія Будівництва і Архітектури УРСР – Якимович Авксентій. С. 69.
286. Старосольська У. Володимир Старосольський. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* / ред. У. Старосольської. Нью-Йорк – Париж – Сіней – Торонто, 1991. Т. 210. 411 с.
287. Статут Союзу Українських Адвокатів. Львів, 1929 рік.
288. Стахів М. Західня Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772–1918). Скрентон, 1958. Т. 1. 204 с.
289. Стецько Я. 30 червня 1941: проголошення відновлення державности України / редагування: І. Вараниця, Р. Малащук ; передмова Д. Донцова. Торонто : «Гомін України», 1967. 465 с.
290. СУА / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: В. Голубничий, А. Жуковський, І. Кошелівець (літ. ред.), Б. Кравців, В. Маркусь, О. Оглоблин, А. Фіголь, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1976. Т. 8: Сигаревич – Тимковські. С. 2989.
291. Суздаль М. Микола Цертелєв: дослід інтелектуальної біографії : дис. ... канд. іст. наук № 07.00. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2015. 300 с.
292. СУНД / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: В. Голубничий, А. Жуковський, І. Кошелівець (літ. ред.), Б. Кравців, В. Маркусь, О. Оглоблин, А. Фіголь, Ю. Шевельов, С. Янів

- (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1976. Т. 8: Сигаревич – Тимковські. С. 2990.
- 293.** Супруненко Н. И. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941–1945 гг.). / Н.И. Супруненко. Киев : Госполитиздат УССР, 1956. 472 с.
- 294.** Сурмач О. Дні кривавих свастик. Греко-католицька церква в період німецького окупаційного режиму в Україні (1941–1944 рр.). Львів : Сполом, 2005. 176 с.
- 295.** Тельвак В. В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів М. С. Грушевського (кінець XIX – початок XX століття) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2001. 211 с.
- 296.** Тронь А. Ю. Діяльність Українського центрального комітету в Генеральній губернії: гуманітарна сфера : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 «історія України». Київ : КНУ імені Тараса Шевченка МОН України, 2020. 236 с.
- 297.** У сороковий день смерти. *Свобода*. 1974. Ч. 34. С. 5.
- 298.** УКК / Добрянський М. / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: А. Жуковський, І. Кошелівець (літ. ред.), В. Маркусь, О. Оглоблин, А. Фіголь, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1980. Т. 9: Тимофєєв Валентин – Хмельницький Богдан. С. 3427–3428.
- 299.** Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упорядкув. В. А. Просалової. Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. 480 с.
- 300.** Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 194 – 1945 рр. : у 3-х т. / ред. колегія: Назаренко І. Д. та ін. Київ : Політвидав України, 1967. 1969.
- 301.** Українське Історичне Товариство. Наші втрати. *Український історик*. 1974. № 1–3 (41–43). С. 241.

302. Український В. Університет в Празі, в роках 1921–1926. Прага : Держ. друк., 1927. 236 с.
303. УНДС / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: А. Жуковський, І. Кошелівець (літ. ред.), В. Маркусь, О. Оглоблин, А. Фіголь, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1980. Т. 9: Тимофєєв Валентин – Хмельницький Богдан. С. 3436–3437.
304. УЦК / Кубійович В. / Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. / гол. ред. В. Кубійович ; ред. кол.: А. Жуковський, І. Кошелівець (літ. ред.), В. Маркусь, О. Оглоблин, А. Фіголь, Ю. Шевельов, С. Янів (секр.). Наукове товариство ім. Шевченка. Париж; Нью-Йорк, 1980. Т. 9: Тимофєєв Валентин – Хмельницький Богдан. С. 3441–3446.
305. Хонігсман Я. Катастрофа львівського єврейства (1941–1944). *Журнал І.* 2009. Ч. 58. С. 12–44.
306. Червона армія у війнах і військових конфліктах 1939–1940 рр.: військово-політичні, ідеологічні та соціально-психологічні аспекти / В.А. Гриневич. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр.* 2003. Вип. 10. С. 340–372.
307. Шаблій О. Мандрівки Володимира Кубійовича. Львів : Вид. центр. НТШ, 2000. 132 с.
308. Шлемкевич М. Верхи життя і творчості. Промови-доповіді. Нью-Йорк; Торонто : Вид-во «Ключі», 1958. 160 с. (Серія «Життя і Мислі», кн. 5).
309. Шухевич С. Моє життя : спогади / вступ. слово проф. д-ра Володимира Янева і «Слово» Степанії Шухевич-Строкон. Лондон : Видання Української Видавничої Спілки, 1991. 619 с.
310. Яблонський В. М. Діяльність Державного центру УНР в екзилі (1921–1992 рр.) : дис. ... докт. іст. наук. Київ, 2021. 486 с.
311. Яшан В. Під брунатним чоботом: Німецька окупація Станиславівщини в Другій світовій війні 1941–1944. Торонто, 1989. 132 с.

312. Boyechko, V. & Chekhovych, T. Lawyer's and public activity of Kost Pankivskyi in the 1930-ies. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 158–167. doi: 10.24919/2519-058x.13.190761
313. Drashevskia Lubov. Kost Pankivsky (1897–1974). *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.* Vol. 13, no. 35–36 (1973–77). New York, 1977. 376 p.
314. Kurylyshyn, K., & Haliv, M. Reception of the Union of Ukrainian Lawyers' Activities in the columns of the newspaper "Dilo" (1923–1934). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 2024. Вип. 31. С. 7–88.
315. Markiewicz P. The Ukrainian Central Committee, 1940–1945: A Case of Collaboration in Nazi-Occupied Poland: praca doktorska. Kraków : Uniwersytet Jagielloński, Wydział Historyczny, 2018. 585 p.
316. Nasaw D. Historians and Biography. *The American Historical Review*. 2009. Vol. 114, №. 3. P. 573–578.
317. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933–1945. Warszawa : Książka i Wiedza, 1972. 375 s.
318. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 kwietnia 1933 r. w sprawie wynagrodzenia adwokatów za wykonywanie czynności zawodowych. *Dziennik Ustaw*. 1933. № 24. S. 545–547.

Архів української періодики онлайн Libraria.ua

319. 10 Ліття Союзу Українських Адвокатів. *Наш прапор*. 1934. Ч. 75 (178). С. 3.
320. Відвідини у добровольців Дивізії Галичина. *Львівські вісті*. 1944. Ч. 100 (819). С. 2.

321. Відвідини у добровольців Дивізії Галичина. *Рідна земля*. 1944. Ч. 20 (137). С. 2.
322. Володимир Кубійович. *Наші дні*. 1942. Ч. 9. С. 3.
323. Гості у вояків Галицької Дивізії. *Український доброволець*. 1944. Ч. 53. С. 3.
324. Дивізія – школа молоді. *До Перемоги*. 1944. Ч. 19 (20). С. 3.
325. До пожертвування д. К. Паньківського київській «Просвіті». *Рада*. 1909. Ч. 153. С. 2.
326. З побуту Ген.-Губ. д-ра Франка у Львові. *Львівські вісті*. 1942. Ч. 190 (314). С. 1.
327. За вбивство Ковалюківної і Копача. *Українські вісти (Львів)*. 1937. Ч. 125 (463). С. 3.
328. Зі судової салі. *Діло*. 1937. Ч. 29 (14.572). С. 9.
329. Зорганізуватись це наказ хвилі. *Жовківські вісті*. 1941. Ч. 18. С. 1.
330. Зразок українсько – Німецької співпраці. *Рідна земля*. 1942. Ч. 25 (37). С. 2.
331. Зустріч привідника У. ц. к. З Гуцульщиною і з покуттям. *Воля Покуття*. 1942. Ч. 35 (84). С. 3.
332. Зустріч провідника У.Ц.К. з Гуцульщиною і з Покуттям. *Львівські вісті*. 1942. Ч. 127 (251). С. 3.
333. Із розмови з К. Паньківським. *Рада*. 1913. Ч. 182. С. 2.
334. Із святочних днів СС Стрілецької Дивізії Галичина. *Воля Покуття*. 1943. Ч. 34 (99). С. 8.
335. Із святочних днів СС Стрілецької Дивізії Галичина. *Голос Підкарпаття*. 1943. Ч. 34 (99). С. 8.
336. Із святочних днів СС Стрілецької Дивізії Галичина. *Рідна земля*. 1943. Ч. 34 (99). С. 8.
337. Із святочних днів СС Стрілецької Дивізії Галичина. *Станиславівське слово для областей*. 1943. Ч. 34 (99). С. 8.

338. Із святочних днів СС Стрілецької Дивізії Галичина. *Тернопільський голос*. 1943. Ч. 34 (99). С. 8.
339. Іменують... *Наш прапор*. 1938. Ч. 73 (670). С. 6.
340. Інтернаціональний студентський конгрес в Празі. *Український вісник (Львів)*. 1921. Ч. 48. С. 4.
341. Координація нашого зорганізованого життя в Генеральній Губернії. *Вільне слово*. 1942. Ч. 28 (102). С. 1.
342. Координація нашого зорганізованого життя в Генеральній Губернії. *Львівські вісті*. 1942. Ч. 45 (169). С. 3.
343. Координація нашого організованого життя в ГГ. *Українське слово (Станиславів)*. 1942. Ч. 29 (70). С. 3.
344. Криваве десятиріччя. *Універсальний журнал*. 1928. Ч. 2. С. 49.
345. Наглий суд над напасниками на городецьку пошту. *Нове село*. 1932. Ч. 51. С. 2.
346. П. А. Грабовський і Західна Україна. *Науково-інформаційний бюлетень*. 1965. Ч. 3 (71). С. 39.
347. Перед новим політичним процесом у Львові. *Діло*. 1937. Ч. 27 (14.570). С. 9.
348. Перенесення тлінних останків бл. п. Костя Паньківського. *Діло*. 1930. Ч. 30 (12.396). С. 4.
349. Під сьогоднішню холину. *Голос*. 1943. Ч. 35 (100). С. 6.
350. Покликані члени адвокатської ради і дисциплінарного суду у Львові. *Діло*. 1938. Ч. 140 (14.971). С. 5.
351. Польова Служба Божа з нагоди виїзду добровольців до Дивізії при вулиці Пелчинській у Львові, 18 липня 1943 р. *Записки наукового товариства імені Шевченка*. 1970. Ч. 188. 295 с.
352. Посмертна згадка. Вікторія з Паньківських Шумська. *Діло*. 1939. Ч. 181(15.260). С. 9.
353. Поранені на пл. св. Юра. *Діло*. 1928. Ч. 255 (11.505). С. 3.

354. Посмертна згадка Северин Паньківський. *Львівські вісті*. 1943. Ч. 5 (425). С. 3.
355. Промова д-ра Паньківського в обороні підс. Макарушки і Пашкевича. *Наш прапор*. 1936. Ч. 76 (379). С. 4.
356. Тлінні останки бл. п. Костя Паньківського перевезено з Києва до Львова. *Правда*. 1930. Ч. 6. С. 2.
357. Три смертні присуди в наглому суді (дві шибениці). *Наш прапор*. 1932. Ч. 1. С. 1.
358. Українська делегація у д-ра Франка. *Краківські вісті*. 1942. Ч. 170 (617). С. 1.
359. Український ремісничий доріст і ендецькі алярми. *Діло*. 1939. Ч. 119 (15.198). С. 5.
360. Ювілейне свято Союзу Українських Адвокатів. *Діло*. 1934. Ч. 255 (13.800). С. 6.

Ресурси в інтернеті

361. Академічна гімназія у Львові / Орест Заяць / Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія [онлайн]. Київ, Львів : НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015. Доступно: <https://encyclopedia.com.ua/entry-31>
362. Бюлетень Союзу Українських Адвокатів / Михайло Петрів / Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія [онлайн]. Київ, Львів : НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015. Доступно: <https://encyclopedia.com.ua/entry-487>
363. Австро-Німецька окупація України 1918 / О. І. Лупандін / Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ :

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-42408>

- 364.** Віднянський С. В. Карловий університет, Празький університет [Електронний ресурс] / Енциклопедія історії України: / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2007. Т. 4: Ка – Ком 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Karlovy_Univer (останній перегляд: 08.05.2024)
- 365.** Віднянський С. В. Український Вільний Університет (УВУ) [Електронний ресурс] / Енциклопедія історії України: Україна-Українці / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2019. Т. 4: Ка – Ком 842 с.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainskyj_vilnyj (останній перегляд: 08.05.2024)
- 366.** Васильєв В. Ю. Українська Військова Організація (УВО) [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_orhanizatsiia (останній перегляд: 14.10.2024).
- 367.** Гінда В. На згадку Костя Панківського – молодшого. *Збруч*. 06.12.2017 [Електронний ресурс]. Вебсайт. URL: <https://zbruc.eu/node/73962> (дата звернення: 13.10.2024).
- 368.** Ковальчук О. О. Кедрин-Рудницький Іван [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Інститут історії України. Київ : «Наукова думка», 2007. Т. 4: Ка – Ком. 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kedryn_Rudnycky_I (останній перегляд: 16.10.2024)
- 369.** Плай – товариство / М. О. Гринько / Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-883034>

- 370.** Поїздник І. І. Паньківський Кость [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Pankivskyj_K (останній перегляд: 16.10.2024)
- 371.** Прилуцький В. І. Плай [Електронний ресурс] . URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Plaj> (останній перегляд: 02.03.2025)
- 372.** Ясь О. В. Український Публіцистично-Науковий Інститут (УПНІ) [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Україна-Українці / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України ; Інститут історії України. Київ : «Наукова думка», 2019. Кн. 2 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinskyj_publitsystychno_naukovyj_instytut_upni (останній перегляд: 16.10.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Č. p. **1160**

Dne 13. června 1921.

vykonal před judičiální zkušební komisí státní v Praze státní zkoušku po prvé
 (viz č. p. _____) kandidát: Paikowsky Konstantin
 z Č. Lome v Holici

A. Postup studii kandidáta ve smyslu zákona z 20. 4. 1893, č. 68 ř. z.

Počátek studii v let. zim. sem. 1918 na české universitě ve Praze. Lome
 Ukončení v let. sem. 1921 na české universitě v Praze podle potvrzení doc. prof. F. H.
827/V 1921, č. ome
 Zkouška historickoprávní vykonána dne 15/VII 1918 č. p. 183
 Zkouška státovědecká vykonána dne _____ 19 _____ č. p. _____

B. Výsledek zkoušky:

Poměr hlasů: 5/10 dobře, 1 dostatečně

1. Byl tudíž prohlášen výsledek zkoušky většina hlasů dobře

2. Vyznamenání uděleno z: _____

3. Zkoušku lze opakovati po _____ měsících.

C. Zvláštní poznámky:

Podpisy členů zkušební komise:

Předsedy komise: Ljuma-Omelj

Zkušebních komisařů: Vty Hájma Mora

Державна судова екзаменаційна комісія Карлового університету, 1921 р.
 Джерело: Archiv Univerzity Karlovy, fond Právnická fakulta Univerzity Karlovy
 [69].

Č. p. 1138

Dne 24. října 19 21

vykonal před státní zkušební komisí státní v Praze státní zkoušku po prvé
 (viz č. p. _____) kandidát: Konstantin Pavlovskyj
 z Česka v Právě

A. Postup studií kandidáta ve smyslu zákona z 20. 4. 1893, č. 68 ř. z.

Počátek studií v zim. sem. 19 17-18 na Karlově universitě v Právě
 Ukončení v let. sem. 19 21 na české universitě v Praze podle absolutoria z 16. 11.
19 21, č. 1017/1920

Zkouška historickoprávní vykonána dne 15. 11. 19 18 č. p. 113 ze č. 11
 Zkouška judičiální vykonána dne 13. 11. 19 21 č. p. 1160

B. Výsledek zkoušky:

Poměr hlasů: více než dobrý

1. Byl tudíž prohlášen výsledek zkoušky více než dobrý
 2. Vyznamenání uděleno z:
 3. Zkoušku lze opakovat po _____ měsících.

C. Zvláštní poznámky: čtyři semestry řečtiny z 1786 a 1912-18 a 1. 11. 21 a 1920 11

Podpisy členů zkušební komise:

Předsedy komise: Kašpar
 Zkušebních komisařů: Kašpar, Janek, Štěpán

Державна екзаменаційна комісія з політології Карлового університету, 1921 р.

Джерело: Archiv Univerzity Karlovy, fond Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Додаток В

2017				2017		
Nomen, patria	Natus, die, anni	Reli- gionis	Nomen, patria et status parentum	Studia peracta et tentamina	Doctor in facultate	Promotio et promotor
Constantin Pantelouchy Lec. Holo.	6/11 1895	orth.	1 Constantin, Conf.	Gymnasium Lec. Universitas Lec., Praha Rigorous: 2. 10. 1900 16. 11. 1901 11. 1. 1902	jur.	H. mura 1922 Prof. Dr. Hora
Jean Nancina Czech.	2/11 1895	orth.	Jean, Conf. Abel, wieschitz	Gymnasium Czech. Universitas Czech. Rigorous: 15. 1. 1900 16. 11. 1901 11. 1. 1902	jur.	H. mura 1922 Prof. Dr. Hora
Jaroslav Narvaska Karel, Holo., Czech.	4/11 1895	orth.	Antoni, Conf. vel. bu. spavici v. s.	Gymnasium Lec. Universitas Czech. Rigorous: 1. 10. 1900 11. 11. 1901 11. 1. 1902	jur.	H. mura 1922 Prof. Dr. Hora
Leopold Vento Lenny, Czech.	22. 5 1895	~	1 Heder, Conf. unknown	Gymnasium Lec. Universitas Czech. Rigorous: 15. 1. 1900 16. 11. 1901 11. 1. 1902	jur.	H. mura 1922 Prof. Dr. Hora
Václav Noborucki Czech.	2/11 1895	orth.	Antoni, Conf. Noborucki	Gymnasium Lec. Universitas Czech. Rigorous: 15. 1. 1900 16. 11. 1901 11. 1. 1902	jur.	H. mura 1922 Prof. Dr. Hora

Реєстр докторів Карлового університету, 1922 р.

Джерело: Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy [66].

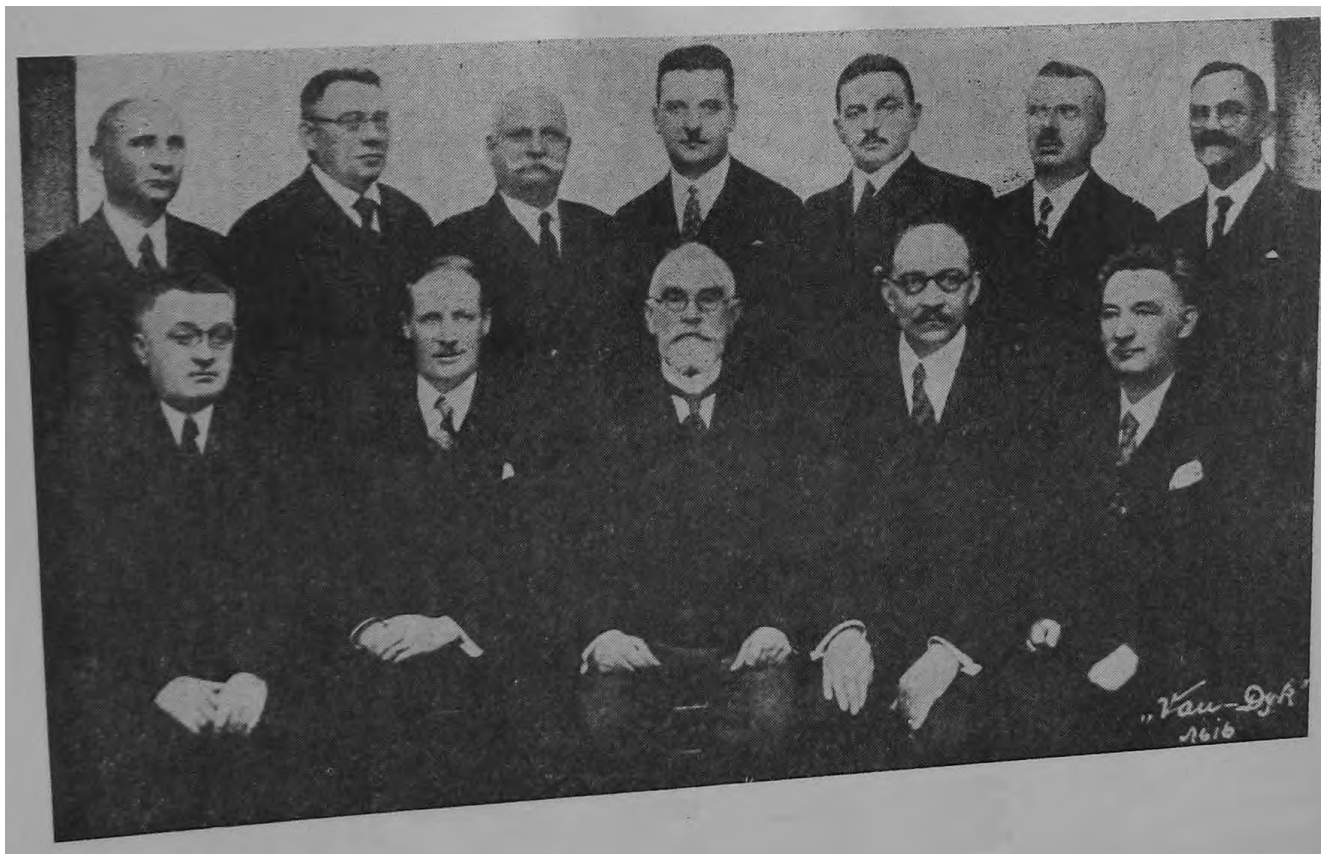

Кліше портрета К. Ф. Паньківського

Джерело: ЦДІАУ у Львові. – Ф. 374. – Оп. 1. – Спр. 49. – 1 арк [59].

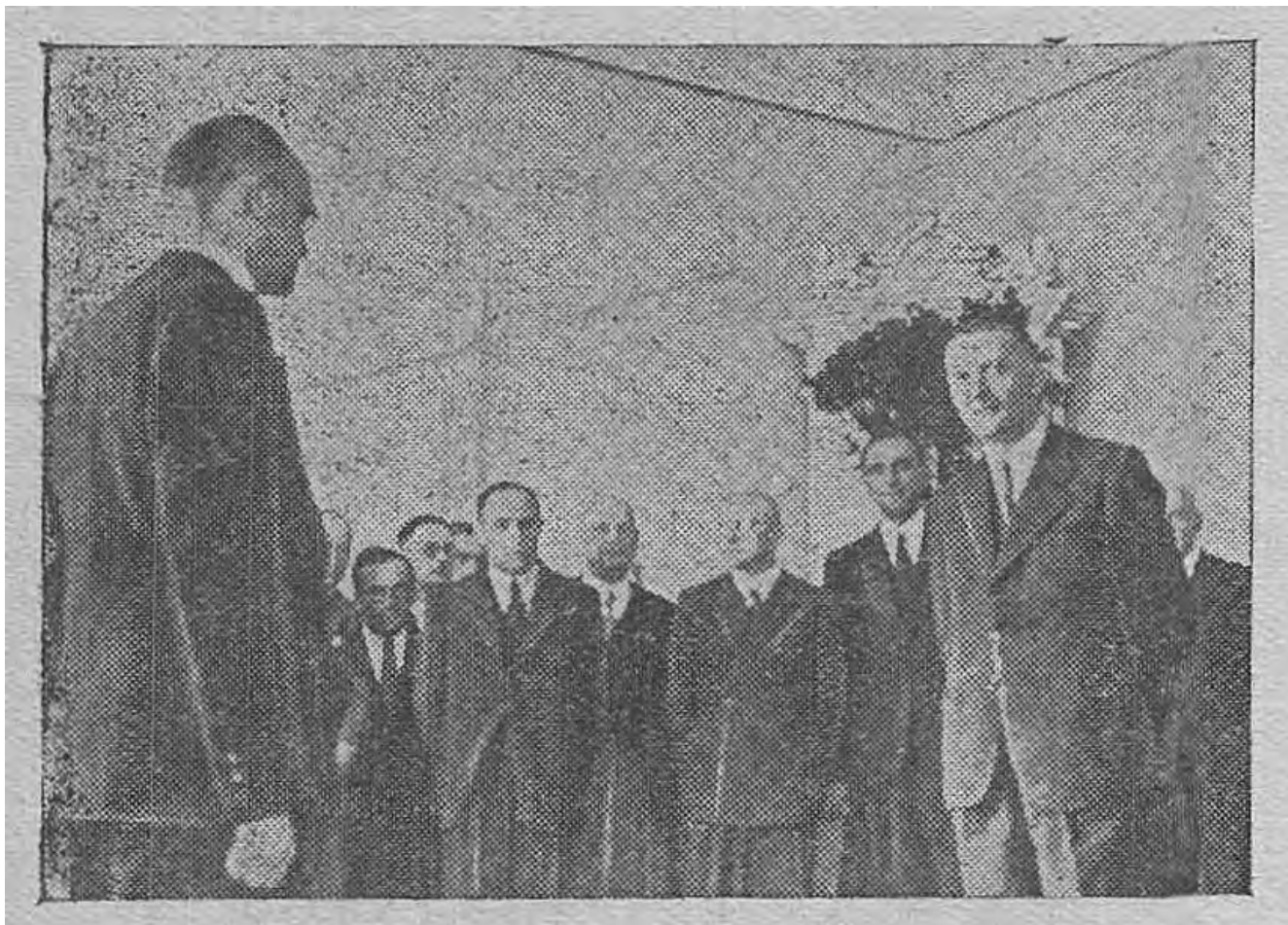

Січковий стрілець Степан Паньківський,
що вивісив український прапор на Львівській ратуші
Джерело: Універсальний журнал. №2 1928, – с. 49 [344].

Управа Союзу Українських Адвокатів у Львові в 1937 р.

Джерело: Правничий вісник. 1962. Кн. 2. – с. 233 [152].

Заступник голови УЦК Костянтин Паньківський
вітає провідника Володимира Кубійовича в день іменин
Джерело: Наші дні. №9 від 01.08.1942, – с. 3 [322].

Промова Костянтина Паньківського до ген.-губ. Ганса Франка
з нагоди річниці прилучення Галичини до ГГ, 1942 р.

Джерело: Львівські вісті. №190 від 23.08.1942, – с. 1 [326].

Перед Оперним Театром у Львові слухають промови
Губернатора д-ра О. Вехтера, полк. А. Бізанца,
заст. провідника УЦК д-ра К. Паньківського та ін.

Джерело: Тернопільський голос №34 від 22.08.1943, – с. 8 [338].

Додаткові джерела: [334], [335], [336], [337].

Польова Служба Божа з нагоди виїзду добровольців до Дивізії
при вулиці Пелчинській у Львові, 18 липня 1943 р.

Джерело: Записки наукового товариства імені Шевченка №188, 1970, – с. 26
[351].

44

Name Gerylin
 Прізвище Mykola
 Vorname
 Ім'я
 Beruf Landwirt
 Звання
 Geburtsdatum 12 Januar 1894.
 Народжений дня
 Geburtsort Rudnyky
 Місце народження
 Bekenntnis gr-kath.
 Віросповідання
 Familienstand verheiratet
 Родинний стан
 Heimatschrift Rudnyky
 Сталлий проут (адреса) Edgm. Mikolajew-Kr. Stryj.

Der Inhaber dieses Ausweises ist ukrainischer Volksangehöriger.
 Посідач цієї виказки є українцем.

Nikolajew den 12 Jani 194 4.
 дня
 Siegel
 Печатка

Unterschrift des Inhabers
 Підпис посідача виказки

Зразок посвідчення особи, виданий УДК в Миколаєві

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-3258. – Оп. 1. – Спр. П-36868. – 44 арк [4].